

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen Yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kielten laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Tanja Aitamurto	
Työn nimi "Hyvien perheiden pojat murhasivat kylmästi – Miksi?" Syylliset ja syyttömät Heinojen surmaa seuranneen moraalisen myrskyn pyörteissä kolmessa sanomalehdessä	
Oppiaine Suomen kieli Yhteiskuntapolitiikka	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Helmikuu 2004	Sivumäärä 157 sivua + liite
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tarkastelen pro gradu -työssäni, kuinka Heinojen surmaa käsitellään mediassa. Aineistoni koostuu Martti ja Elise Heinojen surman uutisoinnista Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa ja Savon Sanomissa. Tarkastelen, miten ja millainen ilmiö nuorten tekemistä rikoksista rakentuu, kuinka ilmiön syitä ja nuoria rikoksentekijöitä representoidaan. Tutkin myös, kuinka moraalinen paniikki ilmenee Heinojen tapauksessa ja onko median konstruktioille vastinetta todellisuutta.</p> <p>Tapauksen uutisoinnissa syntyy kiinnostava representaatio nuorista rikoksentekijöistä, arvaamaton tavallinen. Representaatioissa yhdistyvät Heinot surmanneiden poikien "tavallinen" tausta ja kylmäveriseksi kuvailtu kahden ihmisen murha. Me-yhteisön ja toiseuden raja liudentuu, kun tavallisuus yhdistyy rikollisuuteen. Nuoret rikoksentekijät representoidaan uhrina ja uhkana sekä voimakkaasti toisena.</p> <p>Nuorten tekemien rikosten syitä merkityksellistetään kolmessa diskurssissa. Mediassa rakentuvan ilmiön representoidaan johtuvan kaikkialle tunkevästä muutoksesta. Mm. nuorten, aikuisten ja arvojen esitetään muuttuneen niin, että nuoret tekevät yhä enemmän rikoksia. Rikosten esitetään johtuvan yksilön omasta valinnasta sekä nuoren iän alttiudesta huonoille vaikutteille kuten väkivaltaviihtheelle ja kaveriporukalle.</p> <p>Heinojen surma herättää voimakkaan huolen, eräänlaisen moraalisen myrskyn nuorten ja koko yhteiskunnan tilasta. Huoli vaikuttaa ilmiön syntyyn, leimaa sen uhkaksi. Moraaliseksi paniikiksi en mediassa näkyvää prosessia kutsu, koska alkuperäisen käsitteen kriteerit eivät täyty tutkimukseni toteutuksessa. Uutisoinnissa rakentuu väite, jonka mukaan nuorten tekemät rikokset lisääntyvät ja nuoret muuttuvat väkivaltaisemmiksi. Huoli ei ole aiheeton, sillä tilastojen valossa väitteet pitävät paikkansa. Tuloksen valossa media toimii tehtävänsä mukaan valppaana vahtikoirana ja yhteiskunnassa vaikuttavien ilmiöiden vainuajana.</p> <p>Asiasanat moraalinen paniikki, nuoret rikoksentekijät, Heinojen surma, toiseuden representointi, me-yhteisö, rikosuutisointi</p>	
Säilytyspaikka Fennicumin kirjasto, Mattilanniemen kirjasto	
Muita tietoja	

”Hyvien perheiden pojat murhasivat kylmästi – miksi?”

Syälliset ja syyttömät Heinojen surmaa seuranneen moraalisen myrskyn pyörteissä
kolmessa sanomalehdessä

Tanja Aitamurto
Pro gradu –tutkielma
Suomen kielen oppiaine, kielten laitos
Yhteiskuntapolitiikka, yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2004

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. TUTKIMUKSEN TEOREETTISIA JA KÄSITTEELLISIÄ PERUSTEITA	4
2.1. Sosiaalinen konstruktionismi	4
2.2. Kriittinen diskurssianalyysi	5
2.2.1. Diskurssin käsite	5
2.2.2. Diskurssianalyysin kriittisyys, valta ja ideologia	7
3. MERKITYKSET MEDIAN KIVIJALKANA	11
3.1. Media ja merkitykset	11
3.2. Media toiseuden rakentajana	12
4. MEDIA YHTEISKUNNALLISENA TOIMIJANA: KONSTRUKTIOIDEN SEURAUKSISTA	16
4.1. Sosiaalisen ongelman rakentuminen mediassa	16
4.2. Moraalinen paniikki – moraalinen myrsky	19
4.2.1. Kuusi moraalisen paniikin piirrettä	20
4.2.2. Myrskyn syntysijat, eteneminen ja siihen vaikuttavat tuulet	23
4.2.3. Nuoret moraalisen paniikin polttoaineena	27
4.2.4. Nuoret ja rikokset mediassa	30
4.3. Journalistiset käytänteet ongelmien ja niiden selitysten rakentumisessa	31
5. AINEISTO JA METODI	34
5.1. Aineisto	34
5.2. Tutkimuksen työkalupakki: diskurssianalyysi sisällönerittelyn tukemana	38
5.3. Syyn representointi luo jännitettä uutisointiin	41
6. ONGELMAN RAKENTUMINEN JA MORAALISEN MYRSKYN ILMENTYMINEN	45
6.1. Myrsky nousee: Tavallisia, mutta arvaamattomia	46
6.2. Huoli keskellämme liikkuvista kylmäverisistä ja julmista murhaajista	56
6.3. Huoli ja me-yhteisö	65
6.4. Julkisuuden vaatimus yhteisyyden rakentajana	67
7. SELITYSTÄ RAKENTAVAT DISKURSSIT	72
7.1. Syytetty: Muutos	73
7.1.1. Yhteiskuntarakenteiden muutos	75
7.1.2. Arvojen muutos	77

7.1.3. Nuoruuden ja nuorten muutos	80
7.1.4. Vanhemmuuden ja vanhempien muutos	83
7.2. Syytetty: Oma valinta	87
7.3. Syytetty: Nuoruus	88
7.3.1. Väkivaltaviihde nuorten oppi-isänä	88
7.3.2. Kaveriporukka uhkaa viattomia nuoria	94
8. ARVAAMATTOMISTA TAVALLISISTA 18-VUOTIAAN OPPIPOJIKSI	98
8.1. Tekijöiden syyllisyyden kehittyminen	98
8.1.1. Kolmas näytös: Käytös paljastaa syyllisen	99
8.1.2. Neljäs näytös: Julkinen ja juridinen tuomio yhdentyvät	111
8.1.3. Viides näytös: Vanhin valuu pahaksi, muut viattomiksi	115
8.2. Asiantuntijoiden valta ongelman määrittelijänä	122
9. MORAALINEN MYRSKY JA ”TOTUUS”	125
9.1. Myrskyn seurauksia	125
9.2. Katsaus todellisuuteen: Nuorten tekemät rikokset tilastoissa	127
9.2.1. Lapset ja nuoret henkirikosten tekijöinä	129
9.2.2. Murhasta epäiltyjen osuus	132
9.2.3. Summa summarum ja selityksiä	134
10. JOHTOPÄÄTÖKSET	138
LÄHTEET	154
LIITE 1	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. TUTKIMUKSEN TEOREETTISIA JA KÄSITTEELLISIÄ PERUSTEITA	4
2.1. Sosiaalinen konstruktionismi	4
2.2. Kriittinen diskurssianalyysi	5
2.2.1. Diskurssin käsite	5
2.2.2. Diskurssianalyysin kriittisyys, valta ja ideologia	7
3. MERKITYKSET MEDIAN KIVIJALKANA	11
3.1. Media ja merkitykset	11
3.2. Media toiseuden rakentajana	12
4. MEDIA YHTEISKUNNALLISENA TOIMIJANA: KONSTRUKTIOIDEN SEURAUKSISTA	16
4.1. Sosiaalisen ongelman rakentuminen mediassa	16
4.2. Moraalinen paniikki – moraalinen myrsky	19
4.2.1. Kuusi moraalisen paniikin piirrettä	20
4.2.2. Myrskyn syntysijat, eteneminen ja siihen vaikuttavat tuulet	23
4.2.3. Nuoret moraalisen paniikin polttoaineena	27
4.2.4. Nuoret ja rikokset mediassa	30
4.3. Journalistiset käytänteet ongelmien ja niiden selitysten rakentumisessa	31
5. AINEISTO JA METODI	34
5.1. Aineisto	34
5.2. Tutkimuksen työkalupakki: diskurssianalyysi sisällönerittelyn tukemana	38
5.3. Syyn representointi luo jännitettä uutisointiin	41
6. ONGELMAN RAKENTUMINEN JA MORAALISEN MYRSKYN ILMENTYMINEN	45
6.1. Myrsky nousee: Tavallisia, mutta arvaamattomia	46
6.2. Huoli keskellämme liikkuvista kylmäverisistä ja julmista murhaajista	56
6.3. Huoli ja me-yhteisö	65
6.4. Julkisuuden vaatimus yhteisyyden rakentajana	67
7. SELITYSTÄ RAKENTAVAT DISKURSSIT	72
7.1. Syytetty: Muutos	73
7.1.1. Yhteiskuntarakenteiden muutos	75
7.1.2. Arvojen muutos	77

7.1.3. Nuoruuden ja nuorten muutos	80
7.1.4. Vanhemmuuden ja vanhempien muutos	83
7.2. Syytetty: Oma valinta	87
7.3. Syytetty: Nuoruus	88
7.3.1. Väkivaltaviihde nuorten oppi-isänä	88
7.3.2. Kaveriporukka uhkaa viattomia nuoria	94
8. ARVAAMATTOMISTA TAVALLISISTA 18-VUOTIAAN OPPIPOJIKSI	98
8.1. Tekijöiden syyllisyyden kehittyminen	98
8.1.1. Kolmas näytös: Käytös paljastaa syyllisen	99
8.1.2. Neljäs näytös: Julkinen ja juridinen tuomio yhdentyvät	111
8.1.3. Viides näytös: Vanhin valuu pahaksi, muut viattomiksi	115
8.2. Asiantuntijoiden valta ongelman määrittelijänä	122
9. MORAALINEN MYRSKY JA ”TOTUUS”	125
9.1. Myrskyn seurauksia	125
9.2. Katsaus todellisuuteen: Nuorten tekemät rikokset tilastoissa	127
9.2.1. Lapset ja nuoret henkirikosten tekijöinä	129
9.2.2. Murhasta epäiltyjen osuus	132
9.2.3. Summa summarum ja selityksiä	134
10. JOHTOPÄÄTÖKSET	138
LÄHTEET	154
LIITE 1	

1. JOHDANTO

Neljä kaverusta ajaa kapeaa hiekkatietä lämpimänä elokuisena iltana. Autoradio huudattaa Anssi Kelaa ja matkustajat laulavat kovaa mukana. Auto pysähtyy mökin pihaan. Porukka purkautuu autosta, neuvottelee hetken, katoaa sitten maastoon. On hiljaista. Odotetaan. Pihaan ajaa auto, josta nousee pariskunta. Naisella on kädessään lahjapaketti. Yksi kaveruksista toivottaa vieraat tervetulleeksi ja johdattaa heidät kohti mökkiä. Yhtäkkiä laukaus kaataa miehen. Nainen ehtii näppäillä kännykkäänsä hätäkeskuksen numeron ja hälyttää apua. Nainen pyytää armoa ampujalta, sitten hänetkin ammutaan. Ruumiit sullotaan jääkiekkokasseihin ja käydään upottamassa mereen.

Pari päivää tapauksen jälkeen iltapäivälehdessä mustanpuhuvan otsikko kysyy ”Hyvien perheiden pojat murhasivat kylmästi – miksi?” (Ilta-Sanomat 30.8.2001.) Otsikon takaa paljastuu uutinen, jonka mukaan neljä alle 20-vuotiasta espoolaispoikaa on surmannut pariskunnan, Elise ja Martti Heinon. Tekijät kuvaillaan tavallisiksi ja hyvien perheiden lapsiksi. Nuorin heistä on 16-vuotias. Syntyy tapaus nimeltä Heinojen surma.

Tapaus sai paljon julkisuutta mediassa. Nimeän surman käsittelyn tiedotusvälineissä mediaoikeudenkäynniksi, koska uutisoinnin jännite kiertyy pitkälti syyn etsimisen ja syyllisen löytämisen ympärille. Pureudun tapauksen käsittelyyn juuri syyn rakentumisen rääkökulmasta. Mediaoikeudenkäynnillä tarkoitan prosessia, jonka aikana mediassa rakentuu konstruktioita tapauksen syistä ja syyllisistä. Espoolaispojille luettiin syytteet ja heidät myös tuomittiin murhasta, mutta mediaoikeudenkäynnissä, median konstruktioissa syyllisten penkille istutettiin toiset epäillyt ja syytetyillekin luettiin toisenlaiset syytteet.

Pro gradu -tutkielmani tarkastelee Heinojen surman käsittelyä mediassa. Tutkimukseni perustuu ajatukselle merkitysten diskursiivisesta luonteesta ja todellisuuden rakentumisesta kielen avulla. Tutkin, millainen kuva nuorten tekemistä rikoksista, nuorista rikoksentekijöistä ja erityisesti rikosten syistä rakentuu mediaoikeudenkäynnin aikana. Aineistoni koostuu kolmen sanomalehden Heinojen tapausta koskevasta kirjoittelusta elokuusta 2001 helmikuuhun 2003 saakka. Tutkimuskysymyksiäni ovat: Millainen ilmiö nuorten tekemistä rikoksista rakentuu mediassa, miten ilmiö rakentuu ja millaisia selityksiä ilmiölle esitetään? Millainen kuva nuoresta rikoksentekijästä piirtyy mediassa?

Kysymykseni asetan siksi, että tapahtuneen määrittely vaikuttaa ongelman painoarvoon ja mahdollisiin seurauksiin. Nuorten tekemät rikokset ovat ongelma, johon pyritään pureutumaan yhteiskuntapolitiikalla. Yhteiskunta ratkaisee ja ehkäisee ongelmia pitkälti sen perusteella, kuinka ongelmat määritellään ja havaitaan. (ks. esim. Edelman 1988; Välvirronen 1996). Nuoret rikoksentekijät on monisyinen ilmiö, josta Heinojen tapausta

koskevasta lehtikirjoittelusta rekonstruoitavien diskurssien tutkiminen valaisee osan. Nuorella rikoksenteijällä tarkoitan pääasiassa 15–21-vuotiaita.

Käytän moraalisen paniikin (ks. esim. Cohen 1972) käsitettä tarkastellessani ilmiön rakentumista sekä Heinojen surman herättämää reaktiota mediassa. Moraalisen paniikin prosessiin liittyy oletus ilmiön todellisten mittasuhteiden vääristymisestä mediassa. Luonkin bpuksi katsauksen nuorten tekemiin rikoksiin tilastojen valossa voidakseni pohtia, kuinka mediassa rakentuvat konstruktiot ja tilastojen kertomat luvut nuorten rikollisuudesta kohtaavat.

Lähestyn tapauksen julkista käsittelyä ja diskursiivisia rakennelmia selityksen rakentumisen näkökulmasta. Syyn etsiminen on punainen lanka tapauksen julkisessa käsittelyssä, ja se luo jännitettä uutisointiin puolentoista vuoden jakson aikana, jolta aineistoni on kerätty. Esitettyjen syiden tarkasteleminen on kiinnostavaa juuri tässä tapauksessa, koska tapausta ei voi selittää tekijöiden sosioekonomisella taustalla ainakaan siinä merkityksessä, mihin on totuttu. Muun muassa vanhempien työttömyys ja perheen syrjäytyminen on totuttu määrittelemään riskiteijöiksi, jotka altistavat nuoren tekemään rikoksia. (ks. esim. Kivivuori 2002; Takala 2001.)

Vanhat riskiteijät eivät kelpaa ja täytyy esittää muita selityksiä. Juuri tämä riisuu yhteiskuntaa paljaaksi ja pakottaa mediankin reagoimaan uuteen tilanteeseen. Syyt ovat ongelman määrittelyssä tärkeitä, koska ne osaltaan rakentavat ongelman ja siten vaikuttavat tapauksen seurauksellisuuteen. Siihen, mikä syyksi rakentuu, yritetään ehkä vaikuttaa ongelman ratkaisuyrityksissä kuten poliittisessa päätöksenteossa.

Samoihin aikoihin Heinojen surman kanssa tapahtui useita julkisuutta saaneita nuorten tekemiä väkivaltaisuuksia kuten kahden ihmisen surma Keravalla aiemmin kesällä 2001. Heinojen tapaus voidaankin ajatella osaksi jatkumoa, yhdeksi näytteeksi diskursiivisesta näyttämöstä, sanomalehtitekstien nuoria rikoksenteijöitä koskevasta uutisoinnista. Tuon muut tapaukset tässä esiin, koska ne eivät voi olla vaikuttamatta Heinojen tapauksen uutisointiin ja tapauksen herättämään keskusteluun. Toisaalta Heinojen surma eittämättä vaikutti ja vaikuttaa keskusteluun jatkossa. Tapaukseen viitataan erityisesti silloin, kun halutaan kuvata nuorten tekemien rikosten raaistumista. (esim. Suomen Kuvalehti 42/2002, Iltalehti 28.1.2003.)

Sanomalehtitekstit ovat merkityksellinen tutkimuskohde, sillä ne ovat ikkuna yhteiskuntaan ja sen muutokseen. Ajattelen median näyttämöksi, jossa yhteiskunnan toimijat kohtaavat – kenen ehdoilla ja kuinka kohtaaminen tapahtuu, sen määrittävät pitkälti yhteiskunnassa vallalla olevat diskurssit. Tutkimukseni perustuukin diskurssintutkimuksen

teoreettis-metodologiseen viitekehykseen, joka pohjautuu konstruktionistisiin lähtökohtiin. Kieli rakentaa todellisuutta ja todellisuus pakottaa kieltä tiettyihin muotoihin, jotka hahmottuvat esimerkiksi mediassa tiettyinä diskursseina. Mediatekstit rakentavat sosiokulttuurisia käsityksiä eli arvoja ja asenteita nuorista rikoksentehtävistä sekä samalla kertovat niistä. Samalla tekstit rakentavat ja muokkaavat ilmiöistä ongelmia. Diskurssin avulla sosiaalisiin ongelmiin voidaan vaikuttaa: niitä hallinnoidaan diskursseissa, joissa media ja kieli sen perustana sekä rakennusaineena ovat tärkeitä. Joukkoviestimet ovat tyypillisyyksien tarjotin, joissa vallitsevat diskurssit ikään kuin tiivistyvät ja kertovat näin yhteiskunnasta, sen arvoista ja asenteista.

Tutkimukseni aineisto koostuu Helsingin Sanomien, Savon Sanomien ja Iltasanomien tapahtunutta koskevasta kirjoittelusta. Lähden hakemaan vastauksia tutkimuskysymyksiini diskurssianalyysin ja sen kriittisen suuntauksen keinoin. Diskurssianalyysi on metodi, joka muuntuu tutkijan tarpeiden mukaan. Diskurssianalyysin kriittinen suuntaus sopii tietyin sovelluksin tutkimukseeni sen valtaorientoituneisuuden vuoksi. Diskurssianalyysin apuna käytän sisällönerittelyä, jonka esittelen tarkemmin metodiluvun yhteydessä. Analyysityössäni pyrin mahdollisimman avoimeen vuoropuheluun tekstin kanssa, johon velvoittaa jo tutkimuksen pääasiallinen metodi diskurssianalyysi.

Työn teoriaosuudessa esittelen kriittisen diskurssianalyysin lähtökohdat tiivistetysti ja liiemmin problematisoimatta. Teoriaosuudessa tarkastelen toiseuden rakentumista mediassa ja moraalisen paniikin prosessia sekä medialle tyypillistä tapaa representoida nuoret. Lopuksi esittelen journalististen käytänteiden vaikutusta selitysten rakentumiseen. Liikun siis diskurssianalyysin käsitteistöä käyttäkseni sosiokulttuurisista käytänteistä diskurssiivisiin käytänteisiin ja tarkastelen niiden vaikutusta median luomiin konstruktioihin.

Analyysiosan rakenne jäljittelee moraalisen paniikin prosessin etenemistä. Analyysiluvut eli luvut 6, 7 ja 8 etenevät yksityisestä yleiseen ja palaavat lopulta yksityiseen eli Heinojen tapaukseen.

2. TUTKIMUKSEN TEOREETTISIA JA KÄSITTEELLISIÄ PERUSTEITA

Tässä luvussa käsittelen tutkimukseni kannalta olennaisia teoreettisia lähtökohtia ja käsitteitä. Tutkimukseni perustuu ajatukseen kielen todellisuutta rakentavasta ja seurauksia tuottavasta ideologisesta luonteesta. Ensin kerron sosiaalisesta konstruktionismista, sitten määrittelen käyttämäni diskurssin käsitteen ja kerron kriittisestä diskurssianalyysistä tarkemmin. Diskurssianalyysin metodologiaan palaan metodiluvussa.

2.1. Sosiaalinen konstruktionismi

Tutkimukseni teoreettis-metodologinen viitekehys on väljästi ottaen kriittinen diskurssintutkimus, jonka lähtökohta on ajatus kielenkäytön konstruktiivisesta luonteesta. Diskurssintutkimuksessa kielenkäyttöä läpivalaistaan toimintana, joka muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa ja rakentaa sosiaalista todellisuutta (Suoninen 1999, 17). Kieli vaikuttaa ympäröivään maailmaan, kun se esimerkiksi tuottaa yhteisöllisiä identiteettejä ja luo erilaisia representaatioita toimijoista. Diskurssit tuottavat tulkintoja yhteiskunnan rakenteista ja samalla uusintavat niitä. Toisaalta vallitsevat normit ja kulttuuri muokkaavat sekä rajoittavat kielenkäyttöä. Kielen ja maailman suhde onkin dialektinen, vuorovaikutuksellinen: kieli muokkaa maailmaa ja maailma kieltä. (Fairclough 1992, 104; Pietikäinen 2000, 192, 197.)

Konstruktionistisen teorian mukaan kieli ja kielenkäyttö ovat sidoksissa laajasti yhteisöihin, joissa kieltä käytetään. Konstruktionismi lähestyy diskurssia yhteisön näkökulmasta, ei yksilöiden. Juuri yhteisöt ovat sosiaalisen konstruktionismin kiinnostuksen kohteena samoin kuin yhteisöjen vaikutus jäsentensä diskurssiin. Perusoletusten mukaan kielenkäyttö on tärkeä osa yhteisöjen toimintaa. Kielenkäyttö rakentaa yhteisöjä ja sille ominaisia tapoja hahmottaa maailmaa. (ks. esim. Luukka 2000, 151.) Mediakaan ei konstruktionistisen ajattelun mukaan heijasta kielen käyttäjänä totuutta tai maailmaa vaan rakentaa sitä voimakkaasti. Media muokkaa arkitiedosta itsestäänselvyksiä. Tieto ikään kuin jäähmettyy, ja sosiaalisesta maailmasta tulee ainoa kuviteltavissa oleva. Uutisten teko on paremminkin todellisuuden rakentamista kuin kuvaamista. (Berger ja Luckmann 1995, 79; Tuchman, 1978.)

Samoin kuin kieli rakentaa maailmaa, maailma rakentaa kieltä ja asettaa samalla rajoituksia kielelle. Kolikon kääntöpuoli onkin kielenkäyttöä rajoittavien tekijöiden ja rakenteiden tutkiminen. Teksti voi käsitellä asiaa esimerkiksi vain yhdessä diskurssissa. Esimerkiksi nuoria rikoksentekijöistä saatetaan käsitellä vain viranomaisten tuottamassa yhdenlaisessa diskurssissa, jolloin teksti on homogeeninen. Tekstin homogeenisyyden ja he-

terogeenisyyden ajatellaan liittyvän valtarakenteisiin, jotka kiinnittyvät kohteena olevaan ilmiöön ja instituutioon. Esimerkiksi sensuuri kuvaa moninaisten diskurssien puutetta, ja se voidaan liittää yhteiskunnalliseen tilanteeseen sekä siinä vallitsevaan ideologiaan ja valtasuhteisiin. (Pietikäinen 2000, 199.)

Sosiaaliseen konstruktionismiin perustuvat lähestymistavat ovat saaneet kritiikkiä koko ulkoisen todellisuuden kieltämisestä (ks. esim. Ian Hacking, 2000). Lähestymistavassa ei kuitenkaan ole kysymys ulkoisen todellisuuden kieltämisestä, vaan konstruktionistit tutkivat tiettyjen käsitteiden konstruktioita yhteisöjen kannalta. On myös muistettava, että diskurssien ulottuvaisuus on rajallinen: diskurssit eivät ole ainoa sosiaaliseen toimintaan vaikuttava seikka eivätkä diskurssien maailmaa rakentavat vaikutukset ole itsestäänselvyys kuten Fairclough (2003, 24) huomauttaa. Kielenkäyttö mediassa voi yhdessä muiden käytänteiden kuten journalististen tai poliittisten kanssa vahvistaa tai heikentää olemassa olevia käsityksiä ja näkemyksiä asioista (Pietikäinen 2000, 198).

2.2. Kriittinen diskurssianalyysi

2.2.1. Diskurssin käsite

Kriittinen diskurssianalyysi perustuu edellä esittelemääni konstruktionistiseen näkemykseen. Kriittinen diskurssianalyysi ei pyri olemaan tarkoin määritelty teoria tai paradigma, vaan paremminkin suuntaus, joka korostaa kielenkäytön sosiaalista honnetta ja pyrkii ymmärtämään sitä paremmin diskurssin analysoinnin avulla.¹

Koska diskurssin käsite on problemaattistunut diskurssianalyysin vallattua alaa eri tieteenaloilla ja voidaan puhua jopa diskurssianalyysin viidakosta, käsite vaatii määrittelyn. Tässä tutkimuksessa diskurssi on sekä sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta että todellisuuden sosiaalinen konstruktio, tiedon muoto. Diskurssi toteuttaa tällöin yhtäaikaisesti kahta kielen funktiota. Kun diskurssi toimii tiedon muotona, se toteuttaa kielen ideationaalista eli sisällöllistä funktiota. Kun diskurssi nähdään sosiaalisena toimintana ja vuorovaikutuksena, se toteuttaa kielen interpersonaalista funktiota. (Fairclough 1997, 31, 77.) Tämä diskurssin määrittely sopii käytettäväksi tässä tutkimuksessa, koska määrittely yhdistää aineksia sekä kielitieteellisen että yhteiskuntatieteellisen diskurssin tutkimuksen paradigmasta. Tällainen diskurssin hahmotus antaa enemmän keinoja tarkastella diskurssia ilmiönä kuin jos diskurssi määriteltäisiin esimerkiksi pelkästään tiedon muodoksi.²

¹ Diskurssianalyysin kriittisestä suuntauksesta ks. esim. Luukka 2000, 152. Diskurssianalyysi on merkityskamppailujen kohde siinä missä muutkin asiat yhteiskunnassa. Käsite onkin saanut useita merkityksiä viime vuosina.

² Kielitieteissä diskurssi on perinteisesti nähty sosiaalisena toimintana ja vuorovaikutuksena todellisissa sosiaalisissa tilanteissa kuten keskusteluissa. Yhteiskuntatieteissä diskurssi on käsitetty tiedon muotona, todel-

Diskurssi käsittää ja käsitteellistää maailma suhteellisen vakiintuneesti kohtalaisen (ks. Foucault 1972) kiinteinä verkkoina, joissa objektit merkityksellistyvät ja saavat muotonsa. Voidaan puhua säännönmukaisten merkityssuhteiden järjestelmästä (ks. esim. Hall 1997, 44; Jokinen et al. 1993, 27). Diskurssilla on voima tuottaa tietoa asiat tietyllä tavalla kielessä. Tieto rakentuu merkityksissä, ja diskurssi tuottaa tiedon. Diskurssien tuottama totuus on seuraamuksellista, koska se vaikuttaa käytännön elämään ja toteuttaa itse itseään. (Foucault 1980.) Voidaan ajatella, että on olemassa rajattu määrä diskursseja, jotka määräävät, kuinka esimerkiksi mediassa käsitellään asioita. Asiat ovat pakotettuja sopimaan olemassa oleviin diskursseihin, jos asialla ei ole tarpeeksi voimaa muuttaa niitä. Diskurssit voivat myös muuttua, sillä diskurssit eivät lakkaa olemasta ja vaikuttamasta äkillisesti, vaan ne kehittyvät ja muuntuvat yrittäessään saada tolkkua uusista oloista (Hall 1999, 132). Diskurssit ovat suhteessa toisiinsa, koska ne eivät ole suljettuja järjestelmiä. Puhutaankin intertekstuaalisuudesta; siitä, että diskurssi voi käyttää muissa diskursseissa olevia aineksia ja vangita ne omaan merkitysten verkkoonsa (Hall 1999, 100.)

Diskurssi voidaan ajatella myös tavaksi representoida maailmaa, esittämisen tavaksi tai puhettavaksi (1997, 15). Kun aiheesta esitetään lausumia tietyn diskurssin sisällä, diskurssissa piirtyy kuva aiheesta, esimerkiksi nuorista rikoksentekeijöistä. Hahmotan puhettavan määritelmän laajemman kehystä lähestyvän diskurssin käsitteen alaiseksi. Samassa diskurssissa voi esiintyä useita puhetapoja.

Diskurssi myös rajoittaa tapoja, joilla aihe voidaan esittää (Hall 1999, 98). Kieli asettaa rajoja, kun se tuottaa esimerkiksi poikkeavuuksille nimiä ja auttaa asettamaan rajoja sekä suhteita. Diskurssien avulla nimet ja luokitukset jäävät elämään. Diskursseilla onkin valta luoda ja säilyttää erotteluja. (Fowler 1991, 94.) Merkityskamppailujen tuloksena objekteja käsitellään erilaisissa diskursseissa, jotka reagoivat merkityskamppailujen muutoksiin. Esimerkiksi nuoria rikoksentekeijöitä ja nuorten tekemiä rikoksia voidaan käsitellä diskursseissa eri tavoin ja tuottaa sekä ilmiöstä että toimijoista erilaisia representaatioita. Diskurssit määrittävät mitä ja miten nuorista rikoksentekeijöistä voidaan mediassa puhua tuottamatta poikkeamaa normiin, joka pitää diskursseja koossa. Normiin voi syntyä myös

---

lisuuden sosiaalisena konstruktiona. (Fairclough 1997, 31.) Pietikäinen (2000, 192) puolestaan jaottelee diskurssintutkimuksen kriittiseen diskurssintutkimukseen, kielitieteelliseen ja yhteiskuntatieteelliseen diskurssianalyysiin. Kriittinen diskurssintutkimus yhdistää kielitieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen suuntauksen näkemyksiä. Suuntausten ero on se, että kielitieteellinen diskurssintutkimus on kiinnostunut tutkimaan kielenkäyttöä ja sen piirteitä, kun taas yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat ilmiöt, joihin päästään kiinni kielen kautta. Mielestäni diskurssintutkimuksen jaottelu on rajoittavaa, eikä se ole tarpeellista. Välttämätöntä ei ole myöskään jaottelu diskurssianalyysiin ja kriittisen diskurssianalyysiin. Tutkimusasetelma ratkaisee, mikä alue diskurssintutkimuksessa painottuu.

särö, joka on kiinnostava ja arvokas tutkimuksen kohde, koska särö kertoo normista ja on mahdollisen muutoksen oire.

2.2.2. Diskurssianalyysin kriittisyys, valta ja ideologia

Kriittinen diskurssianalyysi tarkastelee kielenkäyttöä kontekstissaan sekä kielen, sosiaalisten rakenteiden ja tapahtumien välistä suhdetta kriittisestä näkökulmasta. Diskurssianalyysin avulla päästään käsiksi diskurssijärjestykseen eli siihen, millaisia systemaattisia yhteyksiä tekstien, diskurssikäytänteiden ja sosiokulttuuristen käytänteiden välillä on. (Fairclough 1997, 29.) Kieli, diskurssit ja yhteisöt ovat kietoutuneet toisiinsa eikä niitä voi erottaa toisistaan. Jokainen diskurssitapahtuma toimii samanaikaisesti kolmella eri tasolla: tekstinä, osana diskursiivisia käytänteitä ja osana sosiokulttuurisia käytänteitä. Tähän viitataan puhuttaessa Faircloughin upotuskehikosta.

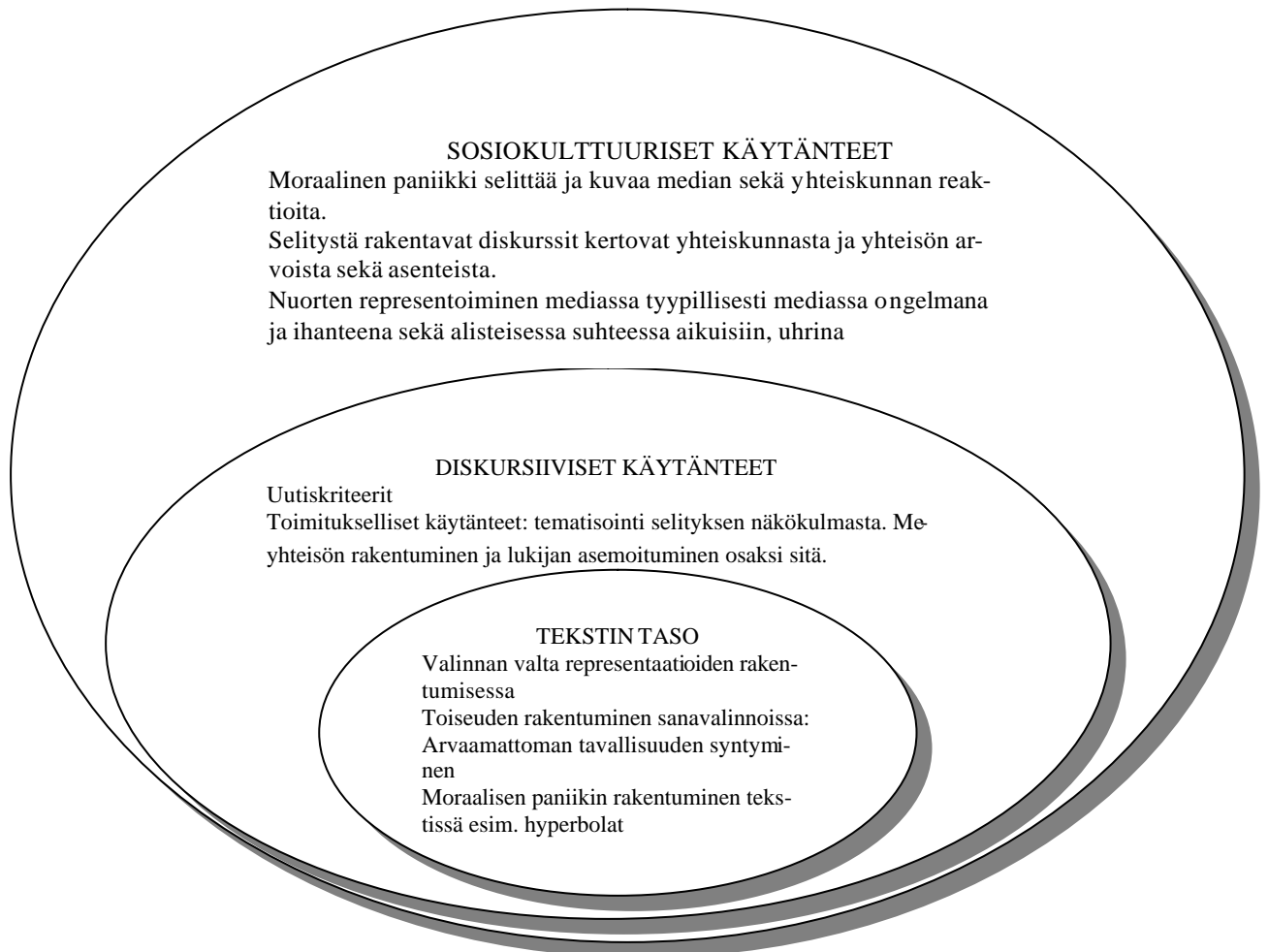
Sosiokulttuuriset käytänteet todentavat yhteisöjen ja instituutioiden valtarakenteita sekä arvoja ja ideologioita, joissa teksti tuotetaan ja ymmärretään. *Diskurssikäytänteillä* tarkoitetaan tekstin tuottamisen ja kuluttamisen tapoja; tapoja, joilla diskurssit järjestäytyvät. Mediateksteistä puhuttaessa diskursiiviset käytänteet ovat journalistisia käytänteitä eli tekstin tuottamiseen tarvittavia toimituksellisia käytänteitä ja yleisön käyttämiä median lukemisen käytänteitä. Sosiokulttuuristen käytänteiden taso perustuu puolestaan ajatukseen, että kieli ja teksti ovat osa sosiaalista ja kulttuurista toimintaa. Esimerkiksi yhteiskunnallisten ja kulttuuristen ilmiöiden representaatiot eivät ole ennalta määrättyjä, vaan diskursiivisia, kamppailtavia ja luonnollistuneita. *Tekstit* ovat diskursiivisten käytänteiden tuotteita, joilla on kolme funktiota. Ideationaalinen funktio on sisällöllinen funktio, interpersonaalinen funktio ilmentää suhteita sekä asenteita ja tekstuaalinen funktio rakennetta. Funktiot ovat peräisin Hallidayn (1978) systeemifunktionaalista kieliteoriasta, joka korostaa kielen ja sosiaalisen todellisuuden saumatonta yhteyttä. Hallidayn mukaan kieli on kulttuurinen merkityspotentiaali, joka antaa kielenkäyttäjälle mahdollisuuden puhua maailmasta ja tehdä kielellisiä tekoja. (Fairclough 1997; Halliday 1973, 1978.)

Kuviossa 1 havainnollistan analyysissä käsiteltäviä tasoja ja tulkintoja. Kuvion uloin kehä kuvaa sosiokulttuurisiin käytänteisiin liittyviä ilmiöitä. Moraalisen paniikin prosessin analyysi kuvaa median ja yhteiskunnan reagointia tapahtuneeseen eli Heinojen surmaan. Se myös kertoo vallitsevista arvoista sekä asenteista samoin kuin selitystä rakentavat diskurssit, joissa näkyvät myös yhteiskunnassa käynnissä olevat ilmiöt. Eri toimijoiden, tässä tapauksessa lähinnä nuorten ja nuorten rikoksenteekijöiden representointi kertoo yhteisön

suhtautumisesta nuoriin, nuoriin sosiaalisena ongelmana ja rakentaa heille oman vakiintuneen paikkansa yhteisössä.

Utiskriteerit vaikuttavat diskursiivisiin käytänteisiin; siihen, kuinka journalistiset tuotokset järjestäytyvät luettavaan asuun eli esimerkiksi mikä katsotaan kulloinkin uutisarvoiseksi asiaksi, mikä nostetaan kärjeksi ja mitä jätetään sanomatta. Journalistiset käytänteet sisältävät myös juttujen tematisoinnin syyn ja selityksen näkökulmasta. Keskimäiselle kehälle kuuluvat myös tekstin kuluttamisen käytänteet eli kuinka lukija tekstiä käyttää. Tässä tutkimuksessa analyysi keskittyy lähinnä siihen, millaisia asemia lukijalle tuotetaan teksteissä. Asema on konstruktio, joka rakentuu tekstissä. Lukija voi esimerkiksi kuulua teksteissä rakentuvaan me-yhteisöön tai jäädä sen ulkopuolelle. Aseman tuottaminen on kiinnostavaa erityisesti iltapäivälehdissä. Iltapäivälehdet pyrkivät myymään lehteä koskettavilla tarinoilla, joihin lukija voi samastua.

KUVIO 1. Faircloughin upotuskehikon soveltaminen tässä tutkimuksessa. (vrt. Fairclough 1997, 82.)

Kuvion sisimmällä kehällä liikutaan tekstin tasolla eli tutkitaan muun muassa sitä, kuinka esimerkiksi toiseus ja moraalinen paniikki rakentuvat tekstin sanastollisissa valinnoissa. Moraalinen paniikki voi todentua sanavalinnoissa esimerkiksi niin, että asioita kuvataan

hyperbolien avulla. Teorialuvut asettuvat kehikkoon niin, että luvussa 3 käsitellään eniten tekstin tasolla näkyviä asioita, joihin tosin muutkin tasot nivoutuvat. Luku 4 puolestaan sijoittuu pääasiassa sosiokulttuuristen käytänteiden tasolle. Alaluku 4.3. on omistettu lähinnä journalistisille käytänteille eli kuvion keskimmäiselle kehälle.

Diskurssintutkimuksen viitekehyksen kriittisyys tarkoittaa valtaorientoituneisuutta. Painopiste on valtasuhteiden, ideologian ja diskurssin yhteen kietoutuneissa suhteissa. Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii tutkimaan, kuinka ideologiat ja valtasuhteet muotoilevat ja rajoittavat diskurssia (Fairclough 1992, 12). Valtasuhteiden analyysissä tarkastellaan sekä diskurssin sisäisiä että diskurssien välisiä valtasuhteita. Kiinnostus kohdistuu siihen, miten valtasuhteet tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä: miten ja miksi tietyt tiedot saavat totuuden aseman sekä millaisia positioita tai identiteettejä niissä tuotetaan yhteiskunnallisille toimijoille ja mitä siitä seuraa. Viitekehyksen kriittisyys on ammennettu kriittisen kulttuurintutkimuksen paradigmasta. (Fairclough 1992; Jokinen et al. 1993, 75; Valtonen 1998, 99, 102.)

Diskurssianalyysissä yhteiskunnallinen keskustelu voidaan nähdä areenana, jossa erilaiset diskurssit kilpailevat keskenään tilasta. Välillä jokin diskurssi työntää toisen syrjään. Valtasuhteet ja yhteiskunnalliset rakenteet ovat osa tätä prosessia. Niinpä diskurssi on osa yhteiskunnan muutosprosesseja ja valtasuhteita sekä kuvaa niitä. Olennainen kysymys on, kuinka ja miksi jotkut diskurssit saavat totuuden aseman. (Fairclough 1992, 36; Jokinen et al. 1993, 96–97; Pietikäinen 2000, 199.) Mediassa muutosprosessit näkyvät. Media voidaan ajatella jatkuvaksi diskurssien keskusteluksi, joka muovaa todellisuutta. Keskustelu, diskurssien välinen kamppailu, on todellisuuden säilyttämisen väline (Berger ja Luckmann, 1980).

Valtasuhteiden tarkastelussa olen kiinnostunut sosiaalisten ryhmien vallasta eli esimerkiksi sukupolvien välisistä valtasuhteista ja asiantuntijoiden käyttämästä vallasta. Valta näkyy diskurssien välisessä kamppailussa myös siten, että jokin diskurssi voi saada hegemonisen aseman toisiin verrattuna. Tutkimuksessani keskeistä on se, millaisissa diskursseissa nuorten tekemien rikosten syyt merkityksellistyvät ja kuinka rikoksentekijöistä puhutaan. Selitystä rakentavilla diskursseilla voi olla valtaa, sillä ne voivat vaikuttaa siihen, kuinka tapahtumaa käsitellään ja kuinka siihen suhtaudutaan. Valta kytkeytyy myös representaatioon, käsitteeseen, jonka esittelen tarkemmin luvussa 3.2.

Tekstit toimivat ideologisesti osallistuessaan valtasuhteiden muovaamiseen. Ideologialla tarkoitan lähinnä arvoja ja asenteita, jotka osallistuvat diskurssien rakentamiseen. Ideologia on merkitys, joka on vallan palveluksessa ja tottelee valtaa. Ideologia on väittä-

mä, joka käy tekstistä ilmi epäsuorasti ja esiintyy yleensä sen alkuoletuksissa, itsestään selvänä tarjoiltavissa asioissa ja vaikuttaa eriarvoisten valta- ja hallintasuhteiden ylläpitämiseen sekä muotoutumiseen. (Fairclough 1997, 26.) Fairclough (1997, 92) määrittelee hegemonian tiedotusvälineissä suostumuksen kautta syntyneeksi vallaksi eli diskursiivisissa käytänteissä ilmentyvänä suostumusta valtasuhteiden myötäilyä, kyseenalaistamattomuutena.

Diskurssi on siis sekä kielellisten että ideologisten prosessien kenttä. Tekstissä tehdyt kielelliset ratkaisut sisältävät ideologisia merkityksiä. Ideologiset ratkaisut näkyvät esimerkiksi sanavalinnoissa, kuten verbien passiivi- ja aktiivimuotojen käytössä. Esimerkiksi prosessiluontoinen toiminta voidaan muuntaa pysyväksi asiantilaksi kielellisten valintojen avulla. (Fairclough 1997, 40–41.)

Kriittinen diskurssianalyysi ei tutki sitä, miten asiat todella ovat eli vastaako reaali maailman ilmiö diskursseissa tuotettua ilmiötä. Faircloughin mukaan (1997, 26) yksittäisten representaatioiden, suhteiden tai identiteettien merkitystä voi arvioida ottamatta kantaa siihen, ovatko teksteissä esitetyt väitteet totta. On eri asia kysyä, edesauttavatko itsestään selvinä esitetyt väitteet tuottamaan ja uusintamaan valtasuhteita kuin kysyä niiden totuudenmukaisuutta. Fairclough kuitenkin huomauttaa, ettei kriittinen analyysi voi sivuuttaa totuutta koskevia kysymyksiä, jos niiden vastaukset antavat lisäarvoa analyysin tuloksiin eli pystytään esittämään jotain analyysin ideologisen olettamuksen oikeellisuudesta.

Tässä tiivistyy diskurssintutkimuksen ongelmallisuus. Kun tutkitaan mediatekstejä kriittisen diskurssianalyysin keinoin, päädytään usein kritisoimaan mediaa toiseuden tuottamisesta ja todellisuuden vääristämisestä. Kuitenkin vain harvoin otetaan selvää, vastaako mediassa rakentunut konstruktio todellisuutta. Jos vastaa, eikö media toimi oikein kertoessaan, miten asiat ovat. Tiede tulee konstruoinneeksi ongelman konstruktioiden pohjalta – päätyy siihen, mistä arvostelee mediaa.

3. MERKITYKSET MEDIAN KIVIJALKANA

3.1. Media ja merkitykset

Median ja kielen toiminnassa on yhtäläisyyttä, koska molemmat rakentavat merkityksiä ja rakentuvat niistä. Kieli ei heijasta maailmaa vaan myös rakentaa sitä, samoin media. Merkitysten rakentumisen luonne jo tekee ajatuksen maailman heijastamisesta mahdottomaksi. Merkitykset ovat muuttuvia, liikkeessä ja jatkuvassa neuvottelussa, eivät yksiselitteisiä ja pysyviä. Merkitykset tuotetaan, konstruoidaan sosiokulttuuristen representaatiojärjestelmien, käsitteiden ja merkkien kautta. Merkitykset eivät synny itsestään eivätkä ole olemassa valmiina. Asiat eivät itsessään merkitse, vaan merkitys rakentuu niissä ja niiden kautta. (Fairclough 1995, 25–28; Hall 1997, 24–25). Merkitykset samoin kuin kieli toimivat dialogisesti (Hall 1997, 10).

Uutinen on maailman heijastuma kielessä, ja uutinen muotoilee sitä, mistä se puhuu (Fowler 1991, 4, 10). Median voisi ajatella taittavan siihen osuneet säteet, jolloin säde saa uuden suunnan ja muodon. Maailman ja kielen dialektisuus näkyy mediassa: se vaikuttaa todellisuuteen, samoin kuin todellisuus vaikuttaa mediaan ja journalismiin. Koska merkitykset ovat yhteisöjen tuotosta, ne muuttuvat, koska yhteisötkin muuttuvat. Teksteissä käytävä määrittelykamppailu on kiinnostavaa ja kertoo yhteiskuntamme arvoista ja asenteista, pidemmällä aikajaksolla myös mahdollisesta muutoksesta.

Kielestä on tullut tavoiteltua pääomaa, koska media rakentuu kielen varaan (Bourdieu 1991). Kieli ei kuitenkaan yksin toimi näin kaikkivoipaisesti. Tavoitteiden toteuttamiseksi tarvitaan tehokas ja tavoitettava väylä, media, jonka avulla päästään näihin päämääriin – mediassa hallitaan ja ohjataan kielen avulla, ainakin halutaan hallita. Ilman median merkittävää roolia kielikään ei hallitsisi niin voimakkaasti kuin nyt.

Faircloughin (2003, 19) mukaan median rooli merkityspolitiikassa on kasvanut, kun kulttuurintuotannosta ja mediasta osana sitä on tullut yhä tärkeämpi osa sosiaalisia käytänteitä. Kulttuurintuotannolla, jonka osana Fairclough median näkee, on yhä suurempi rooli ihmisten elämässä. Median erottaakin muista sosiaalisista toimijoista juuri sen valta tuottaa, näyttää ja pitää esillä merkityksiä sekä niissä rakentuvia diskursseja. Tämä valta on myös median pelottava vahvuus.

3.2. Media toiseuden rakentajana

Media jakaa toimijat meihin ja niihin, toisiin³. Tähän erotteluun ja sen rajankäyntiin perustuu usein uutisen jännite. Mediaa voisikin kutsua toiseuden tiivistymäksi. Se esittää usein asioita, jotka ovat toisia muun muassa uutisarvojen vuoksi. Poikkeava ja yllättävä on kiinnostavaa sekä silloin usein myös uutinen. Konstruoitu toiseus korostuu todellisen maailman toiseuteen verrattuna. Erityisesti se korostuu, jos media esittää asiat toisina kuten sillä on tapana. Toiseus rakentuu representaatioissa diskurssien sisällä.

Kielenkäytön sosiaaliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset näkyvät kriittisen diskurssi-teorian mukaan kolmella sosiaalisen elämän alueella. Kielenkäyttö osallistuu tiedon ja uskomusten, ryhmien välisten suhteiden ja sosiaalisten identiteettien tuottamiseen ja muokkaamiseen. (Fairclough 1992, 64.) Diskursseja analysoidaankin kielenkäytön konstruoimien representaatioiden, identiteettien ja suhteiden kautta (Fairclough 1997). Näitä näkökulmia ei voi mielestäni nimetä tasoiksi, koska ne eivät aina, määrittelystä ja käsittelytavasta riippuen, toimi eri tasoilla hierarkkisesti, vaan yhtäaikaisesti ja limittäin. Tässä määrittelen kuitenkin representaation identiteetin yläkäsitteeksi.

Representaatio tarkoittaa asioiden, ilmiöiden ja maailman esittämistä tietyllä tavalla. Asiasta luodaan kuvaa valinnan prosessin tuloksena. (ks. Hall 1997, 15.) Representaatioissa olennaista on se, mitä kuvaukseen sisällytetään ja mitä jätetään pois, mikä asetetaan ensisijaiseksi ja mikä toissijaiseksi (Fairclough 1997, 13–15). Tekstin tason funktioita tarkasteltaessa representaatiot kuuluvat tekstin ideationaaliseen funktioon.

Valinta tuo representointiin valtaa: valta valita tuottaa tietynlaisen lopputuloksen, joka esimerkiksi mediatekstissä voi vaikuttaa konkreettisella tavalla asioihin. Tässä symbolisen vallan harjoittamisessa stereotyyppien tekeminen on tärkeässä roolissa, ja valtaan liittyvät aina eriarvoiset suhteet. Esimerkiksi asian tai ihmisryhmän representoiminen lapsen kaltaisena on yleinen representaatioon liittyvä strategia, joka osoittaa representaation tuottajan valtaa. (Hall 1999, 193–197.) Representaatioissa olennaista onkin se, että näkyväksi tulee vain toinen puoli. Syvempi merkitys piilee siinä, mitä ei sanota vaan kuvitellaan, siihen vihjataan, mutta ei näytetä (Hall 1999, 199).

Representaatiot ovat alisteisia diskurssin käsitteelle, ja niinpä saman diskurssin sisällä voi olla lukuisia representaatioita. Representaatiot rakentuvat eroille ja valinnan paradigmat, jolloin jokainen representaatio on merkityskamppailujen tulos. Tutkimuksessani merkityskamppailujen kohteena ovat nuorten tekemät rikokset ja niiden selitykset. Nuoret

---

³ Usein toiseuden rakentumisesta puhuttaessa käytetään meidän ja niiden käsitteissä lainausmerkkejä sanojen ympärillä. Mielestäni meidän ja niiden sekä toiseuden diskursiivisesti rakentuva luonne tulee ilmi lainausmerkeittäkin.

rikoksentekijät ovat ilmiö, ongelma, jota tuotetaan muuttuvissa merkityksenantoprosesseissa ja siksi myös ongelmalle esitetyt selitykset voivat oletettavasti muuttua.

Representaatiot muodostuvat erojen suhteista, ja ne ovat avoimia siirtymisille, horjuttamisille ja ketjuttamisille (Hall 1999, 233). Diskurssit eivät sisällä vain representaatioita siitä, miten asiat ovat. Ne voivat luoda myös representaatioita siitä, miten asiat voisivat olla, ”haaveita”, kuten Fairclough (2003, 23) niitä kutsuu. Näillä kuvilla voi kuitenkin myös olla valtaa: niistä voi tulla todellisia toiminnan tapoja ja uusia olemisen muotoja.

Samoin kuin kieli, representaatiot ja identiteetit rakentuvat eron kautta ja ovat erojen prosessi. Strukturalistinen kielitieteilijä Ferdinand de Saussure esitti, että merkitys syntyy yhtäläisyyksien ja erojen suhteessa, jossa sanat ovat toisiinsa. Kieli ja representaatiot ovat tässä suhteessa samankaltaisia. (Hall 1999, 13, 40–41.) Valta kytkeytyy representaatioihin: medialla on valta tuottaa representaatioita ja toisaalta päästää areenalle toimijoita tuottamaan niitä. Nuorten kasvamisesta aikuisuuteen huolehtivat sosialisatioagentit kuten opettajat ja vanhemmat ovat usein mukana rakentamassa representaatioita nuorista tiedotusvälineissä (ks. Hoikkala 1989, 96).

Yksi representaatioita rakentava seikka on nimeäminen; se, millainen nimi asialle annetaan, millainen leima siihen lyödään. Nimeämisen semanttinen kenttä liittyy ilmiön tai asian tiettyihin merkitysyhteyksiin, ja nimeämisellä voi olla konkreettisia poliittisia seurauksia. Nimiin kytkeytyvien merkitysten hyödyntäminen voi antaa mahdollisuuden tietyille toimijoille, esimerkiksi poliitikoille erilaisten asioiden ajamiseen. (Väliverronen 1996, 32, 34.) Hall (1997) kutsuu semanttista näkökulmaa merkitsemisen politiikaksi. On esimerkiksi eri asia puhua terroristeista kuin vapaustaistelijoista, eläinoikeusaktivisteista tai ketutytöistä. Tutkimuksessani on olennaista muun muassa se, nimetäänkö teko nuorten tekemiksi rikoksiksi vai esimerkiksi hyvien perheiden nuorten tekemiksi rikoksiksi. Se voi vaikuttaa siihen, miten esimerkiksi nuorten tekemiä rikoksia myöhemmin ehkäistään tai yleensä millaisiin poliittisiin toimenpiteisiin asiassa ryhdytään.

Tyypillisyyksien ja toiseuden rakentaminen mediassa palvelee yhteisyyden luomisen tehtävää. Toiseuden merkitseminen ylläpitää symbolista ja sosiaalista järjestystä, kun se sulkee normaalin ulkopuolelle kaiken, mikä ei ole hyväksyttävää. Symbolinen raja syntyy normaalin ja poikkeavan, normaalin ja patologisen sekä hyväksyttävän ja epämiellyttävän välille. Me vahvistuu kuvitelluksi yhteisöksi, ja lukija asemoituu osaksi meitä, jota toinen uhkaa. (Hall 1999, 191.) Esimerkiksi rikolliset ovat mediassa tyypillisesti toisia. Heidän tarinansa ovat toisten tarinoita, eivät meidän. Mary Douglasin (2000, 47–51) mukaan anomalia, epäjärjestys täytyy sulkea ulkopuolelle, että kulttuurin puhtaus voitaisiin palaut-

taa. Epäjärjestys on likaista, ja lian poistaminen, puhdistaminen järjestää ympäristöä ja puhdistaa kulttuuria. Toiseus voidaan ajatella likaiseksi, normaalius puhtaaksi. Kulttuuri säilyy puhtaana, kun saastunut, anomalia suljetaan ulkopuolelle.

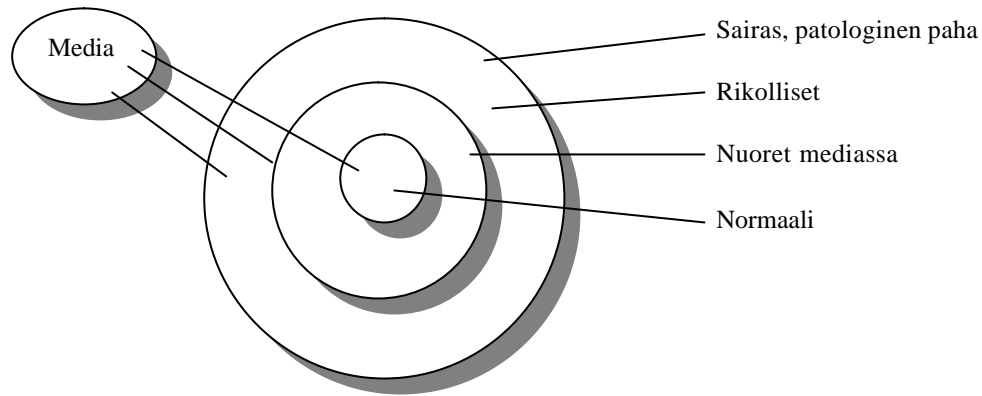
Toiseutta tuotetaan mediassa erilaisin strategioin. Yksi keino on marginalisointi, joka on Hallin (1992, 311) mukaan kulttuurista valtaa. Marginaaliset ryhmät kuten nuoret päästetään esiintymään, mutta niin että kulttuurinen valta määrää representaatiota. Toiseus syntyy stereotyypeissä, jotka representoidaan usein binaarisessa muodossa. Kohde, toinen, ikään kuin halkeaa kahteen osaan. Toisesta muodostuu kaksijakoinen, vastakkainen kuva. Merkitys syntyy oppositioista. (Hall 1999, 123; 1997, 10.) Toisessa on sekä hyvää että paha, mustaa ja valkoista. Esimerkiksi nuoret (ks. Hoikkala 1989) representoidaan usein tiedotusvälineissä ongelmana ja uhkana. Toisaalta nuoret ovat myös muutosvoima ja ideaali, ihanne, johon pyritään. Nuoriin liittykin tyypillisesti äärimmäisten identiteettien tuottaminen. Nuoret representoidaan mediassa usein rikosten ja pahojen tekojensa kautta, jolloin he ovat toisia, koska rikkovat normeja vastaan. Toisaalta nuoret ovat myös ihanne, se, mitä tavoitellaan – mutta kuitenkin aina toisia ja aikuisten ehdoilla.

Toiseutta tuotetaan myös eksotisoimalla, kuten nuorten representaatioissa usein. Toiseutta tuotetaan myös tekemällä kohteista stereotyypejä eli pelkistämällä mutkikkaat erot yksiulotteiseksi kuvaksi asioista. Piirteet kytketään toimijoihin, ja niistä tulee merkkejä, josta puheena oleva kohde tunnistetaan. Ne määrittävät kohteen olemista ja sen olemusta. (Hall 1999, 122–123, 144.)

Erot kiehtovat, koska ne ovat välttämättömiä merkityksen rakentumisen kannalta: ilman eroja merkitystä ei ole olemassa. Valkoinen rakentuu suhteessa mustaan. (Hall 1999, 153). Binaaristen ääripäiden käyttö on yksinkertaistava ja tyly merkitysten tuottamisen tapa (Hall 1999, 153). Juuri yksinkertaistamisen takia binaarinen representointi sopii hyvin journalismiin käyttöön: vastakkaisuus korostaa toista puolta sekä tekee toiseuden ja meidät selvemmin näkyviksi, ja juuri selkeyttä ja yksiselitteisyyttä journalismilta usein vaaditaan. Myös merkitysten rakentuminen, joka perustuu oppositioille, houkuttelee toiseuden tutkimiseen. Toiseuden näkee paremmin tavallisuutta vasten, mutta tavallisuus, normi jää tutkimatta.

Toiseutta käsitellään mediassa eri tavoin, jota kuvaan kuviossa 2. Median rooli on rakentaa konstruktioita. Toisin kuin muut osat kuviossa, media ei ole konstruktio, vaan se rakentaa konstruktioita. Samalla media rakentaa yhteisyyden konstruktioita luodessaan erontekoja ryhmien välille.

KUVIO 2. Toiseuden representoiminen mediassa. (Kuvio sovellettu Youngin 1973, 319 esimerkistä.)

Toiseus voi olla äärimmäisyyteen työnnettyä toiseutta. Esimerkiksi patologinen murhaaja voidaan representoida mediassa mahdollisimman kaukana normaalista, sensaatiomaisen toisena yhteisön äärimmäisille rajoille työnnettynä. Toiseus voidaan jättää myös lähemmäs normaalia, kuten nuoria mediassa usein representoidaan. Nuoret representoidaan normaalin ulkopuolella mutta lähempänä normaalia kuin rikolliset tai sairaat kuten kuviossa käy ilmi.

Erilaisuuden ja toiseuden rakentuminen on sekä myönteistä että kielteistä. Se on välttämätöntä merkitysten tuotannolle, kielen ja kulttuurin muotoutumiselle, sosiaalisille käytänteille. Samalla se on uhkaavaa, vaaran, kielteisten tuntemusten ja vihamielisyyden kohdistamista toiseen. (Hall 1999, 160.) Toiseus siis tuottaa järjestystä samalla kun se työntää toisia marginaaliin. Poikkeavuuden merkitseminen ja toiseuden position tuottaminen julkisesti voidaan ajatella sosiaalisen kontrollin jatkeeksi nuorten kohdalla. Poikkeavia rangaistaan ripustamalla ei-toivottava tiedotusvälineisiin, modernin yhteiskunnan häpeäpaaluihin. (Hoikkala 1989.)

Stereotyypeillä tuotetaan paitsi toiseutta myös kesytetään poikkeavuutta (Fowler 1991, 17). Määrittelemätön poikkeavuus, anomalia herättää levottomuutta, jota stereotyyppien tuottaminen vähentää. Ilmiöt pitää pystyä luokittelemaan ja määrittelemään, jolloin sosiaalisen turvallisuuden tunne ei pääse häiriintymään. Esimerkiksi nuorisoilmiöt on aina pystyttävä luokittelemaan, jolloin epävarmuudesta ja paniikista päästään vakiintuneeseen tilanteeseen. Tällöin tilanne ei uhmaa yhteiskunnan rauhaa ja järjestystä. Ilmiöt luokitellaan mediassa, jolloin media turvaa yhteiskunnan rauhaa. Luokittelu ja nimeäminen tekee asioista järkeviä ja palauttaa oletetun symbolisen järjestyksen. (Fowler 1991, 92; Heiskanen ja Mitchell 1988, 105–107.)

4. MEDIA YHTEISKUNNALLISENA TOIMIJANA – KONSTRUKTIOIDEN SEURAUKSISTA

Tässä luvussa esittelen, kuinka ongelmat ja niiden syyt rakentuvat mediassa, millaiset sosiokulttuuriset käytänteet kietoutuvat ongelmien ja syiden konstruoimiseen, miten moraalinen paniikki vaikuttaa ilmiöiden rakentumiseen sekä miksi syyn esittäminen yleensä on tärkeää yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Tarkastelen myös, kuinka nuoria kohdellaan mediassa yleensä ja pohdin, miksi heitä kohdellaan niin. Lisäksi tarkastelen median rakentamaa kuvaa nuorten tekemistä rikoksista. Lopuksi käsittelen diskursiivisten käytänteiden roolia ilmiöiden ja syyn rakentumisessa. Luvussa tarkastellaan diskurssitapahtumaa lähinnä kahdella tasolla eli sosiokulttuuristen ja diskursiivisten käytänteiden tasolla.

4.1. Sosiaalisen ongelman rakentuminen mediassa

Nuorten tekemät rikokset ovat ongelma, johon pyritään pureutumaan yhteiskuntapolitiikalla. Yhteiskunnan kykyyn ja haluun ratkaista sekä ehkäistä ongelmia vaikuttavat monet seikat, joista yksi voi olla ongelman julkinen määrittely.

Medialla on merkittävä rooli yhteiskunnallisten ongelmien ja ilmiöiden synnyssä sekä tuhossa medioituneissa länsimaisissa yhteiskunnissa. Tiedotusvälineet tarjoavat julkisen areenan toimijoille, jotka määrittelevät ongelmia ja ilmiöitä sekä osallistuvat julkiseen keskusteluun. Median rooli tässä määrittelyprosessissa on tärkeä, sillä media vaikuttaa paitsi siihen, *mitkä asiat* muodostuvat ongelmiksi ja ilmiöiksi, myös siihen, *millaisiksi* ongelmat ja ilmiöt julkisuudessa määrittyvät. Media päästää areenalle tietyt toimijat, joille annetaan valta määrittellä ongelma. Niinpä medialla on valtaa päättää, keitä pidetään legitimeinä määrittelemään asioita ja kenen määrittelemistä asiat ovat esillä. Ongelman määrittelyssä on valtaa, sillä diskurssien konstruktiivisen vallan vuoksi objektiivista ongelmatilaa ei tarvita. Ongelmat ovat sitä, mitä niiden ajatellaan olevan ja mitä rakennetaan ongelmaksi. Ideologia kytkeytyy määrittelyyn liittyviin valintoihin ja näkyy niissä samoin kuin muissakin konstruktioissa. Esimerkiksi kulttuuriset arvot ja käytänteet vaikuttavat ongelmiin ja niiden määrittelyihin: se, mikä on Suomessa ongelma, ei välttämättä ole sitä Intiassa ja päinvastoin. (Fuller ja Myers 1995, 99; Väliaverronon 1996, 38, 80.)

Ongelmien luonne ja mittasuhteet voivat muuttua julkisessa käsittelyssä, tai aiemmin kokonaan ongelmattomasta olosuhteesta voi syntyä julkisuudessa ongelma. Sosiaaliset ongelmat tarvitsevat todisteita olemassaolostaan, mutta se, mikä milloinkin riittää todisteeksi ongelmasta ja kuinka paljon esimerkkejä tarvitaan yleistämiseen, vaihtelee. Tilanteesta tulee yhteinen ongelma vasta sitten, kun se otetaan mukaan julkiseen keskuste-

luun ja aletaan etsiä ongelman syitä. (Edelman 1998,12; Väliverronen 1996, 40, 58.) Ongelmat myös kilpailevat paikasta julkisuudessa ja julkisessa keskustelussa. Yhden ongelman nostaminen esille on toisen tuho. Asiasta voi tulla myös normaali riski, yksi ongelma muiden joukossa. (Väliverronen 1996, 74–77).

Sosiaalisten ongelmien määrittelyminen ratkaisee pitkälti, millaisiin toimiin ongelman vuoksi ryhdytään (Edelman 1998,12–13). Ryhmä, jota ongelma koskee, ei myöskään aina ole mukana tilanteen määrittelyssä. Tämä koskee erityisesti nuoria. Nuorilla ei ole valtaa määrittellä mediassa ikäryhmäänsä koskevia asiantiloja tai ongelmia, vaan sen tekevät aikuiset. Nuorten ongelmat määrittellään heidän ulkopuoleltaan. Sama koskee heikossa sosiaalisessa asemassa olevia ja muita marginaalisia ryhmiä, joita pidetään uhkaavana, kuten eläinoikeusaktivisteja.⁴ Tällöin voi käydä niin, että itse ryhmä onkin ongelma, ei ryhmän kokema ongelma (Edelman 1998,12–13).

Ongelman määrittelyyn liittyy sen syy⁵. Käsitukset ongelmien syistä ovat keskeisessä asemassa tutkimuksessani, koska ne vaikuttavat siihen, kuinka yhteiskunta reagoi asiaan. Syyt ovat ideologian tuotetta (Edelman 1998, 17). Syillä on myös voimakas poliittinen funktio, koska diskursiivisesti rakentuneet selitykset voivat vaikuttaa siihen, kuinka ongelmaan reagoidaan eri instituutioissa.

Media vaikuttaa paitsi siihen, millä volyyymillä ongelmat huomataan myös siihen, *kuinka* yhteiskunnan epäkohdat huomataan. Ongelmat huomataan median diskursiivisten käytänteiden vuoksi (diskursiivisista käytänteistä ks. luku 3.2.) usein yksilöiden ja heidän käytöksensä kautta ikään kuin yksittäisinä tapahtumina irrallaan kokonaisuuksista. Tällöin taustalla olevat syyt jäävät huomaamatta. Kun yksilöiden poikkeava käytös on ongelma, huomio kiinnittyy usein yksilöiden ongelmiin ja rangaistuksiin. (Edelman 1988, 27–29.) Median rakentamalla konstruktiolla tapahtuneesta on ennen ollut määrittelyvaltaa, kun median tuottamia määritelmiä on käytetty esimerkiksi tieteessä. Edelleenkin ongelman ja ilmiön määrittely mediassa voi jäädä elämään tosiasiallisena kuvana tapahtuneesta ja jättää jäljen yleiseen mielipiteeseen (Tuchman 1978, 191.) Median konstruktio voi myös yleisen mielipiteen kautta vaikuttaa päätöksentekoon.

Uhkia käytetään poliittisiin tarkoituksiin samoin kuin syyttämistä ja syyllistämistä. Uhkien rakentuminen ja nimeäminen rakentavat aina yhteisöä. (Douglas 2000, 38–39.) Toiseus on yleensä uhka ja mitä selkeämmin uhka määrittyy, sitä tiiviimmäksi normaalin

⁴ Pirita Juppi (2002) esittää, että eläinoikeusliikettä määrittelevät julkisuudessa muut kuin toimijat itse. Määrittelijöitä ovat pääasiassa viranomaiset.

⁵ Syillä tarkoitan selitystä eli asiaa, ongelmaa tai ilmiötä selittävää tekijää. Myöhemmin käsittelen syyn ja motiivin suhdetta. Kyse on konstruktiosta: puhuessani esimerkiksi syyllisyydestä tarkoitan mediassa rakentuvaa konstruktiota. Läpivalaisemisella tarkoitan asian selittämistä.

raja muodostuu. Kuviossa 2 kuvattu median rooli konsensuksen rakentajana vahvistuu samalla kun uhka eli toiseus työnnetään kauemmaksi normaalista. Yhteisyys, yhteinen rintama uhkaa vastaan rakentuu entistä vahvemmassi toiseuden määrittelyä avulla. Uhkat ovat usein ongelmia, ja syyttämisen tuloksena rakentuvat ongelmat muuttuvat usein poliittisiksi kysymyksiksi julkisessa käsittelyssä. Se, mikä rakentuu ongelmaksi, vaatii toimia, ja yleensä tehokkaaksi keinoksi katsotaan ongelmien poliittinen hallinta, ei yksilöiden harjoittama hallinta.

Sosiaalisia ongelmia siis hallinnoidaan joukkotiedotusvälineiden diskursseissa kielen avulla. Tutkimuksessani merkityskamppailujen kohteena ovat nuoret rikoksentekijät. Nuoret rikoksentekijät ovat ilmiö ja sosiaalinen ongelma, jota tuotetaan muuttuvissa merkityksenantoprosesseissa ja siksi myös tulokset muuttuvat. Olennaista on se, millaiseksi nuoret rikoksentekijät rakennetaan diskursseissa. Konstruoidaanko heidät mahdollisesti yhteiskunnalliseksi ongelmaksi, joka vaatii toimia yhteiskunnallisen yhtenäisyyden säilyttämiseksi? Nuoret ovat kautta aikojen tehneet raakoja rikoksia, mutta nuoria ei välttämättä ole määritelty toimia vaativaksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi heidän tekemiensä rikosten takia.

Ongelma konstruoituu yhteisen, julkisen määrittelyn tuloksena. Ongelmia voi olla olemassa ilman julkista käsittelyäkin – metsät voivat tuhoutua, vaikkei niistä kirjoitettaisi lehdissä sanaakaan. Olennaista onkin, että asiat tulevat yleisön tietoisuuteen ja rakentuvat merkittäväksi vasta julkisessa käsittelyssä. Ne ikään kuin otetaan vakavasti ja huolitaan mukaan esimerkiksi poliittisen toiminnan agendalle vasta julkisen käsittelyn myötä. Vasta julkinen käsittely antaa ongelmalle täyden vakavasti otettavan ja yhteiskunnallista toimintaa vaativan hahmon. Konstruktiio ei välttämättä perustu tosiasialliseen tilanteeseen, mutta saa kuitenkin alkunsa siitä. Asian nostaa median käsittelyyn usein tilanteen aiheuttama huoli, ja huolen voimakkuus sekä huolen esittäjien asema vaikuttaa asian saamaan huomioarvoon. On vaikea sanoa, miksi juuri jokin asia nostattaa huolen ja rakentuu ongelmaksi ja miksi jokin toinen ei. (Ben-Yehuda ja Goode 1994, 152.)

4.2. Moraalinen paniikki – moraalinen myrsky

Moraaliset paniikit ovat yksi nopea väylä, jota pitkin asiat voivat rakentua ongelmiksi. Paheskumiseen, syylistämiseen ja syyn konstruointiin liittyy läheisesti moraalisen paniikin käsite. Moraalinen paniikki on tila, johon joudutaan usein poikkeavan asiantilan, henkilön tai ryhmän toiminnan vuoksi. (Cohen 1972, 18.) Paniikin voivat aiheuttaa esimerkiksi huumeet tai sarja rikoksia. Myös muut uhkaaviksi representoidut asiat, kuten uskonnollisten arvojen rikkomisen tai muut yhteiskunnan moraalialia, arvoja ja oloita järkyttävät seikat voivat sytyttää paniikin. Yhteistä moraalille paniikeille on huolenaiheeksi nostettu kohde, johon suhtaudutaan usein vihamielisesti. Paniikin aiheuttajaa vastaan kootaan voimat ja lähdetään moraalille ristiretkelle (Burns et al. 1999, 149). Moraalisen paniikin voisi äärimmillään nimetä nykypäivän noitavainoksi: kohteena on kuvitteellinen, rakennettu uhka, joka lietsoo itseään, muodostuu kaikkien hyväksymäksi totuudeksi ja jonka hävittämiseen kaikki osallistuvat.

Edellinen vertauskuva on äärimmäinen, ja seuraava ajatusleikki kuvaa ainakin suomalaisen yhteiskunnan sekä median reaktioita ja toimintaa paremmin. Media (määrittely läheinen tässä julkisuutta) on meri, jonka pinta aaltoilee tavallisesti tasaisena. Merenpohja on yhteiskunta. Mereen laskee joki, jonka uutisvirta tavallisesti on tasainen joskin vuolas. Joki saa alkunsa tapahtumista, joita elämä, tosimaailma tuottaa. Uutiset päätyvät virran mukana mereen, johon ne uppoavat usein herättämättä suurempaa lainehdintaa. Lienevät kevyitä, pehmeitä uutisia. Ajoittain virran mukana mereen syöksähtää raskaampi, kovempi uutinen, joka nostattaa voimakkaan aallokon ja mahdollisesti myös myrskyn, jos sopivat tuulet osuvat kohdalle. Kun myrsky velloo merta, meren pinnalle nousee asioita, jotka muuten pysyisivät pinnan alla, pohjassa tai ainakin pohjan ja pinnan välillä. Pohjassa maakaavat asiat tarvitsevat nosteen, jonka uutinen tuo tullessaan. Myrsky riehuu aikansa, voi saada aikaan tuhoakin mutta häviää pian. Myrsky puhdistaa ilmaa ja merenpohjaa. Se vapauttaa siten tilaa, mikä on hyvä ja median ansio moraalisisessa paniikissa. Myrskyn jälkeen on kiinnostavaa tutkia, mitä se on voimallaan nostanut pohjasta pintaan – millaiseksi arvot piirtyvät, mikä on oikean ja väärän raja, miten myrskyn puhkeamista selitetään.

Ajatusleikissä tulen kyseenalaistaneeksi moraalisen paniikin käsitteen. Paniikkia voisi kutsua myös huoleksi, peloksi tai moraaliseksi myrskyksi, jotka ovat kuvaavampia ja vähemmän poleemisia käsitteitä. Huoli ja pelko eivät myöskään sisällä sisäänrakennettua oletusta, jonka mukaan reaktio tapahtuneeseen olisi juuri huolta moraalista. Pelon tai huolen voi herättää melkein mikä tahansa asia terveyttä uhkaavasta ruoasta sarjamurhaajan tekoihin. Voikin ajatella, että huoli on aina olemassa – se kytee, ja tarvitaan vain jokin ta-

pahtuma sen herättämiseen sekä suotuisat tuulet, että se nousisi myrskyksi. Käytän teoriaosuudessa kuitenkin moraalisen paniikin käsitettä selvyuden vuoksi.

4.2.1. Kuusi moraalisen paniikin piirrettä

Moraalinen paniikki voidaan operationalisoida kuuden ilmiötä luonnehtivan piirteen avulla. Piirteet ovat mittareita, joiden avulla paniikkia voidaan tarkastella. Nämä ovat *huoli*, *vihamielisyys*, *yksimielisyys (consensus)*, *suhteettomuus ja katoavaisuus*. (Ben-Yehuda ja Goode 1994, 156.) Piirteisiin voi lisätä vielä *herkistymisen*, jonka Cohen (1972, 18) esittää paniikin oireeksi.

Huoli on voimakasta huolta tapahtuneesta tai poikkeavasta käytöksestä, tai oletetusta sellaisesta sekä seurauksista, joita käytös oletettavasti aiheuttaa yhteiskunnassa. Huoli näkyy mielipidemittauksissa, mediassa, lainsäädännöllisissä esityksissä ja sosiaalisessa toiminnassa. (Ben-Yehuda ja Goode 1994, 158.)

Moraalisen paniikin aiheuttanutta ryhmää kohtaan osoitetaan *vihamielisyyttä* (hostility), jonka voi nimetä myös paheksunnaksi. Normeja rikkoneet nähdään uhkana tavalliselle ja normeja noudattavalle yhteisölle. Poikkeava käytös uhkaa arvoja ja elämäntapaa. Vihamielisyys luo dikotomisen me ja ne -asetelman, jossa poikkeavaksi leimataan usein muutenkin jo epämiellyttävänä pidetty ryhmä. (Ben-Yehuda ja Goode 1994, 158; Cohen 1972, 12.) Moraalinen paniikki rakentaa yhteisyyttä tuottaessaan rajat normaalin ja poikkeavan välille. Poikkeavuutta ei ole olemassa valmiina, vaan yhteiskunta synnyttää sen. Sosiaaliset ryhmät muodostavat poikkeavuuden määrittelemällä sen, mikä ei ole normin mukaista, jolloin normi piirtyy esiin. Samoin kuin tehdään sankareita, joita palvoa, tehdään myös konnia, joita karsastaa – molemmat luovat yhteisyyden tunnetta. (Cohen 1972, 13.) Ajatus paniikin normia vahvistavasta voimasta on peräisin Émile Durkheimilta (1985; ensimmäinen painos 1897), joka esittää, että rikos kristallisoi oikean ja väärän rajan.

Yksimielisyys liittyy läheisesti vihamielisyyskäsitteeseen. Yhteisön täytyy olla tiettyssä määrin yksimielinen, että uhka voi muodostua, todentua ja poikkeavat voidaan työntää marginaaliin. Moraalinen paniikki voi esiintyä erilaisin voimakkuuksin ja muodoin. Se voi esiintyä koko yhteisössä tai koskettaa vain osaa väestöstä. Joidenkin moraalisen paniikin määritelmien mukaan yleinen huoli ei ole välttämätön. Toisten määritelmien mukaan yleistä ja kaikille yhteistä huolta vaaditaan, että tilanne voitaisiin määritellä paniikiksi. Yhteisyyden vaatimus ei kuitenkaan tarkoita, että paniikin pitäisi tarttua kaikkiin tai että kaikki olisivat siinä osallisia (Ben-Yehuda ja Goode 1994, 157). Yksimielisyys voidaan ajatella ensinnäkin sosiaalisena konstruktiona, jonka media rakentaa. Silloin moraalisen paniikin esittämi-

seksi tarvitaan yhteisyyttä, jolloin media tuottaa sen ikään kuin todisteena ilmiön uhkaavuudesta. Ilmiö on sitä järkyttävämpi, mitä enemmän sen takana on yksimielisyyttä ja mitä enemmän se synnyttää yksimielisyyttä. Toisaalta voidaan ajatella, että yksimielisyyden pitää olla olemassa jo ennen kuin paniikki syntyy. Media vain tuo sen esiin myrskyn myötä. Yksimielisyys on myös yhteisyyttä. Media tarvitsee moraalisen paniikin rakentamiseen yhteisyyttä, mutta myös rakentaa sitä ja mahdollisesti *vain* rakentaa sitä, koska kansan oletetaan järkyttyneen tapahtuneesta. Joka tapauksessa yhteisyyttä vaaditaan, konstruktiona tai todellisena.⁶ Yksimielisyyteen tarvitaan me-yhteisöä. Median voisi ajatella ottavan moraalisen paniikin tilassa auktoriteettiaseman kertoa, mikä on hätänä, keille hätä eli moraalisen paniikin aihe on uhka ja kuinka uhkaavassa tilanteessa tulee toimia. Median rakentama me voi olla inklusiivinen tai eksklusiivinen (ks. Fairclough, 1989) eli lukija voi sisältyä meihin tai jäädä ulkopuolelle. Myös moraalisen paniikin kohteen voi ajatella joko kuuluvan meihin tai niihin eli toisiin.

Moraalisen paniikin käsite sisältää oletuksen *suhteettomuudesta*. Huoli ei vastaa todellista asiantilaa. (Ben-Yehuda ja Goode 1994, 158.) Kärpäsestä tehdään härkänen. Liioittelu on tyypillistä moraalisen paniikin lietsomista. Vihollisesta muodostuu entistä suurempi ja vaarallisempi, ja voimat suunnataan vihollisen vastustamiseen, ei niinkään pohdita teon syytä eikä yhteiskunnallisia seurauksia. Poikkeavuutta syytetään suuremmasta ongelmasta kuin mitä todellisuudessa onkaan olemassa. Sen harteille sysätään yhä enemmän kannettavaa. (Cohen 1972, 31.) Tilanteessa esitetään tyypillisesti väitteitä, joiden mukaan ilmiöstä nähdään vain jäävuoren huippu. Ilmiö on myös merkki syvemmästä arvojen vauriosta kuin julkisuudessa on esillä. (Welch et al. 2002, 17.) Kielteisten tunteiden kohtuuttomuus ilmenee hämmennyksen ja sekaannuksen tilan rakentamisessa. Sanastolliset valin-

---

⁶ Ongelmallista viimeaikaisissa moraalista paniikkia koskevissa tutkimuksissa on yhteisyyden ja vihamielisyyden kriteerien unohtaminen tai sivuuttaminen. Moraalista paniikkia tarkastellaan vain median luomana konstruktiona ja unohtetaan käsitteen alkuperäinen määritelmä, jossa yleisön mielipide on ilmiön olennainen osa. Moraalinen paniikki on *yhteiskunnallinen* ilmiö, joka on havaittavissa myös median ulkopuolella. Median konstruktioita ei voi pitää yleisön mielipiteenä; ei etenkään jos sivuutetaan tarkastelussa mielipideosastot. Käsite on sosiologinen, ja sen soveltamisessa journalismin tutkimukseen tarvitaan tarkkuutta: on määriteltävä, tutkitaanko vain median rakentamaa konstruktioita, jossa on oireita moraalista paniikista, eli liioittelua, joka ei pelkästään riitä moraaliseen paniikin kriteerien täyttymiseen, vai tutkitaanko median tapaa tuoda asioita esiin. Jos tarkastellaan vain median konstruktioita, sivuutetaan yleisön reaktio, joka on yksi osa ilmiön olemusta. Samalla oletetaan median vallan todellisuuden sosiaalisena rakentajana olevan varsin mahdettava, koska oletetaan median automaattisesti kuvastavan koko yhteisön käsityksiä. Päätelyketju kulkee tällöin jokseenkin näin: Koska lehdessä kirjoitetaan paheksuen ja huolestuneesti, ihmiset ovat huolissaan ja moraalinen paniikki on vallalla. Media representoituu tällöin yhteiskuntana, mikä on erilainen lähtökohta kuin käsitteen käytössä alun perin. Moraalisen paniikin käsitettä käytti Welchin, Pricen ja Yankeyn (2002) mukaan ensimmäisenä Jock Young vuonna 1971 ja pian hänen jälkeensä Stanley Cohen, joka tutki nuorison käytöksen nostattamaa moraalista paniikkia Isonsa-Britanniassa ja kehitti käsitettä eteenpäin. Cohen tutki paniikin vaikutuksia oikeuslaitoksen toimintaan ja yleisön mielipidettä mm. kyselyin ja haastatteluin sekä tarkasteli median reaktioita tapahtumiin. Tähän liittyvät myös oman tutkimukseni ongelmat: en väitä tutkivani moraalisen paniikin ilmentymistä muuten kuin mediassa.

nat korostavat tilanteen vaaraa ja riskiä. (Fowler 1991, 164.) Suhteettomuutta voi tarkastella neljän indikaattorin avulla.

- Ilmiön todisteeksi esitetyt luvut ovat liioiteltuja,
- ilmiötä ei ole olemassa lainkaan,
- tapahtuma on vähemmän vahingollinen tai yhtä vahingollinen kuin jokin toinen asiointila, mutta toisesta tehdään suurempi ongelma kuin toisesta
- tapahtunut saa median käsittelyssä aiempaa enemmän huomiota. (Ben-Yehuda ja Goode 1994, 158.)

Moraalinen paniikki voi liioittelun seurauksena näkyä mediassa voimakkaampana kuin yleisön reaktio on, joten paniikin oireita ei voi ajatella yhtäläisiksi yleisön reaktion kanssa. (Cohen & Young 1973, 344.) Kun tutkitaan pelkästään mediassa ilmenevää moraalista paniikkia, paniikki tuleekin ajatella sosiaalisena konstruktiona, jolla ei välttämättä ole vastinetta todellisuudessa, reaali maailmassa. Silti moraalinen paniikki voi vaikuttaa reaali maailmaan ja sen toimintaan. Nuorten rikollisuutta Ruotsissa tutkinut Felipe Estrada on havainnut, että yhteisön suhtautuminen nuoriin rikoksentekejiin on muuttunut sodan jälkeisenä aikana. Hän pohtii moraalisen paniikin osallisuutta muutokseen. Nuorten tekemiä rikoksia ilmoitetaan entistä herkemmin poliisille, ja median luoma kuva nuorten rikollisuudesta on liioiteltu suhteessa todellisiin rikoslukuihin. Myös kriminaalipolitiikassa on tapahtunut muutoksia: politiikka on tiukentunut, ja nuoria sijoitettiin 1990-luvulla yhä enemmän laitoksiin. (Estrada 1999, 125–128.)⁷

Moraalinen paniikki on *katoavaista*. Se syttyy ja sammuu nopeasti. Osa paniikin aiheista rutinoituu median käsittelyssä, toiset ovat ainutkertaisia. Osa katoaa jälkiä jättämättä, toisista jää jälki yhteisön sosiokulttuuriseen järjestykseen eli esimerkiksi asenteisiin ja käsityksiin. Huoli ja pelko ovat lyhytaikaisia, mikä ei tarkoita, ettei paniikki ehtisi vaikuttaa. Paniikin rakennuspuut voivat institutionalisoitua, vakiintua, jolloin seuraava samantyyppinen paniikinaiho riehahtaa nopeasti liekkeihin, kun ollaan jo valmiiksi asemassa edellisen tilanteen jäljiltä. (Ben-Yehuda ja Goode 1994, 158.) Tällöin moraalisen paniikin seurauksena saattaa syntyä hyviä vihollisia, joihin turvaudutaan seuraavissakin myrskyissä ja jotka haetaan esiin selittämään uhkaavia ilmiöitä sekä norminvastaista käyttäytymistä. Hyviä vihollisia ovat vuosikymmenten mittaan olleet länsimaissa väkivaltaviihteen lisäksi esimerkiksi elokuvat, sarjakuvat ja huumeet. Hyvä vihollinen kanavoi ahdistusta, kun pa-

---

⁷ Estrada tarkastelee väitöskirjassaan nuorisoriikollisuuden kehitystä Ruotsissa vuosina 1913–1994 tilastojen perusteella, nuorisoriikollisuuden kehitystä kymmenessä Euroopan maassa vuosina 1950–1995, nuorisoriikollisuuden käsittelyä ruotsalaisissa päivälehdissä vuosina 1950–1994 ja koulujen suhtautumista koulussa tapahtuviin järjestyshäiriöihin ja nuorten väkivaltaisuuksiin vuosina 1980–1997.

heksunnan voi kohdistaa siihen. Hyvää vihollista voi syyttää myös moraalisen epäjärjestyksen aiheuttamisesta. (ks. esim. Christie ja Bruun 1986; Palmolahti 1993, 153.)⁸ Kulttuurituotteiden paheksunnan voi tosin katsoa kuuluvan moraaliseen paniikkiin ilman hyvän vihollisen käsitettäkin (ks. esim. Welch et al. 2002, 20).

Arvojen järkkymisen vuoksi media *herkistyy* tapahtuneelle niin, että moraalisen paniikin aiheuttaneesta asiasta uutisoidaan vastedes aiempaa herkemmin (Cohen 1972, 18). Samantyyppinen tapaus pääsee uutiskynnyksen ylitse helpommin kuin tavallisesti edellisen tapauksen aiheuttaneen valppauden vuoksi. Journalististen käytänteiden tarkastelu auttaa ymmärtämään myrskyn riehuminen eli huolen esiintymisen kestoja. Median toiminta perustuu uutisarvoille, jotka korostavat ilmiön uutuutta. Media toimii sykäyksittäin: media löytää yhdessä sykäyksessä uuden asian tai uuden näkökulman vanhaan asiaan, menettää pian kiinnostuksensa, hylkää paniikin aiheuttaneen asian ja ottaa uuden pureksittavakseen. Sykäysten sarja kuitenkin vain kuvaa median toimintaa eikä selitä sitä. Verrataan taas: on kuin selittäisin, kuinka juna kulkee, mutta ei sitä, miksi se kulkee. Journalististen käytänteiden kannalta moraalisen paniikin voimakkuutta voi selittää myös niin, että tiedotusvälineet seuraavat toisiaan nostamalla samoja asioita uutiskynnyksen ylitse. Kun yksi uutisoi moraalisen paniikin aiheuttamasta asiasta, toiset seuraavat perässä ja perustavat uutisointinsa todennäköisesti samaan valmiiksi määriteltyyn sävyyn.

4.2.2. Myrskyn syntysijat, eteneminen ja siihen vaikuttavat tuulet

Paniikin syntymisestä ja kulkusuunnasta on erilaisia käsityksiä. Paniikki voi liikkua ruohonjuuritasolta ylempiin kerroksiin tai päinvastoin (Ben-Yehuda ja Gode 1994, 159). Voisi olettaa, että jos paniikki koskettaa suurta osaa väestöä, se on todennäköisesti voimakas, koska se saa taakseen vahvan yhteisyyden. Paniikki ei kuitenkaan säily hengissä, jos se ei herätä eliitin kiinnostusta, koska silloin se ei pysy eliitin hallitsemassa julkisuudessa.

Paniikin voi katsoa olevan myös tietoisesti rakennettua ja kuvastavan uhkaa vallitsevaa järjestystä kohtaan. Tällöin paniikki voi syntyä luokkakonfliktista, kun alemmat luokat yrittävät päästä ylempään yhteiskunnalliseen asemaan. Tämä tulkinta selittää, miksi eliittien hallitsevat instituutiot kuten lainsäädäntö, media ja oikeuslaitos pitävät yllä moraalista paniikkia. (ks. Welch et al. 2002, 20.) Käsitys on haastava, sillä se sisältää oletuksen, että media toimisi selkeästi joidenkin instituutioiden vallan alla, ei tiedostamattomasti

---

⁸ Christien ja Bruunin mukaan hyviä vihollisia käytetään tietoisesti syntipukkeina yhteiskunnassa. Tässä en kuitenkaan ota kantaa hyvän vihollisen tietoiseen tai tiedostamattomaan käyttöön, vaan käytän hyvän vihollisen käsitettä syntipukin merkityksessä järjestäytymättömän toiminnan tuloksena. Hoikkalan (1989, 91) mukaan myös nuorten huonotapaisesta osasta voi tulla ilman minkään ryhmän tietoista tarkoitusta hyvä vihollinen, joka syyllistetään sen sijaan että pohdittaisiin käyttäytymisen taustalla olevia syitä.

eikä riippumattomasti. Voisi ajatella, että Suomessa, jossa luokkakonflikteja ei tiedostusti tunnusteta olevan, moraalisen paniikin taustalla voisi usein olla jokin muu ristiriita. Itse pidän moraalista paniikkia ja hyvää vihollista tiedostamattomina joskin vallitseviin ideologioihin perustuvina rakennelmina, en seurauksena jonkin ryhmän järjestelmällisestä ja tuloksellisesta toiminnasta.

Tyypillistä moraalisen paniikin prosessissa on se, että tapahtumasta puhutaan vähemmän kuin sen vaikutuksista. Tapahtunutta yritetään käsittää ja jäsentää, saada tolkkua siitä. Prosessi etenee seuraavasti. Ensin esitellään tapahtunut ja sitten tapahtuneen korvaavat keskustelut rangaistuksista. Tapahtuman piirteet määritellään ja stereotypisoidaan mediassa. Syntyy moraalisia barrikadeja, joiden taakse päätoimittajat ja muut oikeutta sekä normia edustavat linnoittautuvat. Yhteiskunnassa hyväksytyt ja arvostetut asiantuntijat esittävät diagnoosejaan ja arvioitaan tapahtumasta. He esittävät usein myös ratkaisuehdotuksia. Klassinen merkki moraalista paniikista on poliisin, yhteiskuntarauhan turvaajan ja edustajan, osallistuminen määrittelyyn. Asia ikään kuin liikkuu yksittäisestä tapahtumasta yleisemmälle ja merkittävämmälle tasolle. Media haluaa sijoittaa sen tapahtumien joukkoon, löytää sille oman paikkansa, jolloin reaktion aiheuttaneen tapahtuman mittasuhteet katoavat. (Cohen 1972, 9, 49; Welch et al. 2002, 6.)

Ollennainen osa moraalista paniikkia on ilmiöiden määrittely ja luokittelu, jolloin paniikki tuottaa konstruktioita paitsi paniikin aiheesta myös tapauksen selityksistä ja ilmiöstä sinänsä. Kun poikkeavuutta tai ilmiötä identifioidaan, siihen sisältyy käsitys sen luonteesta. Poikkeava määritellään tiettyyn sosiaaliseen tyyppiin tai rooliin näkökulmista, joiden kautta poikkeavuutta ja poikkeavaa käyttäytymistä kuvataan sekä selitetään. Poikkeavuus on siis konstruktio kuten muutkin merkitykset, erojen prosessit. Käyttäytyminen selitetään tietyllä tavalla, sille esitetään motiiveja ja se ryhmitellään muun käyttäytymisen kanssa samaan järjestykseen. Kun uusi ilmiö nimetään, pahan muoto saadaan identifioitua. (Cohen 1973, 74.)

Media osallistuu tähän paholaisen määrittelyyn tuottaessaan syyn representaatioita. Yllättävän ja moraalisia arvoja uhkaavan tapahtuman moniselitteisyys kasvattaa huolta ja ahdistusta, jotka eliminoidaan rakentamalla tilanteesta selitetty (Cohen 1973, 77). Ilmiön syy on olennainen osa sen läpivalaisemista eli ymmärretyksi tekemistä. Syy on kiinnostava myös siksi, että syyn etsimisen voidaan ajatella palvelevan myös riskien ennakoimisessa. Yhteiskunnan on tunnistettava ja ennakoitava riskit, että ne voitaisiin ehkäistä ja välttää. Tähän tarvitaan ilmiön selitys.

Mediassa asiat tyypillisesti yksinkertaistuvat ja stereotypisoituvat. Siksi moraalisen paniikin tilassa syytä representoidaan yksiviivaisesti, vaikka syyt eivät olisikaan yksiselitteisiä. Uhka ja sen selitykset rakentuvat usein stereotyyppisille käsityksille marginaalisista ryhmistä kuten heikossa sosiaalisessa asemassa olevista. Samalla se myös vahvistaa näitä käsityksiä. (Cohen 1972, 12.) Tästä puolestaan on seurauksia, kun asiaan reagoidaan esimerkiksi instituutioissa. Jos syyt näyttäytyvät yksiulotteisina, myös toimet mahdollisen ongelman ratkaisemiseksi voivat olla yksiviivaisia. Esimerkiksi moottoripyöräjengien rikollisen käyttäytymisen herättämässä moraalisisessa paniikissa kaikki moottoripyöräjengiläiset voivat leimautua rikollisiksi, vaikka vain yksi ryhmä olisi rötöstellyt.

Median rakentama kuva esimerkiksi nuorten tekemistä rikoksista voi toimia perusteluna poliittisessa päätöksenteossa. Voi käydä niin, että keskustelu syntyy harvinaisten ja poikkeavien rikosten vuoksi, joita vastaan koneistot valjastetaan taistelemaan. Laajemmat ja yleisemmät ongelmat voivat jäädä huomiotta. (Pajuja 1991, 143.) Esimerkiksi jos torjuttavaksi ongelmaksi määritellään nuorten tekemät suunnitelmalliset murhat, jotka todellisuudessa ovat poikkeus nuorten tekemänä rikostyyppinä, ehkäisevät toimenpiteet kohdistuvat niihin. Tällöin tosiasiallisia toimia vaativa nuorisoriikollisuus voi jäädä vaille toimenpiteitä.

Sosiaalinen kontrolli aktivoituu usein moraalisen paniikin seurauksena. Sosiaalisella kontrollilla tarkoitetaan instituutioita ja yleistä mielipidettä. Formaalisella sosiaalisella kontrollijärjestelmällä tarkoitetaan esimerkiksi poliisia ja muita viranomaisia sekä hyvinvointijärjestelmää. Kontrollijärjestelmä vaikuttaa konkreettisesti siihen, millaisia seurauksia tapahtuneella on esimerkiksi lainsäädäntöön. (Cohen 1973, 85.) Epämuodollinen sosiaalinen kontrolli puolestaan tarkoittaa järjestäytymätöntä instituutioiden ulkopuolista yleistä mielipidettä, joka yrittää tuottaa uusia kontrollin keinoja. Joskus se onnistuu, ja epämuodollinen sosiaalinen reaktio laajentuu muodolliselle tasolle uusien lakien muodossa. (Cohen 1973, 111.) Myös media voidaan katsoa yhdeksi sosiaalisen kontrollin välineeksi (Hoikkala 1989), mutta toisaalta media on osa formaalisen kontrollijärjestelmän toimintaa, koska se kuvaa ja vahvistaa niiden toimintaa sekä heijastaa arvoja, joille formaalisen kontrollijärjestelmän toiminta perustuu ja tukeutuu. Toisaalta kontrollijärjestelmä vahvistaa vallitsevia arvoja, rakentaa niitä toiminnallaan.

Moraalisen paniikin prosessissa päädytään usein vaatimukseen, jonka mukaan rakennetulle ongelmalle tai ilmiölle ”pitää tehdä jotain”. Esitetään ratkaisuehdotuksia, joilla halutaan palauttaa moraalinen järjestys yhteiskuntaan tai vahvistaa moraalista järjestystä (Burns et al. 1999, 149). Näin moraalinen paniikki ikään kuin legitimoii formaalisia sosiaa-

lisen kontrollin seurauksia, jotka ovat usein uusia rangaistuksia ja vanhojen rangaistusten tiukentamista. (Cohen 1973, 166.) Syyn representaatioilla on konkreettisia seurauksia yhteiskunnassa, kun stereotyyppit, mielikuvat ja käsitykset vaikuttavat siihen, miten ja millaisena poikkeavuus syötetään sosiaalisen kontrollin apparaattiin (Cohen 1973, 76). Jos nuori näpistelija määritellään sairaaksi, ei-toivottua käytöstä selitetään sairaudella, jolloin häntä yritetään parantaa eikä häntä rangaista. Jos tekijä taas nähdään harmittomana nuorena veselinä eikä kleptomanaana, ryhmä todennäköisesti kärsii vähemmän muodollisista rangaistuksista.

Paniikilla voi olla vakavia ja pysyviä seurauksia, sillä se voi tuottaa muutoksia lainsäädäntöön tai sosiaalipolitiikkaan ja jopa siihen, miten yhteiskunta käsittää itsensä (Cohen 1972, 9). Moraalista paniikkia voidaan myös tietoisesti käyttää hyväksi. Sillä perustellaan yhteiskunnallisen kontrollin tiukentamista, ja se voidaan ottaa poliittiseksi tai muun intressin ajamiseen tarkoitetuksi keppihevoseksi kuohuttavuutensa vuoksi. Moraalisesta paniikista puhuttaessa on muistettava, että esitetyt paniikin piirteet ja seuraukset ovat kärjistettyjä. Kaikki piirteet eivät aina toteudu, ja paniikki voi toteutua eri voimakkuuksin ja ilmetä eri tavoin eri yhteisöissä. Myös seuraukset vaihtelevat. Paniikki voi olla myös uutta tuottava voima ravistellessaan sosiokulttuurista järjestystä.

Moraalinen paniikki ja paniikin aiheuttaja esitetään usein pelkästään median rakentamana konstruktiona, jolla ei ole todellisuudessa vastinetta. Median esitetään toimivan väärin ja saavan pahaa aikaan moraalisen paniikin piirteiden vuoksi. Moraalisen paniikin käsitettä soveltavat tutkimukset saattavat tarkastella median konstruktion ja todellisen asiointilan vastaavuutta esimerkiksi tilastojen avulla. Mediaa syyllistetään liioittelusta ja mitasuhteiden vääristämisestä eli todellisuutta vastaamattomien konstruktioiden luomisesta. Konstruktionistisessa lähestymistavassa on ristiriitoja, koska paniikin lähtökohta on median konstruktiivisen vallan ulkopuolella. Esimerkiksi rikosten aiheuttamisissa huolen tiloissa laukaisija on selvä tapahtuma, josta käsittely alkaa mediassa. Kun lähtökohta on olemassa, käsittelyn voisi ajatella olevan oikeutettua. Moraalisen paniikin kytkeminen konstruktionismiin on hieman ongelmallista myös siksi, että samalla kun oletetaan asioiden olevan todella olemassa (objektivismi), samalla ajatellaan median rakentamien konstruktioiden *automaattisesti* olevan todellinen osa yhteiskuntaa (meidän kaikkien mielipide, meidän kaikkien paniikki) sekä niillä olevan voimakas vaikutus ympäröivään yhteisöön. Näin ei välttämättä kuitenkaan ole. Median rooli vaatisikin tarkan määrittelyn: nähdäänkö media irrallisena yhteiskunnallisena toimijana vai osana yhteisöä, diskurssien kokoontumispaikkana.

Median toiminta voidaan ajatella myös oikeutetuksi ja tarpeelliseksi yhteiskunnan toiminnan kannalta. Sosiologi Frank Furedi (1998) on määritellyt pelkokokemuksen pysyväksi olotilaksi länsimaisissa ”turvallisissa” yhteiskunnissa. Pelko eli tietoisuus riskistä on yhteiskunnan ominaisuus, ja pelkoon kiinnittyy joukko huolia. Pelko ei riipu yhteiskunnallisesta tilanteesta tai todellisesta turvallisuudentilasta, ja tätä kutsutaan pelon kulttuuriksi (1998, 23–24).⁹ Moraalinen paniikki voidaan katsoa pelon kulttuurin ilmentymäksi ja pelon välikappaleeksi. Pelko ja huoli ovat aina olemassa. Tarvitaan vain kohde, johon pelon voi suunnata. Tämä vastaa myös osaltaan kysymykseen, miksi moraalinen paniikki syntyy. Miksi juuri tietyt asiat nousevat huolen kohteiksi ja miksi toiset eivät? Furedi ei näe median luomien konstruktioiden vaikuttavan suoraan ihmisten riskien kokemuksiin. Media voi kyllä voimistaa niitä mutta ei välttämättä aiheuta niitä. Median tapa korostaa riskiä on merkki laajemmista yhteiskunnallisista prosesseista eikä pelon syy. Tällöin moraalisen paniikin tilassa tapauksen myötä pinnalle pulpahtaa käsityksiä, arvoja ja odotuksia, jotka ovat vallitsevia, mutta vaativat jonkin väylän päästä esille. Väyläksi kelpaa uutisvirta, joka kuljettaa tapauksen median agendalle.

Miksi paniikki syntyy -kysymys eli johtuuko huolen tila median toiminnasta ei ole kuitenkaan oleellinen, koska siihen ei ole yksiselitteistä vastausta. Tärkeämpää on kysyä, *miten* asia käsitellään ja miten mahdollinen moraalinen paniikki ilmenee ja mikä kiinnostavinta, *mitä* se tuo pinnan alta mukanaan esiin. Media ei välttämättä luo pelkoa vaan kanavoi sen. Media voi kuvastaa myös aitoa tapauksen herättämää huolta. Seikkaa ei voida selvittää tarkastelemalla vain median luomaa konstruktiota vaan tutkimalla ihmisten asenteita ja käsityksiä kuten moraalisen paniikin käsitteen syntyyn vahvasti vaikuttanut Stanley Cohen aikoinaan teki.

4.2.3. Nuoret moraalisen paniikin polttoaineena

Nuorten tekemät rikokset ja nuorison poikkeava käyttäytyminen on vakiintunut huolenaihe, joka nousee ajoittain tavallista näkyvämmiin esiin tiedotusvälineissä. Nuorten poikkeavaksi määrittelystä käyttäytymisestä on keskusteltu vilkkaasti vuosikymmeniä, jopa vuosisatoja, ja yleensä paheksuen. Ongelmaryhmien nimet ovat vain muuttuneet. 1900-luvun alun Suomessa huolestuttiin huligaaniaineeksista ja järjestyksestä maaseudun tanssi-

---

⁹ Furedi (54–55) esittää pelon kulttuurin synnyn syiksi mm. tosiasiallisen turvallisuuden lisääntymisen, jolloin ihmiset herkistyvät yhä vähäisemmille vaaroille. Tilannetta voisi verrata kuuloon: mitä hiljaisempaa on, sitä paremmin heikot äänet kuuluvat. Toisaalta pelon kokemus on Furedin mukaan oikea, se vain kohdistuu väärin. Pelko on seurausta modernisaatiokehityksestä, joka vapautumisessaan ja yksilöllistymisessään luo turvattomuutta. (emt, 67.) Ihmiset eivät vain tunnista oikeita huolen aiheuttajia ja suuntaavat huolensa muulle kuten moraalisen paniikin aiheuttajiin.

paikoilla. 1940- ja 1950-luvuilla tuomittiin kaduilla aikaansa viettävä nuoriso, myöhemmin moottoripyöräjengit sekä hevarit ja 1990-luvulla skinit. Todisteeksi väkivallan kasvusta on riittänyt yleensä vain kulloisenkin uuden ryhmän nimeäminen. Nuoret leimataan tyypillisesti raaemmiksi kuin aikaisemmin nimeämällä uusia juuri nykyiselle nuorelle sukupolvelle tyypillisiä väkivallan muotoja. (Heiskanen ja Mitchell 1985, 112; Pajuoja 1991, 145.)

Median rakentama kuva nuorista rakentuu vastakohtaisuuksille: nuoret nähdään sekä ongelmana että ihanteena. He ovat helvetti ja paratiisi, paholainen ja enkeli. Nuoret representoidaan mediassa usein kulttuurisena, sosiaalisena tai yhteiskunnallisena ongelmana, josta syntyy uhka. Ympäristö tekee nuoret haavoittuviksi tai nuoret ovat yhteiskuntaa uhkaava ryhmä. Paitsi ongelmana, nuoret nähdään usein myös riskivyohtyhykkeellä joutua ongelmiin. Ihanteeseen puolestaan liittyy usein nuoruuden eksotisointi, jossa nuoret nähdään myönteisenä voimana. (Griffin 1997, 17–19; Hoikkala 1989, 137, 143.) Dikotomia voidaan asetella myös vastakohtaisuuteen ”nuoret osajina” ja ”oirehtijoina” (Relander 2000, 282). Nuorten eksotisointi on myös sitä, että nuoret jo sinällään ovat toiseus, jotain muuta kuin aikuisuus. Nuoret määritellään toisaalta lapsina eli epätäydellisinä oliona, toisaalta nuorina aikuisina, nuorina ihmisinä. Siitä syntyy eksoottisuus – nuoret ovat muuta kuin valtahegemonia eli aikuismaailma.

Nuorista mediassa rakentunutta kuvaa voidaan tarkastella pääsyn käsitteen avulla. Tarvitaan erilaisia keinoja ja perusteita, joiden perusteella toimijat valikoituvat tiedotusvälineisiin ja sitä kautta julkiselle näyttämölle. Julkisuus voidaan ajatella tilana, jonne kaikki toimijat eli ihmiset eivät pääse sosiokulttuuristen perusteiden vuoksi. Tietä julkisuuteen avaavat esimerkiksi poliittinen ja taloudellinen valta sekä kulttuurinen pääoma, jotka luovat yhteiskunnallista arvostusta. (Luostarinen 1994, 50.) Tällaiset julkiseen tilaan pääsyyn tarvittavat perusteet heijastuvat journalistisiin käytänteisiin.

Ajatuksen mukaan nuorilla ei useinkaan ole pääsyä mediaan, koska heillä ei ole valtaa – sitähan edellä esitetyt seikat edellyttävät. Nuoret pääsevät, tai paremminkin joutuvat, julkisuuteen usein kielteisten tekojensa vuoksi. Heillä ei ole yhteiskunnallista asemaa eikä valtaa, joiden takia toimittaja käyttäisi heitä lähteenä. He ovat harvoin minkään alan asiantuntijoita, muun kuin nuoruuden, eikä heitä ehkä katsota arvokkaiksi lukijoiden samastumisen kohteiksi. Keski-ikäisen toimittajan on helpompi haastatella ikäistään. Päädytään siihen, että nuoret ylittävät uutiskynnyksen tehdessään rikoksia, esiintyessään ongelmallisesti esimerkiksi mellakoissa tai uhkaksi rakennetun eläinoikeusliikkeen jäsenenä. Silloin nuori on uutinen, ja kuva nuorista vääristyy ongelmaksi mediassa.

Nuorisotutkimuskin on usein keskittynyt tutkimaan ongelmaryhmiä, ja normia, tavallista nuorta on tutkittu vähän. Normiksi voidaan katsoa nuoret, valkoiset keskiluokkaiset heteromiehet, joiden muodostamaa normia vastaan muut ryhmät rikkovat. Heillä on esteetön pääsy yhteiskunnassa joka paikkaan, mutta heidät esitetään harvoin sosiaalisten ongelmien lähteenä ja aikuisten huolen aiheena. (Griffin 1997, 23.) Nuorista piirtyvän dikotomisen kuvan toisen ääripään, ihanteen puolestaan tuottaa mustan ja valkoisen luoma kontrasti. Ihanne on menestyjänuori, joka edustaa nuoruuden parhaita puolia ongelmattomasti. Ongelman vierellä ihanne näkyy selkeästi ja väliin jäävät keskivertonuoret häviävät taustalle. Osittain ilmiön voi ajatella juontuvan journalismin diskursiivisista käytänteistä, joissa muutos on usein uutinen, ja mitä suurempi muutos ja mitä kielteisempi, sitä parempi uutinen (ks. uutiskriteereistä esim. Galtung ja Ruge 1973, 64). Nuorten representoidaan muuttuvan aina pahemmiksi ja vaarallisemmiksi kuin aikaisemmin, ja mitä vaarallisemmiksi heidät representoidaan, sitä suurempi uutinen on.

Yksi merkki nuoruuden kiinnostavuudesta toiseutena ja eksoottisena voi olla se, että iästä on mahdollisesti syntynyt yhä tärkeämpi merkitsemisperuste väkivaltarikosten uutisoinnissa. Kivivuoren, Kempin ja Smolejin (2002) tutkimuksen mukaan nuori ikä mainitaan yhä useammin iltapäivälehdien otsikossa, kun rikoksen tekijänä tai uhrina on ollut nuori. Nuorten tekemät väkivaltarikokset saavat mediassa yhä enemmän huomiota, kun ilmiön tarkastelussa käytetään mittarina nuoren iän esiintymistä iltapäivälehtien etusivujen otsikoinnissa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Tämä liittyy yleiseen kehitykseen, jonka mukaan väkivallan esittäminen mediassa (edelleen samalla mittarilla mitattuna) on lisääntynyt, vaikka todennäköisyys joutua väkivallan uhriksi on vähentynyt. Sen sijaan ihmisten turvattomuuden tunne on lisääntynyt. Kehityksestä on päätelty, että median esittämä vääristynyt kuva väkivallasta lisää ihmisten turvattomuuden tunnetta. Kehitykseen liittyy myös väkivallan visualisoiminen eli väkivaltautiset kuvitetaan etusivuilla yhä useammin. Tutkimusta tarkasteltaessa on huomattava, että suurennuslasin alla ovat olleet vain iltapäivälehdet ja niiden etusivut.¹⁰

---

¹⁰ Tähän liittyy edellisen kaltaisen tutkimusasetelman ongelma. Se nojaa osaksi kriminologiaan, osaksi konstruktionismiin. Jälkimmäiseen siksi, että se olettaa, että medialla on todellisuutta konstruoiva luonne. Ja edelleen se olettaa, että median luomalla kuvalla asioiden tilasta on todellisia vaikutuksia. Iltapäivälehdet tunnetaan sensaatiohakuisina asioiden kärjistäjinä. Miksi ihmisten todellisuuden kuva rakentuisi vain niiden pohjalta? Mielenkiintoisempaa ja tulosten kannalta kuvaavampaa olisi tutkia päivälehtien rikosuutisoinnin kehittymistä, koska yleisö todennäköisesti olettaa päivälehtien uutisoivan tapahtumista iltapäivälehtiä ”objektiivisemmin”. Ja edelleen: kun median ja ihmisten käsitysten suhteesta tehdään johtopäätöksiä, uutta ja kiinnostavaa tietoa voisi tuottaa, jos kysyttäisiin ihmisiltä itseltään, miksi he tuntevat olonsa turvattomammaksi kuin ennen.

4.2.4. Nuoret ja rikokset mediassa

Nuorten tekemien rikosten uutisoinnissa esitetään usein väite, jonka mukaan nuorten tekemät väkivaltarikokset lisääntyvät jatkuvasti. Tyypillisesti esitetään, että nuoret tekevät väkivaltaisuuksia yhä nuorempina, nuorten väkivalta on yhä raaempaa ja se uhkaa yhä useampaa. Jokainen sukupolvi on edellistä kehnompi, rappiollisempi ja rikokset muuttuvat koko ajan raaemmiksi. Nimenomaan nuorten väkivaltaa pidetään poikkeuksellisen epäinhimillisenä. Median luomilla konstruktioilla tai julkisen keskustelun määrällä ei kuitenkaan välttämättä ole vastinetta todellisuudessa. (Pajuoja 1991, 141, 145.)

Miksi nuoret sitten nousevat mediassa keskustelun kohteeksi? Nuoruus voidaan ajatella tulevaisuuden symboliksi; peiliksi, josta yhteiskunnalliset muutokset näkyvät. Tällöin nuoriin kohdistettu huoli on huolta tulevaisuudesta. Media toimii kuin kuumemittari, joka reagoi oitis, kun on syytä huoleen ja kun näyttää siltä, että nuoret eivät pärjää elämässään. Se reagoi myös, kun näyttää siltä, ettei jokin sosialisatioinstitiutioista onnistu tehtävänsään. Nuorten siis katsotaan asemansa vuoksi ilmaisevan herkästi yhteiskunnan muutostrendejä, ja olevan paitsi symbolinen myös konkreettinen tulevaisuus. (Hoikkala 1989, 92.) Jos peilistä heijastuva kuva pelottaa, voi syntyä huolta, mahdollisesti moraalista paniikkia.

Nuoret ovat alisteisessa asemassa aikuisväestöön nähden. Nuoret ovat osa erilaisia sosialisatioinstitiutioita, ja heillä on rajoitettu toimivalta omaan elämäänsä nähden. He eivät itse osallistu keskusteluun, jota heistä käydään, vaan keskustelu ja samalla mediassa rakennetut nuoriin liittyvät konstruktioit ovat asiantuntijoiden ja asiantuntijuuteen liittyvien erilaisten intressien suodattamaa ja mikä olennaisinta, aikuisväestön tuottamaa. On esitetty, että aikuiset käsittelevät ongelmiaan nuorten kautta heijastaessaan nuoriin itse määrittelemiään näkökulmia. Näin tapahtuu, kun nuorisosta tehdään esimerkiksi syntipukki, moraalisen paniikin polttoaine tai ihannoitava objekti. Nuorten ongelmiin on helpompi puuttua kuin ongelman ytimeen, aikuisväestöön. Samalla nuoret joutuvat alistettuun asemaan, jossa he ovat oivallinen hyväksikäytön kohde erilaisille ammatillisille intresseille. Nuoret voivat esimerkiksi olla poliittisen valtataistelun väline. Ryhmät, jotka kokevat nuorten toiminnan uhkana, puhuvat nuorison arvaamattomuudesta, omavaltaisuudesta ja lainrikkomisesta. Näin ongelmat siirtyvät kontrolliprosesseihin. (Hoikkala 1989, 93; Uusitalo 1991, 253.) Aikuiset suojautuvat oman elämänsä ruotimiselta, kun huomio kiinnittyy nuoriin. Ammattiryhmien välisessä taistelussa auttaa nuoriin kohdistuva moraalinen paniikki, josta saa hyvän keppihevosen omien tavoitteidensa tai vaikkapa poliittisen populismin toteuttamiselle.

Nuorisoilmiöiden uutisoiminen mediassa toimii sosiaalisen kontrollin jatkeena ja luokitteluun sekä määrittelyyn auttavat hallitsemaan asioita. Hoikkala nimeää hallinnan lähinnä symboliseksi, jossa toistuvat reaali maailman valtasuhteet nuorten ja vanhempien sukupolvien välillä. (Hoikkala 1989, 88.) Heiskasen ja Mitchellin mukaan (1985, 105–107) lehdet käyttävät jatkuvasti muuttuvia luokittelujärjestelmiä, jotka auttavat jäsentämään uusia ilmiöitä. Uusi järjestyskulttuuri, kontrollikulttuurin edustajat eli nuorisotyö ja nuorisopolitiikka tarvitsevat tällaista luokittelua. Media auttaa tässä nimeämällä ja tulkitsemalla nuorisoilmiöitä. Ongelmat on aina paikannettava johonkin tiettyyn ryhmään. (emt, 240.) Yhteiskunta turvautuu kontrolliin, kun kasvatus- ja normisocialisaatio on epäonnistunut, ja kontrolli voidaan nähdä valtarakenteiden keinona pitää nuoret alistetussa asemassa (Uusitalo 1991, 253).¹¹

Hoikkalan mukaan socialisaatiojärjestelmän intressit selittävät nuorten saaman huomion mediassa. Kasvatus on yksi socialisaatiojärjestelmistä, jonka onnistumista seurataan median kautta. Yhteisöllisyys on hajonnut kasvattamisessa, ja kasvatus on psykoanalysoivampaa sekä korostaa yhä enemmän lasten ja nuorten itsekkyyttä. Kasvattajien kiinnostus kohdistuu siihen, sopeutuvatko nuoret ja käyttävätkö he vapauttaan oikein. (Hoikkala 1989, 93; 1991, 6.)

4.3. Journalistiset käytänteet ongelmien ja niiden selitysten rakentumisessa

Diskurssit, representaatiot ja identiteetit rakentuvat mediassa monitasoisesti. Paitsi edellisessä luvussa esitetyt sosiokulttuuriset käytänteet myös journalistiset käytänteet muo-
vat mediasta rekonstruoitavia diskursseja ja niissä rakentuvia ilmiöitä. Edellisessä luvussa esitettiin asioiden ja niille esitettyjen selitysten yksinkertaistamisen voivan johtaa myös seurausten yksiviivaistumiseen. Journalistiset käytänteet vaikuttavat siihen, miksi syiden kuten usein muidenkin asioiden representaatiot ovat mediassa yksiulotteisia.

Jo uutisen muoto yksinkertaistaa asioita: uutiskärjen vaatimus pakottaa vetämään mutkat suoriksi ja tiivistämään tärkeimmän lyhyeksi sekä ytimekkääksi, valaistuksi yhdestä näkökulmasta. Näin journalistiset käytänteet tuottavat yksiulotteisia kuvia maailmasta. Toisaalta diskursiiviset käytänteet myös tuottavat tutkijan kannalta kiinnostavaa ainesta, kun kiire pakottaa rationalisoimaan uutistyön tehokkaaksi ja tuottavaksi. Esimerkiksi päätös siitä, ketä käytetään lähteenä uutisessa, syntyy usein todella nopeasti. Voisi ajatella, että päätös silloin nopeutensa vuoksi todella kertoo vallitsevista arvoista ja asenteista.

---

¹¹ Uusitalo tarkastelee artikkelissaan sosiologian nuorisokuvia.

Journalististen käytänteiden mukaan asioihin ei tyydytä sellaisina kuin ne ensisilmäyksellä näyttäytyvät. Näkökulma rakentuu journalistissa käytänteissä, kun toimittaja tematisoi lähestyttävän asian. Näkökulma on temaattinen valinta, jonka kautta aihetta lähestytään. Tematisointi lisää jutun uutisarvoa ja kiinnostavuutta, joskus luo asian uutisarvon, jolloin onnistunut tematisointi on merkki journalistin ammattitaidosta. Keskittyminen syyn representoimiseen voidaan journalismissa katsoa toimitusorganisaatioiden tematisoimaksi ilmiöksi (Palmolahti 1993, 44, 153). Tämä ei kuitenkaan riitä selitysten rakentumisen tarkastelussa, sillä tarkastelu vaatii myös sosiokulttuuristen käytänteiden pohtimista. Jos syy olisi vain journalismiprofession tuote, emme pohtisi, mihin selittäviä tekijöitä tarvitaan.

Syitä esittävät jutut voidaan ajatella juttuoikeudenkäynneiksi, joissa punnitaan todisteita syytettyä vastaan ja syytetyn puolesta. Syytettyä ei yleensä juridisista käytännöistä poiketen journalismissa tuomita lopullisesti: ei todeta suoraan, pitääkö syyte paikkaansa vai ei. Näissä oikeudenkäynneissä tutkinta ja epäily sekoittuvat varsinaisen syyttämisen kanssa. Tuomio annetaan, vaikka olisi vasta aihetta epäillä. (Palmolahti 1993, 54–55.)

Syyllistämisen on myös oma intensiteettinsä, joka käy ilmi siitä, kuinka voimakkaasti jutussa paheksutaan. Paheksunnan ja syyllistämisen astetta on vaikea mitata, sillä jutuissa ei useinkaan paheksuta suoraan. (Palmolahti 1993, 24–26.) Syyn voi ajatella lankeavan toisten toimijoiden tai tekijöiden harteille enemmän kuin toisten. Tällöin voidaan puhua syyllisyyden asteesta: toinen voi olla syyllisempi kuin toinen. (Palmolahti 1993, 65.) Syyllisyyttä voidaan rakentaa myös ilman paheksuntaa. Tällöin syyllisyyteen ei liity moraalisia äänenpainoja eikä tuomitsemista kuten paheksuen esitettyyn syyllisyyteen. Paheksuen esitetyn syyllisyyden voisi ajatella kuuluvan moraalisen paniikin tilaan.

Käytännössä valta realisoituu diskursiivisissa käytänteissä eli tekstin tuottamisen käytänteissä. Uutistyön rutiinit ovat suodatin maailman ja sen tiedotusvälineisiin päätyvien representaatioiden välillä. Lähden purkamaan kehää vallan pienimmästä yksiköstä suurempaan uutista kirjoittavan toimittajan kannalta. Uutisen voi määritellä toimittajan rakentamaksi esitykseksi, jonka materiaalina eivät useinkaan ole tapahtumat vaan erilaiset puheet eli haastatteluvastauksiin, lausuntoihin ja asiakirjoihin ulottuvat esitykset (Pietilä 1991, 5). Perusajatus on, etteivät uutiset vain välitä kuvia todellisuudesta, vaan paremmin rakentavat niitä (Tuchman, 1978). Valta näkyy journalistin työssä pienissä valinnoissa. Toimittaja miettii uutista kirjoittaessaan, käyttääkö rikoksesta nimitystä surma vai murha tai identifioiko tekijöiden vanhemmat rikkaiksi vai keskiluokkaisiksi.

Voidaan puhua joukkoviestinten omasta ammattikulttuurista (ks. esim. Tuchman, 1978), joka säätelee diskursiivisia käytänteitä. Vaikka mediatekstit syntyvät journalistin

kynästä, merkitsemisen ja valitsemisen valta ei ole vain hänellä. Valta muodostuu laajemmissa diskursiivisissa käytänteissä, ja kirjoittajan voi ajatella olevan tiedostamattaan diskurssien määräämä (Fowler 1991, 41). Sanomalehden toimitusympäristössä on valtaa: karkeistaen uutispäällikkö pitkälti päättää, mistä kirjoitetaan, milloin ja kuinka paljon. Näihin kysymyksiin vastataan usein uutiskriteerien kautta. Uutiskriteerit korostavat esimerkiksi tapahtuman yllättävyyttä, vaikutusta ja negatiivisuutta. (ks. uutiskriteereistä esim. Galtung ja Ruge, 1973.) Negatiivisuuden kriteeri on mielenkiintoinen. Se ei voi olla vaikuttamatta siihen, että asioita käännetään mielellään kielteisiksi. Yksittäisellä journalistilläkin on vain pieni osa valtaa, sillä hän toteuttaa ideaalitapauksessa lehden linjaa, joka taas heijastelee kustantajan valintoja. Ja kustantaja taas haluaa lehden myyvän – kaupallisuus ja taloudellisuus muodostuvat arvoiksi.

Uutiskriteerit täyttävät asiat vaihtelevat lehden luonteesta riippuen. Iltapäivälehtien uutiskriteerit ovat toisenlaiset kuin pienilevikkisen maakuntalehden tai maan valtalehden. Iltapäivälehti myy rikoksilla, romansseilla ja räväkkyydellä, maakuntalehti luottaa toisenlaisiin otsikoihin vakituisen tilaajakuntansa turvin. Taustat, linjat, omistussuhteet, lehden luonne, päivittäinen uutistarjonta ja yksi toimittaja vaikuttavat siihen, miten asioista kirjoitetaan eli diskurssintutkimuksen termejä käyttäen, kuinka asioita representoidaan ja millaisissa suhteissa nämä seikat sekä mediatuotosten toimijat ovat toisiinsa. Palataan konstruktionismiin. Uutinen on tuote, joka heijastaa ja muotoilee todellisuutta, samoin kuin kieli ja media yleensäkin (Fowler 1991, 222). Asiat ja ilmiöt eivät ole luonnollisesti uutisarvoisia, vaan tietty näkökulma määrää uutisarvon (Väliverronen 1996, 91). Vallitsevat ideologiat vaikuttavat uutiskriteereihin: rikkomus vallitsevaa ideologiaa vastaan on norminvastaista käytöstä, jolloin asiasta rakentuu uutinen.

Journalismin luonteelle on tyypillistä tietynasteinen asioiden vääristyminen, että asiat saadaan sopimaan perinteiseen uutisen muotoon eli kärjelleen käännetyksi pyramidiksi. Uutisella pitää olla kärki, joka ei voi olla moniselitteinen. Mitä varmemman ja yksiselitteisemmän kuvan todellisuudesta uutinen esittää, sitä parempi se on (ks. esim. Tuchman 1978.) Journalismi myös rajaa, jolloin monimuotoisuus jälleen vähenee. Ajatus objektiivisesta tiedonvälityksestä on voitu näin ollen hylätä kauan sitten (vrt. esim. Kunelius, 2000). Pyrkimystä objektiivisuuteen voi olla ja ehkä jossain määrin pitääkin olla, mutta jo merkitysten rakentumisen prosessi vie pohjan objektiivisuudelta.

5. AINEISTO JA METODI

Tässä luvussa esittelen aineistoni, metodini ja tutkimuksen kulun: millaisesta aineistosta olen tutkimukseni tehnyt ja kuinka olen empiirisesti etsinyt vastausta tutkimuskysymyksiini. Erittelen myös, millä metodilla haen vastausta kuhunkin tutkimuskysymykseen. Käytetyt menetelmät tosin täydentävät toisiaan ja käytänkin niitä lomittain analyysin esittelyssä. Esittelen myös sisällönerittelyn tulokset tässä luvussa, koska tulokset ovat pitkälti aineistoa kuvailevia.

5.1. Aineisto

Nuorten tekemät rikokset saavat palstatilaa sanomalehdissä tasaisin väliajoin useiden juttujen ryppäinä. Tämä voi johtua median herkistymisestä asialle: kun yksi rikos herkistää median ja yleisön, seuraavasta uutisoidaan herkemmin (Cohen 1973, 81). Nuorista rikoksentekijöistä kirjoitetaankin välillä paljon, välillä vähemmän ja juttuja on sanomalehtien arkistoissa paljon. Niinpä raja on tarpeen. Päätin rajata aineistoni yhden tapauksen uutisointiin, jossa tekijöinä ovat alle 20-vuotiaat nuoret. Tapaus on elokuussa 2001 tapahtunut Martti ja Elise Heinon surma Lopen Läyliäisissä. Neljä 16–18-vuotiasta espoolaispoikaa surmasi keski-ikäisen pariskunnan, ja teko todettiin oikeudessa murhaksi. Tekijät olivat 16-vuotias, kaksi 17-vuotiasta ja yksi 18-vuotias. 18-vuotias tuomittiin elinkautiseen vankeusrangaistukseen, ja muut tekijät saivat 12–13 vuoden ehdottoman vankeusrangaistuksen. Viitataan tästä eteenpäin Heinojen murhasta tuomittuihin pääasiassa ”tekijöinä” tai ”Heinot surmanneina”.

Valitsin tapauksen, koska se sai paljon julkisuutta ja herätti voimakkaan reaktion tietynlaisen erityislaatuisuutensa vuoksi. Erityislaatuisuudella tarkoitan tekijöiden taustaa. He eivät taustansa vuoksi ole tyypillisiä nuoria rikoksentekijöitä, jotka tulevat usein sosiaalisesti heikoista oloista. Tämä on haaste yhteiskunnalle ja medialle: kuinka tällaiseen tekkoon reagoidaan. Tapauksen poikkeukselliseksi kuvattu luonne tekee Heinojen tapauksesta mielekkään tutkimuskohteen kysymyksenasetteluni kannalta. Oletan, että pinnalle nousee asioita, jotka pienemmän julkisuusmylläkän saattelemassa tapauksessa voisivat jäädä näkymättömiin.

Aineistoni koostuu tapauksen uutisoinnista kolmessa sanomalehdessä: Helsingin Sanomissa, Savon Sanomissa ja Ilta-Sanomissa. Lehtiotos sisältää erilaisia lehtityyppejä. Helsingin Sanomat (HS) on liberaalitaustainen valtakunnan päälehti. Keskustalataustainen Savon Sanomat (SS) on Suomen kuudenneksi suurin maakuntalehti. HS ja SS ovat seitsemänpäiväisiä sanomalehtiä, jotka noudattavat uutisoinnissaan erilaisia periaatteita kuin sen-

saatiohakuisempi Ilta-Sanomat (IS), joka on levikiltään Suomen suurin iltapäivälehti. Ilta-Sanomat on mukana lehtiotoksessa juuri sen päivälehdistä poikkeavan konseptin vuoksi. Iltapäivälehtien uutiskriteerit ovat toisenlaiset kuin päivälehtien. Esimerkiksi sensaatiot ja rikokset ovat iltapäivälehtien uutisoinnissa tärkeämmässä roolissa kuin päivälehtien. Iltapäivälehdet tavoittelevat lukijoita välillä äärimmäisyyksiin viedyllä uutiskriteerien hyödyntämisellä: mitä läheisemmäksi, koskettavammaksi ja yllättävämmäksi lööppi tehdään, sitä paremmin lehti myy. Toisaalta vain lööpin ja lehden kannen täytyy myydä, sisäsivujen juttu voi olla vähemmän kärjekäs kuin lööppi.

Otoksessani on kolme sanomalehteä, koska en halunnut jäädä tutkimuksessani yhden tietyn lehden tarjoaman aineiston varaan. Vaikka uutisoinnin kohteena on vain yksi tapaus, tapausta voidaan käsitellä eri tavoin lehdissä ja siitä voi muodostua monta erilaista kuvaa sekä kokonaisuutta eri lehdissä. Erilaiset lehtityypit puolestaan voivat antaa tietoa siitä, kuinka lehden konsepti vaikuttaa uutisointiin. Voisi myös ajatella, että lehtien erilaisuuden vuoksi asiat voivat merkityksellistyä eri tavoin.

Lehtiotos ei kohtele Suomea maantieteellisesti tasavertaisesti, koska se painottuu eteläiseen Suomeen. En pidä sitä ongelmana, koska en hae maantieteellisiä eroja tapauksen käsittelyssä lehdissä. Toisekseen aineistossa on jo nyt osittain päällekkäisyyksiä, koska kaikki lehdet käyttävät omien toimittajiensa tuottamien tekstiensä lisäksi STT:n materiaalia, joka leviää useisiin lehtiin ympäri Suomen. Niinpä voi ajatella, että STT:n tuottama materiaali otoksessa leviää valtakunnallisesti eikä aineistoni siksi rajoitu vain otoksen lehtien levikkialueille.

Osan Savon Sanomien aineistosta on tuottanut lehden Väli-Suomen median toimittaja Helsingissä ja Väli-Suomen median yhteisen sunnuntailiitteen Sunnuntaisuomalaisen toimittaja. Väli-Suomen media on viiden maakuntalehden yhteinen toimitus, joka tuottaa Sunnuntaisuomalainen-nimistä sivustoa Savon Sanomiin, Keski-suomalaiseen, Ilkkaan, Karjalaiseen ja Pohjalaiseen.

Lehdissä julkaistut tapahtumaan liittyvät tekstit ja kuvat muodostavat tutkimuksen aineiston. Mukana ovat uutissivujen lisäksi jutut mielipide- ja pääkirjoitussivuilta sekä muilta osastoilta. Jutut on jaettu fakta- ja mielipidejuttuihin, joita ovat sekä yleisönosasto että pääkirjoitustekstit. Osa jutuista kertoo nimenomaan Heinojen tapauksesta, jolloin jutut ovat esimerkiksi uutisia oikeudenkäynnin vaiheista. Osa jutuista käsittelee nuorten tekemiä rikoksia Heinojen surmaa laajemmin tapauksen nivoutuessa jutun sisältöön. Näitä juttuja kutsun kehystäviksi jutuiksi. Mukana ovat kehystävistä jutuista jutut, joissa mainitaan

Heinojen tapaus tai viitataan selkeästi vastikään tapahtuneisiin nuorten tekemiin väkivaltaisuuksiin, joiden voi selkeästi päätellä tarkoittavan Heinojen tapausta.

Osa aineistosta on kerätty seuraamalla tapauksen uutisointia reaaliaikaisesti ja osa jälkikäteen hakemalla tekstit lehtien arkistoista. Aineistoa on kerätty sekä mikrofilmeiltä että paperiversioista. On mahdollista, ettei aineistossa ole kaikkia tapahtumia käsitteleviä tekstejä lehtien huolellisesta seuraamisesta sekä arkistoista ja mikrofilmeiltä etsimisestä huolimatta. Juttujen mahdollinen poisjäänti on kuitenkin satunnaista eikä se ole mielestäni ongelma, sillä olennaista tutkimuksessani on jutuista muodostuva kokonaisuus, eivät yksittäiset jutut.

Aineistoni koostuu tapahtumaa käsittelevistä teksteistä alkaen ensimmäisestä Heinojen katoamisesta kertovasta pikku-uutisesta ja päättyen hovioikeuden käsittelyyn. Tekstit sijoittuvat ajalle 27.8.2001–15.2.2003. Tekstit ovat rypästyneet tiettyihin ajanjaksoihin tapahtuman käsittelyn etenemisen mukaan. Kaikkiaan aineistossani on 192 juttua. Kuviossa 3 havainnollistan aineiston jakautumista otoksen eri lehdissä genreittäin. Taulukossa 1 liitteessä 1 jutut on luokiteltu ajanjaksoittain ja genreittäin.

Aineistoa käsiteltäessä vinkit on laskettu yhteen sisäsivun jutun kanssa. Kainalot, faktalaatikat ja taustat on laskettu erikseen. Jutut on koodattu aikajärjestyksessä otsikoitain. Aineisto on koodattu niin, että etusivun vinkit on koodattu erillisiksi jutuiksi, samoin kainalot ja erilaiset tietokulmat ja faktalaatikat. Samana päivänä ilmestyneet jutut on koodattu samalla numerolla aakkosin. Esimerkiksi HS18a, HS18b, HS18c ovat samana päivänä ilmestyneitä erillisiä juttuja. Luokittelen mielipide- ja faktajutut erilleen toisistaan, vaikka diskurssit ylittävätkin genererajat. Genererajat ovat diskursiivisessa käsittelyssä olennaisia niiltä osin kuin genrejen välille muodostuu jännitettä tai eroavaisuuksia. Faktajutuiksi on luokiteltu pääuutisjuttujen lisäksi niihin liittyvät kainalojutut, faktat ja taustat. Jutut ovat uutisia, reportaaseja ja asiantuntijahaastatteluita. Faktajutun ilmestymisosasto esitetään koodin ja genren jälkeen, jos se on jokin muu kuin uutisosasto tai HS:ssa jokin muu kuin kotimaan uutiset tai kaupunkisivut, jotka Heinojen tapauksesta pääasiassa uutisoivat. Mielipidejutuiksi on laskettu journalistisesti mielipideaineistoksi määriteltävät tekstit eli pääkirjoitussivun tekstit, kolumnit, pakinat ja lehden lukijoille tarkoitetun mielipidepalstan tekstit. Mielipidetekstit on jaettu yleisönosaston teksteihin ja toimituksellisesti tuotettuihin teksteihin, jotka aineistossa ovat pääasiassa pääkirjoituksia ja kolumneja.

Savon Sanomissa juttuja on yhteensä 33, joista 20 on STT:n juttua. Helsingin Sanomissa juttuja on 46, joista 6 on STT:n. Ilta-Sanomissa juttuja on 113. Koska aineisto painottuu määrällisesti Ilta-Sanomien juttuihin, on perusteltua kysyä, vaikuttaako se aineiston

edustavuuteen. Livahtaako tutkimukseeni iltapäivälehdien näkökulma tapauksen käsittelyssä, koska aineistoa on sellaisesta lehdestä määrällisesti eniten? Mielestäni seikka ei ole ongelma kokonaisuuden kannalta, koska tutkin kokonaisuudesta nousevia diskursseja, jolloin yksittäisen lehden juttumäärällä ei ole merkitystä. Toisekseen käytän analyysissäni myös vertailevaa otetta eri lehtien välillä, joten lehtien erot tulevat esiin ja pystyn aineiston luokittelun ja koodauksen ansiosta pitämään eri lehdistä kerätystä aineistosta tulkitut tulokset erillään toisistaan. Tällöin yhden lehden määrällinen ylivoima aineistossa ei vaikuta muista lehdistä kerätyn aineiston analyysiin, jos tarvetta erittelyyn ilmenee.

Esitän tässä tutkimuksen seurattavuuden vuoksi uutisista aikajärjestyksessä muodostetun lyhyen narratiivin, joka kertoo pääkohdat tapahtuman julkisesta käsittelystä.

- *Näytös yksi:* Tarina alkaa 27.8.2001 (Savon Sanomissa 28.8.2001) uutisista, jotka kertovat mystisesti kadonneesta pariskunnasta. Ruumiiden etsintä alkaa. Syylliset eivät ole vielä selvillä.
- *Näytös kaksi.* Syylliseksi epäilty paljastuvat muutaman päivän kuluttua pariskunnan katoamisesta. Poliisi pääsee epäiltyjen jäljille televalvontatietojen avulla. Syyskuun ensimmäisenä päivänä neljän pojan vangitsemisoikeudenkäynti Riihimäen käräjäoikeudessa saa julkisuutta. Oikeudenkäynti ei ole julkinen. Ruumiiden etsiminen jatkuu useita päiviä syyskuussa, kunnes ruumiit löytyvät ja ne nostetaan merestä.
- *Näytös kolme.* Surmiin palataan marraskuun alussa, kun esitutkinta alkaa valmistua ja syytteet selviävät kahdeksi murhasyytteeksi. Oikeudenkäynti on julkinen, ja se raportoidaan seikkaperäisesti lehdissä. Vanhin tekijöistä kiistää oikeudenkäynneissä osallisuutensa murhaan. Oikeudenkäynnin päätyttyä tekijät lähetetään mielentilatutkimukseen ennen kuin tuomiot voidaan julistaa.
- *Näytös neljä.* Mielentilatutkimusten valmistumisen jälkeen kesäkuussa 2002 on vuorossa tuomioiden julistaminen. Kaikki neljä syylliseksi todettua saavat tuomion murhasta. Täysi-ikäinen tekijä saa elinkautisen vankeusrangaistuksen, alaikäinen ampuja saa 13 vuotta vankeutta ja kaksi muuta murhiin osallistunutta alaikäistä 12 vuoden vankeusrangaistuksen.
- *Näytös viisi.* Tapauksen käsittely jatkuu kaikissa kolmessa lehdessä tammikuussa 2003, kun jutun käsittely alkaa hovioikeudessa. Muutaman tiiviin uutispäivän jälkeen uutisointi päättyy mutta jatkuu helmikuussa, kun tuomiot julistetaan. Tuomiot pysyvät hovioikeudessa samoina kuin käräjäoikeuden antamat tuomiot.

5.2. Tutkimuksen työkalupakki: diskurssianalyysi sisällönerittelyn tukemana

Kysymyksenasetteluni tiivistyy pääkysymykseen: Miten nuorten tekemiä rikoksia representoidaan sanomalehtiteksteissä? Tähän kysymykseen vastaan pitkälti lähestymällä aineistoa selitystä rakentavien merkityssuhteiden verkkojen eli diskurssien kautta. Millaisissa diskursseissa syyt merkityksellistyvät? Millainen kuva nuorista rikoksentekeijöistä piiryy? Tarkastelen myös, kuka on legitiimi määrittelemään ilmiön ja mitä se kertoo laajemmin yhteiskunnallisessa kontekstissa. Kysymys on tärkeä, koska median areenalle päässeet puhujat saavat palasen määrittelyn valtaa: ongelmia tuotetaan, käsitellään ja ratkaistaan, ainakin yritetään ratkaista mediassa. Moraalinen paniikki kytkeytyy edellisiin kysymyksiin. Tarkastelen, onko Heinojen tapausta seurannut mediaoikeudenkäynti moraalisen paniikin ilmentymä, ja jos on, miten sen eri piirteet ilmenevät aineistossa.

Tarkastelen myös diskurssien välisiä suhteita: ovatko ne ristiriitaisessa suhteessa toisiinsa vai yhtenäisesti rakentuneita. Olen kiinnostunut diskurssien hierarkiasta eli siitä, mikä diskurssi pääsee hegemoniseen asemaan ja mikä jää marginaaliin. Pohdin myös diskurssien seurauksellisuutta; sitä, millaisia seurauksia diskurssit aiheuttavat toimijoille, nuorille rikoksentekeijöille ja koko yhteiskunnalle. Tuon esiin erot lehtien ja genrejen välillä silloin kun se on tarkoituksenmukaista.

Käsittelen aluksi aineistoani määrällisen sisällönerittelyn keinoin, että saan selville mahdolliset muutokset kirjoittelun luonteessa teemoittain ja saan käsiini rajatun määrän juttuja diskursiivista käsittelyä varten. Sisällönerittelyn tarkoituksena on tuottaa objektiivinen ja määrällinen kuvaus sanomien ilmissisällöstä (Fiske 1992, 179). Koska laadullisten ja määrällisten tutkimusotteiden vastakkainasettelu on viime vuosina vähentynyt, määrällistä sisällönanalyysiä käytetään myös rinnakkain semioottisten ja diskursiivisten tutkimustapojen kanssa. Tuekseen määrällinen sisällönerittely tarvitsee teoreettisia selitysmalleja ja laadullisia analyysimenetelmiä. (Väliverronen 1998, 15–17.) Määrällisen sisällönerittelyn avulla luon yleiskuvan aineistosta. Selvitän, miten jutut jakautuvat aihepiireittäin eli eri teemojen mukaan. Määrällinen ja laadullinen sisällönerittely kietoutuvat kuitenkin läheisesti toisiinsa, eikä kummankaan menetelmän avulla voi saavuttaa objektiivista tulosta. Tekstien luokittelu teemojen mukaan perustuu aina tutkijan omaan tulkintaan siitä, mikä on jutun teema. Joten jo sisällönerittely perustuu pitkälti tutkijan tulkinnalle ja rajanvedolle, mikä täytyy pitää mielessä tuloksia tarkasteltaessa.

Teemoittelun tuloksesta valikoin jutut, joita tarvitsen tutkimuskysymykseeni vastaamiseen. Mukaan kelpaavat jutut, jotka käsittelevät tapauksen syytä tai esittävät selityksiä laajemmalle ilmiölle (syyntekemisestä tarkemmin luvussa 4.2.). Näihin juttuihin

sovellan diskurssintutkimuksen keinoja. Käyn aineistoa systemaattisesti lävitse erilaisten kysymyspattereiden avulla päästäkseni diskursseihin käsiksi. Kysymyksiä ovat muun muassa miten syy representoituu, kuka syytä representoi, millaisiin merkityskokonaisuuksiin syy kytkeytyy, kuinka toimijat asemoituvat diskursseissa, millaisina toimijat representoidaan ja millaisissa suhteissa toisiinsa toimijat representoidaan. Käytän representoimisesta synonyymisesti ilmausta esitetään. Toimijoilla tarkoitetaan teksteissä esiintyviä henkilöitä tai muita sosiaalisia toimijoita, kuten asioita tai instituutioita, jotka saavat toimijan aseman. Asiantuntijoilla tarkoitan eri alojen edustajia kuten kasvatustieteen, psykologian ja virkavallan edustajia, jotka representoituvat diskursseissa syiden asiantuntijoina eli ilmiön määrittelijöinä. Käyttämistäni aineistonäytteistä kursivoin tarvittaessa olennaiset seikat.

Kuten aiemmin mainitsin, käytän kriittistä diskurssianalyysiä tutkimukseni väljänä teoreettis-metodologisena viitekehyksenä. Esittelin kriittisen diskurssianalyysin lähtökoh- tien yhteydessä (ks. luku 2.2.2.) ajatuksen diskurssien toimimisesta kolmella eri tasolla: sosiokulttuuristen käytänteiden, diskursiivisten eli tutkimuksessani journalististen käytän- teiden ja tekstin tasolla. Kaikki edellä esittelemäni diskurssitapahtuman kolme tasoa kie- toutuvat tiiviisti toisiinsa, ja ne kaikki palvelevat analyysiani. Diskurssien purkautumiseen auttavat langanpäät ovat moninaiset ja eri diskurssien kohdalla erilaiset. Langanpäiden avulla diskurssit kiertävät auki, jotta ne voidaan rekonstruoida uudelleen, ikään kuin kutoa uudelleen kokoon. Pirita Juppi (2002) nimittää diskurssien jäljille pääsemistä auttavia seikkoja tarttumapinnoiksi, joka kuvaa hyvin sitä, kuinka diskurssit hahmottuvat erilaisten seikkojen, tarttumapintojen avulla.

Diskurssianalyysi ei ollut ilmeinen metodinen vaihtoehto analyysissäni. Harkitsin pitäytymistä sisällönerrittelyssä ja kokeilin metodia osaan aineistoa. Analyysi tuotti kuitenkin lähinnä aineiston kuvailua. Pystyäkseni sanomaan enemmän ja vastaamaan tutkimus- kysymyksiini paremmin, päädyin käyttämään diskurssianalyysin työkaluja erityisesti apu- na tulkinnessa. Diskurssianalyysi oli tarkoituksenmukaisin metodi tutkimusasetelmani kannalta – en ole kiinnostunut vain siitä, mitä lehdissä sanotaan, vaan miten asiat saavat muotonsa ja merkityksellistyvät sekä millaista kuvaa ne kokonaisuudessaan rakentavat nuorten tekemistä rikoksista, selityksistä ja rikoksentekeijöistä.

Diskurssianalyysi kuten muukin kvalitatiivinen tutkimus perustuu tutkijan tulkin- noille, jotka ovat aina subjektiivisia ja siksikin alttiita kritiikille. Tulkinnot ovat aika- ja kulttuurisidonnaisia. Niinpä minäkin tutkijana kannan oman aikani silmälaseja ana- lysoidessani ja tulkinnoissani, mikä vaikuttaa tuloksiin. Analyysin edetessä olen aika ajoin palannut takaisin aineistooni ja aloittanut kaiken alusta, sillä olen epäillyt tulkintojani ja

niiden oikeellisuutta. Toisinaan takaisin palaaminen on muuttanut tulkintaa, tuottanut tarkemman tulkinnan tai antanut perusteet kokonaan uudelle tulkinnalle. Olen myös testannut tulkintojani tietystä aineiston palasesta niin, että olen lähestynyt tekstejä uudesta näkökulmasta, testannut uusia oletuksia, hypoteeseja. Välillä oletukset ovat todentuneet, välillä eivät.

Käytän tulosten esittämisessä lainauksia aineistostani, että lukija pääsisi mahdollisimman hyvin testaamaan tuloksiani aineiston perusteella. Täytyy kuitenkin muistaa, että lainaukset ovat vain pieni pala noin kahdensadan jutun massasta, jonka tutkimisen perusteella olen päätenyt tuloksiini. Esimerkkien valinta onkin haastavaa, sillä yksi tekstikatkelma on hyvä esimerkki tietystä asiasta mutta vaatii rinnalleen muita esimerkkejä, että asiat tulisivat valaistuksi monesta suunnasta. Onkin ongelma, kuinka valita sellaiset esimerkit, jotka kertovat tarpeeksi mutta eivät ole liian alleviivaavia eivätkä vääristä asiaa. Esimerkkejä ei voi työn suppeuden vuoksi ottaa mukaan kovin paljon.

Diskurssien rakentaminen on tarinan kerrontaa siinä missä aineistonikin eli lehtitekstit, josta olen diskurssit rekonstruoinut. Ihmisellä on pyrkimys luoda asioista järjellisiä, loogisia kokonaisuuksia, ja siihen olen pyrkinyt minäkin: rakentamaan diskursseista pala palalta kokonaisuuksia, joissa on mieli. Diskurssit näyttävät kuitenkin sanomalehtiteksteissä niin kuin muuallakin rikkonaisina, epätäydellisinä ja ristiriitaisina merkityssuhteiden verkostoina. Tuntuukin oudolta rekonstruoida niistä järkeviä, koska ne tuntuvat sitä harvoin olevan eivätkä sellaisessa muodossa juuri esiinny. Luon siis asioille muodon, joka ei ole niille luonnollinen. Samaa tekee toimittaja: tekee monisyisistä asioista usein yksiviivaisia. Diskurssianalysissä näyttäisi olevan paljon kyse diskurssien langanpäiden pyydystämisestä teksteistä ja diskurssien hahmottamisesta niiden avulla. Se on eräänlaista tarinan rakentamista, puuttuvien osien tarkastelua yhtä lailla kuin mukana olevienkin. Diskurssianalyysi tuntuisi toimivan usein jonkin muun metodin kumppanina, ei yksin, koska tulokset jäävät irrallisiksi ainakin pienissä yksittäisissä tutkimuksissa.

Diskurssien seurauksellisuus on mielestäni merkityksellisempi seikka kuin diskurssit itse. Diskursseista pitäisi päästä pitkälle eteenpäin. Diskurssit pitäisi nähdä ja hahmottaa vain niin tarkasti kuin tarvitsee ja siirtyä heti seuraavaan vaiheeseen, joka perustuu kysymyksiin mitä sitten ja mitä diskursseista seuraa? Tällaisiin kysymyksiin graduntekijän tutkimuksenpalanen harvoin pystyy vastaamaan, mikä on ehkä ongelma, tai paremminkin haaste. Diskurssitutkimus, silloin kuin diskurssi määritellään kiinteiksi merkityssuhteiden verkoiksi, toimii parhaiten suurten linjojen hahmottamisessa, katsauksen luomisena yhteiskuntaan ja vastaajana kysymykseen ”Miten tästä asiasta puhutaan tässä ajassa”. Medi-

an luomilla representaatioilla ja diskursseilla on väliä, mutta on mahdotonta sanoa, minkä verran ne vaikuttavat esimerkiksi konkreettisesti yhteiskunnan ja ihmisten, meidän toimintaamme. Yksittäisillä representaatioilla on väliä, silloin kuin ne toistuvat ja muodostavat representaatioiden jatkumon ja stereotyyppistyvät. Niistä tulee pysyvä ilmaisun muoto ja itsestään selvä tapa ilmaista asioita. Se voi olla hyvä tai paha, ja diskurssintutkija on yleensä pahan perässä, koska sillä on enemmän väliä. Mutta todelliset itsestäänselvydet jäävät usein huomaamatta, sillä kuinka kulttuuriinsa sosiaalistunut ja siinä kasvanut tutkija pystyisi havaitsemaan oman ympäristönsä itsestäänselvydet, ehkäpä ne merkityksellisimmät. Merkityksellisyys on toki suhteellista, mutta marginaalissa oleminen auttaa rääkemään valtavirtaa.

Näen oman tutkimukseni arvon aikansa kuvana. Kuvaan, kuinka 2000-luvun alussa puhuttiin nuorten tekemistä rikoksista, näin niitä selitettiin tässä ajassa. Myöhemmin asioita tarkastelevat voivat pohtia, muuttuvatko representaatiot, muuttuvatko diskurssit vai kenties molemmat.

5.3. Syyn representointi luo jännitettä uutisointiin

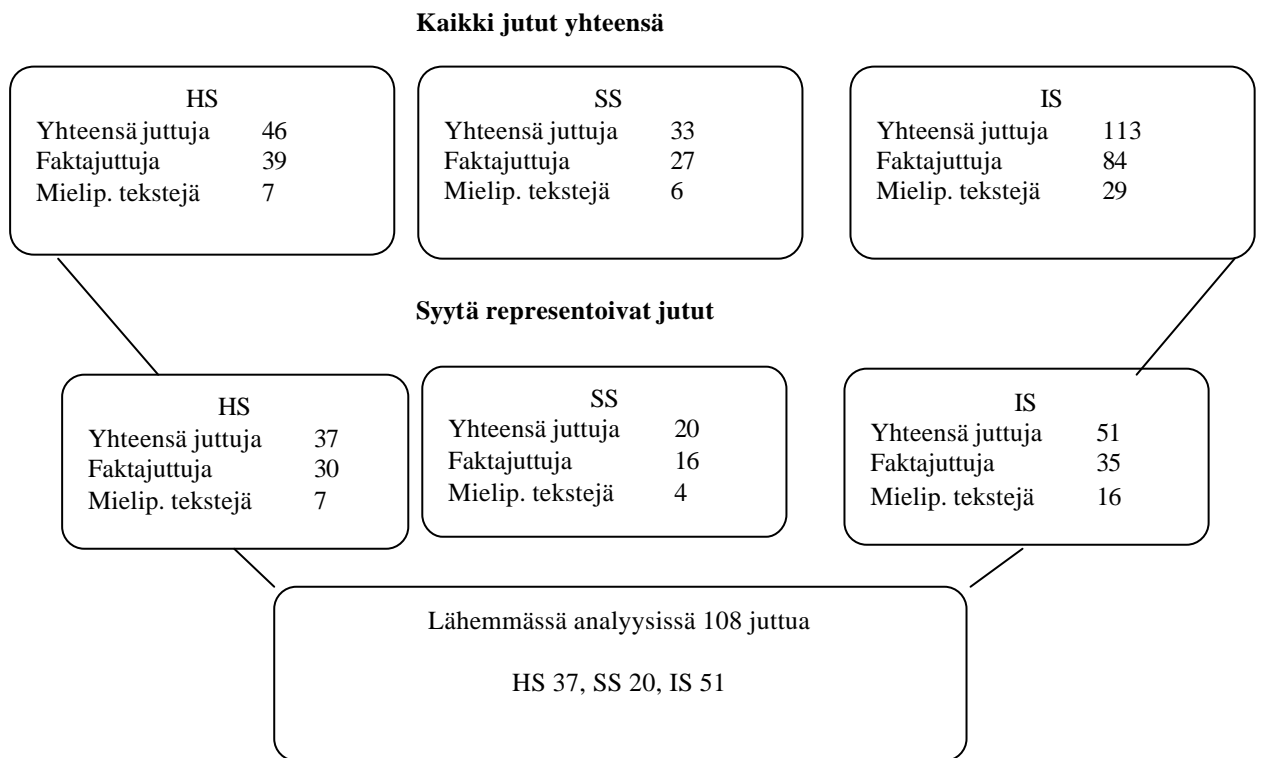
Esittelen sisällönerittelyn tulokset ja käsittelen syyn esittämisen ajallisen kaaren eri näytöksissä mediaoikeudenkäynnin etenemisen myötä. Kuten taulukosta 5 liitteessä 1 käy ilmi, syytä käsitellään koko tapauksen julkisen elinkaaren ajan. Syy on esillä paljon, kaikkiaan yli puolessa faktajutuista. Tapauksen uutisointi rakentuukin pitkälti syyn etsimisen ympärille, vaikka tapausta koskeva kirjoittelu tapahtuu pitkässä aikajaksossa, noin puoleltoista vuoden aikana. Journalistisille käytänteille tyypillistä on etsiä uusi näkökulma jo käsiteltyyn asiaan ja hylätä jo pureksittu, mutta tässä tapauksessa näin ei tehty. Syyn kiinnostavuus säilyi koko mediaoikeudenkäynnin ajan. IS:n otsikko 30.8.2001 tiivistää kysymyksen, joka luo jännitettä kirjoitteluun: Hyvien perheiden pojat murhasivat kylmästi – miksi? (IS4a).

Sisällönerittelyn tuloksena syytä representoidaan 81 faktajutussa ja 27 mielipidetekstissä, joista 20 on yleisönosastonkirjoituksia ja seitsemän pääkirjoitussivun tekstiä.¹² Tarkemman tarkastelun ulkopuolelle rajautuvat jutut, joissa uutisoidaan muun muassa ruumiiden etsintää ja lyhyet, yksipalstaiset jutut, jotka päivittävät tilannetta. Kuviossa 3 kuvaan aineiston rajautumista kaikista jutuista syytä representoiviin juttuihin eli niihin, joita käsittelen analyysissäni tarkemmin.

¹² Syytä käsittelevät jutut taulukossa 5 ajanjaksoittain ja genreittäin liitteessä 1. Syytä käsittelevät jutut lehdittäin, ajanjaksoittain ja genreittäin liitteessä 1, taulukoissa 6, 7 ja 8.

Syytä käsitellään kaikkien otoksen lehtien jutuista yli puolessa, ainoastaan IS:ssa vähemmän kuin puolessa. Ilta-Sanomien ja kahden muun lehden välistä eroa syytä representoivien juttujen määrissä selittää osittain lehtien erilainen tapa käsitellä asioita. Juttujen suuri lukumäärä ei IS:ssa johdu siitä, että se olisi käsitellyt asiaa huomattavasti useammin kuin muut lehdet vaan siitä, että se on julkaissut iltapäivälehdessä tyylille ominaisesti suuria juttupaketteja, jotka koostuvat laajimmillaan kahdeksasta jutusta. Juttukokonaisuuksissa käsitellään tyypillisesti monessa pienessä jutussa kussakin yksi asia. Tällöin moni juttu rajautuu syyn problematiikan ulkopuolelle. Lehtien välinen ero juttujen määrässä tasaantuu jonkin verran diskursiiviseen käsittelyyn päätyneiden juttujen määrässä.

KUVIO 3. Aineiston kaventuminen sisällönerittelyn tuloksena kaikista Heinojen tapausta käsittelevistä jutuista syytä representoiviin diskurssianalyysin keinoin käsiteltäviin juttuihin.

Syytä representoivien juttujen määrää tarkasteltaessa on huomattava, että syytä representoidaan paitsi eksplisiittisesti myös implisiittisesti laajempina merkityskokonaisuuksina. Syy voidaan ilmaista suoraan sanoin motiivina, esimerkiksi ”Kuulusteluissa pidätetyt ovat kertoneet Lopen tapahtumien motiiviksi velan: Heino ei ollut maksanut lupaamaansa maksua (SS4b 31.8.2001, STT:n faktajuttu) tai jutun tematisoiminen syyn näkökulmasta voidaan esittää suoraan esimerkiksi otsikossa: ”Mikä tekee nuoresta murhaajan?” (HS6a 1.9.2001), ”Mikä ’hyvien perheiden’ lapsia riivaa?” (IS10c 6.9.2001, faktajuttu). Aina

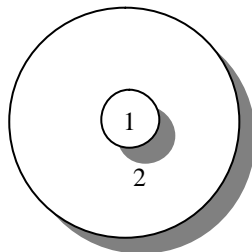

luokittelu ei ole näin yksiviivaista, ja silloin perusteena on käytetty implisiittisiä viittauksia sekä merkityksen rakentumista laajemmin.

Luokittelukin on siis tulkintaa, eikä tulkinta siitä, käsitteleekö juttu syytä vai ei, ole kovin yksiselitteistä. Selittävät diskurssit rakentuvat koko aineistossa, mutta työn laajuutta ajatellen rajaaminen on välttämätöntä teemoittelulla. Mukana diskursiivisessa tarkastelussa ovat jutut, joissa ilmaistaan syy joko motiivin muodossa tai laajempaa syynä, jolloin teko representoituu seuraukseksi laajemmasta yhteiskunnallisesta ilmiöstä. Jälkimmäisessä tapauksessa syy selittää, miksi nuoret yleensä murhaavat. Sekä motiivi että selitys voivat rakentua implisiittisesti esimerkiksi kuvailemalla tekijöitä ja heidän olemustaan, identifioimalla heidät syyllisyyttä rakentavalla tavalla.

Syy määrittyy tutkimuksessa monitasoisesti. Syy representoituu sekä välittömänä teon motiivina että ”laajempaa” syynä. Havainnollistan syyn rakentumista kuviossa 4. Motiivi on teon välitön syy, esimerkiksi Heinot surmanneiden nuorten rahan tarve. Kuvion ulommalla kehällä eli laajemmalla syyllä tarkoitan selittäviä tekijöitä, jotka selittävät suurempaa ilmiötä kuin yhtä henkirikosta. Laajempaa syytä tarvitaan silloin, kun Heinojen surma liitetään muiden nuorten tekemien rikosten jatkumolle. Syyn representoinnin tasot eivät sulje toisiaan pois vaan esiintyvät yhtäaikaaisesti.

KUVIO 4. Syyn representoiminen eri abstraktiotasoilla.

1. Toiminnan tai teon välitön syy, motiivi.
2. Toiminta on seuraus esimerkiksi ongelmista arvososialisaatiossa, yhteiskunnallisissa rakenteissa, instituutioissa tai sosialisatioagenttien toiminnassa. Ilmiötä selittämään tarvitaan laajempia selittäviä tekijöitä kuin yhden tapauksen motiivi.

Selventääkseni motiivin ja laajemman selittävän tekijän suhdetta esitän esimerkin. Jos mies on autovarkaissa, jää itse teossa kiinni ja pahoinpitelee yllättäjänsä, pahoinpitelyn motiivi voi olla itsepuolustus tai säikähdyksestä johtuva väkivaltainen reaktio. Yksittäinen autovarkaus ja sen seurauksena tapahtunut pahoinpitys voidaan nähdä osana laajempaa ilmiötä. Ilmiö voi olla varastelu yleensä ja varastetun tavaran myyminen eteenpäin. Ilmiötä selittäväksi seikaksi voidaan esittää esimerkiksi yhteiskunnan tarjoama huono sosiaaliturva, jonka vuoksi ihmiset ryhtyvät rikolliseen toimintaan kyetäkseen elättämään itsensä.

Selittäviä juttuja eli juttuja, joissa syytä representoidaan, ilmestyi IS:ssa määrällisesti eniten, seuraavaksi eniten HS:ssa ja vähiten SS:ssa eli jakauma on samanlainen kuin juttujen määrän jakauma yleensäkin lehtien välillä. Jutuissa pureudutaan syyn problematiikkaan heti tapauksen tultua julki alussa journalismille tyypillisesti, ja juttuja tematisoidaan syyn ja syyllisyyden näkökulmasta. Syytä käsittelevistä jutuista muodostuu narratiivi, jonka edetessä selviää, onko nuoret hyvien perheiden rikoksenteelijät uusi ilmiö, ja jos on, mistä ilmiö johtuu. Aluksi syinä testataan perinteiset hyvät viholliset/syntipukit kuten huumeet, väkivaltafilmit ja -pelit (esim. IS4g 30.8.2001, SS3c 30.8.2001). On totuttu siihen, että huumeet ovat mukana rikoksissa: huumeet suljetaan pois heti alkuvaiheessa kysymällä poliisilta aiheesta. Huumeista tai väkivaltaviihteestä ei kuitenkaan löydy tyydyttävää syytä, mutta hyviin vihollisiin palataan myöhemmin vielä oikeudenkäynnin yhteydessä. Poliisi toistaa epäroiden tekijöiden tarjoamaa motiivia, rahaa ja kännykkäbisneksissä syntyneitä velkasuhteita, joihin HS ja SS tuntuvat tyytyvän ensimmäisen näytöksen alkupuolella. Ilta-Sanomat sen sijaan määrittelee mahdollisen ilmiön heti ja marssittaa ensimmäisessä näytöksessä esiin useita asiantuntijoita (asiantuntijoista enemmän luvussa 5.2.) selittämään tekoa.

Syyn odotetaan täsmentyvän ensimmäisessä oikeudenkäynnissä. Kaikkiaan syytä käsitelläänkin juttujen määrän mukaan eniten kaikissa lehdissä näytöksen numero kolme eli tapauksen käräjäoikeuden käsittelyn uutisoinnissa ja viidennen näytöksen eli hovioikeuden käsittelyn uutisoinnissa. Tämä on luonnollista, sillä oikeudenkäynnissä syy on motiivin muodossa paljon esillä. Motiivin ja syyllisyyden asteen määrittely on oikeudenkäynnin kannalta tärkeää rangaistusten langettamisen vuoksi, mutta myös tapauksen julkisessa käsittelyssä erityisesti median kiinnostuksen kohteena.

6. ONGELMAN RAKENTUMINEN JA MORAALISEN MYRSKYN ILMENTYMINEN

Tässä luvussa esittelen, kuinka Heinojen tapausta koskevassa kirjoittelussa tekijöiden ”tavallisuus” konstruoituu ja kuinka siitä rakentuu ongelma sekä uhka. Tekijöiden taustan ja käytöksen luonnehdinnoissa rakentuva ”tavallisuus” selittää, miksi tapaus herätti moraalisen paniikin tai pikemminkin myrskyn tai huolen. Kutsunkin tästä lähtien luvussa 4.2. esittämieni syiden vuoksi moraalista paniikkia pääasiassa myrskyksi tai huoleksi tarkoittaesani Heinojen tapauksen herättämää prosessia. Käytän moraalisen paniikin käsitettä viitaessani ilmiön alkuperäiseen määritelmään. Kuvaan myös huolen ilmentymiä ja pohdin, millaisia seurauksia sillä voi olla. Luvun rakenne on seuraavanlainen: esittelen ensin tyyppillisen tavan representoida tekijöitä eli arvaamattoman tavallisuuden synnyn, josta edetään ilmiön rakentumiseen ja moraalisen myrskyn ilmentymiseen ilmiön rakentumisessa. Luvussa liikutaan lähinnä mediaoikeudenkäynnin toisessa näytöksessä

Tekijöiden representoiminen tavallisina nuorina ja murhaajina yhtä aikaa synnyttää arvaamattoman tavallisen representaation. Arvaamaton tavallisuus, joka on poikkeus normia vastaan, representoidaan moraalisen myrskyn syynä ja se motivoi moraalisen myrskyn tavoin luvussa seitsemän esitettäviä ongelmalle selitystä rakentavia diskursseja. Arvaamattoman tavallisen rakentuminen on perusta ilmiön rakentumiselle, ilmiötä selittäville diskursseille ja tapauksen seurauksellisuudelle.

Analyysiluvut etenevät siten, että luvussa seitsemän esittelen selitystä rakentavat diskurssit ja luvussa kahdeksan palaan lopuksi Heinot surmanneiden poikien syyllisyysasteiden kehittymiseen mediaoikeudenkäynnin myötä. Luvuissa kuusi, seitsemän ja kahdeksan edetään siis yksittäisestä tapauksesta laajemmalle tasolle kuten moraalisen myrskyn prosessissa usein käy. Kaikkiaan analyysin rakenne kuvaa myös Heinojen tapauksen käsittelyä mediassa: yksityisestä yleiseen ilmiön pohtimiseen ja takaisin yksityiseen eli Heinojen tapauksen oikeudenkäynnin uutisointiin, johon palataan luvussa kahdeksan. Kaikissa analyysiluvuissa sosiokulttuuristen käytänteiden, diskursiivisten käytänteiden ja tekstin tason analyysi lomittuvat toisiinsa.

6.1. Myrsky nousee: Tavallisia, mutta arvaamattomia

Ihan tavallisia, kilttejä kavereita – suorastaan nössöjä. (HS5b 31.8.2001, faktajuttu.)

18-vuotias on harrastanut salibandyä ja jääkiekkoa. Espoon edustalle upotettujen Heinojen ruumiit oli sullottu isoihin jääkiekkokasseihin. (IS4f 30.8.2001, faktajuttu.)

Arvaamattoman tavallisen representaatio tekijät esitetään käytökseltään, taustaltaan ja olemukseltaan hyvin tavallisiksi, kaikin puolin ei-poikkeaviksi ennen tekoa. Tavallisuutta tuottavat tuttavien, kavereiden, naapureiden ja syylliseksi epäiltyjen poikien kanssa toimineiden sosialisatioagenttien kuten valmentajien ja opettajien luonnehdinnat tekijöistä. Poikien asuinpaikka, tausta ja käytös ovat sellaiset, ettei ”heistä olisi millään voinut arvaata”. Heitä luonnehditaan ”kohteliaiksi”, ”kunnollisiksi kavereiksi” ja ”asiallisiksi”.

Pidätetyt nuoret ovat kotoisin Espoon Mankkaalta ja Matinkylästä. Heidän tuttavansa vaikuttivat torstaina tyrmistyneiltä. Nuorten teko oli heille täysi yllätys.

Mankkaan ostoskeskuksen liepeillä seisokellut porukka luonnehti surmista epäiltyjä tavallisiksi, kilteiksi kavereiksi. Erään nuoren miehen mukaan kaikki neljä olivat suorastaan nössöjä. (HS5b 31.8.2001, faktajuttu.)

(Toisesta 17-vuotiaasta)

– Kohtelias ja aika näkymätön tyyppi.

Enemmän luokan hiljaisia kuin kovaäänisiä. (IS5e 31.8.2001, faktajuttu.)

Arvaamattoman tavallisen representaatio rakentaa uhkaa, kun tekijät kuvataan tavallisina, jotka kuitenkin kykenevät vakavaan henkirikokseen. Arvaamaton tavallisuus toimii moraalisen myrskyn polttoaineena sekä ongelman ja samalla selitystä rakentavien diskurssien perustana. Nuoret representoivat tavallisiksi, jotka ovat murhaajia – joko hetkeksi tai pysyvästi. Tämä representaatio tavallisten muuttumisesta arvaamattomiksi on perusta myöhemmin esiteltäville selittäville diskursseille. Arvaamaton tavallisuus motivoi selityksiä, sillä se on tilanne, joka pitää selittää.

Tekijät eivät käytöksellään ole erottuneet tavallisten nuorten massasta huonojen ominaisuuksien takia, vaan jos ovatkin erottuneet, päinvastoin hyvien ominaisuuksien vuoksi. Tekijät representoivat kunnollisiksi nuoriksi, jotka harrastavat tavallisia asioita kuten urheilua, joka on perinteisesti kunnollisen nuoren merkki (ks. esim. Tiuhonen 1996, 158). Varsinkin 18-vuotiaaseen liitetään hyviä ominaisuuksia kuten ”kohteliaisuus ja ”sporttisuus”.

– Ihan urheilullinen ja tavallinen tämä poika on ollut. Skeittailua ja salibändyä hän on harrastanut. (IS4f 30.8.2001, faktajuttu uutissivuilla.)

Pelaajakaveri luonnehtii häntä (16-vuotiaasta ampujaa) lahjakkaaksi kaveriksi, joka ei kuitenkaan ottanut harrastuksesta turhia paineita. (--)

– Ei kiekkokaukalossa väkivaltaisimmasta päästä. (IS5e 31.8.2001, faktajuttu.)

(18-vuotiaasta)

Poikaporukan vanhin, 18-vuotias abiturientti pelaa salibandyä SM-tasolla. Joukkueen johtajan mukaan poika on lajissa ”selvästi keskitasoa lahjakkaampi”.

Käytöksestä ei löydy moitteen sijaa.

– Tosi kunnollinen kaveri. Asiallinen kentällä ja sen ulkopuolella. (IS5e 31.8.2001, faktajuttu.)

(Naapuri 18-vuotiaasta)

– Tästä pojasta on mahdoton uskoa, että hän olisi syyllistynyt johonkin tällaiseen. Hän on aina ollut sellainen reipas kaveri. Sporttinen ja ulospäin suuntautunut ihminen, niin kuin koko perhe, naapuri miettii. (IS4f 30.8.2001, faktajuttu.)

Tavallisuus rakentuu ”tavalliseen nuoruuteen” mielletävien asioiden kuten harrastusten ja työpaikkojen kuvaamisessa. Myös perhe kuvataan avoimeksi, ei syrjäytyväksi eikä syrjäytyneeksi, joka olisi riskitekijöiden mukainen perhe eli sellainen, jonka jälkikasvun rikollinen käyttäytyminen voitaisiin ajatella johtuvan altistumisesta riskitekijöille. Kaikesta tavallisesta, myös viattomana nuorten työpaikkana pidetystä pitsarytyksestä tuleekin vaarallista ja uhkaavaa ainakin hetkeksi.

18-vuotias on harrastanut salibandyä ja jääkiekkoa. Espoon edustalle upotettujen Heinojen ruumiit oli sullottu isoihin jääkiekkokasseihin. (IS4f 30.8.2001, faktajuttu.)

Kaksi pojista on käynyt töissä Mankkaanportin pitsarytyksessä. (kuvateksti IS4f 30.8.2001)

Arvaamattoman tavallisen representaatio syntyy, kun tavallinen yhdistyy arvaamattomuuteen ja tavallisuus ja rikos sijoittuvat rinnakkain sekä yhdistyvät. Arvaamattoman tavallisen representaatio rakentuu nuorten kuvaamisesta tavallisina naapurinpoikina, jotka ihan yllättäen ovatkin suunnitelmallisia, ovelia ja kylmäverisiä murhaajia. Tavalliseksi ja kunnolliseksi representoidut nuoret ryhtyvät rikollisiin töihin ja kunniallisena pidetty jääkiekkoharrastus liittyykin surman toteuttamiseen.

Tekijät representoituvat oveliksi petkuttajiksi ja taitaviksi sumuttajiksi, jotka saivat viattoman avioparin juonillaan ansaan. Tämä korostuu rikoksen yksityiskohtaisessa kuvaamisessa, jota tapahtuu eritoten oikeudenkäynnin uutisoinnissa kolmannessa näytöksessä.

Nuorisojoukko oli surmatekojen jälkeen vienyt uhreilta rahaa ja muuta omaisuutta. (SS3c 30.8.2001, faktajuttu.)

Tappajat virittivät pariskunnalle ansan Lopella. (HS4b 30.8.2001, faktajuttu.)

Surma oli huolellisesti suunniteltu. Kun Heinot saapuivat poikien surmapaikaksi valitsemaalle mökille, yksi pojista oli vieraita vastassa. Hänen oli määrä pitää seuraa Heinoille. Poika kertoi muun muassa illallisesta, joka kuulemma oli juuri valmistumassa. Sumutus onnistui niin hyvin, että miehensä raan surman jälkeen Elise Heino ei osannut epäillä sulavasti käyttäytynyttä tuttua poikaa. (IS4d 30.8.2001, faktajuttu.)

Diskurssissa syntyy jännite tavallisen, arvaamattoman tavallisen ja uhkan välille. Tällöin tekijät representoituvat vaarallisina, suorana uhkana ja tappajina, jotka seuraavassa hetkessä ovat kuitenkin tavallisia naapurinpoikia. Ihannenuori representoituu vaarallisena tappajana.

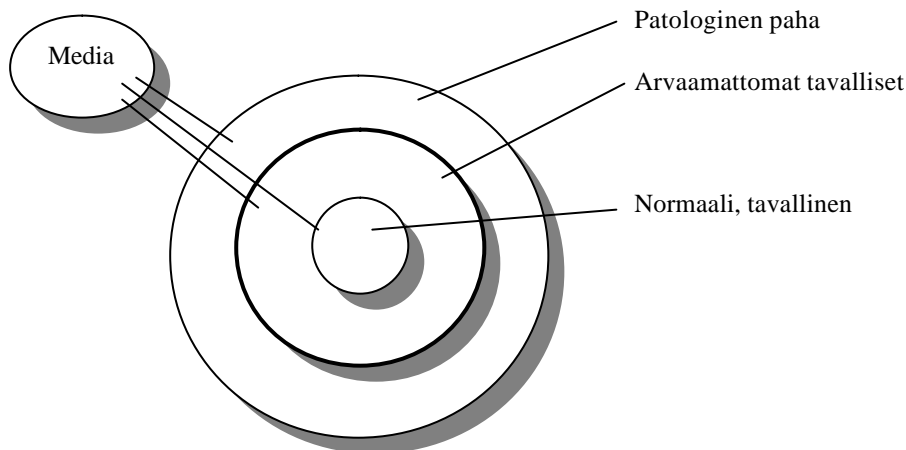
Epäiltyjä on säilytetty ja kuulusteltu erillään Espoossa, Pasilassa ja Vantaalla. He eivät tavanneet toisiaan edes oikeuskäsittelyssä; jokainen kuljetettiin yksikseen käräjätalolle ja pois. (SS5 1.9.2001, STT:n faktajuttu.)

Tekijät siirtyvät tavallisen nuoren kontekstista rikollisen kontekstiin. Tekijät representoituvat rikollisina ja vaarallisina: heitä pitää säilyttää erillään. Tavallisuuden raja laajenee niin, että aikaisemmin tavallisuuteen kuulumaton kyky murhata ilmenee yksilössä, juuri Heinot surmanneissa pojissa, mutta yksilöt edustavat myös kaikkia tavallisia nuoria. Tekijät eli neljä 16–18-vuotiasta espoolaispoikaa ovat muuttuneet rikoksen takia tavallisista pahoiksi ja arvaamattomiksi tavallisiksi. Diskurssissa tavallisesta tulee paha, kun ”hyvien perheiden” lapset murhaavat ilman ennakkovaroitusta.

Tavallisen nuoren ja kylmäverisen murhaajan vastakohtaisuus korostuu, kun tekijät representoidaan tavallisina nuorina, jotka vain yhtäkkiä tekivät karmean rikoksen. Kuvio 5 kuvaa tavallisen rajojen laajenemista ja arvaamattoman tavallisuuden asettumista suhteessa normaaliin. Tavallisesti rikolliset työnnetään heti kehän ääreläidalle, mutta tässä tapauk-

nessä näin ei voida tehdä, koska poikkeavasti käyttäytyvät eli Heinot surmanneet pojat ovat niin lähellä normaalia ja tavallista. Normaalius vahvistuu, kun tekijät asettuvat uhrin ja suojeltavan asemaan. Tavallinen on kuitenkin arvaamaton, joten se ei voi olla sama kuin normaali. Normaalin ja tavallisen rajat muuttuvat: tavallinen voi tappaa mutta voi sittenkin olla tavallinen viattomuutensa ja nuoruutensa vuoksi. Normaaliuden raja laajenee, liudentuu, jolloin normaaliuden ja tavallisuuden määritelmä muuttuu – normaali, normi pakotetaan pullistumaan. Marginaaliin työnnetyn pahan ja arvaamattoman tavallisen välille syntyy selkeä erottelu. Media luo konstruktioita ja on yhteisyyttä rakentava ja tilannetta määrittävä voima. Media synnyttää yhteisen rintaman huolesta, jota käsitellään enemmän seuraavassa luvussa moraalisen myrskyn yhteydessä.

KUVIO 5. Tavallisuuden rajojen laajeneminen. (Vrt. kuvio 2 sivulla 15.)

Tavallisuus laajenee, eikä enää ole selkeää erottelua me normaalit ja ne rikolliset. Asetelma särkyä, kun rikollinen tulee meiksi. Heinojen tapauksen uutisoinnissa me ja ne yhdistyvät, ja tavallisesta tulee yhtä kuin vaarallinen. Representaatioiden rinnakkaiselo näkyy leksikko-semanttisissa valinnoissa, ulkoisen olemuksen ja käytöksen identifioinnissa. Myös nuoren iän korostaminen tekijöiden identifioinnissa on osa arvaamattoman tavallisen representaation rakentamista.

Tavallisuuden ja vaarallisuuden rinnakkaiselo luo jännitettä teksteihin ja diskurssiin. Jännite muodostuu kysymyksen ”Kuinka tavallisesta on voinut tulla vaarallinen?” ympärille. Kysymykseen aletaan etsiä vastausta selittävässä jutuissa. Selittäviksi jutuiksi olen nimennyt tapausta laajemmin selittävät eli kehystävät jutut, jotka liittävät Heinojen surman nuorten tekemien rikosten jatkumoon.

Tapauksen uutisarvoa nostaa diskursiivisten käytänteiden tasolla tavallisuuden ja vaarallisuuden rinnakkaiselo, meidän ja niiden kulkeminen käsikkäin. Tavallisesta arkielämästä kertovien juttujen sijasta toisille eli niille tyypillisestä negatiivisista asenteista ja

käyttäytymisestä kertovat jutut ovat kiinnostavia, joten lehdet kirjoittavat murhista ja raiskauksista – tarinoita niistä mieluummin kuin tutuista meistä (Fowler 1991, 53). Heinojen surmassa toteutuu kolminkertainen toiseus, kun nuoruus, hyväosaisuus ja rikoksista vakavin, murha, yhdistyvät.

Voimakkaimmillaan tavallisuuden ja arvaamattomuuden representointi on toisessa näytöksessä, mutta jatkuu myös myöhemmissä näytöksissä oikeudenkäyntien yhteydessä. Representaatiot tosin muuttuvat myöhemmin, mitä käsittelen kahdeksannessa luvussa ja kuviossa 9.

Tekijöiden ulkoisen identifioinnin avulla yritetään etsiä merkkiä, joka paljastaisi tekijät epätavallisiksi. Tekijöistä etsitään muutoksen oireita. Sellaista, joka kielisi säröstä – millaisesta tahansa –, joka paljastaisi tekijöissä piilevän vian tai poikkeaman. Se poistaisi tekijät tavallisuudesta ja ratkaisisi ongelman. Muutoksen oireeksi kelpaa mikä tahansa, vaikkapa tukan värjääminen.

– Sen muistan, että noin kaksi kuukautta sitten nuorukaisen ulkoasu muuttui rajusti. Hän leikkasi ja värjäsi hiuksensa aivan ihmeelliseksi, naapuri muistelee. (IS4f 30.8.2001, faktajuttu.)

Myös viikonlopun aikana pojat käyttäytyivät ilmeisen normaalisti. He soittelivat ja tapailivat ystäviään. Pojat soittelivat ystävilleen tavallisen tapaan ilmeisesti kutakuinkin heti surmatöiden jälkeen perjantai-iltana. (IS4b 30.8.2001, faktajuttu.)

Erilaisuutta yritetään etsiä minkä tahansa merkin perusteella, että tavalliset saataisiin merkittyä poikkeaviksi. Tekijöiden käyttäytymisen kuvaillaan olleen normaalia ja tavallista sekä ennen että jälkeen teon eli mistään ei olisi voinut ennustaa murhaa.

Tekijöiden representointi kylmäpäisinä rakentaa lisää jännitettä tekijöiden tavallisuuden ja murhaamisen kyvyn välille. Kylmäpäisyyden kuvailu on eksotisointia, koska harkitsevuuden ja suunnitelmallisuuden ei ajatella kuuluvan nuoruuteen ikäkautena. Nuoruuteen kuuluu sen sijaan spontaanius ja harkitsematon ei-rationaalinen käytös.

Poikien kylmäpäisyyttä kuvaa se, että he katselivat maanantai-iltapäivänä vierestä, kuinka useat poliisipartiot haravoivat Mankkaanportin ostoskeskuksen takana olevaa joutomaata. (IS4b 30.8.2001, faktajuttu.)

Surmatyöhön liittyvä suunnitelmallisuus näkyi myös ruumiinhävittämismatkalla. Surmaaajat eivät upottaneet uhrejaan ensimmäiseen lahteen (--). (IS4c 30.8.2001, faktajuttu.)

Kylmäverisyyttä paheksutaan, ja myös tekijöiden keskenään jakamat palkkiorahat nähdään merkinä kylmäverisyydestä.

Heinojen surmaajat palkitsivat toisensa tapporahoilla (otsikko faktajutussa.)

Espoolaisen Heinon pariskunnan surmanneet nuoret jakoivat ennen tekoa keskenään tuhanen markan ”tapporahoja” palkkioksi teosta. (HS5a 31.8.2001.)

(otsikko) Elise Heino pyysi murhaajilta apua

(jälkirivi) Elise Heino luotti viimeiseen asti hänelle tuttuun poikaan. Hän ei tiennyt, että hänen vierellään kävellyt poikakin kuului surmantekijöihin. (IS4d 30.8.2001, faktajuttu.)

Bisneksessä oli ilmeisesti muodostunut velkasuhteita, jonka vuoksi nuorisojoukko oli päättänyt eliminoida Heinon. (SS3a 30.8.2001, faktajuttu.)

Tekijöiden kylmäverisyyttä korostetaan jo jutun otsikossa. Kylmäverisyys rakentuu verbi- en valinnassa. Esimerkiksi eliminointi- verbin käyttö surmaamisen sijasta korostaa tekojen harkitsevuutta ja suunnitelmallisuutta sekä assosioituu järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan.

Poliisi pidätti aluksi teosta epäiltynä viisi poikaa, joista yksi päästettiin myöhemmin vapaaksi. Hän oli syytön epäilyksiin. Tämän uutisoimisesta syntyy vastakkainasettelu syyttömän ja syylliseksi epäiltyjen välille, jolloin neljän tekijän syyllisyys korostuu.

17-vuotias poika on täysin syytön tapahtumiin. Hän on joutunut viattomuuttaan epäiltyjen hyväksikäyttämäksi. (--)

– Mökin omistajat ja perheen poika ovat täysin puhtaita, Rahikka (rikosylikomisario Harri Rahikka) sanoo. (IS5d 31.8.2001, faktajuttu.)

Epäillyt eivät enää ole niitä ”puhtoisia hyvien perheiden poikia”, joiksi heidät edellisen päivän uutisessa nimettiin. Tekijät representoivat joukkona hyväksikäyttäjiksi ja pahoiksi, jotka huijaavat muutkin pahoille teille. Heistä tulee ”likaisia” rikoksen vuoksi, mikä korostuu, kun syyttömäksi todettu poika perheineen kuvataan ”puhtaana”. Puhtaudesta tulee hyvyyden symboli, likaisuudesta pahuuden eli rikollisen.

Ympäristö, jonka osaksi lukija asemoidaan, hämmästelee tavallisen muuttumista arvaamattomaksi. Ympäristön esittämä hämmästys tapahtuneesta ja teon kauhistelu voidaan ajatella kuvastavan koko yhteisön, tekstissä rakentuvan meidän kaikkien järkytystä tapah-

tuneesta. Tämä liittyy Heinojen tapauksen herättämään huoleen, jota käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Otokseni iltapäivälehti Ilta-Sanomat käyttää arvaamattomuuden eli vaarallisuuden ja tavallisuuden rinnakkainelosta syntyvää jännitettä hyväkseen pisimpään muihin lehtiin verrattuna. Tämä on odotettavaa, koska iltapäivälehdelle on tyypillistä rakentaa draamaa ja paisutella tapahtumia. Tavallisista ja vähän tavallista ”paremmista taustoista tulevista” kylmäverisistä tappajanuorista muodostuu hyvä jatkokertomus, etenkin kun syytä ennakkoimattomaan käytökseen ei tunnu löytyvän. Tavallisen muuttuminen vaaralliseksi on jatkokertomuksen ydin. Kertomusta voidaan hyödyntää pitkään lööppimagneettina. Erityisesti Ilta-Sanomat rakentaa tavallisuutta ja siihen liittyvää arvaamatonta tavallisuutta.

Arvaamattoman tavallisen representaatio on havaittavissa otoksen päivälehdissä Helsingin Sanomissa ja Savon Sanomissa, mutta pienemmällä volyymilla johtuen jo juttujen pienemmästä määrästä verrattuna Ilta-Sanomiin. HS:ssa tavallisuus ja vaarallisuus elävät rinnakkain oikeudenkäyntiuutisoinnissa muun muassa yllättävien sanavalintojen avulla, jotka korostuvat HS:n muuten asiatyylisessä uutisoinnissa. HS ja SS representaatio on selkeä, mutta ei yhtä vahva kuin IS:ssa. SS:ssa ja HS:ssa arvaamattoman tavallisuuden representoiminen on vahvaa kehystävissä jutuissa sekä myöhemmin oikeudenkäynnin uutisoinnissa, jota käsitellään luvussa 8.

Pojat toteuttivat tekonsa kuin paatuneet ammattilaiset, kylmäverisesti, etukäteen suunnitellen ja harkiten. (--) On harvinaista, että tällaisen rikoksen taustalta löytyy joukko nuoria, *hyvistä perheistä* olevia espoolaispoikia, joilla *piti olla kaikki lähtökohdat hyvin*. (IS4d 30.8.2001.)

Tekijöiden sosioekonominen tausta rakentaa ja edustaa myös tavallisuutta. Sosioekonomisen taustan kuvailua esiintyy teemana IS:ssa paljon. Tausta on myös huolen aiheuttaja ja paheksunnan kohde. Tausta esiintyy runsaasti teemana toisen näytöksen jutuissa erityisesti IS:ssa, vähemmän mutta selvästi myös muissa lehdissä. HS:ssa ja SS:ssa tausta esitetään lähinnä poliisin toteamuksen avulla. IS määrittelee tekijät ”hyvien perheiden puhtoisiksi lapsiksi” ilman objektiivisuuden strategista rituaalia.

Poliisin pidättämät neljä espoolaispoikaa ovat kaikki lähtöisin ns. hyvistä perheistä, eikä heillä ole rikollista taustaa. Pojat ovat korkeasti koulutettujen ja hyvin toimeentulevien perheiden lapsia. (IS4f 30.8.2001, faktajuttu.)

Nuoret ovat kotoisin Espoon Tapiolasta. Heillä ei ole rikollista menneisyyttä. Rikosylikomisario Harri Rahikan mukaan heitä voi luonnehtia ”hyvien perheiden lapsiksi.” (HS4b 30.8.2001, faktajuttu.)

”Hyvät perheet” määrittyvät tarkemmin HS:ssa ja SS:ssa sellaisiksi, joissa harrastetaan ja työskennellään paljon. IS:ssa sen sijaan hyvät perheet määrittyvät selkeästi perheiksi, jotka ovat aineellisesti hyvinvoivia, joissa vanhemmat ovat korkeastikoulutettuja ja joihin liittyy myös negatiivisia piirteitä erityisesti mielipideteksteissä. Taustan esittäminen paisuu IS:ssa suorastaan mässäilyksi, josta seuraa, että tavallisuuden sijaan rakentuukin kuva tavallista paremmista aineellisista olosuhteista tulevista nuorista.

Silmiinpistävää mökkiläisissä on ollut seudun asukkaiden mielestä mökkiläisten varallisuus.
– Pikkurahasta ei ole ollut puutetta. Pihalla on ollut Mersuja ja Audeja. (IS4e 30.8.2001, faktajuttu.)

Neljäs, porukan vanhin, asuu Espoon Matinkylässä olevalla arvokkaalla omakotitaloalueella. (IS4f 30.8.2001, faktajuttu.)

18-vuotiaalla pojalla on ollut allaan arvokas urheilullinen saksalaisauto. Kolme muuta pidätettyä on liikkunut skoottereilla ja mopoilla. (IS4f 30.8.2001, faktajuttu.)

18-vuotiaan pojan perhe asuu yli kahden miljoonan markan arvoisessa kaksikerroksisessa omakotitalossa.(--)

– Täällä asuu tällaista korkeampaa keskiluokkaa ja johtajatason porukkaa, vaikkei tämä aivan Westendin veroinen paikka ole, kuvailee 18-vuotiaan naapurissa asuva mies. (IS4f 30.8.2001, faktajuttu.)

(--) 18-vuotias on oppinut tuntemaan toisen 17-vuotiaista pidätetyistä nuorukaisista alun perin perheen kanssa tehdyn etelänmatkan aikana. (IS4f 30.8.2001, faktajuttu.)

IS:ssa erityisesti vanhimman tekijän perheen varallisuus tuodaan hyvin selvästi esiin. Hän on ajellut kalliilla autolla ja asunut miljoonien arvoisessa talossa ympäristössä, joka on lähes ”Westendin veroinen paikka”. Tekijät ovat matkustelleet ulkomailla. 18-vuotias representoittuu taustansa vuoksi erityisen varakkaaksi, varakkaammaksi kuin muut, jotka ovat ”liikkuneet skoottereilla ja mopoilla”, joiden arvoa ei luonnehdita tarkemmin. Tällaista IS:n rakentamaa erottelua ei esiinny muissa lehdissä tässä vaiheessa, myöhemmin oikeudenkäynnin yhteydessä kylläkin. Tekijöiden tausta esitetään perusteeksi, miksi nuorten ei olisi kuulunut sortua rikoksen teille. Hyvä perhe määrittyy paitsi varallisuuden vuoksi

myös henkisesti hyväksi lasten kasvuympäristöksi. Tekijöiden kasvuolosuhteet representoituvat hyviksi ja kunnollisiksi vanhempien sosioekonomisen aseman perusteella.

Tekijöiden rahankäytön runsas käsittely jutuissa rakentaa myös kuvaa tekijöiden sosioekonomisesta taustasta. Rahankäytön käsitteleminen oikuedenkäynnin yhteydessä liittyy myös kylmäverisyyden representoimiseen, joka perustuu ajatukseen, että jos nuoret surmaavat rahan vuoksi, he ovat harkitsevia ja kylmäpäisiä murhaajia. Rahaa ja kännykkäkaupoissa syntyneitä velkasuhteita esitetään murhan ensisijaiseksi motiiviksi alusta alkaen, ja se on tekijöiden itsensä aluksi esittämä motiivi. Tätä selitystä arvioidaan vastedes. Varsinkin HS:n jutut kiertyvät tämän motiivin kehittelyn ympärille, kun jutuissa arvioidaan tekijöiden rahan tarvetta ja sosioekonomista taustaa.

Rahat olivat peräisin myydyistä Nordean osakkeista ja säästyneistä lapsilisistä. (HS25b 23.11.2001)

(17-vuotias)

– Rahaa minulta kuluu raha-automaattiyhdistyksen peleihin, tupakkaan, viinaan vähän sekä skootterin bensaan. (HS24c 22.11.2001)

Opiskelija (18-vuotias) oli saanut vanhemmiltaan lahjaksi Audi A3:n, joihin hän hankki ystävien kertoman mukaan tuhansien markkojen arvoiset alumiinivanteet ja elektroniikkaa. Poika haaveili kuitenkin uudesta autosta.--)

– Rahan kanssa ei ole ikinä ollut vaikeuksia. Aina olen saanut kun olen tarvinnut, hän myönsi. (IS23d 24.–25.11.)

Rahankäytön pitämistä esillä oikeussalissa selittää myös uhrien omaisten asianajajan vaatimus, jonka mukaan tekijät tulisi tuomita ryöstömurhasta. On siis uhrien omaisten etujen mukaista puhua rahasta, koska seikka koventaa syytettä ja nostaa tuomiota ja ehkä myös korvauksia. Raha ei kuitenkaan tunnu kelpaavan motiiviksi tekijöiden sosioekonominen taustan vuoksi.

Miten joukko liki täysi-ikäisiä nuoria suunnittelee ja toteuttaa harkittuja murhia vain muutamana kymmenen tuhannen markan takia – varsinkin, kun pojat ovat perheistä, joissa tuskin oli epätoivoinen pula rahasta? (HS30c 27.6.2001)

Myös uhrien tavallisuus luo uhkaa ja rakentaa tekijöistä entistä vaarallisempia. Heinot representoidaan etenkin Ilta-Sanomissa tavalliseksi pariskunnaksi, jonka ei millään perusteella olisi pitänyt joutua murhatuksi. Martti Heino on ”sydämellinen trokari” (IS3e

29.8.2001, faktajuttu) ja Elise Heino työtovereiden kuvailujen perusteella ”pidetty työntekijä” (IS3f 29.8.2001, faktajuttu.) IS:ssa tuodaan esiin myös Martti Heinon saama tuomio veropetoksista ja ”liikkuminen laillisuuden ja laittoman” rajamailla, mutta ei paheksuvaan sävyyn. HS:ssa ja SS:ssa Heinojen taustasta kerrotaan pääpiirteittäin vain Martti Heinon tuomio ja uhrien profiilien rakentaminen jätetään iltapäivälehtien harteille. Martti ja Elise Heinon hääkuvien julkaiseminen IS:ssa rakentaa rikoksen uhreista viattomia. Elise Heino on hääpuvussa ja morsius-hunnussa viattomuuden perikuva, jolloin tekijät muuttuvat asteen syyllisemmiksi. Elise Heinosta esitetään myös kuva pellavapäisellä lapsena isosiskonsa kanssa (IS 8.9.2001, faktajuttu.)

Keskustelu ei toki pääty siihen, että varsinaiset tekijät on saatu kiinni. Nykyiseen julkisuus-kulttuuriin kuuluu, että seuraavassa vaiheessa aletaan – itse asiassa on jo alettu – keskustella siitä, miten pojat ovat tuollaisiin tekoihin ajautuneet. (IS5g 31.8.2001, kolumni.)

Iltta-Sanomien silloinen päätoimittaja Vesa-Pekka Koljonen oli oikeassa kolumnissaan. Tekijöiden selvittyä alkoi mediaoikeudenkäynti, jossa syyllisen penkille istutettiin monia epäiltyjä. Epäiltyjen syyllisyyttä pääsemme arvioimaan luvussa 8. Tässä välissä täytyy kuitenkin esitellä ilmiön rakentuminen, koska selitystä rakentavat diskurssit synnyttävät selityksiä ilmiöstä yhtä lailla kuin Heinojen tapauksesta. On siis syytä selvittää, millaisen ilmiön kanssa painiskellaan: millaiseen ongelman kouriin suomalainen yhteiskunta on ajautunut tai millaiseen sen representoidaan ajautuneen.

6.2. Huoli keskellämme liikkuvista kylmäverisistä ja julmista murhaajista

Pojat toteuttivat tekonsa kuin paatuneet ammattilaiset, kylmäverisesti, etukäteen suunnitellen ja harkiten.(--) On harvinaista, että tällaisen rikoksen taustalta löytyy joukko nuoria, hyvistä perheistä olevia espoolaispoikia, joilla piti olla kaikki lähtökohdat hyvin. (IS4d 30.8.2001.)

Heinojen surma rakentuu osaksi ilmiötä kehystävissä jutuissa eli syyn representoimisen uloimmalla kehällä (ks. kuvio 4 sivulla 44). Tapaus kehystetään aikaisemmin tapahtuneilla nuorten tekemillä rikoksilla, jolloin tapauksesta tulee yksittäistä irralleen jäävää surmaa merkittävämpi ja huolestuttavampi. Tällöin surma rakentuu osaksi ilmiötä, osaksi nuorten tekemien rikosten ketjua, ja ilmiöstä syntyy huolestuttava ongelma. Yksittäisestä teosta liikutaan määrittelyprosessin avulla yleisemmälle tasolle. Määrittelyprosessi on tyypillisesti yksiviivainen ja toteava. Jutuissa rakennetaan yhteys Heinojen tapauksesta laajempaan ilmiöön suoraviivaisesti ja kyseenalaistamatta, voimakkaan huolen sävyttämänä kuten moraalisen myrskyn tilassa usein käy.

Kehystämiseen liittyy läheisesti moraalinen myrsky, sillä kun surma liitetään osaksi jatkumoa, syntyy huolen aihe ja syy – huolestuttavaksi ilmiöksi rakentuvat nuorten tekemät ”järjettömät” rikokset, nuorten alati lisääntyvät rikokset sekä ”tavallisten” nuorten tekemät rikokset. Ilmiöistäminen, tapauksen kehystäminen on seurausta moraalisesta myrskystä ja sen lietsontaa, sillä tapauksen liittäminen jatkumoon ja osaksi ilmiötä ruokkii myrskyä. Kun ilmiö syntyy, aihe huoleen kasvaa ja tarvitaan lisää juttuja tapausta sekä ilmiötä selittämään. Moraaliseen myrskyyn kuuluvaa huolen ilmaisua esiintyy mielipideteksteissä, erityisesti pääkirjoituksissa mutta myös yleisönosastoissa sekä faktateksteissä asiantuntijoiden äänien voimin.

Heinojen tapaus representoidaan merkiksi nuorten tekemien rikosten lisääntymisestä ja raaistumisesta. Siitä rakentuu rinnastusten sekä kehystämisen avulla merkittävä tapaus, joka symboloi yhteiskunnassa tapahtunutta kehitystä. Se asetetaan osaksi nuorten tekemien rikosten ketjua erilaisin perustein, kuten teon toteuttamistavan, motiivin, tekijöiden taustan ja siitä kumpuavan ennakoimattomuuden vuoksi.

Heinojen surma määritellään poikkeavaksi, sellaiseksi, jota ei ole ennen nähty ja siksi hämmäntäväksi. Tapaus määritellään ääri-ilmiöksi, erityisesti mielipidekirjoituksissa ja erityisesti IS:ssa faktajutuissa, mutta myös muissa lehdissä.

(Rikosylikomisario Harri Rahikka:)

– Tämä on Suomen rikoshistoriassa *aivan vertaansa vailla oleva rikos* tekotavaltaan, epäiltyjen iän suhteen ja kun tämä vielä on harkittu homma. (IS4d 30.8.2001.)

Tekijöiden tausta ja representoiminen tavallisina nuorina herättävät huolta, sillä taustansa vuoksi tekijät eivät ole todennäköisiä murhaajia. Tällöin perinteinen rikolliseksi määrittäminen ja rikollisen työntäminen marginaaliin ei onnistu. Myös motiivi tai paremminkin sen puute saa aikaan hämmästyä ja ihmettelyä.

Heinon pariskunnan murhat muistuttavat useita alaikäisten Yhdysvalloissa tekemiä murhia, sillä niissäkin *lopullinen motiivi jää usein mysteeriksi*. Tekijät ovat usein olleet espoolaispoikien tapaan kohtalaisen varakkaista, keskiluokkaisista perheistä, eikä heillä ennen murhia ole ollut ongelmia lain kanssa. (HS30c 27.6.2002, faktajuttu.)

Tekojen takaa löytyvien nuorten tausta ja motiivit sen sijaan hämmentävät useita. He tulevat perheistä, joiden lapsilla *ei uskoisi olevan ongelmia*. Lapsiahan on kuskattu pienestä pitäen vauvauinnista muskariin ja kiekkotreeneistä pianotunnille. (IS10c 6.9.2001, faktajuttu.)

(Espoon kaupungin perusturvajohtaja Juha Metso)

Tapauksen taustoja tuntevana Metso sanoo, ettei missään tapauksessa voi sanoa, että tapaus olisi ollut odotettavissa.

– Tämähän tuli tosiasiaa *kuin salama kirkkaalta taivaalta*. Minkäänlaisella jälkiviisaudellaakaan ei voi sanoa, että jäljet olisivat olleet havaittavissa etukäteen, hän kertoo. Surmatöitä ei Metson mukaan olisi voinut ennakoida esimerkiksi epäiltyjen poikien taustojen perusteella. (SS3b 30.8.2001, faktajuttu.)

Hyvien perheiden lapset ovat arvaamattomia siinä kuin nuoret ja lapset yleensäkin eikä ”hyvienkään perheiden lapsista koskaan tiedä”. Teksteissä rakentuvien oletusten mukaan heidän käytöstään ei voida ennustaa, vaikka kaiken pitäisi olla hyvin, koska kasvuympäristönä on ”hyvä perhe”. Rikos onkin rike taustaa vastaan.

(Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen)

– Juttelin hyvän työtoverin kanssa siitä, että voisiko tämä tapahtua meille. Ensimmäinen ajatus on, että ei missään tapauksessa. Tiedän kuitenkin erittäin kunnollisen perheen, jossa on *lapsia rakastavat vanhemmat ja siitä huolimatta nuori tyttö järjesti aikamoisen yllätyksen vanhemmilleen*. (IS5f 31.8.2001, faktajuttu.)

Ennakoimattomuuden tuominen esiin kertoo moraalisen myrskyn syystä; siitä, ettei näiltä ”hyvien perheiden lapsilta” olisi voinut odottaa tällaista. Tämä rakentaa huolta, kun rikoksen tekijöiksi representoituvat tavalliset nuoret, sillä tällöin kenen tahansa lapsi saattaa olla mahdollinen murhaaja. Huolen yhteydessä syntyy voimakas me-yhteisö, kun pohditaan, voisiko tämä tapahtua meille ja meidän perheellemme. Lukija asemoituu osaksi meitä kuten moraalisen paniikin ilmentymissä yleensäkin.

Ensin Heinon pariskunnan murhat saivat monet ajattelemaan, että tekoon syyllistyneet nuoret olivat saaneet pontta teoilleen jännitysviihteestä. Ylipäätään väkivallan raaistumisesta vedetään herkästi yhteyksiä nykyajan väkivaltaviihteeseen. Sitten räjähti Yhdysvalloissa, ja kaikki hieroivat epäuskoisina silmiään: tähän on kuin elokuvista tai tietokonepeleistä. Mutta se ei ollut. Todellinen, äärimmäinen väkivalta toistui loputtomina uusintoina. (HS16a 23.9.2001, faktajuttu kulttuurisivuilla.)

Tekoa verrataan äärimmillään World Trade Centerin tornit Yhdysvalloissa syksyllä 2001 tuhonneisiin iskuihin; Heinojen tapaus nähdään vastaavanlaisena merkinä äärimmäisestä väkivallasta. Rinnastuksissa on suhteettomuutta, koska on eri asia puhua kahden ihmisen kuolemasta murhan vuoksi kuin suuren ihmisjoukon kuolemasta terrori-iskun vuoksi, joka vielä tosiasiallisesti aiheutti uhkaa moninkertaisesti suuremmalle joukolle. Toisaalta, tässä tiivistyy arvaamattoman tavallisuuden vaara: tavalliset ovatkin vaarallisia, he elävät keskellämme, eikä heitä voi tunnistaa vaarattomien tavallisten joukosta, jolloin he uhkaavat suurta joukkoa.

Tilanteen hämmentävyyttä kuvaa se, etteivät asiantuntijatkaan pysty tapausta selittämään vaan heidät representoidaan tilanteesta yhtä hämmentyneinä kuin muutkin toimijat.

Kun nuori, vielä lähes lapsi, ampuu väijytyksestä kaksi ihmistä, pystyy upottamaan ruumiit mereen ja käyttäytymään sen jälkeen huomiota herättämättä, *hänen ajatusmaailmaansa on mahdotonta ymmärtää.* (HS6a 1.9.2001, pääkirjoitus.)

Tutkijat ovat *väkivallasta yhtä ymmällään* kuin poliisit ja uutisointia seuranneet kansalaiset. (HS6a 1.9.2001, pääkirjoitus.)

(Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin johtaja Kauko Aromaa)

Tavallisesti rajojen ylitys merkitsee murrosiässä näpistelyä tai vahingontekojä. *Missään ei ole sellaista mallia, että alaikäinen surmaa ihmisen suunnitelmallisesti. Se on edelleen suuri poikkeus nuorten rikollisuudessa.* (HS26c 24.11.2001, faktajuttu.)

(Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen)

– Pariskunnan surmassa on paljon sellaista, *mitä en psykiatrina pysty käsittämään minkään teorian kautta. En pysty käsittämään sitä, että apua soittava nainenkin ammutaan.* (IS5f 31.8.2001, faktajuttu.)

Rikos on asiantuntijoiden mielestä poikkeuksellinen, kaikkien teorioiden ulottumattomissa ja siksi käsittämätön, määrittelemätön sekä uhkaava. Teko representoidaan käsittämättömänä ja poikkeuksellisena jopa niin vahvasti, että poikkeavuus jatkaa elämäänsä oikeudenkäynnin määrittelijänä. HS uutisoi (HS24a 22.11.2001) ”Poikkeuksellinen oikeudenkäynti alkaa”.

Surman yksityiskohtainen kuvailu, jota käsiteltiin luvussa 6.1. arvaamattoman tavallisuuden yhteydessä, kertoo myös huolesta ja toisaalta myös lisää huolta, kun tekijöiden tavallisuus rinnastuu raa’aksi kuvailtuun tekoon.

Pariskunta on houkuteltu syrjäiselle huvilalle, jossa *pöilossa väijynyt ampuja* on surmannut ensin miehen ja sitten myös tämän vaimon, joka ehti ennen surmaamistaan pyytää kännykällä apua. Murhien jälkeen *ruumiit on sullottu* suuriin urheilukasseihin, kuljetettu Espooseen ja upotettu mereen sen jälkeen kun kasseihin on lisätty painoksi kiviä.

Tällainen tapahtumasarja tuntuu *pöyristyttävän kylmäveriseltä*. Ikään kuin suoraan rikosromaanin sivuilta tai jännityselokuvasta. Kuitenkin tämä murhenäytelmä on suomalaisesta todellisuudesta elokuulta 2001. Ja sen takana olevat *eivät ole ammattitappajia, vaan neljä 16–18-vuotiasta poikaa*. (SS4a 31.8.2001, yliö pääkirjoitussivulla.)

Neljä ”hyvien perheiden” poikaa murhaa kylmäverisesti ja suunnitelmallisesti ampuen pariskunnan. Toinen nuorisoyoukko perii velkoja ja kiduttaa velallista kunnes tämä kuolee. (IS10c 6.9.2001, faktajuttu uutissivuilla.)

Neljän alaikäisen espoolaisnuoren tekemä *kylmäverinen surmatyö on kuohuttanut kansalaisten mieliä* parin viikon ajan. *Järkytystä syvensi nuorukaisten suunnitelmallinen jälkien peittäminen: murhattu aviopari upotettiin painojen kera mereen*. Yleisönosastot täytyivät järkyttyneiden kansalaisten reaktioista, lehtien artikkelit oimitukset suolsivat ilmoille hämmennyttä kannanottoja, televisiossa kasvattajat ja ammattiauttajat pohdiskelivat, mikä on mennyt vikaan suomalaisten nuorten elämässä heidän raaistuttuaan. (SS10 11.9.2001, pääkirjoitus.)

Tekoa verrataan ammattimaiseen rikollisuuteen ja tekijöitä ammattitappajiin. Edellisessä esimerkissä kuvataan myös yhteisön reagointia Heinojen tapaukseen. Media kuvaa itse rakentamaansa tilaa eli huolta, luo kiinnostavan metakonstruktion.

Heinojen surmaa verrataan muihin Suomessa ja ulkomailla tapahtuneisiin nuorten tekemiin väkivaltaisuuksiin. Jatkumoon liitetyt teot ovat epärationaalisia, ”järjettömiä” heikkojen motiivien vuoksi mutta kuitenkin pelottavan ”ammattimaisia” suunnitelmallisuudessaan ja raakuudessaan. Huolen aiheeksi representoituu myös tekijöiden nuoruus: pidetään käsittämättömänä, että ”nuori, lähes lapsi” pystyy suunnitelmalliseen ja harkittuun aikuismaiseen käytökseen, jota Heinojen surman esitetään vaatineen.

Pariskunnan surma *on järkyttänyt* niin uhrien omaiset kuin epäiltyjenkin perheet. Poikien vanhemmat ja sisarukset *ovat olleet tapauksesta sokissa*. Pojat toteuttivat tekonsa kuin paahtuneet ammattilaiset, kylmäverisesti, etukäteen suunnitellen ja harkiten.(--) (IS4d 30.8.2001.)

Lasten tekemät surmat ovat herättäneet suurta huomiota erityisesti Yhdysvalloissa ja Englannissa. Miten on mahdollista, että pieni lapsi pystyy käsittämättömään julmuuteen ja harkittuun murhaan? (IS13b 15.9.2001, faktajuttu Plussa-sivustossa.)

Otsikko: Nuorten silmitöntä väkivaltaa

Neljä ”hyvien perheiden” poikaa murhaa kylmäverisesti ja suunnitelmallisesti ampuen pariskunnan. Toinen nuorisoyoukko perii velkoja ja kiduttaa velallista kunnes tämä kuolee. (IS10e 6.9.2001, taustajuttu.)

Teko rinnastetaan surutta muihin nuorten tekemiin henkirikoksiin, vaikka Heinojen tapauksella ja muilla nuorten väkivaltaisuuksilla tuntuisikin olevan vähän yhteisiä nimittäjiä. Tyypillisesti vertauskohteena käytetään kesällä 2001 Keravalla tapahtunutta nuorten tekemää kahden ihmisen surmaa.

Samaa kysyttiin kesän alussa Keravalla, kun nuorisoyoukko pahoinpiteli kaksi miestä kuoliaksi. Tapaukset tosin eroavat täysin toisistaan. Ainoa yhteinen nimittäjä niillä on tekijöiden ikä ja tekojen surullinen lopputulos. (HS6a 1.9.2001, pääkirjoitus. Otsikko: Mikä tekee nuoresta murhaajan?)

Alaikäiset tekevät henkirikoksia erittäin harvoin. Jos teini-ikäinen tappaa ihmisen, tekijä on usein moniongelmainen tai huonosta perheestä. Suunniteltuja murhia teini-ikäiset eivät ole tiettävästi tehneet aiemmin. (IS4g 30.8.2001, faktajuttu.)

Yhteistä nuorten tekemiin muiden henkirikosten kanssa on vain teon kuolemaa tuottava luonne sekä tekijöiden nuoruus. Syntyy ristiriita, kun teko representoidaan toisaalta ”jäävuoren huipuksi” laajasta ongelmasta ja toisaalta poikkeukselliseksi ja harvinaiseksi.

Huolta lieventääkin se, että asiantuntijat määrittelevät tapauksen poikkeukseksi – voidaan huokaista helpotuksesta, koska näkyvissä ei olekaan vain jäävuoren huippu kaikista maan vaarallisista nuorista (vrt. Cohen 1972, 59).

(Espoon kaupungin perusturvajohtaja Juha Metso)

– Tästä ei kuitenkaan kannata mitään laajoja johtopäätöksiä vetää. (--)

Tässä vaiheessa ei Metson mukaan voi vetää sitä johtopäätöstä, että tapaus olisi jonkinlainen jäävuoren huippu.

– Ainakin ensituntumalta se näyttää olevan *yksittäinen, erittäin valitettava tapaus*, Metso toteaa. (SS3b 30.8.2001, faktajuttu.)

Rikollisuutta, myös surmatöitä, on esiintynyt koko inhimillisen historian ajan. Varmasti niihin ovat syyllistyneet myös nuoret muulloinkin kuin nykyaikana. Rikostutkijat väittävät jopa niin, että Suomessa nuorten tekemien henkirikosten määrä on kasvanut vain lievästi viime vuosien aikana. Mistään räjähdysmäisestä lisäyksestä ei missään tapauksessa voi puhua, vaikka nyt onkin parin kuukauden sisällä tapahtunut muutama suurta huomiota herättänyt surmatyö. (SS4a 31.8.2001, yliö pääkirjoitus/artikkelisivulla.)

Huolen oikeutusta kyseenalaistetaan, mutta rauhoittelu on kuitenkin marginaalista. Huolta rauhoitellaan etenkin SS:ssa ja jonkin verran myös HS:ssa. IS:ssa rauhoittelua ei juuri esiinny. Asiantuntijat myös varoittavat huolta lievittäen ”näköharhasta”, joka voi toteutua tapauksen saaman julkisuuden vuoksi.

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin johtaja Kauko Aromaa muistuttaa, että poliisitilastojen mukaan vuonna 1999 tapoista ja murhista epäiltyjä alaikäisiä oli yksitoista. *Poikkeuksellinen julkisuus* saattaa aiheuttaa näköharhan runsaasti kasvaneesta nuorten väkivaltarikollisuudesta. Kun alaikäisten tekemät henkirikokset aiemmin on puitu tuomioistuimissa suljetuin ovin, viimeaikaiset veriteot ovat saaneet massiivisesti julkisuutta. (HS26c 24.11.2001, faktajuttu.)

Formaalista kontrollikoneistoa edustava poliisi esittää voimakkaan huolensa tilanteesta. Poliisi määrittelee tilanteen erityisen uhkaavaksi sanoessaan, ettei ”teko ollut yllätys” –

nuorten tekemät rikokset ovat siis kehityksessä tähän suuntaan ja yhteiskuntaa uhkaa vaara, jonka poliisi on osannut ennustaa jo aiemmin.

Teot eivät yllätä Helsingin väkivaltarikosyksikön johtajaa Kari Tolvasta. Nuorten väkivaltarikosten määrä on kasvussa ja teot ovat yhä raaempia ja suunnitelmallisempia. (IS10c 6.9.2001, faktajuttu.)

Poliisi tuottaa lausunnoissaan huolta yhteisön ja nuorten tilasta läpi aineiston, mikä voimistaa myrskyä. On muistettava, että poliisi voi luoda huolta ammattikuntansa nimissä myös, koska rikosten kasvu ja yhteiskunnan muuttuminen vaaralliseksi voi olla syy vaatia lisää resursseja poliisin yhteiskunnan järjestystä takaavan työn tehostamiseksi.

Faktatieto ongelmasta eli nuorten tekemistä rikoksista on paikoin ristiriitaista. Toisaalta nuorten väitetään muuttuneen entistä väkivaltaisemmiksi, toisaalta jutuissa esitetyt tilastot eivät tue väitettä. Todisteeksi nuorten tekemien rikosten lisääntymisestä riittää tyypillisesti Heinojen surman ja muutaman muun nuorten tekemän rikoksen mainitseminen, joiden esittelyä edeltää toteamus ”nuorten tekemät rikokset ovat raaistuneet”. Ongelma todetaan suoraviivaisesti ja sen esitetään olevan kyseenalaistamaton tila.

Moraalinen myrsky rakentuu ja sitä toisaalta rauhoitellaan tilastojen avulla. Tilastollinen tieto nuorten tekemien rikosten määrän kehityksestä vaihtelee, ja esitetyt tilastoja tulkitaan eri tavoin. Tilastoja esitetään kuitenkin vähän ja vain HS:ssa. Tilastot luovat tilanteesta ristiriitaisen kuvan, ja jonkinlaista suhteettomuutta tilastojen tulkinnassa ilmenee, kun pienten tilastollisten muutosten tulkitaan olevan suuri uhka ja todiste valtaisasta vaarasta.

Kielellisesti myrsky ilmenee modaalisesti kauhisteluna ja hämmästelynä tilannearvioissa, epävarmuutena kysymyslauseiden paljoudessa ja kuvauksissa, jotka rakentavat järkytyksen kohdanneen yhteisön. Tilanteen toteaminen kauhistuttavaksi ja järkyttäväksi sekä nuorten kauheuden päivittely on tyypillistä. Hyperbolat ja kielteisten ilmausten superlatiivit ovat yleisiä. Kysymyslauseiden runsaus kuvaa rakentuvaa hämmennyksen tilaa. Kysymyslauseita on erityisesti mielipideteksteissä ja pääkirjoituksissa sekä faktajuttujen otsikoissa. Myös tapa puhua yleistävästi rakentaa ilmiötä ja samalla huolta, jolloin tilanteesta syntyy uhka. Lehtien jutuissa ei kyseenalaisteta eikä problematisoida selityksiä tai ilmiön rakentumista, vaan ne esitetään yksiviivaisesti, mikä on sanomalehtiteksteille tyypillistä jo uutisen rakenteen vuoksi. Tämä esittämisen tapa tekee representaatioista varmoja ja ehdottomia, vaihtoehdottomia, mikä on tyypillistä moraalisen paniikin tilassa. Pääkirjoituksissa selityksiä pohditaan enemmän ja tuodaan erilaisia vaihtoehtoja rinnakkain.

Mikä siis on vialla? Mikä saa nuoret, vasta aikuisiän kynnyksellä olevat pojat suunnittelemaan ja toteuttamaan tämän kaltaisen kylmäpäisen henkirikoksen ja pilaamaan näin jo koko loppuelämänsä? (SS4a 31.8.2001, yliö pääkirjoitus/artikkelisivulla.)

Miksi espoolaiset 16–18-vuotiaat pojat murhasivat Heinon pariskunnan raa’asti? (IS6g 1.–2.9. mielipideteksti yleisönosastolla.)

Nuorten kauheutta päivitellessä voisi meistä jokainen mennä itseensä: kun me johdamme nuoria maailmaan, jossa ei ole oikeaa ja väärää, hyväksymmekö myös sen, mitä siitä seuraa?(IS5g 31.8.2001, kolumni.)

”Tavallisten nuorten” tekemät raa’at murhat – viimeksi Lopella – herättävät päivälehtien pääkirjoittajissa lähinnä kysymyksiä ja vaihtoehtoisia tulkintamalleja taustasyistä. (HS6b 1.9.2001, johdatus lainauksiin muista lehdistä, mielipideteksti pääkirjoitussivulla.)

Ilmiö rakentuu lehdissä eri tavoin, ja moraalisen myrskyn prosessiin kuuluva dramaattisuus näkyy eri lehdissä eri voimakkuuksin. Ajallisesti tarkastellen moraalinen myrsky on voimakkainta mediaoikeudenkäynnin toisessa ja kolmannessa näytöksessä kaikissa lehdissä.

Otoksen iltapäivälehdessä *Ilta-Sanomissa* ote on dramaattisin. IS liittyy Heinojen tapauksen reippaasti nuorten tekemien väkivaltaisuuksien jatkumolle, ja lehdessä ilmestyy useita juttuja, joissa pohditaan selitystä ilmiölle nimeltä nuorten lisääntyvä väkivaltaisuus. IS haluaa määritellä mahdollisen ilmiön heti ja marssittaa ensimmäisessä näytöksessä esiin useita asiantuntijoita (asiantuntijoista enemmän luvussa 8.3.) selittämään tekoa. IS:ssa ilmestyy useita juttuja pelkästään syyn näkökulmasta. Syy jää vaivaamaan, se kiinnostaa ja ilmestyy useita aihepiiriin kiinnittyviä juttuja. Niissä jo otsikko paljastaa, mitä jutussa haetaan, esimerkiksi ”Miksi lapsi tappaa?” (IS13b 15.9.2001), ”Mikä ”hyvien perheiden” lapsia riivaa?” (IS10c 6.9.2001).

HS ja SS käsittelevät tapausta toisin. Ne toimivat tapauksen ilmiöistämässä eli liittämisessä nuorten tekemien rikosten jatkumoon ja syyn esittämisessä hienovaraisemmin kuin IS. HS ja SS jäävät odottamaan oikeudenkäyntejä, joista kertovissa jutuissa motiiviksi esitettyä rahaa ikään kuin testataan. HS:ssa ilmestyy juttuja myöhemmin toisen näytöksen aikana, joissa syytä pohditaan selkeästi syynä laajempaan ilmiöön nimeltä nuoret rikoksenteijät, esimerkiksi ”Television väkivallan pitäisi tuntua pahalta” (HS16a 23.9.2001, faktajuttu kulttuurisivuilla), ”Nuorten kiltteys ja rikollisuus keskittyvät yhä jyrkemmin” (HS19b 4.10.2001). SS:ssa kehystäviä juttuja ilmestyy vain muutama. Asiasta ei

näin ollen rakennu niin suurta ongelmaa kuin otoksen muissa lehdissä. SS:ssa tosin ilmestyy enemmän kehystäviä juttuja Imatralla tapahtuneen Eveliina Lappalaisen surman yhteydessä myöhemmin, mutta ne on rajattu tämän tutkimuksen aineiston ulkopuolelle.

Mielipidekirjoituksissa käsitellään syytä useammin kuin muissa genreissä, ja useimmiten syy on muu kuin motiivi, eli teko representoituu seuraukseksi laajemmasta asiasta. Mielipidekirjoituksissa syytä käsitellään eniten ennen ensimmäistä oikeudenkäyntiä. Tapauksen käsittely oikeudessa kirvoitti kannanottoja etenkin IS:n yleisönosastolle sekä sai kaikkien lehtien pääkirjoitussivun aineistoa toimittavat kirjoittamaan mielipiteensä painettavaksi.¹³ Mielipidetekstit eroavat syyn representoimisessa siten, että pääkirjoitukset esittävät useita syitä, yleisönosaston tekstit yleensä vain yhden ja kärjistetyn, erityisesti IS:ssa.

IS:n reippaampi ote tapauksen ilmiöistämässä ja syyn metsästämisessä selittyy tavalla, jolla iltapäivälehti uutisoi ja rakentaa draamaa tapahtuneesta. Syyn etsimisestä mediaoikeudenkäynnissä saa lööppiin vetonaulan, kun tekijöiden motiivit representoidaan arvoituksellisina. Niistä muodostuu oiva jatkokertomus. Mutta IS tekee tämän vain kärjistetympin, selkeämmin kuin otokseni muut lehdet. Sekä HS että SS toteavat tapauksen selittämättömäksi ja käsittelevät syytä omissa jutuissaan, SS tosin laiskemmin kuin otoksen muut lehdet. Päivälehdet tekevät sen omalla tyylillään, IS omalla tyylillään. Syyn etsiminen ei sinänsä siis iltapäivälehtimäisty eikä syyllisen etsintä mediaoikeudenkäynnissä jää vain iltapäivälehdien harteille. Syyllisen jahtaaminen on ymmärrettävää, sillä kun uhkaa ei pystytä määrittelemään, kummastus ja huoli säilyvät pitkään. (vrt. Fowlerin tutkimus listeriabakteerin aiheuttamasta hysteriasta Britanniassa 1991, 54.)

---

¹³ Mielipidetekstien jakautuminen lehdittäin ja ajanjaksoittain liitteessä 1, taulukoissa 5–8.

6.3. Huoli ja me-yhteisö

Huoli nuorten tilanteesta ja koko yhteiskunnan tilasta synnyttää yhteisyyttä, tiiviin me-yhteisön kuten moraalisen myrskyn tilassa usein käy. ”Koko Suomea järkyttäneet murhat” -tyyppiset ilmaisut rakentavat voimakkaasti me-yhteisöä, kun lukija asemoidaan osalliseksi huolesta, huolestuneeksi muiden mukana. Tilanne kuvataan tyypillisesti ”koko maata järkyttäneeksi” ja ”kaikkia kansalaisia ja Suomea kuohuttaneeksi teoksi”.

Koko maata on tämän kesän aikaan järkyttänyt muutama raaka surmatyö, jonka tekijöinä ovat olleet alaikäiset tai juuri 18 vuoden täysikäisyysrajan saavuttaneet nuoret. Kesäkuussa nuorten joukko surmasi Keravalla kaksi vanhusta ja pahoinpiteli kolmatta. Nyt on paljastunut neljän nuoren tarkoin suunnittelema ja toteuttama murha, jossa surmattiin kylmästi pääkaupunkiseudulta kotoisin oleva pariskunta. Kumpikin tapaus tuntuu aivan järjettömältä, mutta ainakin tämä tuore tapaus on toteutettu poliisin antamien tietojen mukaan hyvin harkitusti ja järjestelmällisesti ”ammattimaisin ottein”. (SS4a 31.8.2001, yliö pääkirjoitussivulla.)

Tämä on teille vanhemmat, joiden lapset/nuoret syyllistyivät – syyistä tai toisesta – tuohon meitä kaikkia järkyttäneeseen surmatyöhön. (IS8f 4.9.2001, mielipidekirjoitus yleisönosastolla.)

Me-yhteisö syntyy tilanteesta rakentuvan uhkan edessä. Syntyy me, jonka pitää huolehtia ja olla huolissaan nuorten tekemistä rikoksista ja tavallisuuden muuttumisesta pahaksi. Meillä on myös vastuu teosta, me on syyllinen. Me-yhteisö syntyy kaikissa genreissä, mutta erityisesti mielipideteksteissä sekä pääkirjoituksissa että yleisönosastoilla.

Nuorten kauheutta päivitellessä voisi meistä jokainen mennä itseensä: kun me johdamme nuoria maailmaan, jossa ei ole oikeaa ja väärää, hyväksymmekö myös sen, mitä siitä seuraa? (IS5g 31.8.2001, kolumni.)

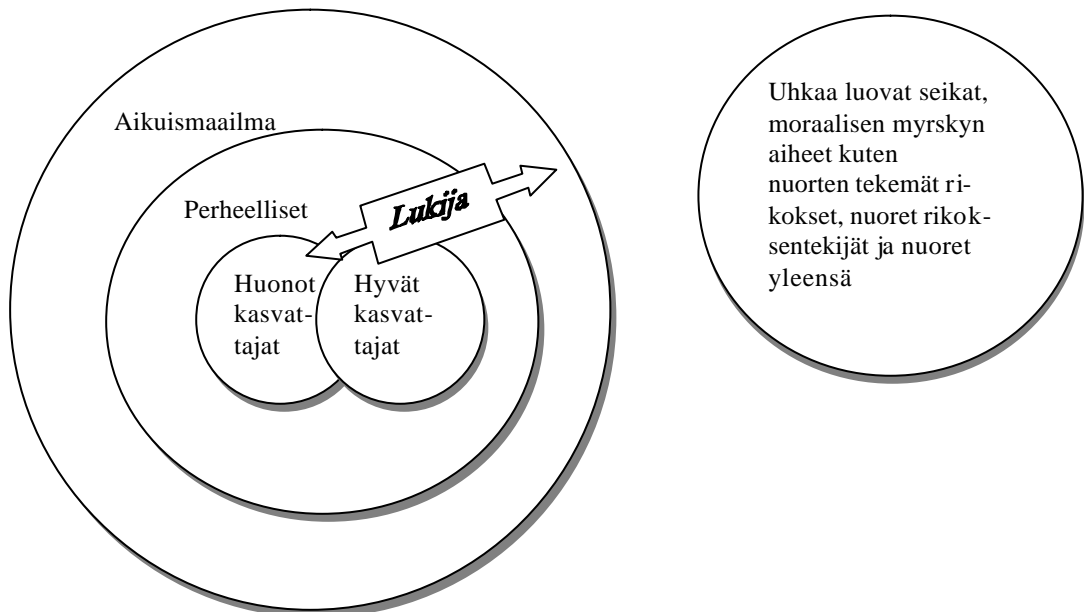
(--) Mutta miten löydetään ennalta ehkäiseviä keinoja nuorten rikoskierteen torjumiseen? Siinä on kipeän pohdinnan aihe monelle eri yhteisölle tai viranomaiselle, mutta myös jokaiselle meistä. (SS4a 31.8.2001, yliö pääkirjoitus/artikkelisivulla.)

Rakentuu oletus kaikkien yhteisestä huolesta, jonka ydinajatus on ”mehän olemme kaikki yhtä, koska kyseessä on näin kamala ja huolestuttava tapaus”. Rakentuva yhteisyys tekee median esittämästä ongelmasta uskottavan. Yhteisyys myös legitimoii median toimintaa ja tapauksen saamaa julkisuutta.

Vastuu representoituu kaikkien meidän vastuuksi. Huolen aihe on nuoret eli yhteiskunnan tulevaisuus, joka on kaikkien yhteinen huoli. Me on kuitenkin eksklusiivinen, koska se sisältää vain aikuismaailman, ei nuoria. Nuoret asemoituvat meidän eli aikuismaailman toiminnan kohteiksi ja uhreiksi. Meille rakentuu haaste toimia nuorten pelastamiseksi. Me ei kuitenkaan ole ristiriidaton eikä yksimielinen. Se ei ole tiivis rintama, vaan siinä on säröjä. Erityisesti mielipideteksteissä syntyy erottelu me vähävaraisemmat, mutta paremmat kasvattajat ja ne varakkaammat, mutta huonommat ja kiireisemmät kasvattajat. Me-yhteisöt voidaan myös ajatella sisäkkäisiksi yhteisöiksi: on me, johon lukija itse asemoituu ja jonka ympärillä on vielä suurempi me-yhteisö, esimerkiksi kaikki perheelliset aikuiset, kuten kuviosta 6 käy ilmi. Nuoruus asemoituu kuitenkin erilliseen yhteisöön eli toiseuteen, samoin rikollisuus.

Me on samalla inklusiivinen ja eksklusiivinen. Lukija on mukana meissä, nuoret eivät ja toisaalta, myöskään lukija ei aina ole mukana yhteisössä. Lukija voi pudota pois meistä esimerkiksi silloin, kun me määrittyy hyviksi kasvattajiksi ja ne huonoiksi kasvattajiksi, jotka kenties ovat varakkaita.

KUVIO 6. Me-yhteisöjen rakentuminen uhkan takia.

Lukijan asema on ikään kuin liikkuva. Lukijan asemointi vaihtelee koko aikuismaailmasta perheellisiin ja toisaalta huonoista kasvattajista hyviin kasvattajiin.

Tapaus ja ilmiö nähdään myös meistä irrallaan olevana haasteena yhteiskunnalle ja sen toimijoille, jolloin vastuu siirtyy tutkijoille, oikeuslaitokselle ja muille instituutioille.

(Lastenpsykiatri Tytti Solantaus)

(--Yhdysvalloissa on huomattu, että vaikka nuorisoriikollisuuden kasvu on saatu kuriin, nuorten tekemät hyvin julmat ja tunteettomat väkivallanteot ovat edelleen kasvussa.

– Tämä ilmiö on nyt tulossa Suomeen. Se on hyvin vakava asia. Siihen pitää puuttua *monella tasolla, koulun ja kodin lisäksi myös viihteessä, peleissä ja mediassakin*, Solantaus vaatii. (IS20 20.11.2001, faktajuttu.)

Espoon traagiset surmat ovat tehneet hyvän palveluksen *perheille ja päättäjille*, jos ne käynnistävät todellisen arvokeskustelun perhepolitiikasta ja kasvatuksesta. (SS10 11.9.2001, pääkirjoitus.)

Tämä haasteen muoto esiintyy erityisesti faktajutuissa asiantuntijoiden tuottamana, kun he vastuuttavat yhteiskunnallisia toimijoita. Syntyy tilannen, jossa asia representoituu vakavana, mutta vastuu ei ole meillä, vaan erityisesti nimetyillä yhteiskunnallisilla toimijoilla.

6.4. Julkisuuden vaatimus yhteisyyden rakentajana

Tekijöiden saama julkisuus ja heistä otetut uutiskuvat ovat osa mediaoikeudenkäyntiä. Ne toimivat todisteena syyllisyydestä tai syyttömyydestä sekä herättävät sosiaalisen kontrollikoneiston toimimaan. Epämuodollinen sosiaalinen kontrollikoneisto esittää mielipideosastoilla vaatimuksensa kontrollin kiristämisestä ja tekijöiden tuomisesta julkiseen käsitteelyyn, ”näyttille”, kun se vaatii oikeudenkäyntien julkisuutta ja tekijöiden julkista esiintymistä oikeudenkäyntien yhteydessä. Syntyy mielenkiintoinen jännite julkisuuden vaateen ja sen oikeutuksen perustelun ympärille.

Julkisuutta seurataan tarkasti ja siitä raportoidaan kaikissa lehdissä. HS kirjoittaa uutisoidessaan vangitsemisoikeudenkäynnistä, että ”poliisi toi nuoret oikeuden istuntoon siten, että heidän kasvonsa olivat peitettyinä” (HS6d 1.9.2001, faktajuttu). Tekijöistä julkaistaan kuvia IS:ssa ja HS:ssa vangitsemisoikeudenkäynnistä saakka, SS:ssa ensimmäinen kuva tekijöistä julkaistiin vasta oikeudenkäynnin alkaessa marraskuussa. Tekijöistä julkaistaan kuvia, joissa he suojaavat kasvonsa kameroilta. Yleisö ärtyy, kun he eivät suostu paljastamaan kasvojaan kuvissa, jotka nähdään osana mediaoikeudenkäyntiä. Tekijöiden esiintymistä kasvot peitettyinä ei hyväksytä ja myös suljetuin ovin käytyä vangitsemisoikeudenkäyntiä arvostellaan.

Minä ihmettelen, että millä oikeudella kaikki tappajat ja varkaat saavat peitellä kasvojaan. Jos kerran ollaan niin kovaa kundia, että pystytään ihmisiä tappamaan, niin mihin se rohke-

us katoaa kameran edessä. On peittoja ja aurinkolasia. Ehdotan että viltit vinttiin ja käsi-
raudat käsiin, kun esiinnyttään. (IS9f 5.9.2001, mielipidekirjoitus yleisönosastolla.)

Otsikko: Oikeudenkäynnit julkisiksi

Äskettäin käyty vangitsemisoikeudenkäynti, jossa neljä espoolaisnuorta vangittiin epäiltyinä kahdesta murhasta, käytiin totuttuun tyyliin julkisuudelta salassa. Edes vangittujen nimiä ei julkistettu, vaikka laki näin edellyttääkin. (--) Usein etenkin alaikäisiä vastaan nostetut syyt-
teet käsitellään meillä salassa, koska oletetaan julkisen oikeudenkäynnin olevan heille hen-
kisesti liian raskas. Itse en ymmärrä tätä perustelua, sillä jos henkilö kykenee kylmäverisesti
vahingoittamaan toista ihmistä, voiko hänen psyykeensä enää vahingoittua, vaikka käsittely
olisi täysin julkinen. Kansalaisilla tulisi olla oikeus tietää, mikä ajaa esimerkiksi nuoret
murhaajat ja raiskaajat toteuttamaan sairaat ajatuksensa. Näin yhteiskunta voisi jatkossa
kyetä suojautumaan vastaavilta rikoksilta. (IS10f 6.9.2001, mielipidekirjoitus yleisönosas-
tolla.)

Oikeutta nähdä tekijät vaaditaan yhteisön edun nimissä. Rakentuu ajatus, jonka mukaan
julkisuus on välttämätöntä, että riskit voitaisiin määritellä ja ennakoida sekä yhteiskunta
voisi ”suojautua vastaavilta rikoksilta”. Julkisuuden myötä tekijöiden motiivien oletetaan
tulevan esille, ja julkisuudessa tekijöiden pahuus saadaan identifioitua. Julkisuuden vaati-
mus rakentaa yhteisyyttä synnyttäessään ajatuksen, jonka mukaan meillä on oikeus nähdä
nämä murhaajat, koska kyseessä on huolestuttava ja merkittävä ilmiö. Pahan kasvot ja täs-
sä tapauksessa arvaamattoman tavallisen eli hyvän ja pahan, paholaisen ja enkelin kasvot
halutaan nähdä.

Medialle rakentuu rooli osana oikeusprosessia: kansalaiset pääsevät osallistumaan
oikeudenkäyntiin median välityksellä. Yleisö representoituu mediaoikeudenkäynnissä
tuomaristoksi, se ikään kuin haluaa toimia tuomarina.

Heinon pariskunnan murhanneet nuoret miehet saivat Riihimäen käräjäoikeudessa ansionsa
mukaan, pääpukari elinkautisen ja toisetkin yli 10 vuotta pyttyä. Mutta ketkä tuomion oikein
saivat? Oikeudessa istui neljä vaatemyttyä. Eikö tuomio pitäisi kuunnella kasvoista kasvoi-
hin? Huppupäitä tavataan yleensä vain rikospaikalla. (SS17 30.6.2002, PS.-teksti pääkirjoi-
tus/artikkelisivulla.)

Nuoria ei teksteissä esiintyvien vaatimusten mukaan tulisi suojella julkisuudelta sen pa-
remmin kuin aikuisiakaan. Vaatimusten mukaan lapset ja nuoret ovat vastuussa teoistaan

muiden ihmisten tavoin, eivätkä he tarvitse erikoiskohtelua. Julkisuuden vaatimusta perustellaan tyypillisesti niin, että jos kantti kestää murhata, sen pitää kestää myös julkisuus.

Julkisuus representoituu mielipideteksteissä osaksi rangaistusta, ja julkisuus määrittyy yhteisön vaatimuksissa tekijöiden kannalta kielteiseksi asiaksi. Julkisuudelle ja median toiminnalle rakentuu opettava funktio – teon julkinen käsittely tuo ”typerät teot” kaikkien nähtäville, jolloin koko yhteisö voi ottaa niistä opiksi. Media representoituu tällöin meidän yhteisenä häpeäpaaluna, osana kontrollia, jonka me-yhteisö kokee sosiaalisen kontrollin välineeksi. Tähän paaluun Heinojen surmaajat pitää ripustaa yhteisen edun vuoksi.

Kun poikajoukon vanhin lopulta esiintyy hovioikeudessa tammikuussa 2003 niin, että häntä voidaan kuvata, Ilta-Sanomat julistaa innostuneesti asian: ”Tältä hän näyttää!” (IS39a 15.1.2003.) ja ”Markus Österman näytti ensimmäistä kertaa kasvonsa” (IS39b 15.1.2003.) Hänestä on kuva lehden lööpissä, kannessa ja sisäsivuilla.

Oikeudenkäynnin julkisuutta pohditaan juridisesti ennen tapauksen oikeuskäsittelyn alkamista. Vangitsemisoikeudenkäynti ei ollut julkinen. Tekijöiden asianajajat vaativat jutun käsittelyä suljetuin ovin, mutta Heinojen omaiset halusivat julkista käsittelyä (esim. HS23b 16.11.2001, faktajuttu), sillä omaisten asianajajan Heikki Lampelan sanoin ”Uhreja on nostettu esiin julkisuudessa. Rikoksen tekijöiden julkinen käsittely on omiaan ennalta ehkäisemään vastaavia tekoja” (IS18a 8.11.2001, faktajuttu).

Vasta oikeudessa selviää, käsitelläänkö valtaisa kohua ja järkytystä herättänyt tapaus julkisesti vai määrääkö kärjäoikeus sen pidettäväksi suljetuin ovin. On luultavaa, että ainakin joku syytetyistä vaatii käsittelyä salaiseksi vedoten alaikäisyyteen. (Valtionsyyttäjä Matti Nissinen sanoo, että hänellä ei ole mitään julkista käsittelyä vastaan. Valtionsyyttäjä ei aio vaatia oikeudenkäynnin julistamista salaiseksi. Viime viikolla Tuusulan kärjäoikeus päätyi eräänlaiseen kompromissiratkaisuun kaksoisurmajutussa, jossa Keravan kesäkuisista väkivallanteoista epäillyt nuoret ovat 14–17-vuotiaita. Juttu päätettiin käsitellä julkisena muutoin, mutta suljetuin ovin silloin, kun kuultavana on alaikäisiä. (SS11 8.11.2001, STT:n faktajuttu.)

Omaisten toive toteutui, ja kärjäoikeus perustelee päätöstään muun muassa tekijöiden jo saamalla runsaalla julkisuudella.

Päätöksen perusteluissa todetaan, että vaikka jutun tähänastinen huomattava ennakkojulkisuus on jo aiheuttanut useille tahoille runsaasti kärsimyksiä, niin julkisen oikeudenkäynnin ei voida katsoa enää lisäävän tuota kärsimystä. Päinvastoin voidaan ajatella julkisen käsittelyn poistavan vääriä tietoja tai tulkintoja, kärjäoikeus katsoo. Lisäksi kärjäoikeus huo-

mauttaa, että vakavan tekosarjan ollessa kyseessä julkisuuden pääsääntöä on pidettävä korostetun tärkeänä. (SS13a 22.11.2001, STT:n faktajuttu.)

Tapauksen julkista oikeuskäsittelyä perustellaan muun muassa sillä, että jo käyty mediayllilytys on tuottanut niin paljon kärsimystä tekijöille, ettei oikeudenkäynnin julkisuus enää voi aiheuttaa uutta vahinkoa. Jo saatu julkisuus legitimoii siis seuraavan annoksen julkisuutta. Väärien tietojen ja tulkintojen katsotaan vähenevän julkisuuden myötä, ja ”vakavan tekosarjan” vuoksi julkisuus on erityisen tärkeää.

(Prosessioikeuden professori Juha Lappalainen)

– En pidä mitenkään luonnottomana, että näin merkittävä ja iso asia käsitellään yleisön läsnä ollessa. Sillä on myös merkitystä, kuinka laajaa julkisuutta tapaus saa jo esitutkintavaiheessa. (SS14b 23.11.2001, faktajuttu.)

Julkisuus ja samalla median toiminta saa oikeutuksen, kun asiantuntijat arvioivat oikeudenkäynnin julkisuuden arvokkaaksi koko yhteisölle. Julkinen oikeudenkäynti on yhteisön etu, koska ”se puhdistaa ilmaa” eli poistaa yleisöltä vääriä tietoja ja tulkintoja.

Vanhin tekijöistä vetoaa tapauksen saamaan runsaaseen julkisuuteen vaatiessaan hovioikeuden käsittelyssä vapautusta.

(18-vuotias)

– (--) Toivon, että teette oikeudenmukaisen ratkaisun ja unohdatte median painostuksen, joka on ollut aivan sairasta, kahdesta murhasta elinkautiseen tuomittu Österman vaati. Laamanni Hoppu ojensi Östermanin loukkaavaa käsitystä arvovaltaisen tuomioistuimen toimintatavasta ja erityisesti sen riippumattomuudesta. (IS40b 16.1.2003, faktajuttu.)

Poikajoukon vanhin on mielestään saanut median käsittelyssä riittävän rangaistuksen; niin kovan, ettei vankilatuomiota hänen mielestään enää tarvita ollenkaan, mikä tuodaan esille viimeisen näytöksen uutisoinnissa. Edellisessä esimerkissä julkisuus representoituu rangaistukseksi, pahemmaksi kuin formaalisen kontrollikoneiston antama rangaistus.

Eniten kuvia julkaistaan luonnollisesti IS:ssa, joka iltapäivälehtimäiseen tyyliin käyttää paljon kuvia rikosjutuissa. SS:ssa kuvia julkaistaan vähiten ja niillä on pieni rooli jutun yhteydessä. HS:n kuvien käyttö on yllättävää, sillä HS:ssa ei tavallisesti julkaista kuvia rikoksesta epäillyistä, joista vangitsemisoikeudenkäynnissä vielä oli kyse. Ensimmäisen oikeudenkäynnin aikaan kuvilla on suuri rooli uutisjuttujen yhteydessä. Kuvat ovat suuria ja kuvia käytetään myös vinkeissä. Yleensä rikollisten kuvia julkaistaan vain ilta-

päivälehdissä, ei päivälehdissä, etenkin, jos kyse ei ole erityisen vaarallisista rikollisista tai kyse on vasta epäilyksestä tai syyttämisestä, ei rikoksesta tuomituista. HS:n kuvien käyttötapa on ilmeisen iltapäivälehtimäinen – raja päivälehdien ja iltapäivälehtien välillä hämärtyy. Kuvapolitiikka kertoo uutiskriteereiden soveltamisesta. Heinojen tapaus katsotaan niin poikkeavaksi ja lähellä tapahtuneeksi, että on syytä turvautua myös poikkeavaan kuvankäyttöön. HS voi myös olla lähestymässä iltapäivälehtimäistä uutisointia joiltakin osin, ja kuvapolitiikka Heinojen tapauksessa voi olla merkki siitä.

Kuvien käyttötapa ja yleisön vaatima julkisuus ilmentävät ääretöntä kiinnostusta tekijöiden ulkomuotoa kohtaan. Kuvat palvelevat sosiaalista kontrollia ja ovat osa sitä: jos tekijät voitaisiin identifioida ulkonäön perustella murhaajiksi ja vaarallisiksi, voisi kenties löytyä piirre, jonka avulla heidät voitaisiin erottaa tavallisuudesta. Tällöin riski voitaisiin määritellä ja mahdollisesti myös ehkäistä.

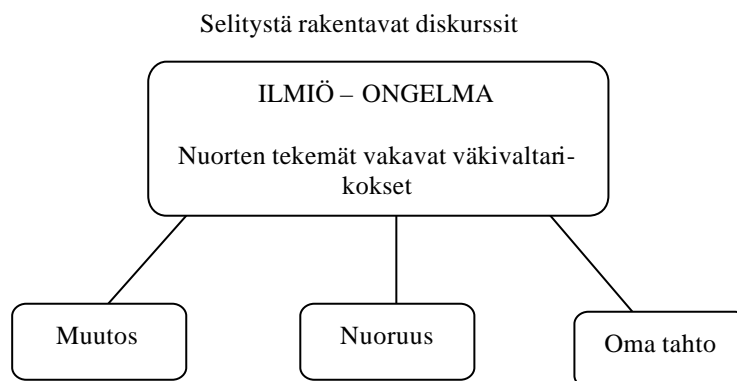
7. SELITYSTÄ RAKENTAVAT DISKURSSIT

”Hyvien perheiden pojat murhasivat kylmästi – miksi?” (IS4a 30.8.2001, vinkki.)

Kysymykseen tiivistyy hyvin mediaoikeudenkäynnin punainen lanka. Jutuissa etsitään ja samalla rakennetaan syytä ja syyllistä, jotka merkityksellistyvät tässä luvussa esiteltävissä diskursseissa. Edellä esitelty ongelma eli tavallisten nuorten tekemät henkirikokset on rakentunut, ja ongelma vaatii pikaista käsittelyä. Ilmiö on läpivalaistava eli se pitää selittää. Syyn merkityksellistymisen on olennaista ilmiön muodostumiselle, koska se määrittää, kuinka ilmiöön reagoidaan ja mitä yhteiskunnassa tapahtuu ilmiön takia.

Tässä luvussa esittelen selitystä merkityksellistävät diskurssit, jotka ovat hahmotettavissa aineistosta. Selitystä rakentavissa diskursseissa vastataan kysymykseen, miksi rikos on tapahtunut ja samalla siihen, miksi ilmiö on rakentunut. Havainnollistan tilannetta kuviossa 7.

KUVIO 7. Selitystä rakentavien diskurssien suhde Heinojen tapauksen julkisessa käsittelyssä rakentuvaan ongelmaan, nuorten tekemiin vakaviin väkivaltarikoksiin.

Kuten kuvioista 7 käy ilmi, selitystä rakentavat diskurssit eli muutos, nuoruus ja oma tahto tarjoavat selityksen teksteissä rakentuvalle ongelmalle. Ongelmassa Heinojen surma määrittäyty osaksi nuorten tekemien väkivaltaisuuksien jatkumoa. Ongelman selitykset merkityksellistyvät ilmiöinä kuten muutoksena. Nuorten tekemät rikokset ja samalla Heinojen surma representoituvat oireena näistä selittävässä diskursseissa merkityksellistyvistä ilmiöistä.

Nimeän selitystä merkityksellistävät diskurssit syytetyiksi. Tämä on kärjistystä, mutta teen niin, koska haluan tuoda esille, että diskursseissa hahmottavat syyt vertautuvat syytettyihin, mahdollisiin syyllisiin. Diskurssit eivät toki ole ihmisiin rinnastettavia ja todistettavissa olevia syyllisiä, mutta niissä voidaan konstruoida syyllisiä.

Nuorista rikoksentekeijöistä, nuorten tekemistä rikoksista ja muista toimijoista piirtyy diskursseissa hahmot. Esittelen diskurssit ja käytän apuna mahdollisimman kuvaavia esimerkkejä, joissa esittelen diskurssien tyypillisimmät piirteet. Esimerkkien määrä ei kuvaa diskurssien esiintymisen runsautta, vaan kertoo siitä, että aineistostani löytyy toisia diskursseja edustavia esimerkkejä paremmin kuin toisia.

Diskurssit ovat osittain limittäisiä diskurssien luonteelle ominaisesti. Ne keskustelevat ja riitelevätkin keskenään. Erottelen kuitenkin hegemonisessa asemassa olevat diskurssit marginaalisista, vaikka tarkoitukseni ei ole eritellä tarkasti, kuinka paljon jotain tiettyä diskurssia on havaittavissa aineistosta. Muutoksen diskurssi ja nuoruuden diskurssi ovat selkeästi hegemonisessa asemassa verrattuna marginaaliseksi jäävään oman valinnan diskurssiin, mikä näkyy luvun rakenteessa: alaluvut ovat eripituisia.

Luvussa liikutaan ulomman kehän selityksistä sisemmälle kehälle päin (ks. kuvio 4 sivulla 15), ja näin ollen selityksen kehät kytkeytyvät toisiinsa. Luvussa seurataan mediaoikeudenkäynnin kehittymistä lähinnä näytöksissä kaksi ja kolme. Luvussa kahdeksan keskityn syyllisyyden rakentumiseen Heinojen surmaajien kohdalla kolmen viimeisen näytöksen aikana. Lopuksi vedän langat yhteen. Kuka saa lopulta tuomion mediaoikeudenkäynnissä?

7.1. Syytetty: Muutos

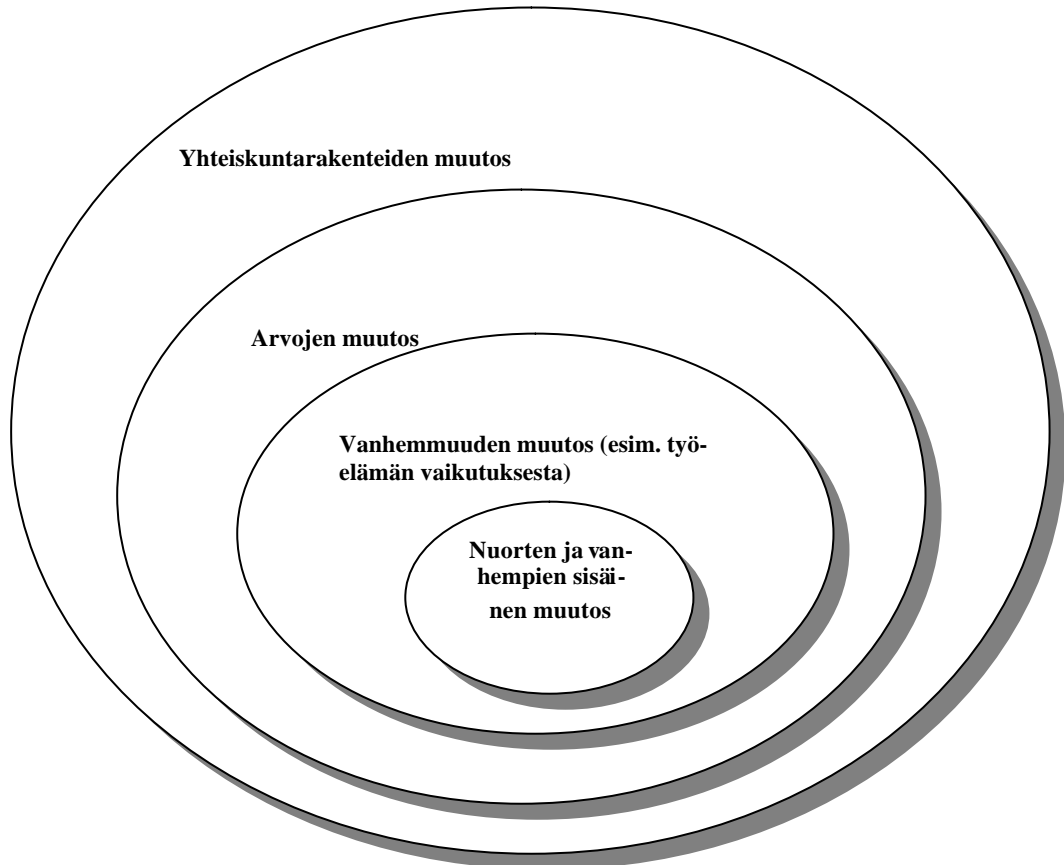
Jokin outo ja selittämätön muutos yhteiskunnassa on kuitenkin tapahtunut, kun aiemmin rötöksiin syyllistymättömät nuoret tekevät rikoksesta karmeimman, murhan. (HS6a 1.9.2001, pääkirjoitus.)

Muutoksen diskurssi on hegemonisessa asemassa, kun teon syitä representoidaan. Diskurssissa selitys merkityksellistyy muutoksessa. Teko representoituu seuraukseksi muutoksesta syyn esittämisen molemmilla kehillä, ja on siksi monitasoinen. Muutos on voinut tapahtua koko yhteiskunnassa, nuorissa tai vanhemmissa.

Esittelen muutoksen diskurssin liikkumalla alaluvuittain yleisestä yksityiseen. Lähdän liikkeelle suuremmista muutoksen kouriin joutuneista kokonaisuuksista kohti pienempiä yksiköitä, joihin muutos on vaikuttanut ja joissa muutos ilmenee. Alaluvut on jäsennetty muutoksen kohteiden, pääasiassa uhrien mukaan yleisestä yksityiseen – tosin uhritkaan eivät ole aina selkeästi eroteltavissa, vaan ne esiintyvät limittäin. Muutoksen representoitumista eri kohteissa havainnollistetaan kuviossa 8.

Muutos ja muutoksen seuraukset sekä sen aiheuttamat näkyvät oireet on tärkeä erotella diskurssissa. Diskurssia voisi tässä verrata kehyksen käsitteeseen¹⁴. Keskeistä diskurssissa on, millaisena muutos representoidaan, kuinka toimijat asemoituvat ja millaisen uhkan muutos näiden seikkojen kautta muodostaa yhteiskunnalle. Diskurssi esiintyy vahvana kaikissa lehdissä toisessa ja kolmannessa näytöksessä eli heti teon jälkeen ja ensimmäisen oikeudenkäynnin aikaan.

KUVIO 8. Muutoksen diskurssin rakenne.

Muutoksen representoimisen tavassa on eroja diskurssin sisällä. Muutos representoidaan paheksuen ja moralisoiden. Moralisoitua ja paheksuntaa esiintyy esimerkiksi silloin, kun tekijät representoidaan nuorina, pilalle hemmoteltuina tai kylmäverisinä tai kun vanhemmat representoidaan itsekkäinä elämysten metsästäjinä. Muutos esitetään myös rauhallisesti todeten tai huolestuen, ja huoli on tyypillisin muutoksen esittämisen sävy. Muutoksen diskurssin piirteitä esiintyy kaikissa genreissä, myös mielipideteksteissä, jotka eivät ole

¹⁴ Muun muassa Esa Väliaverron käyttää kehyksen käsitettä tutkiessaan ympäristöongelmien käsittelyä joukkoviestimissä teoksessa Ympäristöuhkan anatomia.

journalismiprofession tuottamaa eli ovat yleisönosaston tekstejä, mutta ovat toisaalta toimituksellisen seulan läpäisemiä ja usein sen muokkaamia.

Tyypillistä diskurssissa on yhteiskunnan ja paikoin myös nuorten tilan esittäminen huonompaan suuntaan muuttuneena. Tämä on tavallista journalismille ja medialle erityisesti moraalisen paniikin tilassa (Cohen 1972, 34). Se on yleistä erityisesti rikosuutisissa ja nuoria koskevissa uutisissa (Pajuoja 1991, 142; Hoikkala 1989, 93). Jokaisen sukupolven väitetään muuttuvan edellistä kehnommaksi ja rappiollisemmaksi sekä rikosten väitetään muuttuvan koko ajan raaemmiksi. Ilmiö juontuu osittain journalismin diskursiivisista käytänteistä, joissa uutinen on usein muutos, ja mitä suurempi muutos ja mitä negatiivisempi, sitä parempi uutinen.

Muutos jää kuitenkin hämäräksi ja epämääräiseksi rajoiltaan. Muutoksen hahmottomuutta korostaa muutoksen nominaalistaminen kielellisin valinnoin. Muutos on vain tullut, pyyhkäissyt Suomen ylitse. Muutos muuttuu itse toimijaksi, eikä juuri muita toimijoita tässä representaatioissa nimetä aktiiviseen asemaan. Muutos ilmaistaan kuin itsestään tapahtuneeksi tai vallitsevaksi kyseenalaistamattomaksi olosuhteeksi. Muutoksen oireita ilmaistaan tyypillisesti passiivin avulla. Vastuulliset jäävät pimentoon passiivin käytön ja aktiivisten verbien vähyden vuoksi. Nuoret ovat muutoksen uhreja, voimattomia ja jopa äänettämiä: heidän roolinsa muutoksen pyörteissä on niin pieni, että he häipyvät toimijoina kokonaan pois. Muutos rakentuu tyypillisesti verbeillä, jotka ilmaisevat, että asiat ovat muuttuneet huonoon suuntaan, kuten ”rappeutua”, ”heikentyä”, ”kasvaa” ja ”lisääntyä” (kielteisistä asioista). Muutos ilmenee myös rakenteissa, joissa muutos on vallitseva tila. Tyypillistä on myös ennen–nykyään -dikotomia: ennen oli paremmin, nykyinen tilanne on huono. Muutosta ilmaistaan tyypillisesti adverbiaalein ”entistä enemmän”, ”yhä useammin”, ”eivät enää”.

7.1.1. Yhteiskuntarakenteiden muutos

Muutos representoituu ensinnäkin laajana yhteiskuntarakenteiden muutoksena. Tämä representaatio kiinnittyy syyn representoinnin tasoissa ulommalle kehälle, ja Heinojen surma kehystetään muilla nuorten tekemillä rikoksilla. Muutos rakenteissa nimetään diskurssissa tyypillisesti voimakkaaksi ja äkillisesti tapahtuneeksi, esimerkiksi ”yhteiskunnan rajuksi rakennemuutokseksi” (SS4a 31.8.2001, pääkirjoitus).

Rakennemuutos näkyy resurssien vähenemisenä kouluista sekä väestön kahtiajakautumisena, ”luokkayhteiskuntaan matkaamisena” ja perheinstituution rapautumisena, jonka oireita nuorten henkinen pahoinvointi ja rikolliset teot ovat.

Onko yhteiskunnan raju rakennemuutos ja perheinstituution osittainen rapautuminen johtanut juurettomuuteen, vastuuttomuuteen ja välinpitämättömyyteen niin omasta tulevaisuudesta kuin muidenkin kohtalosta? (SS4a 31.8.2001, pääkirjoitus.)

Teksteissä rakentuvan selityksen mukaan nuorten väkivallan lisääntyminen kertoo yhteiskunnallisesta murroksesta, joka näkyy yhteiskunnassa muun muassa muuttoliikkeenä maaseudulta kaupunkiin ja perheen aseman muutoksena. (SS4c 31.8.2001). Nykyinen yhteiskunta jakaa ihmiset parempiosaisiin ja huonompiosaisiin, ”niihin, joilla on” ja ”niihin joilla ei ole”, mikä aiheuttaa kamppailua sosiaaliryhmien välillä. Muutos täsmentyy yhteiskuntarakenteiden muutokseksi ja muun muassa työelämän muutoksesta johtuvaksi perheinstituution rapautumiseksi, kuten yllä esitettiin. Tällöin uhka saa ääriviivat, vaikka vieläkin lisää täsmentymättömyydessään huolta ja siten moraalista myrskyä. Molemmissa edellisissä tapauksissa yhteisö rakentuu yhdeksi kokonaisuudeksi, jolloin uhkakin on yhteinen ongelma ja vastuu sen ehkäisemisestä on kaikilla, erityisesti vanhemmilla. Nuoria pitää myös suojella muutokselta.

Myös liiallinen hyvinvointi representoidaan syyllisenä nuorten käyttäytymisessä tapahtuneeseen muutokseen. Hyvinvointiyhteiskunnan tarjoama yltäkylläisyys pilaa nuoret. Heistä tulee liian pehmeitä eivätkä he kestä kovaa kasvatusta.

Nykyään nuorten kivun sietoraja on liian alhainen. Aikaisemmin se oli korkeampi, kestettiin tukkapöllyt ja muu kuritus. Oli niukkaa, mutta silti hyvät muistot kotoa. Nykyään on mopot, rahaa viinaan, huumeet ja tyttö/poikaystävä mahdolisimman nuorena. (IS25a 29.11.2001, mielipideteksti yleisönosastolla.)

Kun ihmisen aineelliset perustarpeet on tyydytetty, hän alkaa kokea eräänlaista kylläisyyden tuskaa – kaikkea on, mutta jotakin puuttuu. Mikään ei tunnu miltään. (--) (HS12 10.9.2001, mielipideteksti yleisönosastolla.)

Kun syyksi representoidaan hyvinvointi ja sen liiallisuus, ajatus aineellisen hyvinvoinnin hyvistä vaikutuksista kyseenalaistuu. Hyvinvoinnin pitäisi taata ja lisätä järjestystä sekä tasapainoa, mutta Heinojen tapauksen rikoksia tehneiden nuorten kohdalla eikä nuorten kohdalla yleensä tapahdu näin. Nuorille on annettu liian paljon, siksi heistä tulee pahoja, he ikään kuin pilaantuvat. Tämä ei ole uutta, sillä muun muassa hyvinvointia ja nuorisoteemoja käytettiin käsitteellistämään 1960-luvulla ja aiemmin sosiaalisia muutoksia englantilaisessa yhteiskunnassa Cohenin (1972, 191) mukaan. Heinot surmanneiden

vakaa sosioekonominen tausta kääntyy tekijöitä vastaan päinvastoin kuin yleensä nuorten tekemiä rikoksia koskevassa uutisoinnissa, jossa heikko sosioekonominen tausta selittää rikosta.

Tilanne representoidaan myös niin, että nuoret ovat syyllisiä kokemaansa yltäkylläisyyteen. Diskurssissa paheksutaan paternaaliseen äänensävyyn elämysten hakemista ja sitä, etteivät aikaisemmille sukupolville kelvanneet ilot riitä nuorille. Toisaalta yltäkylläisyyden pilaannuttavan vaikutuksen representoidaan koskevan myös koko yhteisöä, ei vain nuoria. Ylenmääräisestä hyvinvoinnista seuraa pahoinvointia ja elämysten janon tyydyttämistä rikoksella, kun muut tarpeet on tyydytetty.

Elämän laatuvaatimukset kasvavat. Elämyksiä ostetaan, vaikka tuomet tuoksuivat ja käki kukkuisi. Elämän on oltava megaa, gigaa ja jumboa, jotta se elämältä maistuisi. (HS12 10.9.2001, mielipideteksti yleisönosastolla.)

Diskurssissa yltäkylläisyyden lisääntyttä tarvitaan yhä enemmän ärsykeitä, että voitaisiin hyvin. Liiallinen hyvinvointi aiheuttaa myös sisäistä muutosta, sillä yltäkylläisyys rappeuttaa ihmistä niin, ettei mikään enää kelpaa, riitä eikä tunnu miltään. Lopulta ihminen joutuu tappamaan, että kokisi ja tuntisi jotain.

7.1.2. Arvojen muutos

Arvoista on tullut venyvää purkkaa. (IS5g 31.8.2001, kolumni.)

Muutos representoituu myös arvojen muutoksena, joka on yhteinen koko yhteisölle ja heijastuu nuorissa, perheissä ja vanhemmissa. Arvojen muutos voi representoitua myös tapahtuneeksi vain nuorissa, jolloin nuori esitetään moraalisesti itsenäisenä toimijana. Teko on seuraus rappeutuneista arvoista, joita nuoret eli tekijät edustavat. Yhteiskunta kuvataan tyypillisesti sairaana, oirehtivan sairastuneesta rappeutuneesta arvomaailmasta, jolloin nuori representoituu postmodernin yhteiskunnan oirehtijana, uhrina. Arvojen rappeutumisen representaatio ilmenee pääasiassa mielipideteksteissä sekä pääkirjoituksissa että yleisönosastolla ja vain marginaalisesti faktajutuissa.

Tekijät ja nuoret kollektiivina asemoituvat sekä uhrin että toimijan positioon. Nuoret representoituvat sekä arvojen hieman määrittelemättömän rappion uhreina että aktiivisina oman hyödyn tavoittelijoina. Nuoret jäävät uhrin asemaan, kun arvojen rappio represen-

toidaan koko yhteisöä koskevaksi. Tällöin arvojen muutos ikään kuin irtoaa etäämmälle nuorista kuten seuraavassa esimerkissä.

(--Yksittäisen tapauksen motiivi: laittomia rahoja muutaman tuhannen tai kymmenentuhatta markkaa. Yksittäisen tapauksen taustalla on arvomaailma, joka on kylmää, itsestä ja taloudellista hyötyä korostavaa. (HS6b 1.9.2001, pääkirjoitus.)

Teon taustalla esitetään olevan arvomaailma, jota kuvaillaan kielteisillä asioilla: kylmyytenä, itsekkyytenä ja taloudellisen hyödyn korostamisena. Arvomaailma on kuitenkin ”yksittäisen tapauksen taustalla”, eikä sen esitetä olevan tekijöiden arvomaailma. Kielteiset arvot ovatkin laajempi ilmiö kuin pelkästään Heinojen tapauksessa ilmenevä seikka. Arvot representoivat yhteisöllisinä ja yhteisinä, ja tekijöiden ahneus esitetään yleisen arvojen muutoksen symboliksi. Heinojen surmaajat itse esittämine motiivineineen representoivat osaksi muutosta viattomuudesta korostuneeseen oman hyödyn tavoitteluun, jossa ei ajatella toiminnan seurauksia. Heinojen tapauksessa syytetyt esittivät motiivikseen rahan, ja syyksi määrittäytykin ahneus, kuolemansynti, jonka vuoksi arvoiltaan rappeutuneet nuoret ovat valmiita tappamaan.

Arvojen muutos on moraalista rappiota, joka näkyy surmantekijöiden motiivissa eli syyn representoinnin sisimmällä kehällä, josta se laajenee yleisen moraalisen rappion ilmentymäksi. Ketju voi kulkea myös toiseen suuntaan: arvojen muutos on tapahtunut yleisesti ja vaikuttanut nuoriin, niin kuin kaikkeen muuhunkin. Näin syyn representoimisen tasot, jotka esittelin kuviossa 4, yhdistyvät diskurssissa. Tyypillisesti koko yhteiskunta representoidaan arvoiltaan kieroon kasvaneeksi, ja tämä representaatio on yleisempi kuin vain nuorten arvojen representoiminen rappeutuneiksi.

Moni näkee Lopen murhat hälyttävänä oireena nykypäivän arvomaailmasta. (HS6b 1.9.2001, pääkirjoitus.)

Arvoistakin voitaisiin puhua. Yksinkertaistaen: missä kulkee oikean ja väärän raja. Onko se kuin venyvää purkkaa ja riippuu siitä, kenen näkökulmasta asioita katsotaan, vai onko olemassa absoluuttisia arvoja, kuten hyvä ja paha. (IS5g 31.8.2001, kolumni.)

Maan johtaviin kasvatustutkijoihin lukeutuva Keltinkangas-järvinen kyseenalaistaa nykyisen hyvinvointiyhteiskunnan arvomaailman juuriaan myöten. Emme elä moniarvoisessa yhteiskunnassa, vaan arvoista vapaassa yhteiskunnassa. (SS10 11.9.2001, pääkirjoitus.)

Arvojen murros on vienyt siihen, ettei ole enää juurikaan moraalisia tai eettisiä arvoja, joista pidetään kiinni. (SS4a 31.8.2001, pääkirjoitus.)

Muuttuneet arvot vertautuvat purukumiin, joka venyy ja joustaa eikä arvoihin voida enää tukeutua. Arvojen rappio täsmentyy koskevaksi hyvinvointiyhteiskunnan arvomaailmaa, joka on ”arvovapaa”. Arvojen olemassaoloa epäillään kaikkiaan, niiden pelätään kadonneen kokonaan.

Rahasta on tullut jo itseisarvo ja ihmisestä välinearvo. Markkinatalouden tehokkuusvaatimukset ovat tunkeutuneet alueille, joille ne eivät kuulu. Humanismin kaunis ajatus, ole oma sisäinen sankarisi, kääntyy päinvastaiseksi. Markkinatalouden, ”turbokapitalismin” kovat lait ovat laskeutuneet yksilötasolle. Liian kova kiire, liian kova muutosvauhti kaikilla elämänaaloilla. (HS12 10.9.2001, mielipideteksti yleisönosastolla.)

(kulttuuriantropologi Olavi Louheranta)

– Hankalat kauppakumppanit viedään merelle osana bisnestä. Utilitaristisen liberalistisen markkinabisneksen äärimmäisessä muodossa yksilö on uhrattavissa, sillä ihmisellä on vain välinearvo. (SS4c 31.8.2001, faktajuttu.)

Arvomaailmassa on vialla se, että rahalla ja materiaalilla on liian suuri arvo ihmisyyden sijaan. Hyödyn tavoittelu vie yksilön äärimmäisiin ratkaisuihin. Raha on ottanut entisten arvojen paikan ja asettunut säätelemään myös ihmisten välisiä suhteita. Kaikkialle tunkeutuvat markkinatalouden arvot edustavat huonoja arvoja, ja kun yksilöltä vaaditaan äärimmäistä tehokkuutta, humanismi katoaa ja ihmisten keskinäinen kilpailu sekä kiire lisääntyvät.

Kun koko yhteisön arvot representoidaan muuttuneiksi, huoli ja vastuu Heinojen tapauksen kaltaisten väkivallantekojen ehkäisemisestä on koko yhteisöllä eli kaikilla meillä. Tällainen representaatio rakentaa me-yhteisöä, joka syntyy voimakkaasti arvojen rappion representoimisen yhteydessä. Muutoksen tulos on kenties elokuvan maailmaa muistuttava tilanne, jota kuvataan IS:n kolumnissa.

Elokuvan ajatusmaailma oli sanalla sanoen perverssi: mikä tahansa, murhakin, oli sallittua, kaikki ”normaali” oli naurettavaa, jokainen ajoi omaa etuaan, vahvemman oikeus voitti eikä kukaan joutunut edesvastuuseen mistään. Paha ei saanut palkkaansa. (IS5g 31.8.2001, kolumni.)

Nuorten arvojen representoidaan muuttuneen myös kollektiivina uhkaavasti: mikään ei enää ole pyhää ja koskematonta, kun murhakin on nuorten arvomaailman mukaan sallittua. Representaatio on marginaalinen. Nuoret voivat siis tehdä mitä tahansa, koska ihmisten surmaaminenkin on heille mahdollista.

Länsi-Savo: (--) Ihmisten käyttäytymistä tutkivien on syytä arvioida, onko maahan syntynyt nuorten joutilaiden joukko, jossa oikean ja väärän käsitteet ovat pysyvästi vääristyneet ja jossa mikään ei, edes ihmishenki, enää ole pyhää. Jos näin on, silloin olemme menossa kohti vaarallisempaa yhteiskuntaa. (HS6b 1.9.2001, lainauksia muiden lehtien pääkirjoituksista.)

Nuoret nimetään ”nuorten joutilaiden joukoksi”, jolloin nuoret saavat ryhmänä kielteisen sävyn. Joukko on syntynyt itsestään, mikä on tyypillistä muutoksen diskurssissa – tilanteet muuttuvat kuin itsestään. Uhka syntyy juuri joukoksi nimeämisestä, mikä on tyypillinen tapa käsitellä nuoria mediassa. Nuorten oikea ja väärä ovat pysyvästi vääristyneet, jolloin tilanteesta rakentuu entistä vaarallisempi. Tilanteesta rakentuu paitsi uhka myös haaste: ihmisten käyttäytymistä tutkiville eli ilmeisesti psykologeille tai kasvatustieteilijöille annetaan vastuu tilanteen selvittämisestä.

Tyypillisesti arvot toimivat itsenäisinä yksikköinä, ovat muuttuneet kuin itsestään ja saavat inhimillisen olennon piirteitä. Vallitsevaa arvomaailmaa luonnehditaan itsekkääksi, kylmäksi ja taloudellista hyötyä korostavaksi. Oikean ja väärän rajan esitetään hämärtyneen joko eksplisiittisesti tai esimerkkien avulla verraten. Arvojen kuvaillaan tyypillisesti ”vääristyneen”, ”rappeutuneen” tai ”kadonneen kokonaan”. Paitsi rahan ahneus yhteisöä vaivaa myös elämysten ahneus, joka heijastuu myös nuorten käytöksessä.

7.1.3. Nuoruuden ja nuorten muutos

(Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkija Martti Tuominen)

– Kun rikokset suhteutetaan ikäluokan kokoon, kaikkein korkeimmalla ovat aina olleet nuoret miehet, sellaiset alle kaksikymppiset. Nyt tilastopiikki on siirtynyt pikkuhiljaa yhä nuorempiin. Tämä liittyy siihen, että *kaikki tehdään nykyään yhä nuorempana*. (HS13a 12.9.2001, faktajuttu.)

Diskurssissa esitetään, että nuoruus on muuttunut ja nuoret ovat muuttuneet. Nuorten arvojen muutos käsiteltiin jo edellisessä luvussa, koska se liittyy koko yhteisön arvojen muutokseen ja estetään osana sitä. Tässä keskitytään muihin muutoksen ilmentymiin nuoruuden

rissa ja nuoruudessa. Nämä muutoksen representaatiot esiintyvät kehystävissä faktajutuis-
sa ja mielipideteksteissä. Luvussa 7.3. esiteltävän nuoren iän diskurssin ja tämän syyn rep-
resentaation ero on se, ettei nuoruutta sinänsä esitetä ongelmana tässä diskurssissa kuten
se esitetään nuoren iän diskurssissa. Tässä representaatiossa ongelmaksi rakentuu muutos,
sillä nuoruus on ikäkautena muuttunut huonoon suuntaan tai nuoret ovat menneet sisäisesti
pilalle.

(Keravan kaupungin sosiaalijohtaja, työryhmän sihteeri Maija Gartman)

– Yleisiä ilmiöitä on paljon, kuten nuorten varhainen itsenäistyminen ja vapaus. Toisaalta se
on hyvä asia, mutta onko siinä menty jo liian pitkälle? (HS13a 12.9.2001, faktajuttu)

Nuorten alkoholinkäyttö on muuttunut. Se muuttaa nuorten tapaa jäsentää ympäröivää todel-
lisuutta. (HS13a 12.9.2001, faktajuttu.)

Muutos representoituu *nuorten elämäntapojen muutokseksi ja nuoruuden olemuksen muu-
tokseksi*. Muutos rakentuu laajaksi ilmiöksi väkivaltaisuuksien taakse. Muutos, oli se en-
tistä varhaisempi itsenäistyminen tai rajummaksi muuttunut alkoholinkäyttö, on vienyt
nuoria huonompaan suuntaan – todellakin vienyt, sillä nuoret eivät itse representoidu ak-
tiivisiksi toimijoiksi vaan muutoksen uhreiksi. Vapaudesta tulee uhka, koska nuoret eivät
osaa käyttää vapauttaan oikein, ja esitetään, että vapaus saattaa olla vaaraksi. Implisiitti-
sesti vaaditaan lisää kontrollia. Syyksi esitetään myös yleinen kehitys, jonka mukaan
kaikki asiat tehdään entistä nuorempana. Nuoret tekevät väkivaltaisuuksia, jotka aiemmin
on tehty vanhemmalla iällä mutta jotka ovat muutoksen vuoksi ikään kuin siirtyneet nuo-
rempien kohdalle tietyn ikäkauden osaksi. Tyypillisesti muutos etäännyy nuorista nomi-
naalituksilla, ja nuoret ovat pääasiassa muutoksen kohteita eivätkä aktiivisia toimijoita.
Tällöin nuoret representoidaan uhrin asemassa. Esimerkiksi alkoholinkäytön sanotaan
muuttavan ”nuorten tapaa jäsentää ympäröivää todellisuutta”. Alkoholinkäyttö muuttaa
nuoria eivätkä nuoret itse vaikuta muutokseen.

Nuorissa tapahtunut muutos representoidaan myös *sisäiseksi muutokseksi, tunne-
elämän muutokseksi*. Nuoret ovat muuttuneet tunne-elämältään huonompaan suuntaan,
mistä seuraa väkivaltaista käytöstä. Heinojen surma representoituu seuraukseksi sisäisestä
muutoksesta, joka on kohdannut vain nuoria.

(Non Fighting Generation ry:n toiminnanjohtaja Timo Purjo)

(--) Nuorten tunnekirjo on myös kaventunut. Jäljelle ovat jääneet ärtyneisyys, aggressiivisuus ja mielihyvä- sekä nautinnonhakuisuus. Rikokset ovat hinta tunnetaidottomuudesta. (IS10c 6.9.2001, faktajuttu.)

Sisäinen muutos representoituu nuorten tunne-elämän rappioksi, eräänlaiseksi tunteiden vaurioitumiseksi, joka on kohdannut nuoria. Nuorten tunne-elämä on ”pilaantunut”, mikä ilmaistaan usein nuorten sisäisenä ”kylmentymisenä”.

(lastenpsykiatri Jari Sinkkonen)

– En pysty käsittämään sitä, että apua soittava nainenkin ammutaan. Sitä *kylmyyttä* ei selitetä joukossa tyhmyys tiivistyy -ilmiöllä. (--)Nuorella, joka syyllistyy toisen ihmisen *kylmäveriseen* tappamiseen, täytyy olla *suuri vaurio empatiakyvyssä, syvä ongelma*. (IS5f 31.8.2001.)

Tässä muutoksen representaatiossa nuorissa tapahtuneeseen muutokseen liitetään tyypillisesti substantiivista kylmä johdettuja adjektiiveja kuten ’kylmäverinen’ sekä substantiiveja ’kylmä’ ja ’kylmyys’ kuvaamassa muutoksen tulosta. Nuorten tunteet ovat kylmentyneet, sillä heidän tunteensa ovat vaurioituneet ja väkivallasta on tullut keino ilmaista itseään.

Nuorten omissa kertomuksissa on tullut esille uusi ilmiö, aggression tuoma mielihyvän tunne, jota tavoitellaan esimerkiksi pahoinpitelyjen ja henkirikosten yhteydessä.

– Kyky tuntea empatiaa tai asettua uhrin asemaan on kadonnut osalla nuorista, työryhmä raportoi. (HS13b 12.9.2001, faktajuttu.)

Tässä syyn representaatiossa ilmiön syy psykologisoituu vahvasti, jolloin myös ilmiö psykologisoituu. Selitystä tuottavat pääasiassa psykologit. Nuorten tunne-elämän vaurioituminen representoidaan yksilön sisäisenä ongelmana, ei yhteisön ongelmana kuten arvojen muutos.

Tällöin lukija ei asemoidu meiksi, jonka pitää suojella uhreja eli nuoria, vaan meiksi, joka tarkkailee poikkeavasti käyttäytyviä nuoria ja on heistä erillään. Lukija on puolestaan vaarallisesti käyttäytyvien nuorten mahdollinen uhri muun yhteiskunnan tavoin. Nuoret asemoituvat sitten erilleen meistä, yhteisöstä, joka rakentuu diskurssissa.

Länsi-Savo: Ihmisten käyttäytymistä tutkivien on syytä arvioida, onko maahan syntynyt *nuorten joutilaiden joukko*, jossa oikean ja väärän käsitteet ovat pysyvästi vääristyneet ja

jossa mikään ei, edes ihmishenki, enää ole pyhää. Jos näin on, silloin olemme menossa kohta vaarallisempaa yhteiskuntaa. (HS6b 1.9.2001, Lyhyesti-palstalla pääkirjoitussivulla.)

Nuoret representoituvat uhkaksi, ongelmaksi, joka pitää ratkaista ja joukoksi, johon moraalinen paheksunta kohdistuu. Muutos voi olla nuorten arvomaailmassa tai elintavoissa, kuten lisääntyneessä alkoholin käytössä, nuorten varhaisessa itsenäistymisessä ja vapauudessa (HS13b 12.9.2001), jotka ovat rappion oireita. Diskurssissa pohditaan, onko nuorten arvojen rappeutuminen uusi sukupolvea yhdistävä ilmiö sekä johtuuko se heikentyneestä kasvatustilanteesta ja epäonnistuneesta normisotalisaatiosta. Tämä aiheuttaa myös huolta. Tässä tapauksessa uhka ja muutos ovat kuitenkin täsmentyneet, jolloin anomalia vähentyy ja tilanne selkiytyy.

7.1.4. Vanhemmuuden ja vanhempien muutos

Myös perhe ja vanhemmat representoidaan muutoksen diskurssissa arvomaailmaltaan ja olemukseltaan muuttuneiksi. Tällöin rikos ja nuoria vaivaavat ongelmat ovat seurausta huonoksi muuttuneesta vanhemmuudesta. Epäonnistunut vanhemmuus määrittyy kiireisiksi vanhemmiksi ja runsaiksi poissaoloiksi kotoa muun muassa työn vaativuuden vuoksi. Tällöin vanhemmatkin ovat uhreja lastensa tavoin.

Vanhempien esitetään toimivan vastuuttomasti, muuttuneen kyvyttömmiksi kasvattajiksi tai vaurioituneen sisäisesti nuorten tavoin kuten edellisessä alaluvussa esitettiin. Vanhempien syyllistäminen näyttää vahvalta, mutta lopulta syyksi representoituu kuitenkin muutos, joten vanhemmatkin ovat pääasiassa uhrin asemassa. Muutos voi koskea representaatioissa vain vanhempia, jolloin sekä vanhempien muuttuminen itsekkäämmiksi että avuttommiksi kasvattajina muodostaa uhkan ja huolen kohteen. Tämä on ongelmallista, sillä perheen pitäisi yhteiskunnan perusyksikkönä toimia moitteettomasti. Ratkaisuksi ehdotetaan esimerkiksi ”jaettava vanhemmuutta” (HS27 25.11.2001), jossa naapurusto huolehtisi yhdessä lapsista, kun vanhemmat eivät ehdi tai pysty.

Perheiden kasvatustehtävän laiminlyönti esitetään johtuvaksi ensinnäkin alati vaativammaksi muuttuvasta työelämästä, joka imee mehut vanhemmista niin, ettei heillä ole aikaa lapsilleen. Työelämän vaativuus tekee vanhemmista huonoja, sillä heillä ei ole yhä vaativammaksi muuttuvan työelämän takia mahdollisuutta huolehtia kunnolla jälkikasvustaan.

Työelämä asettaa heidän vanhemmilleen yhä suurempia vaatimuksia. Työtä tehdään protestanttisen työmoraalin vaatimusten mukaisesti. Aikaa lapsille jää niukasti, vaikka lapsi olisi ollut odotettu, toivottu ja hankittu usein jo kypsällä iällä. (IS10c 6.9.2001, faktajuttu.)

Vanhemmat saattavat olla oman uransa puristuksessa tai ylitöissä tai ulkomailla, ettei heiltä jää aikaa lapselle, joka janoaa kokemusta ”minä olen olemassa isälle/äidille”.

Vanhempien totaalinen läsnäolo on lapsen unelma, kaunein muisto lapsuudesta. Nämä parhaat muistot löytyvät yleensä muualta kuin täyteen buukatusta harrastuskalenterista ja tuhatlappusesta pöydän nurkalta saatesanoilla: ”pärjää, tv. isi.” (HS12 10.9.2001 mielipidekirjoitus yleisönosastolla.)

Vanhemmatkin representoidaan muutoksen uhreina, jotka eivät voi mitään tapahtuneelle. Muutos on rapauttanut perheinstituutiota, jolloin perheet eivät hoida kasvatustehtäväänsä. Vanhemmat haluaisivat viettää aikaa lastensa kanssa, mutta eivät voi, koska ”ovat työelämänsä puristuksessa”, toteuttavat velvollisuudentuntoisesti määrääjän rooliin asettuvan työn vaatimuksia. Tämä näkyy nuorten rikollisiin tekoihin johtavana pahoinvointina. Elämä esitetään kiireisenä, ahdistavana ja yksilön hallinnan ulottumattomissa olevana. Vanhemmilta ”ei jää aikaa lapsille”, eli representoidaan asia kuin vanhemmat eivät voisi vaikuttaa itse ajankäyttöön. Muutoksen määrittely ei kuitenkaan tunnu riittävän, ja diskursseissa työnnetään vastuuta ongelman ratkaisemisesta koko yhteisölle. Muutoksen diskursseissa on vahvana pelkästään teeman tasolla usein esiintynyt työelämän alituinen muutos vaativammaksi. Muutos saa vanhemmat raatamaan ”protestanttisen työmoraalin mukaisesti” ja sen vuoksi perheet oirehtimaan. Tässä päättelyketjussa syy olisi muuttuvassa ja liian vaativassa työelämässä, joka riuduttaa perheet ja sitä kautta lapset. Työn muuttuminen vaativammaksi representoidaan kuitenkin seuraukseksi muutoksesta, jota ei kyetä määrittelemään eli ongelmaa ei pystytä ratkaisemaan. Muutoksen edessä myös hieman lamaanutaan: asialle ei voi tehdä mitään, tilanteeseen tyydytään.

Vanhemmat voidaan kuitenkin esittää myös aktiivisina, tekemisistään vastuullisina toimijoina. Vanhemmat representoidaan diskursseissa huonoiksi kasvattajiksi itsekkyytensä ja oman hyvinvointinsa tavoittelun takia, joka ilmenee esimerkiksi ”sairaalloisena antautumisena harrastusmaailmalle” (SS10 11.9.2001). Vanhemmatkin ovat ahneita rahalle ja elämyksille aivan kuten jälkeläisensä, jotka tappoivat hyötymistarkoituksessa. Vanhemmat pyrkivät korvaamaan poissaolojaan rahalla, jolla on tuhoisia vaikutuksia nuoriin, kuten aiemmin yltäkylläisyyden vaarojen käsittelyn yhteydessä todettiin. Heitä syyllistetään liiasta rahan kylvämisestä lapsilleen.

(--)

Poliisin edustaja ja psykologi eivät ihmetelleet ”hyvien perheiden” jälkikasvun kovia otteita. Heidän työssään kiireisten ja uratietoisten vanhempien jälki näkyy. Elämätöntä yhteistä aikaa korvataan nuorille rahalla, huonoa omaatuntoa turrutetaan itse kehitetyllä korvike-

käsitteellä ”laatu aika”. Sellaisesta käy kuulemma käynti Linnanmäellä ja avokätinen kierros härveleissä. (SS10 11.9.2001, pääkirjoitus.)

Vanhemmat ovat työssä kiireisiä ja urasuuntautuneita, heistä tulee pahan lähettiläitä, jotka korvaavat laiminlyöntejään rahalla. Vanhemmat korvaavat poissaolojaan tai avuttomuuttaan kasvattajana rahalla, joka pilaa nuoret. Vanhemmat esitetään myös sisäisesti vaurioituneina, ”kylmentyneinä” ja tämä kylmyys siirtyy lapsille. Vanhempien epäonnistumisesta eli ”huonosta” kasvatuksesta seuraa se, että lapset kärsivät moraalista rappiosta ja tunne-elämän häiriöistä.

(Sosiologi Leila Simonen)

– Yhä enemmän on perheitä, joissa kaikki menee taloudellisesti hyvin, mutta jotka ovat henkisesti köyhiä. Vanhemmat saattavat jopa vihata lastaan, koska hän muuttuu ja kasvaa joka päivä. Lasta ei voikaan kytkeä pois päältä, jos alkaa kyllästyttää. (IS13b 15.9.2001, faktajuttu Plussa-liitteessä.)

(Non Fighting Generation ry:n toiminnanjohtaja Timo Purjo)

– Vanhemmillä ei ole sietokykyä ottaa vastaan kieltämisestä syntyvää kiukuttelua.

Vanhemmilta on kadonnut Purjon mukaan myös taito kulkea kultaista keskitietä.

– Vanhemmat eivät itsekään siedä harmaata arkea, vaan hakevat lasten kanssa vietetyn ajan kustannuksella nautintoa itselleen. (IS10c 6.9.2001, faktajuttu.)

Vanhemmat representoidaan kyvyttömiksi kasvattamaan lapsiaan: kun he eivät joko halua, osaa tai uskalla asettaa rajoja, jälkikasvun moraalit rappeutuu. Tästä seuraa se, ”etteivät vanhemmat halua, osaa tai uskalla asettaa lapsilleen rajoja, eivätkä lapset opi erottamaan, mikä on oikein tai väärin ” (IS13b 15.9.2001). Vanhemmat saattavat ”vihata lapsiaan” ja voivat hakea omaa nautintoa ”lasten kanssa vietetyn ajan kustannuksella”. Tässä representaatioissa nuoret representoidaan lapsiksi ja voimakkaasti suhteessa vanhempiinsa. Mielenkiintoista edellisissä esimerkeissä on vanhempien mahdollinen pelko lapsiaan kohtaan: he eivät uskalla asettaa lapsilleen rajoja. Nuoria ja lapsia voidaan myös pelätä, jolloin vanhemmat eivät voi toimia kunnollisina kasvattajina. Pelko on vanhempien heikkoutta kasvattajina. Vanhempien avuttomuus asettaa heidätkin lapsen ja nuoren asemaan. Vanhemmat ovat itsekin nuoren tasolla ihmisenä, ja he ovat lähentyneet nuoria liikaa. Perinteisen aikuisen ja lapsen ero hämärtyy, kun vanhemmat lähentyvät käytökseltään lapsia. Syntyy yhä kasvava nuorten joukko, joka voi käyttäytyä arvaamattomasti. Niinpä vanhempien

muuttuminen kyvyttömiksi kasvattajiksi rakentaa uhkaa, koska se lisää yhteisön arvaamattomuutta.

Vanhempien tunne-elämän viallisuus viittaa uusliberalistiseen ajatukseen perheistä. Kun hyvinvointiyhteiskunnassa sosioekonomiset erot eivät Nikolas Rosen (1991) mukaan enää kelpaa selittämään perheissä ilmeneviä ongelmia, ongelmat selitetään vanhempien kyvyttömyydellä kasvattaa lapsistaan tunne-elämältään kelvollisia, normaaleja yksilöitä. Ongelmien syyt ikään kuin siirtyvät ulkoisista seikoista yksilön sisäisiin seikkoihin.

Perheiden kylmyyttä kuvataan myös käänteisesti esittämällä se yltäkylläisyyden kautta. Perheessä on tavaraa ja rahaa, mutta ei rakkautta, vaan ”rakkaudettomuutta”. Raha rakentuu vaaraksi, yltäkylläisyys uhkaksi.

Liian usein huomataan mainoksen tarjoaminen ostettujen unelmien raukeavan tyhjiin. Täydellisten aineellisten kulussien takaa saattaa löytyä vain rahaa, tavaraa ja rakkaudettomuutta, niin varakkaiden asutusalueiden kuin vähävaraisempien ihmisten lähiöistä. (HS12 10.9.2001 mielipideteksti yleisönosastolla.)

Espoon murhatragedia on hyvä osoitus siitä, että varakkuus ja osoite ”hyvässä” kaupunginosassa eivät ole takeena yhtään mistään. Rahalla ei voi valitettavasti ostaa rakkautta eikä empatiaa. (IS6h 1.–2.9. 2001 mielipideteksti yleisönosastolla.)

Raha ja aika ovat vaihtoehtoja: kiireisillä vanhemmilla ei ole aikaa lapsilleen, niinpä he korvaavat ajan rahalla. Raha pilaannuttaa lapset näissä kiireisten ja ”menestyvien” vanhempien perheissä. Yltäkylläisyys voi esiintyä myös nyky-yhteiskunnan piirteinä, joka pilaannuttaa lapset ja samalla koko yhteisön.

Tätä syyn representaatiota tuottavat asiantuntijat – psykologit, yhteiskuntatieteilijät, tutkijat, eivät poliisit – faktajutuissa, pääkirjoittajat pääkirjoituksissa ja mielipidepalstoilla IS:ssa ja SS:ssa mutta eivät juurikaan HS:ssa. Vanhempien rooli nuorten ongelmakäyttämisen syynä saa vähiten huomiota HS:ssa.

Hyvä sosioekonominen asema representoituu diskurssissa ehdotukseksi uudesta riskistä. Vaara piileekin liian hyvässä taloudellisessa asemassa, joka vaatii vanhemmilta jatkuvaa työskentelyä ja poissaoloja kotoa. Uuden riskiprofiilin mukaan vanhemmat eivät ehdi kasvattaa lapsiaan, ja arvojen, oikean ja väärän opettaminen lapsille jää. Tekijöiden sosioekonominen tausta kääntyy tekijöitä vastaan. ”Hyvästä perheestä” tulee huono perhe, ja nuorista rakentuu sosioekonomisen taustansa uhreja.

”Espoolaiset tappoon syyllistyneet nuoret tulevat varakkaista perheistä”. Onko hyvä perhe siis varakas? Entäpä perheet, joissa jälkeläisille opetetaan käyttäytymistä, tapoja ja toisten ihmisten huomioonottamista, sosiaalisia taitoja ja kanssakäymisen hienouksia. Huolimatta perheen varakkuudesta. Eikö tällainen perhe ole hyvä? Ei ole ollut aikaa keinotella osakkeilla, mieltä seuraavaa veronkiertotemppua tai kahmia suuromaisuutta. Lasten kasvatus vie oman aikansa ja se on vaativaa. Varakkuutta ei ole ollut aikaa hankkia. On usein jopa valtava velkataakka niskassa. (IS 8e 4.9.2001 mielipidekirjoitus yleisönosastolla.)

Varakkuus representoituu myös seuraukseksi rappeutuneesta moraalista: varakkuus hankitaan keinottelemalla, ja lapset omaksuvat vääristyneet arvot kotoaan. Hyvän perheen käsite problematisoituu SS:ssa ja erityisesti IS:ssa, jossa tarjotaan uutisena sitä, että rahalla ei saa onnea. Mielipidepalstoilla älähdetään tästä median ”hyvän perheen” määrittelystä, mikä kertoo, ettei hyvän perheen määrittely pidä lukijoiden mielestä paikkaansa – sitä ei hyväksytä.

Mikä on hyvä perhe? Se on sellainen, missä äiti ja isä ovat korkeasti koulutettuja ja hyvissä ammateissa sekä luottamustehtävissä. Ovat ilta- ja yömyötä töissä eivätkä kerkeä kasvattaa lapsiaan. Sellaisia ovat hyvät perheet. Minä en ole hyvästä perheestä – ei edes sakkoja. (IS8d 4.9.2001, mielipidekirjoitus yleisönosastolla.)

Hyväksi perheeksi määrittyy edellisessä esimerkissä ironian avulla perhe, jossa vanhemmat eivät huolehdi lapsistaan ja lapset tekevät rikoksia. Varakkaat perheet representoituvat huonoksi kasvuympäristöksi lapsille.

7.2. Syytetty: Oma valinta

Vapaan tahdon ja oman valinnan diskurssissa syy representoituu yksilön seuraukseksi vapaasta tahdosta. Teko on seuraus tekijöiden omasta valinnasta, johon ei voida vaikuttaa. Tässä marginaaliin sijoittuvassa diskurssissa kielletään kollektiivisten arvojen olemassaolo.

Nuoret representoituvat itsenäisiksi, jopa hieman irrallisiksi yksilöiksi eivätkä osaksi kollektiivia, joka kantaisi vastuun asiasta. Nuoret ovat rationaalisia toimijoita, jotka kantavat vastuun teoistaan. Vastuu on vain tekijöillä, eikä diskurssissa säilytetä yhteiskunnalle vastuuta mistään, koska ei edes ole ongelmaa, jota voitaisiin ratkaista. Onhan teko seuraus tekijöiden omasta valinnasta, heidän oma päätöksensä ja ratkaisunsa.

(Non Fighting Generation ry:n toiminnanjohtaja Timo Purjo)

– Kasvuympäristöä ja olosuhteita ei pidä syyttää liiallisesti. *Ratkaisevinta on nuoren oma tahto ja valinnat*, sekä se, miten hänet on kasvatettu. (IS10c 6.9.2001, faktajuttu.)

Nuoret representoituvat itsenäisinä yksilöinä, jotka kykenevät päättämään ja toteuttamaan päätöksiä. Diskurssi on hyvin marginaalinen, eikä se esiinny yksin selittävänä diskurssina. Nuoren ”oma tahto” esitetään osana nuorta, nuoren ominaisuutena.

7.3. Syytetty: Nuoruus

Tässä diskurssissa syy merkityksellistyy tekijöiden nuorena iässä. Nuoruus representoituu huonoille vaikutteille alttiina ikäkautena, ja niinpä nuoret ovat herkästi johdateltavissa rikollisiin tekoihin. Yhdistävä seikka diskurssissa on se, että nuoret representoidaan ymmärtämättöminä ja viattomina, edesvastuuttomina teoistaan. Rikokseen altistavaksi asiaksi rakentuu nuori ikä, joka mystifioidaan tilaksi, jossa ”vaikka minkälaisia ajatuksia voi kehittyä”. Pahuuden teille johdattelevat diskurssissa väkivaltaviihde, tekijäjoukon vanhin eli 18-vuotias poika ja kaveriporukka. Ne representoituvat teon syyksi, eräänlaisiksi syntipukkeiksi ja oppi-isiksi viattomille nuorille. Nuoret ovat alttiita ikänsä takia edellä mainittujen tekijöiden vaikutuksille, ja nuoruus representoituu ongelmaksi luonteensa vuoksi.

Diskurssi on voimakas toisessa ja kolmannessa näytöksessä, vahvistuu loppua kohden ja on ainoa diskurssi viimeisissä näytöksissä. Toisessa näytöksessä väkivaltaviihteen syyllisyyttä käsitellään paljon. Kolmannessa näytöksessä tekijöistä vanhin nousee syyllisimmäksi, samoin neljännessä ja viidennessä. Vanhimman tekijän representoimisessa syylliseksi on tosin eroja otoksen lehtien välillä kuten luvussa kahdeksan käy ilmi.

7.3.1. Väkivaltaviihde nuorten oppi-isänä

Väkivaltaviihde representoituu diskurssissa syntipukkina, jonka vaikutuksen vuoksi nuoret tekevät henkirikoksia. Kun teko representoidaan seuraukseksi väkivaltaviihteen pahasta vaikutuksesta nuorten ja lasten herkkiin mieliin, nuoret asemoituvat uhreiksi ja suojeltaviksi väkivaltaviihteen pahalta vaikutukselta. Väkivaltaviihdeksi määrittyvät väkivaltaviidot, -pelit ja television väkivaltaviihde kuten Poliisi-tv. Myös faktiivinen väkivalta, kuten tv-uutisissa esitetty väkivalta, saa osakseen paheksuntaa. Tätä syyn representaatiota tuottavat faktateksteissä asiantuntijat kuten poliisi, psykologit ja tutkijat, samoin lukijan äänet mielipideteksteissä. Väkivaltaviihdettä voisi kutsua hyväksi viholliseksi. Tässä diskurssis-

sa norminvastaista käyttäytymistä eli rikosta ei kuitenkaan selitetä hyvän vihollisen avulla, vaan ongelma on nuorena iässä sen alttiuden vuoksi.

Väkivaltaviihdettä paheksutaan ja se on siten yksi kollektiivisen huolen kohteista. Väkivaltaviihde on uhka nuorille ja siten myös meille nuorten alttiin iän vuoksi. Sen edessä syntyy tiivis me-yhteisö, joka ”vaatii” muutosta tilanteeseen. Muissa diskursseissa, erityisesti muutoksen diskurssissa me-yhteisöä ehdotellaan myös, mutta selkeimmin yhteisö rakentuu väkivaltaviihteen edessä. Huoli kohdistetaan väkivaltaviihteseen, jonka hallitsemattoman virran edessä rakentuu yhteisyyttä, ”turvatalkoot”, kun mielipidetekstit ja asiantuntijat faktajutuissa tuottavat vaatimuksia väkivallan poistamiseksi ruudusta. Nuoruuden diskurssissa nuoret representoidaan ymmärtämättöminä ja viattomina.

(Helsingin poliisin väkivaltarikosyksikön johtaja Kari Tolvanen)

Tolvasen mukaan nuoret eivät aina välttämättä tajua, mitä tekevät. He toimivat kään kuin pelaivat jotakin peliä, jonka seuraukset ilmenevät vasta myöhemmin.

– He palaavat usein vasta sitten maan pinnalle, kun heidät on vangittu teosta epäiltynä. Siinä vaiheessa he vasta usein tajuavat, mitä ovat tehneet. (IS4h 30.8.2001, faktajuttu.)

Nuorten esitetään sekoittavan elämän peliin, sillä heillä on vaikeuksia erottaa faktaa fiktiosta. Nuoret eivät osaa erottaa tarua ja todellisuutta väkivaltaviihteen vaikutuksen vuoksi. Väkivaltaviihde on kuin huume, jonka vaikutuksen alaisena nuoret tekevät väkivaltaisuuksia. He ovat menettäneet kosketuksensa todelliseen elämään, kulkevat ”omissa maailmoissaan”, jolloin rikoksen seuraukset tyyppillisesti ”tulevat yllätyksenä”.

(Helsingin poliisin väkivaltarikosyksikön johtaja Kari Tolvanen)

– Esimerkiksi pidätystilanteissa pyydetään lukemaan oikeudet ja laitetaan käsiä selän taakse käsirautoja varten. Putkaan pantaessa ilmoitetaan, että minulla on oikeus kahteen puheluun. Mallit ovat amerikkalaisista elokuvista ja sarjoista. Niillä ei ole mitään tekemistä suomalaisen oikeuskäytännön kanssa. (–) *Rikokset ovat suunnitelmallisia*, ja väkivalta ainoa malli ratkoa ristiriitatilanteita. Teoissa tunnutaan toteuttavan sitä mitä on nähty televisiossa lukemattomat kerrat. (–) *Myös Heinon pariskunnan murha, jonka tutkinta on vielä kesken, on esimerkki erittäin suunnitelmallisesta rikoksesta*. (HS16a 23.9.2001, faktajuttu kulttuurisivuilla.)

Teon raakuus ja suunnitelmallisuus toimivat diskurssissa esimerkkinä siitä, että nuoret tekevät rikoksia väkivaltaviihteen innoittamina, ”vaikutuksen alaisena”. Väkivaltaviihde esi-

tetään tyypillisesti mallin antajana, eräänlaisena opettajana, jonka kuuliaisiksi oppilaiksi ja samalla avuttomiksi uhreiksi ymmärtämättömät nuoret asettuvat.

(Sosiaalipsykologisesta näkökulmasta varhaisnuorten mediankäytöstä väitellyt Juha Kytömäki Ylen tutkimusosastolta)

– Tämän päivän nuorethan oppivat kaiken fiktiosta. Se muokkaa käsityksiä siitä, mikä on normaalia. (HS16a 23.9.2001, faktajuttu.)

Pojat ovat sitä sukupolvea, jolla on pienestä pitäen ollut käytössään mitä raaempia videoelokuvia, eivätkä kaikki videopelitkään ole inhimillisiä. (--)Television lupamaksujakin on käytetty väärin kymmeniä vuosia syytämällä kaikilta neljältä kanavalta jatkuvasti, ilta illan jälkeen, tappo- ja murhafilmejä sekä sarjoja, joissa on epäinhimillistä kidutusta, jopa lastenohjelmien aikaan. Malliesimerkkejä on siis ollut nähtävissä jo pienestä pitäen esillä. (IS6g 1.–2.9.2001, mielipideteksti yleisöosastolla.)

Fiktion representoidaan opettavan nuorille oikean ja väärän rajat, ja fiktiolla on paljon valtaa. Väkivaltaviihde esitetään tyypillisesti jatkuvana, hallitsemattomana virtana, jonka armoilla yleisö eli lapset ja nuoret ovat. Väkivallan rooliksi representoidaan opettajuuden ja huumaa vuuden lisäksi väkivaltaviihteen näivettävä ja turruttava vaikutus.

Lastenpsykiatri Tytti Solantaus arvioi nuorten julmien, yhdessä tehtyjen väkivallanteiden taustalla olevan empatian puutteen.

– Viihde ja pelit turruttavat empatian kykyä. (IS14b 20.11.2001, faktajuttu.)

Pelit ja tv-ohjelmat pilaavat nuoren sisältä päin, jolloin nuoren on helppo turvautua väkivaltaan. Suunnitelmallisuus ja harkitsevuus väkivallanteoissa kertovat nuorten tunteiden näivettymisestä.

Kun väkivaltaviihteen vaikutuksia pohditaan, tärkeään asemaan nousee kysymys siitä, kenellä on vastuu viihteestä. Teksteissä rakentuu yksimielisyys siitä, että nuoria ja lapsia pitää suojella huonoilta vaikutteilta, mutta kenen tehtävä se on? Vastuulliseksi esitetään mediaa, jonka pitäisi päästää väkivaltaa ruudusta – paitsi fiktiota, myös faktaa – kontrolloidummin ja tiedostaa vaikutukset paremmin. Median pitäisi ymmärtää suojella vaikutuksille alttiita katsojiaan väkivallan pahuudelta. Myös koululla ja kodilla esitetään olevan vastuuta, mutta vastuu on erilaista kuin median vastuu: kasvatuksen tehtävä on opettaa vastustamaan ja suojautumaan väkivaltaviihteen pilaannuttavalta vaikutukselta.

(Psykologian tohtori, mediatutkija Anu Mustonen, Jyväskylän yliopisto)

– Olisi hyvä, jos *mediakin auttaisi ihmiseksi kasvamisen tuskassa* niin, ettei se esittäisi väkivaltaa viihteenä, houkuttelevana tapana ratkaista pulmia. (--) Kriittisyyttä ja itsenäistä, aktiivista suhdetta mediaan pitäisi harjoitella pienestä asti, *kotona ja koulussa*. (HS 16a 23.9.2001, faktajuttu kulttuurisivuilla.)

(Annikka Suoninen, mediasosiologi, Jyväskylän yliopisto)

Faktan tekijät: *Älkää* käyttäkö väkivallalla mässäilyä kilpailukeinona. *Älkää* yrittäkö kilpaila fiktiivisen väkivallan kanssa. (--)

Fiktio tekijät ja levittäjät: *Älkää* käyttäkö väkivallalla mässäilyä kilpailukeinona. *Mietti-kääpä* joskus tosissanne, onko juuri väkivalta se elementti, jota ‘asiakkaanne’ kaipaavat? (HS16b 23.9.2001, faktajuttu.)

Se, mihin voi vaikuttaa, on väkivaltaviihde, joka tulisi poistaa suomalaisista tv-ohjelmistoista.

(--) Eri tv-yhtiöiden ohjelmistojen tuottajilla on mahdollisuudet vaikuttaa siihen, että väkivaltaviihde poistetaan tai ainakin radikaalisti vähennetään. Toivon, *että otatte omalta osaltanne turvatalkoisiin osaa*. (IS16 4.10.2001 mielipidekirjoitus yleisönoasastolla.)

Kun väkivaltaviihdettä käsitellään teemana teksteissä, rakentuu mielenkiintoinen me- ja te- konstruktio. Lukija asemoituu meiksi, joka tuntee huolta tapahtuneesta ja joka myös esittää toiveen teille, tv-yhtiöiden tuottajille, jotka edustavat valtaa päättää viihdeväkivallan kohtalosta. Heitä eli tekstissä teitä kehoitetaan ”ottamaan turvatalkoisiin osaa”. Huoli on yhteinen, ja me muut olemme jo turvatalkoissa mukana.

(Vappu Viemerö, psykologian dosentti, aggressiotutkija Åbo Akademi)

– *Me pelkäämme* väkivaltaa sen runsaan mediassa esiintymisen vuoksi. *Asenteemme* väkivaltaan muuttuvat vähitellen runsaan katselemisen seurauksena. *Alamme* pitää väkivaltaa asiaan kuuluvana, jokapäiväisenä ilmiönä. (HS23.9.2001, faktajuttu kulttuurisivuilla.)

Lukijat asemoituvat väkivaltaviihteen edessä tiiviiksi meidän rintamaksi, joka on tilanteesta huolissaan ja joka työntää vastuuta nuorten ja lasten suojelemisesta eteenpäin. Toisaalta väkivaltaviihde uhkaa myös meitä, kun lukija asemoidaan osaksi väkivaltaviihteen uhreja.

Myös vanhemmat esitetään vastuullisina suojelemaan nuoria ja lapsia väkivallan huonoilta vaikutuksilta.

(Jyrki J.J. Kasvi, tutkija, Elokuvatarkastamon peliasiantuntija)

Vanhempien tulee itse tutustua peleihin, joita heidän lapsensa pelaavat. He ovat niistä joka tapauksessa *yhtä suurella vastuulla* kuin *lasten katsomista tv-ohjelmista*. (HS16b 23.9.2001, faktajuttu.)

Ajatteletteko vanhemmat koskaan, kun ostate lapsellenne kalliin tietokonepelin, minkälä i-
nen se on? Ollaan vaan tyytyväisiä, kun lapsella on ajanvietettä: saa itse olla rauhassa tai
mennä hyvällä omalla tunnolla omiin rientoihinsa. (IS11a 7.9.2001, mielipidekirjoitus yle-
sönosastolla.)

Mielipidepalstalla syyksi piittaamattomuuteen esitetään syyllistävästi vanhempien itse-
kyys ja nautinnonhalu, jolloin väkivaltaviihde toimii ”lastenvahtina”, kun aikuiset viilettä-
vät omissa menoissaan. Vanhemmat representoituvat ajattelemattomiksi, jotka eivät ym-
mällä tekojensa kuten kalliin tietokonepelin ostamisen seurauksia.

Vastuu väkivaltaviihteen kontrolloimisesta rakentuu niin, että vastuu on kaikilla,
mutta erityisesti medially ja vanhemmilla, joiden ei pitäisi antaa jälkikasvunsa viettää ai-
kaa väkivaltaviihteen parissa. Vanhempien tehtävä on suojella lapsiaan televisiosta ja tie-
tokonepeleistä tursuavalta väkivallalta, ja median on kontrolloitava itseään sekä siten suo-
jeltava katsojia väkivaltaviihteen pahalta vaikutukselta. Medialle rakentuu aktiivisen vai-
kuttajan rooli, jonka kautta sen tehtävänä olisi myös vastata tekojensa seurauksista. Media
rakentuu myös passiiviseksi kanavaksi, jolloin on vanhempien tehtävä suojella lapsia vä-
kivaltaviihteen huonoilta vaikutuksilta. Väkivaltaviihteen vaikutuksen korostaminen vä-
hentää tekijöiden syyllisyyttä, sillä heistä tulee uhreja. He representoituvat pahan viihdete-
ollisuuden ja hieman myös median levittämän väkivaltasaastan uhreina tai vastuuttomien
ja ajattelemattomien vanhempiensa uhreina. Syntyy kausaalisuhde: koska nuoret ovat
ikänsä vuoksi alttiita, vanhemmilla ja yhteisöllä on vastuu suojella, varjella ja kasvattaa.

Väkivaltaviihteen vaikutusta puntaroidaan ja arvioidaan temallisesti paljon. Koska
nuorten alttiutta väkivaltaviihteelle ei voida muuttaa, toimenpide-ehdotukset kohdistuvat
kasvottomaan mediaan ja tuottajiin. Diskurssissa väkivaltaviihde esitetään haasteena. Vä-
kivaltaviihteen aiheuttamiin ongelmiin esitetään ratkaisuksi kontrollin kiristämistä.

(Tytti Solantaus, lastenpsykiatri, Stakes)

– Ehdottaisin seuraavia välittömiä toimenpiteitä: Lastenohjelmat, joissa on suoraa väkival-
taa, esimerkiksi jotkut piirretyt, ja joissa katsojat ohjataan nauramaan väkivallanteoille, *pi-
täisi lopettaa*. (HS16b 23.9.2001, faktajuttu.)

(Vappu Viemerö, psykologian dosentti, aggressiotutkija Åbo Akademi)

– Pienimpiä lapsia *olisi syytä suojella* mediaväkivallalta, isompien lasten kanssa *olisi huolehdittava* tasapainosta valinnan suhteen. Lasten ja nuorten kanssa *olisi myös aiheellista* keskustella nähdyn aiheuttamista reaktioista ja tunteista. (HS16b 23.9.2001, faktajuttu.)

Usein vastuunkantajaa ei mainita ollenkaan tai se jää epäselväksi passivoinnin takia. Rakenteet ovat instruktiivisia kuten ”olisi syytä suojella”, ”olisi aiheellista”, mutta kehotuksen kohde jää puuttumaan.

Tässä syyn representaatioissa liikutaan pääasiassa laajemmalla syyn representoimisen kehällä eli tapausta laajemmin ilmiöön kytkevissä jutuissa, jolloin tekijät ovat yhtä joukkoa. Väkivaltaviihteestä uhkaa rakentavat faktajutut ilmestyvät toisessa näytöksessä.

Heinot surmanneiden poikien altistumista väkivaltaviihteelle puntaroidaan toisessa ja kolmannessa näytöksessä. Väkivaltaviihteen mahdollista syyllisyyttä testataan diskursissa ensimmäisen oikeudenkäynnin aikaan rinnakkain rahan kanssa. Heinot surmanneiden epäillään ottaneen mallia väkivaltaviihteestä, mikä käy ilmi oikeuskäsittelyssä eli kolmannessa näytöksessä.

(17-vuotias) Opiskelija kertoo katsovansa leffoja, mutta ei muista yhtään elokuvaa, josta Heinojen juttu olisi kopio.

– Mulla on playstation, jolla olen harrastanut lumilauta-, skeitti- ja autopelejä. (HS24c 22.11.2001, faktajuttu.)

Videovuokraamossa työskentelevä Jukka Haapajoki tunsi nuorimman pojan, joka pyöri ostoskeskuksella ja kävi välillä vuokraamassa videoita. Action- ja kauhuelokuvien sijaan poika valitsi mukaansa useimmiten komediaa. (IS29d 27.6.2002, faktajuttu.)

Tekijät kieltävät katsoneensa väkivaltaisia elokuvia tavallista enempää. Nuorten väkivaltaviihteen harrastamisesta ei saada todisteita eli Heinot surmanneiden poikien ei lehtien raportoiman oikeuskäsittelyn perusteella tiedetä katselleen erityisesti väkivaltaviihdettä. Silti ajatus väkivaltaviihteen turmiollisesta vaikutuksesta nuoriin jää elämään, ja keskustelu leimahtaa esiin nuorten rikoksenteijöiden yhteydessä helposti. Väkivaltaviihde näyttäisi olevan aihe, joka kenties tottumuksen vuoksi nostetaan esiin nuorten ongelmia ja erityisesti nuorten tekemiä rikoksia selitettäessä.

7.3.2. Kaveriporukka uhkaa viattomia nuoria

Edellä esitellyn väkivaltaviihteen lisäksi myös kaveriporukasta rakentuu nuoruuden diskurssissa vaara, jolta vanhempien tulee lapsiaan suojella. Kaveriporukassa pahat ajatukset tyypillisesti tiivistyvät.

Professori Matti Rimpelä Stakesista katsoo, että Lopen surmien kaltaisiin nuorten veritekoihin päädytään, kun lasten ja aikuisten välinen keskusteluyhteys katkeaa.

– Luonnollisen kasvun ja terveellisen kehityksen tulee olla *aikuisjohtoista*.

Kun aikuiset eivät kannu vastuutaan ja ohjaa nuoren kehitystä, *lapset vetäytyvät omiin suljettuihin piireihinsä*.

– *Tiiviissä piirissä* ajattelu loittonee helposti inhimillisestä todellisuudesta ja *vaikka minkälaisia ajatuksia voi kehittyä*. (IS10d 6.9.2001, faktajuttu.)

Kun vanhemmat eivät kannu vastuutaan, nuoret, jotka tässä representoituvat lapsiksi, saavat toisiltaan huonoja vaikutteita. Ryhmä sinänsä nähdään syylliseksi, kun ryhmässä muodostuu henki, jonka vallassa tehdään rikoksia. Arvaamattomat ajatukset syntyvät nuorten muodostamissa eristäytyneiksi representoituvissa ryhmissä. Ajatukset ovat vaarallisia ja arvaamattomia, koska ne voivat muodostua ”vaikka minkälaisiksi”. Nuoretkin ovat arvaamattomia eivätkä kykene kontrolloimaan toimintaansa, jos viettävät liikaa aikaa keskenään.

(Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen)

(--) – Poikia on yhdistänyt monenlaiset voimat.

Heillä on jokin synkkä yhteenkuulumisen tunne, pelko sitonut yhteen. (--) Poikia on voinut pitää yhdessä myös lojaalius siitä, ettei kaveria petetä. (IS5f 31.8.2001, faktajuttu.)

Joukon voima representoituu uhkaksi ja mystifioituu. Uskollisuus ystäviä kohtaan, jota tavallisesti pidetään hyvänä asiana, kääntyykin pahaksi nuorten ymmärtämättömyyden vuoksi. He ovat periaatteessa toimineet oikein pysyessään porukassa mukana, mutta joukon voima on huumannut heidät tekemään rikoksen. Toimijoiden ajoittainen representoiminen lapsina on mielenkiintoista, sillä Heinojen surmaajista nuorin oli 16-vuotias. Selitykset kohdistuvat tällöin lapsiin, eivät nuoriin. Tämä voi kertoa siitä, ettei asiantuntijoilla ole tarjota selityksiä, jotka koskevat vain nuoria ikäryhmänä.

(Otsikko)Lastenpsykiatri: Hyvät vanhemmat eivät aina suojaa

(Lastenpsykiatrian professori Fredrik Almqvist)

(--)- Voi olla, että näemme harvinaisen esimerkin siitä, miten jossakin tapauksessa edes riittävän hyvä vanhemmuus ei riitä suojaamaan lasta ympäristön vaaroilta.

(--) Almqvistin mukaan on olemassa riskitekijöitä, jotka eivät liity vanhempien huonotuloisuuteen, epäsosiaalisuuteen tai päihteiden käyttöön.

– Nuoruusiän käyttäytymisessä *kaveriporukalla on suuri merkitys*. Joka ei ole henkisesti valmis, *voi mennä mukaan vahvan johtajatyypin yllyttämänä*. (IS4g 30.8.2001, faktajuttu.)

Ystäväpiiristä ja sen vahvasta johtajahahmosta rakentuu uhka, riskitekijä ”huonon vanhemmuuden” rinnalle. Ystäväjoukon vaikutus kohdistuu juuri nuoriin, sillä kaveriporukalla on ”nuoruusiän käyttäytymisessä suuri merkitys”. Hyvän vanhemmuuden pitäisi suojella lapsia pahalta, tässä tapauksessa kaveriporukalta. Vanhempien rooli on tärkeä, sillä heidän tulee johtaa nuorten ja lasten olemista sekä seurata, etteivät nuoret pääse olemaan liikaa ryhmässä ja huumaannu vaarallisista ajatuksistaan.

(Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin johtaja Kauko Aromaa)

Nuoret kuvittelevat muiden saman ikäisten olevan kokeneempia kuin mitä itse on. Yritys ylittää oma tasonsa johtaa traagisesti siihen, että *he myös ryhmässä tekevät sellaista, mitä eivät normaalisti tekisi*. (HS26c 24.11.2001, faktajuttu.)

Nuoret representoidaan diskurssissa tyypillisesti ymmärtämättöminä. He ”kuvittelevat” ja ”ovat omassa todellisuudessaan”, jolloin he päätyvät väkivaltaisiin tekoihin. He toimivat ryhmän huumaamana, ja ryhmä representoituu ei-toivottavaksi olemisen muodoksi, jossa normaalius voi muuttua arvaamattomaksi.

LOPUKSI

Taulukossa 1 selitystä rakentavien diskurssien piirteet esitetään tiivistettynä. Yhteistä kaikille selitystä rakentavissa diskurssissa on selitysten rakentuminen sellaisiksi, joihin on vaikea vaikuttaa. Muutoksen diskurssissa yhteiskuntaa rapauttava muutos jää hahmottomaksi, nuoruuden diskurssissa ongelma on nuori ikä ja sen alttius, oman valinnan diskurssissa puolestaan syy on yksilön omassa päätöksessä.

TAULUKKO 1. Selitystä rakentavien diskurssien piirteet tiivistettynä.

	Muutoksen diskurssi	Nuoruuden diskurssi	Oman valinnan diskurssi
Diskurssissa rakentuva ilmiö, joka selittää nuorten tekemiä rikoksia.	Yhteiskunta, yleinen arvomaailma ja nuoret esitellään muuttuneeksi. Muutos on voinut tapahtua koko yhteisössä tai vain osassa sitä, ulkoisissa seikoissa tai ihmisen sisällä. Muutos johtaa tekemään rikoksia. Hyvää sosioekonomista taustaa ehdotetaan uudeksi riskitekijäksi.	Nuoret ovat alttiita ikänsä vuoksi pahoille vaikutteille kuten väkivaltavihteelle ja kaveriporukan johdattelulle. Alttiin ikänsä takia nuoret ottavat vaikutteita ja tekevät viihteen antaman mallin mukaisia rikoksia.	Nuorten tekemät rikokset johtuvat nuorten omasta tahdosta. Rikokset ovat yksilön oma valinta, eivätkä ulkopuoliset seikat vaikuta niihin.
Me-ne -asetelma	Useita yhteisöjä, jotka rakentuvat muutoksen aiheuttaman uhkan edessä. Lukijan asema vaihtelee. Me-yhteisö, johon kuuluu koko aikuismaailma, vain perheelliset tai vain hyvät kasvattajat. Myös yhtenäinen me-yhteisö, etenkin arvoista puhuttaessa. Yhteisö on muutoksen uhri, voimaton sen edessä. Nuoret ja nuoret rikoksentekijät pääasiassa toiseudessa.	Useita yhteisöjä, lukijan asema vaihtelee. Voimakas me, jonka tulee suojella lapsia ja nuoria väkivaltaviihteen huonolta vaikutukselta. Me muodostuu aikuismaailmasta, kaikista kasvattajista tai vain hyvistä kasvattajista. Nuoret toiseudessa suojeltavina ja toisaalta uhkana alttiutensa vuoksi.	–
Nuorten ja nuorten rikoksentekijöiden re-resentointi	Muutoksen uhreja, oirehtivat muutoksesta. Moraalisesti kieroon kasvaneita, yltäkylläisyyden pilaamia. Muutos on voinut kohdata vain heitä, jolloin he ovat uhka arvaamattomassa tavallisuudessaan.	Väkivaltaviihteen voimattomia uhreja, suojeltavia. Ymmärtämättömiä, ajattelemattomia, siksi myös uhka. Heinojen surmaajat jakautuvat kahteen ryhmään: yksi paha, muut hänen uhrejaan.	Itsenäisiä toimijoita, jotka tekevät itse ratkaisuja.
Keskeiset toimijat	Muutos, nuoret, perhe, vanhemmat, yhteiskunta, työelämä	Nuoret, väkivaltaviihde, media, viihteen tekijät ja tuottajat, perhe, vanhemmat, koulu	Nuoret
Puhetapa	Huolestunut, uhkaa luova, paheksuva, syyttävä	Huolestunut, toimia vaativa, paheksuva, syyttävä, uhkaa luova	Uhkaa luova
Genret	Sekä yleisönosaston että toimitukselliset mielipidetekstit, faktajutut	Sekä yleisönosaston että toimitukselliset mielipidetekstit, faktajutut	Faktajutut
Kielellisiä piirteitä	Muutos aktiivisessa roolissa, toimijan asemassa. Ihmiset kuten nuoret objekteina. Ennen-nyt –rakenteita. Kielteistä kehitystä ilmaisevat verbit tyypillisiä, esim. 'rappeutua', 'heikentyä'.	Media ja väkivaltaviihde toimijan roolissa. Toimenpideehdotukset usein muodossa, joissa kohde katoaa. Nuorten representaatiot rakentuvat ulkonäön ja käytöksen kuvailussa. Vanhimmasta pojasta rakentuu paha kielellisissä valinnoissa: hän mm. väittää, tarinoi, vakuuttaa. Ikää käytetään nimeämisen välineenä.	Nuoret toimijan asemassa
Asiantuntijat	Pääkirjoitustoimittajat, tutkijat, poliisi, sosiaalialan virkamiehet, psykologit	Psykologit, poliisi, pääkirjoitustoimittajat, kasvatustieteilijät	Psykologit, kasvatuksen asiantuntijat.
Aiheet	Kehystävät jutut, joissa pohditaan nuorten tekemiä rikoksia ilmiönä.	Kehystävät jutut, joissa pohditaan nuorten tekemiä rikoksia ilmiönä. Oikeudenkäynnin uutisointi.	Kehystävät jutut, joissa pohditaan nuorten tekemiä rikoksia ilmiönä.
Ehdotetut ratkaisut	Ei varsinaisia ratkaisuja, koska muutos on epämääräinen eikä siitä saada otetta. Tutkijoiden tehtävä on tutkia uhkaava ilmiö tarkemmin.	Kontrollin kiristäminen: television väkivaltaviihteen rajoittaminen ja toisaalta tarkempi huolehtiminen lapsista.	Ei ratkaisuja, koska nuorten eli yksilön oma valinta.
Vastuu	Ei kenelläkään, muutos on hahmoton. Toisaalta kaikilla meillä, vanhemmilla, tutkijoilla, kasvatuksen asiantuntijoilla.	Kaikilla meillä, toisaalta vain medialla, koululla, vanhemmilla tai poliittisilla päättäjillä.	Yksilöllä itsellään.

Diskursseissa vastuu ongelmasta, nuorten tekemistä vakavista väkivaltarikoksista, siirtyy yksilöltä yhteisölle tai kasvottomille toimijoille kuten medialle tai poliittisille päättäjille. Kun vastuun pallotteluun liitetään suuri huoli yhteiskunnan tilasta, syntyy tilanne, jossa nähdään sosiaalinen ongelma, mutta ei ratkaisuja sille. Näin ongelma on myös yhteiskuntapolitiikan ulottumattomissa. Merkittävää on myös se, että sosiaaliset toimijat kuten nuoret, vanhemmat ja perhe sekä koko yhteisö representoituvat pääasiassa uhreina, passiivisina ongelman ilmenemiskohteina. Heillä ei representoida olevan valtaa vaikuttaa.

8. ARVAAMATTOMISTA TAVALLISISTA 18-VUOTIAAN OPPIPOJIKSI

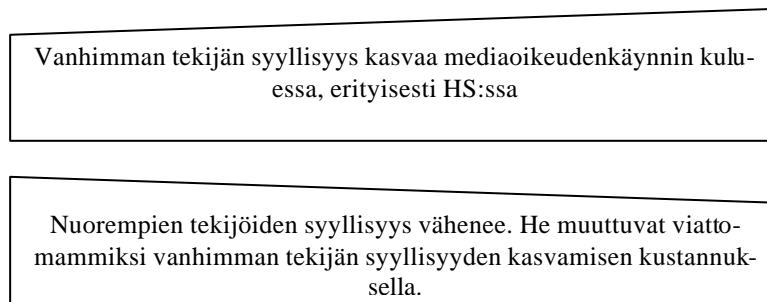
Tässä luvussa palataan makrotasolta mikrotasolle eli ilmiöstä Heinojen tapaukseen, vaikka tasot kietoutuvat selkeästi toisiinsa. Luvussa pysytellään pääasiassa samassa diskurssissa kuin edellisessä luvussa – nuoruuden diskurssissa. Luku tarkastelee, mitä oikeudenkäyntien uutisoinnissa tapahtuu ja kuka asetetaan syytetyn penkille. Tässä luvussa tapauksen käsittelyä seurataan pääasiassa kolmannessa, neljännessä ja viidennessä näytöksessä eli oikeudenkäyntien yhteydessä. Kehystävien juttujen määrä vähenee, ja niitä ilmestyy kolmessa viimeisessä näytöksessä enää muutamia.

8.1. Tekijöiden syyllisyyden kehittyminen

Arvaamattoman tavallisen representaatio kehittyä ajallisesti. Kuten luvussa 5.1. todettiin, toisessa näytöksessä kaikki tekijät representoidaan pääsääntöisesti tavallisina, joista on vain tullut arvaamattomia eli murhaajia lukuun ottamatta IS:n mässäilyä varakkuudella, joka koskee etenkin tekijöistä vanhinta. Kolmannessa näytöksessä tapahtuu muutos, jossa tekijöiden representoiminen joukkona särkyä yksi vastaan kolme -asetelmaksi, 18-vuotias vastaan nuoremmat tekijät. Tekijöiden eriateinen syyllisyys rakentuu erilaisin keinoin ja eri lehdissä hieman eri voimakkuuksin. Syyllisyyden rakentumisessa on pitkälti kyse siitä, onko joku tekijöistä syyllisempi tai viattomampi kuin toiset eli lopulta kyse on siitä, onko joku tekijöistä enemmän arvaamaton tavallinen kuin toinen. Ryhmän keskinäisestä syyllistämiskamppailusta muodostuu diskurssin sisälle oma narratiivinsa, jonka kehitystä kuvaan kuviossa 9.

KUVIO 9. Tekijöiden syyllisyysasteiden kehittyminen näytöksittäin.

(1. näytös)   2. näytös   3. näytös   4. näytös   5.näytös

Roolit jakautuvat niin, että vanhin tekijä representoidaan juonikkaana ja muut sortuivat vanhimman oveluuden vuoksi rikokseen. Muut tekijät representoituvat uhreina ja viattomina, hieman hairahtuneina pikkupoikina. Vanhin tekijä representoituu pahiksena, konnana, joka salaperäisen vaikutusvaltansa avulla houkutteli muut tekijät rikokseen. Tämä syyn

representaatio ilmenee voimakkaasti kolmannessa, neljännessä ja viidennessä näytöksessä eli oikeudenkäyntien ajan uutisoinnissa otoksen kaikissa lehdissä. Kun vanhin tekijä representoituu syylliseksi, kolme muuta tekijää representoituvat hänen uhreikseen. Vanhimman tekijän syyllisyys kasvaa, kun nuorempien vähenee, kuten kuviosta 9 käy ilmi. Näin vanhimman tekijän syyllisyyden aste on suurin. Esittelen tämän kehityksen pääasiassa ajallisesti näytöksittäin, ensin sen, mikä lehdissä on yhteneväistä ja sitten sen, miten lehdet eroavat toisistaan.

8.1.1. Kolmas näytös: Käytös paljastaa syyllisen

Ennen oikeudenkäynnin alkamista ilmestyneissä jutussa tekijät representoidaan yhtenä joukkona, vaikka tekijöiden erilaiset roolit tuodaankin esille. Esimerkiksi HS:ssa 31.8.2001 (HS5b) jutussa kerrotaan tekijöiden jakaneen ”tapporahoja” toisilleen.

- Yksi nuorista maksoi muille tuhannen markan tapporahan kullekin. En tiedä, kenen varoista, kertoo rikosylikomisario Harri Rahikka keskusrikospoliisista. (HS5b 31.8.2001, faktajuttu.)

Asia todetaan neutraalisti ilman syyllisyyden rakentamista. Tekijät eivät vielä yksilöidy muuten kuin vain hieman iän perusteella – he ovat yhtä joukkoa, ja heihin viitataan tyypillisesti joukkona ”nuoret”, ”surmaaajat” ja ”tekijät”.

Toisessa näytöksessä ja kolmannen näytöksen alussa tekijät representoidaan joukkona myös käytöksen ja ulkonäön perusteella. Lausuntojen ristiriitaisuus tuodaan esiin, mutta ilman tekijöitä erottelevaa syyllisyyden rakentamista: ”Yksi pojista kiistää osallisuutensa surmatekoihin”. 16-vuotias tuodaan esiin ampujan roolinsa vuoksi: ”Epäillyistä toinen 16-vuotias on tunnustanut ampuneensa Heinoja.” (HS22b 8.11.2001, faktajuttu.) IS:ssa (IS18a 8.11.2001) tuodaan esiin kolme vastaan yksi -tilanne jo otsikossa ”18-vuotias kiistää osuutensa Heinojen surmiin”, mutta tekijät representoidaan toiminnassa vielä yhtenä joukkona.

Kuin suoraan lukion luokkakuvasta repäistyjen poikien vanhempia ei käräjäsaliin näkynyt.

(--)

Pojat kuuntelivat tyynesti ja hiljaisina asianajajiensa vierellä Matti Nissisen lukemat syytteet. (HS24b 22.11.2001, faktajuttu.)

Vakavin ilme ja äänin pojat kertoivat surmien motiivina olleen rahasalkun, jonka olisi pitänyt löytyä surmatun Martti Heinoja hallusta. (HS25b 23.11.2001, faktajuttu.)

Tekijöiden representoiminen tavallisina ja puhtoisena näköisinä ensimmäisen oikeudenkäynnin aikana rakentaa huolta. Luonnehdinnoista rakentuu oletus, että tavallisen, ”puhtoisena” ”lukion luokkakuvasta repäistyn” näköisetkin pojat voivat murhata. Rikollisuus ei näy kasvoista, jolloin kuka tahansa voi olla vaarallinen rikollinen, arvaamaton tavallinen. Arvaamaton tavallisuus rakentuu ulkonäön perusteella.

Kun esitutkinta-aineistoa pääsee julkisuuteen ja oikeudenkäynti alkaa, 18-vuotiaasta alkaa rakentua syyllisempi kuin muista tekijöistä. Joukko rikkoutuu yksi vastaan kolme -asetelmaksi, jossa toisella puolella on 18-vuotias tekijä ja toisella puolella kolme muuta syytettyä. Tekijöistä alkaa syntyä erilaisia representaatioita oikeudenkäynnin edetessä.

Valtionsyyttäjä Matti Nissinen pitää 18-vuotiaasta koko idean pääarkkitehtina, joka houkutteli muut pojat mukaan suunnitelmaan. Nissisen mukaan *18-vuotias sai nuoremmat lähtemään mukaan* ensin panettelemalla Martti Heinoa ja sitten *houkuttelemalla* muita *kertomuksilla* Heinin isoista käteisvaroista. (SS13a 22.11.2001, STT:n faktajuttu.)

Vastakkainasettelussa nuoremmat tekijät ovat naiiveja, hölmöjä ja avuttomia, 18-vuotias tuhlaileva, fiksu ja ovela. Vanhin tekijä nimetään tyypillisesti ”päätekijäksi”, ”pääarkkitehdiksi” ja ”murhien ideoijaksi”. Häntä kuvataan myös paternaalisin sanoin valtionsyyttäjän suulla ”idean isäksi” ja ”henkirikoksen alullepanijaksi”. Nuoremmat tekijät representoituvat vähemmän vastuullisiksi teoistaan ajattelemattomuutensa vuoksi kuin 18-vuotias.

17-vuotias espoolainen opiskelija:

– Ajattelin vähän seurauksia, mutta luulin, että olimme suunnitelleet jutun paremmin emmekä jäisi kiinni. Tällä hetkellä en osaa ajatella oikein mitään. (HS24c 22.11.2001, faktajuttu.)

Nuorempien tekijöiden rooli rikoksessa representoituu niin, että he ovat osallistuneet tekkoon ymmärtämättä, mistä on kysymys ja mihin se johtaa. Kuten 16-vuotias toteaa HS:n jälkirivissä: ”Siinä nyt vain kävi näin” (HS25b 23.11.2001). Nuoruuden ajattelemattomuuden takia seurauksia on ajateltu vähän ja eletty itse luoduissa haaveissa täydellisestä rikoksesta.

18-vuotiaasta puolustavan asianajajan kommentissa tätä asetelmaa yritetään rikkoa vetoamalla koko joukon viattomuuteen ja representoimalla kaikkia tekijöitä lapsiksi.

(18-vuotiaan puolustus, asianajaja Pauliina Kivi)

– Kaikki vastaajat täällä ovat pikkupoikia. Kukaan ei ole toista vahvempi ja kaikilla on yhtä vähän elämäkokemusta, asianajaja totesi. (HS24b 22.11.2001, faktajuttu.)

Tekijät esitetään yhtenä ”pikkupoikien” joukkona, jotka kaikki ovat kokemattomia ja siten vastuuttomia teostaan.

Myös sosioekonomisen taustan pito esillä rakentaa tekijöistä erilaisia representaatioita. Erityisesti vanhimman tekijän rahankäyttöä ruoditaan runsaasti. Tekijöiden rahan käytön esittely oikeudenkäynnin yhteydessä on ymmärrettävää, sillä surmasta seurannut taloudellinen hyöty on yksi ehdolla olevista motiiveista. Rahan tarpeesta haetaan rationaalisuutta surmaajien käyttöön. Rahan ja yltäkylläisyyden rakentaminen syylliseksi kertoo halusta selvittää, ikään kuin testata, ovatko nuoret hemmoteltuja ja voiko liiallinen raha tehdä ihmisestä murhaajan.

Esirivi: Kumppani 18-vuotiaasta: Hän on melkein aina saanut mitä haluaa

(--) 17-vuotias opiskelija valotti osallisuutensa surmiin kiistävän joukon vanhimman, 18-vuotiaan pojan rahankäyttöä.

– Meihin muihin verrattuna se oli runsasta. Hän on melkein aina saanut mitä haluaa, 17-vuotias kertoi.

Hän sanoi, että murhista syytetyn nelikon vanhimmalta saattoi kulua hedelmäpeleihin jopa tuhat markkaa kerralla. 17-vuotiaan opiskelijan oma rahatilanne sen sijaan oli keho. Hän kertoi olevansa 1000–2000 markkaa velkaa kavereilleen, mikä ”aikuisen mielestä on varmasti pieni raha, mutta minulle huomattava”. (SS14a 23.11.2001, STT:n faktajuttu.)

Poika (18-vuotias) kertoi lopulta lainanneensa 57 000 markkaa. Rahat olivat peräisin myydyistä Nordean osakkeista ja säästyneistä lapsilisistä. 18-vuotiaan oli pitänyt käyttää ne välirahaan, sillä hän halusi vaihtaa syntymäpäivälahjaksi saamansa uuden Audin kalliimpaan nelivetomalliin. (HS25b 23.11.2001, faktajuttu.)

Otsikko: ”Rahan kanssa ei ikinä vaikeuksia”

Muut olivat seuranneet 18-vuotiaan kohtalaisen runsasta rahankäyttöä, sillä sitä kului mm. peliautomaatteihin. (--) Opiskelija oli saanut lahjaksi vanhemmiltaan Audi A3:n, johon hän hankki ystävän kertoman mukaan tuhansien markkojen arvoiset alumiinivanteet ja elektronikkaa. Poika haaveili kuitenkin uudesta autosta. (IS24d 24. – 25.11, faktajuttu.)

Vanhin tekijöistä representoituu ahneeksi oman hyödyn tavoittelijaksi, jolle ei kelpaa eikä riitä edes syntymäpäivälahjaksi saatu kallis henkilöauto. 18-vuotias representoituu varak-

kaampana kuin muut tekijät, ja hänellä on rahallinen ylivalta muihin nähden, sillä ”hän on aina saanut mitä haluaa”. Valta on vahvistunut ”palkkiorahojen” jakamisella.

Muiden mukaan 18-vuotias myös maksoi heille tuhannen markan ”ennakon”, jonka ainakin 17-vuotias koululainen käsitti sitoutumiseksi mukanaoloon murhasuunnitelmassa. (SS14a 23.11.2001, STT:n faktajuttu.)

Muita tekijöitä ei esitetä niin varakkaina kuin tuhlailevana ja hemmoteltuna representoituva 18-vuotias. Muut representoidaan taloudellisesti riippuvaisina 18-vuotiaasta, alisteisina suhteessa häneen. Tätä seikkaa ”ovela” 18-vuotias on käyttänyt hyväkseen ja sitouttanut nuoremmat rikokseen etukäteispalkkiolla. Vanhin tekijöistä esitetään moraalittomana omien ongelmien ratkaisijana.

18-vuotias sai ajatuksen ryöstöstä nähtyään Heinolla rahanippuja. 18-vuotias oli itse ajautunut taloudellisiin vaikeuksiin. Hän oli myynyt keväällä vanhemmiltaan saamansa osakkeet ja tuhannut rahat muun muassa rahapeleihin. (HS23b 16.11.2001, faktajuttu kaupunkisivulla.)

18-vuotias representoituu ahneena ja rationaalisen toimijana, joka pyrkii ratkaisemaan ongelmansa, heikon taloudellisen tilanteen Martti Heinon ryöstämisellä. Hän elää eniten aikuisten maailmassa, käsittelee osakkeita ja joutuu ”taloudellisiin vaikeuksiin” aikuisten tavoin.

Ampuja kuvitteli, että Heinon salkku olisi ollut täynnä tuhannen markan seteleitä ja että Martti Heino olisi jollakin tavalla petkuttanut 18-vuotiasta.

– 16-vuotias on johdateltu erittäin taitavasti ja ankarasti erittäin vakavaan rikokseen. Se, että hän on suostunut tällä iseen, on osoitus hyväuskoisuudesta, johdateltavuudesta ja nuoruudesta, 16-vuotiaan asia najaja sanoi oikeudessa.

– Hän on ollut jääkiekkjoukkueessa ja tottunut saamaan valmentajalta ohjeita. Valitettavasti nyt ei kuitenkaan ollut pelistä kysymys vaan kahdesta ihmishengestä.

Hänen motiivinaan on ollut halu auttaa kaveria. (IS22b 22.11., faktajuttu.)

Nuoremmat representoituvat joukkuepelaajina, jotka ovat toimineet joukkueen etua ajattelun ja noudattaneet ”johtajan” ohjeita. Nuoremmat tekijät eivät kykene erottamaan peliä oikeasta elämästä, ja he seuraavat nöyrästi johtajan ohjeita kuten kunnan joukkuepelaajien kuuluu. Nuorempien tekijöiden virheeksi representoituu heidän ymmärtämättömyytensä ja

viattomuutensa, joiden takia esimerkiksi vanhimman tekijän ennakkona maksama ”tuhan markan palkkio sitoi pojat yhteen niin, ettei kukaan livennyt suunnitelmasta kesken pois”. Nuoremmat ovat naiiviutensa vuoksi uskoneet vanhemman tarinoita ”seteleitä pursuavasta salkusta”, jota Martti Heino kantelee mukanaan. Nuorempien tekijöiden lojaalius, sitoutuminen ja voimakas velvollisuudentunne vanhinta tekijää kohtaan tekevät heistä uhreja. Tämä korostaa heidän nuoruuttaan ja siten myös viattomuuttaan, sillä nuoruus representoituu myös viattomuudeksi.

Syyttäjä ihmetteli, miksi alaikäinen kolmikko otti niin paljon vastuuta teoista omalle kontolleen.

– He ovat käsittämättömän uskollisia 18-vuotiasta kohtaan, loppuun asti. He pitivät tätä kaverinaan. (HS26b 24.11.2001, faktajuttu.)

Opiskelija (17-vuotias) totesi, että oma tyhmyys ja raha olivat syynä tekoihin. Kysymykseen katumuksesta hän vastaa:

– Kadun, haluaisin olla koulussa. Haluan kotiin. (HS24c 22.11.2001, faktajuttu.)

17-vuotias opiskelija sanoi, että mieleen ei ennen Heinojen surmia varsinaisesti tullut jättää *murhaleikkiä* kesken.

– Ajatus on saattanut mennä mielen läpi, mutta sitten olisin vain ottanut lisää velkaa ja millä ne olisin maksanut. (SS14a 23.11.2001, STT:n faktajuttu.)

Nuoremmat ovat tulleet huijatuiksi ja petetyiksi viattomuutensa vuoksi. 18-vuotias on onnistunut petkuttamaan nuorempiaan niin, että he erehtyvät tekemään murhan. Hölmöyttä ja avuttomuutta rakentaa nuorempien tekijöiden teolleen esittämä motiivi, ”oma tyhmyys”. Toisaalta heidän viattomuuttaan tuottaa kaverihengen esittäminen motiivina – onhan uskollisuus hyvä ominaisuus, jolloin nuoremmat tekijät ovat noudattaneet ystävyys-suhteiden periaatteita, josta tosin on traagisia seurauksia. Rikoksen metafora on ”murhaleikki”, joka implikoi nuorempien tekijöiden ymmärtämättömyydestä – murha on vain leikki, peli, ei todellista elämää.

Representaatiot syntyvät myös toiminnan esittämisessä. 18-vuotiaan toiminta esitetään suunnitelluksi ja ei-affektiiviseksi. Nuorempien tekijöiden toiminnassa tulevat esiin nuoruuden naiivius ja tunteiden vaikutus sekä tunnetilat, jotka seurasivat tekoa. Heidän toimintansa representoidaan perustuvan ajattelemattomuudelle. He toimivat vailla ymmärrystä ja käsityskykyä. SS:ssa ja IS:ssa kuvataan myös 18-vuotiaan tunteita, HS:ssa ei. HS:ssa 18-vuotiaasta rakentuu tunteettomampi toimija kuin SS:ssa ja IS:ssa.

Ampujaksi tunnustautunut 16-vuotias koululainen ei löytänyt muuta syytä Martti Heinon tappamiselle kuin 18-vuotiaan kertomuksen Heinon salkusta, joka on täynnä rahaa. (--) Hän sanoi *joutuneensa* ”työnjaossa” ampujan rooliin yksinkertaisesti siksi, että oli ainoa, joka osasi ampuu. (SS14a 23.11.2001, STT:n faktajuttu.)

Porukan vanhin *oli saanut* nuoremmat *uskomaan*, että Heino oli pettänyt häntä ja muitakin poikia kännykkäkaupoissa. 18-vuotias *oli värvännyt* kolmikön ostamaan kaupoista tarjouskännyköitä, joita hän välitti rahaa vastaan Heinolle. (HS26b 24.11.2001, faktajuttu.)

Vanhin tyypillisesti ”uskottelee”, ”väittää” ja ”tarinoi”, ”saa nuoremmat uskomaan” sekä ”vakuuttaa”. Nuoremmat tekijät ”sanovat”, ”toteavat” ja ”kertovat”. Tosin kaikkien tekijöiden lausunnot nimetään tyypillisesti ”tarinoiksi” ja ”versioiksi tapahtuneista”. Ekspressiiviset arvot näkyvät sanastollisissa valinnoissa, kun vanhimmasta tekijästä rakentuu kuva syyllisimpänä. Kun viitataan nuorempien tekijöiden puheisiin, ei käytetä ekspressiivisesti värittyneitä ilmaisuja.

Vanhin esitetään tyypillisesti aktiivisessa roolissa, muut tekijät passiivisessa. Nuoremmat tekijät ovat joutuneet ja ajautuneet tekemään rikoksen ymmärtämättömyyttään ja 18-vuotiaan vaikutuksesta. Nuoremmat tekijät pääsevät enemmän ääneen kuin 18-vuotias, selkeimmin HS:ssa sekä suorissa lainauksissa että epäsuorissa. Vanhin tekijöistä esiintyy teksteissä tekijöistä useimmin, koska muiden tekijöiden lausunnot kiertyvät pääasiassa vanhimman tekijän roolin ympärille. Vaikka vanhin tekijöistä esiintyy tyypillisesti aktiivisessa roolissa, hän pääsee vähiten itse ääneen syyttäjään, nuorempiin syytettyihin ja omaisten asianajajaan verrattuna. Vanhinta tekijää siteerataan harvemmin suorin lainauksin kuin nuorempia. Kun hän pääsee ääneen, hän esittää itselleen kielteisiä seikkoja – hänen lausuntonsa representoidaan niin, että ne ovat hänelle kielteisiä.

Myös objektiivisuuden strategisen rituaalin konventioiden erilainen soveltaminen lehdissä rakentaa tekijöistä vaihtelevaa kuvaa: vanhimman lausuntoihin viitataan tyypillisesti korostetusti ilmaisuin ”mukaan” ja ”mielestä”, nuorempia lainataan ilman selkeää kohosteisuutta epäsuorissa lainauksissa.

IS:ssa ja SS:ssa esittämisen tapa on selkeämpi kuin HS:ssa. IS:ssa ja SS:ssa erottuu selkeämmin kuin HS:ssa, kuka syyttää ja sanoo mitään oikeussalissa. HS:ssa syyttäjän, asianajajien ja syytettyjen lausunnot sekaantuvat toisiinsa, niin ettei pysty erottamaan, kuka mitään esittää. Epäselvästä esittämistavasta seuraa HS:ssa se, että vanhimman tekijän lausuntoja ikään kuin kyseenalaistetaan, mikä luo kuvaa hänen epäuskottavuudestaan ja valheellisuudestaan. IS:n esittämistavassa huomattavaa on se, että omaisten asianajajan

syyttävät kommentit on selkeästi eroteltu – asianajaja syyttää, ei toimittaja. SS:ssakin esittämisen tapa on pääosin selkeä. SS:ssa ja IS:ssa erotellaan nuorempien tekijöiden lausunnot toisistaan, yksilöidään heidät. HS:ssa nuoremmat tekijät esitetään pitkälti yksituumaisena joukkona.

Esimerkiksi SS14 (21.11.) sisältää suurin piirtein samoja asioita sisällöltään kuin HS HS23b (16.11.), mutta HS uutisoi asioista ikään kuin varmoina tietoina. SS pitää koko ajan esillä, että uutisen tiedot perustuvat vasta esitutkinta-aineistoon. HS:ssa tekijöiden syyllisyys representoituu varmempana kuin SS:ssa. SS:n jutussa puhutaan johdonmukaisesti ”epäillyistä” ja tekijöiden väitettyyn toimintaan liitetään epäillään-verbi, esimerkiksi ”epäillään houkutelleen”.

Heinot ammuttiin pienoiskiväärillä, jonka käyttäjäksi *epäillään* joukon nuorinta, 16-vuotiaasta poikaa. Poikien *epäillään* houkutelleen Heinot ansaan kesämökille, jonka luona heidät ammuttiin. Epäillyistä vanhin, 18-vuotias on esitutkinnassa kiistänyt koko ajan osallisuutensa syytteen mukaisiin tekoihin. (–)(Omaisten asianajajan Heikki) *Lampelan mukaan* ajatuksen keksijä oli rahapulaan ajautunut 18-vuotias, joka houkutteli muut suunnitelman taakse uskottelemalla näille, että Martti Heino kuljettaa mukanaan satoja tuhansia markkoja käteistä rahaa. *Lampelan mukaan* kaikki neljä poikaa osallistuivat murhien valmisteluihin ja toteuttamiseen. (SS14 21.11.2001.)

18-vuotias sai ajatuksen ryöstöstä nähtyään Heinolla rahanippuja. 18-vuotias oli itse ajautunut taloudellisiin vaikeuksiin. (–) Suunnitelma ryöstömurhasta laadittiin, ja 18-vuotias maksoi kavereilleen etukäteen 1 000 markan ennakkopalkkion. Pojat pohtivat keskenään sopivaa surmatapaa. Myrkyttämistä harkittiin, mutta lopulta pojat päätyivät ampumiseen. (HS23b 16.11.2001.)

HS kertoo kolmen muun tekijän lausunnoista niin, että on mahdotonta erottaa tekijöiden, omaisten asianajajan lausunnot ja esitutkinta-aineistoon perustuva tieto toisistaan. SS:ssa sen sijaan tiedon lähde ilmaistaan useammin, kuten ”Lampelan mukaan”. Lukijalle ei jää epäselväksi, keneltä tieto on peräisin. HS:ssa käy selkeimmin kuten journalismille voi käydä: asian tutkinta ja epäily sekoittuvat helposti keskenään varsinaisen syyttämisen kanssa. SS:ssa epäilykset ja syytteet pysyvät paremmin erillään ja IS:ssakin paremmin kuin HS:ssa.

Myös tekijöiden identifiointi *käytöksen perusteella* rakentaa 18-vuotiaasta syyllisempää kuin nuoremmista. IS tekee ensimmäisenä eroa tekijöiden välille oikeudessa tapahtuneen käyttäytymisen perusteella.

Vanhin pojista ja 17-vuotias opiskelija eivät pystyneet oikeuden istunnossa kuuntelemaan Elise Heinon viimeistä hätäpuhelua, joka katkesi laukaukseen. Pojat työnsivät vaivihkaa sormet korviinsa puhelun ajaksi. (--)

Laamanni Heikki Nousiainen kysyi 18-vuotiaalta, haluaako hän ottaa takaisin itselleen poliisin takavarikoiman puukon.

– Voinhan mä sen ottaa, 18-vuotias sanoi heti. (IS22b 22.11.2001, faktajuttu.)

Käytöksen perusteella 18-vuotias representoidaan ahneena, kun hän haluaa takaisin puukonsa sekä nynnynä, kun hän ei 17-vuotiaan lisäksi kykene kuuntelemaan Elise Heinon viimeistä puhelua. IS identifioi otoksen lehdistä ensimmäisenä 18-vuotiaan käytöstä muista tekijöistä poikkeavaksi.

Martti ja Elise Heinon murhista syytetyt 16–17-vuotiaat pojat kuuntelivat kertomusta päämelkein rintaan asti painuksissa. Ainoastaan 18-vuotias ei laskenut katsettaan alas. (IS23b 23.11.2001, faktajuttu.)

Tekijöiden käytöksen representoimisessa on eroja. Muut kuuntelevat nöyrtyen ja katuen, häveten tekoaan, minkä merkiksi alaspäin painuneet päät tulkitaan. 18-vuotias ei taivu; hän ei laske katsettaan alas vaan tuijottaa uhmakkaasti eteenpäin. 18-vuotiaan käytös oikeudenkäynnissä saa yhä enemmän palstatilaa oikeudenkäynnin edetessä ja se representoidaan eri tavoin otoksen lehdissä. Kiinnostus 18-vuotiaan käytöstä kohtaan on korostettua ja siitä raportoimisesta tulee mediaoikeudenkäynnin edetessä tapa.

Kuulusteltaessa *18-vuotias esiintyi aitiiossa erittäin itsevarmasti*. Pöytään *nojailnut* nuorukainen vastaili kysymyksiin vastakysymyksillä ja *tuijotti rävähtämättä silmiin* Nissistä ja Lampelaa, jonka hiostuksessa Heinojen ampujaksi tunnustautuneella 16-vuotiaalla oli vaikeuksia edellispäivänä. Lopulta oikeuden puheenjohtaja, laamanni Heikki Nousiainen kylästy *näytökseen*.

– Teidän asemanne tässä jutussa on sellainen, että *te vastaatte* teille esitettyihin kysymyksiin. Voin vielä mainita, että ilman turhaa ylimielisyyttä, laamanni *ärähti* 18-vuotiaalle. (SS15b 24.11.2001 STT:n faktajuttu.)

Murhista ja ryöstöstä syytettyjen *16- ja 17-vuotiaiden poikien päät kääntyivät* käsittelyn edetessä aika ajoin *hyvin kumaraan*. *Sen sijaan 18-vuotias*, joka syyttäjän mukaan suunnitelli ja huijasi alaikäiset kaverukset ryöstösurmiin, *esiintyi ylimielisesti ja itsevarmasti*. Hän *nojaili* todistajan tuolissa *rennosti* taaksepäin, vastasi kysymyksiin kysymyksillä ja pyysi tavavan takaa syyttäjää ja asiamiehiä tarkentamaan kysymyksiään. Oikeuden puheenjohtajaa

nuorukaisen *käytös suivaannutti*. ”Muistutan teitä, missä asemassa täällä olette. *Teidän pitää vastata* ilman turhaa ylimielisyyttä”, hän *ojensi*. (HS26b 24.11.2001, faktajuttu.)

18-vuotias aloitti kuulemisensa tavalla, joka paljasti hyvän tapakasvatuksen:

– Arvoisa puheenjohtaja, voisinko laittaa purukumin ensin roskiin, nuorukainen kysyi laamanni Heikki Nousiaiselta.

Pöydän ääreen istuttuaan opiskelija vastaili korostetun oikeakielisesti ja kohteliaasti omaisten asianajajan Heikki Lampelan kysymyksiin. Hän ilmoitti, ettei halua kiroilla oikeudessa, vaikka muiden puheiden toistaminen olisi sitä vaatinutkin.

Hetkeä myöhemmin *käytös herätti* kuitenkin *ärtymistä*. Nuorukainen ohitti osan itselleen ikävistä kysymyksistä vastakysymyksillä ja kommentailla, jotka eivät selvittäneet asiaa millään tavoin.

– Te vastaatte täällä ja *neuvoisin Teitä*, että teette sen ilman mitään turhaa ylimielisyyttä, Nousiainen *opasti*. (IS24b 24.–25.11.2001, faktajuttu.)

SS:ssa ja HS:ssa 18-vuotiaan käytös esitetään erityisen uhmakkaana ”näytöksenä”, ”showna”, ärsyttävänä pelleilynä. IS representoi 18-vuotiaan ensin hyvätapaisena nuorena, jonka käytös menee kuitenkin liian pitkälle. IS:ssa kuvaillaan vähiten ulkoista olemusta eikä määritellä 18-vuotiaan käytöstä ”itsevarmaksi” ja ”ylimieliseksi” toimittajan sanoin kuten SS:ssa ja HS:ssa. Otteita vertailemalla käy ilmi, että SS:n ja HS:n luonnehdinnat 18-vuotiaan käytöksestä ovatkin syyttäjän esittämiä määrittelyjä, mutta se ei käy jutuista ilmi. Käytöksen luonnehdinta tarjoillaan lukijalle toimittajan määrittelyinä, ei syyttäjän, jolloin lukija ei pysty pääättelemään luonnehdintojen oikeellisuutta. HS kuvaa eniten 18-vuotiaan käytöstä, kuvailee sen ”itsevarmaksi nojailuksi”. IS:n jutun perusteella syntyy kuva, että käytös herätti ärtymistä, koska käsittely ei edennyt syytetyn vastaustyylin vuoksi. Tämän vuoksi häntä ”opastetaan”.

SS:n ja HS:n juttujen perusteella tilanteesta rakentuu kuva, jossa juuri nojailu ja itsevarmuus tekivät käytöksestä sellaisen, että laamanni joutuu siihen puuttumaan – tekijä representoituu ärsyttäväksi nulikaksi, joka ei ymmärrä edes kunnioittaa lakia. Aikuisuuden edustaja eli oikeuden puheenjohtaja vastaa käytökseen SS:ssa ”ärähtämällä”, HS:ssa ”ojentamalla” ja IS:ssa ”opastamalla”, joka on kolmesta vaihtoehdosta lievin ilmaus, eikä siihen liity niin kielteistä konnotaatiota kuin kahteen muuhun verbiin. IS:ssa laamannin sitaatti on ystävällisimmässä muodossa: lainauksessa käytetään konditionaalina ”neuvoisin”, jota ei muiden lehtien lainauksissa ole. Esimerkeissä todentuu representaatioiden rakentuminen eroissa. Valinta tekee representaatioista erilaisia – pienetkin valinnat luovat erilaisia representaatioita.

Oikeus voidaan ajatella lain metonymiaksi tai symboliksi, jolloin 18-vuotias uhmaa lakia niskuroidessaan oikeudessa. Hän ei kunnioita oikeuslaitosta eikä lakia. Tämä tekee hänestä entistä enemmän syyllisen, entistä vaarallisemman. Muut syytetyt kääntävät päänsä kumaraan, kun vanhin esiintyy itsevarmasti. Muut representoidaan katuvina, 18-vuotias ei. Tekijät identifioituvat oikeussalissa kuvatun käytöksensä mukaan. Vanhimmasta tekijästä rakentuu syyllisempi kuin nuoremmista. Paha pystytään identifioimaan käytöksen perusteella, vaikka ulkonäön perusteella siihen ei pystytä. Tekijöiden käytös nousee merkittävään rooliin, sillä käytöksestä tulee yksi syyllisyyden mittari kuten syyttäjän suulla todetaan.

Nissinen sanoi, että ”ei ostaisi (18-vuotiaalta) käytettyä autoa” ja että 18-vuotias syyttäjän silmissä ”suoraan sanoen valehtelee”. (--)

– Tilanne huomioon ottaen käytös oli niin itsevarmaa ja jopa ylimielistä, ettei se ainakaan syyttäjän silmissä lisää uskottavuutta, Nissinen sanoi. (SS15b 24.11.2001, STT:n faktajuttu.)

Myös valtiosyyttäjä Nissinen närkästyi opiskelijan käytöksestä.

– Voi olla, että hän käyttäytyy normaalistikin tällä tavalla, jos ei pysy totuudessa. Hän ei käytöksensä vuoksi ole uskottava, Nissinen sanoi. (IS24b 24.–25.11.2001, faktajuttu.)

Tekijöiden käytöstä kuvailemalla ikään kuin kärkytään jotain, joka paljastaisi tekijöistä syyllisyyden alkujuuren, arvaamattoman tavallisuuden synnyn syyn. Tekijät symboloivat uhkaa niin kauan kuin muutosta ei pystytä määrittelemään, joten heidät pitää identifioida tarkoin. SS:ssa tekijöiden representaatiot jäävät etäisemmiksi, eikä heitä identifioida käytöksen ja ulkonäön perusteella niin paljon kuin muissa lehdissä. IS:ssa on eniten ulkoisen olemuksen identifiointia, seuraavaksi HS:ssa ja vähiten SS:ssa. SS:ssa ulkoinen olemus ja käytös saavat palstatilaa vasta myöhemmissä näytöksissä.

Oikeudenkäynnin aikaan tekijöiden ja teon kylmäverisyys rakentuu kuvaamalla tekoa ja sen suunnittelemista yksityiskohtaisesti. Teksteissä kylmäverisyyttä ja harkitsevuutta punnitaan paljon, mikä on ymmärrettävää, sillä oikeudenkäynnissä lausunnot ja todistelut kiertyvät näiden seikkojen ympärille. Kylmäverisyys, teon raakuus, julmuus ja törkeysaste ovat perusteita (Timonen, 1990) teon tuomitsemiseksi murhaksi, ei tapoksi. Myös Elise Heinon viimeiseksi jääneen puhelun esittäminen juttujen yhteydessä rakentaa kuvaa tekojen kaameudesta ja tekijöiden kylmäpäisyydestä.

Ampumiset tunnustanut 16-vuotias espoolaispoika kertoo esitutkinnassa:

Tähtäsin Marttia niskaan ja laukaisin asean ja osuin... Heti tämän jälkeen vaimo ryhtyi soittamaan matkapuhelimellaan, jolloin minä siirryin ensin auton taakse ja siitä vasemmalla olleen puun taakse.

Sieltä ammuin vaimoa, joka piti puhelinta korvallaan. Tähtäsin vaimoa kaulan seutuun. Vaimo myös kaatui. Ampumishetkellä vaimo oli kyykyssä miehensä vierellä.

16-vuotias käveli armoa anoneen Elise Heinon luo.

– En sanonut hänelle mitään, vaan laukaisin asean uudelleen noin puolen metrin etäisyydeltä kohden vaimon kaulaa. Oletin vaimon kuolleen. (HS24c 22.11.2001, faktajuttu.)

Kun Heinot saapuivat tuliaiset mukanaan mökkivierailulle, yksi pojista kävelytti pariskunnan suoraan tulilinjalle, toinen seurasi tapahtumia vajan takana ja kolmas – ryhmän nuorin – ampui tarkoilla laukauksilla pariskunnan. 18-vuotias oli jo tuolloin lähtenyt takaisin Espooseen. (HS24b 22.11.2001, faktajuttu.)

Lehtien erot faktojen esittämisessä rakentavat tekijöille erilaista syyllisyyden astetta ja arvaamattoman tavallisen representaatioita. SS11 (8.11.2001/STT) kertoo esirivissään, että ”kolmella pojista on vaihtoehtona avunanto- tai yllytyssyytteet”, samoin IS18a (8.11.2001) jutussaan ja edelleen IS19b (16.11.2001) taustalaatikossa. HS ei kerro vaihtoehtoisista syytteistä lainkaan. Muut kuin ampuja saivat vaihtoehtoiset syytteet, jotka valtionsyyttäjän mukaan liittyvät osallisuuteen eli siihen, määritelläänkö muiden osallisten rooli rikoksessa tekijäkumppanuudeksi, yllyttämiseksi vai avunannoksi. Käytännössä vaihtoehtoisten syytteiden hyväksyminen tarkoittaisi, että vain 16-vuotias eli ampuja saisi tuomion murhasta.

Valtionsyyttäjä Nissisen mukaan murhasyyte on selvä liipaisimen painajaksi epäillyn pojan osalta. Muiden poikien kohdalla osallisuusasteeseen teosta liittyy kuitenkin *tulkintakysymyksiä, minkä takia Nissinen esittää heille myös lievemmat vaihtoehtoiset syytteet.*

– Kysymys on siitä, minkälainen myötävaikutus tarvitaan tekijäkumppanuuteen ja mikä taas menee avunannon tai yllytyksen puolelle, Nissinen pohtii.

Laukausten ampujaksi epäilty saa vain murhasyytteen. Tovereista yksi saa vaihtoehtoiset syytteet sekä avunannosta että yllytyksestä murhiin. Kahden muun pojan vaihtoehtoiset syytteet koskevat vain avunantoa.

Yksi pojista on koko esitutkinnan ajan kiistänyt osallisuutensa syytteen mukaisiin tekoihin. Muut kolme ovat olleet puheliaampia.

– Tässä on selvä kolme vastaan yksi -asetelma, Nissinen sanoo. (SS11 8.11.2001 STT, faktajuttu.)

HS julkaisee samana päivänä uutisen, jonka mukaan kaikki epäillyt saavat murhasyytteet. Uutisen mukaan ”valtionsyyttäjä Matti Nissinen sanoo päätyneensä ankarimpiin mahdollisiin syytteisiin, koska surmia edelsi vakaa harkinta. Teot olivat osittain myös erittäin raa-koja ja julmia” (HS22b 8.11.2001). Jutussa ei mainita vaihtoehtoisia syytteitä.

Faktojen erilaisesta esittämisestä seuraa, että murhasyytteet esitetään HS:ssa vaihtoehdottomina ja riidattomina. Myös tekijöiden roolit sekä kaikkien osallisuus tekoihin esitetään varmana ja selvinä, vaihtoehdottomina ja syyllisyys varmempana kuin SS:ssa ja IS:ssa, jossa kolmelle tekijälle tarjotaan muutkin kuin murhasyytteet. SS:ssa taas vain 16-vuotiaan eli ampujan rooli näyttää selvältä, muille on tarjolla myös lievemmät syytteet eli heidän roolinsa rikoksissa näyttää vielä epäselvältä. Sama toistuu 22.11.2001 julkaistuissa ensimmäisestä oikeudenkäyntipäivästä kertovissa (SS13a/STT ja HS24b) jutuissa. Valtionsyyttäjän esittämät vaihtoehtoiset syytteet tuodaan esille SS:ssa julkaistussa jutussa, mutta ei HS:ssa eikä enää IS:ssakaan.

Tekijöiden ikä nousee merkittävään rooliin tekijöiden nimeämisessä. 18-vuotiaaseen viitataan sanoilla ”18-vuotias” ja täysi-ikäinen”, ”epäillyistä vanhin”, ”joukon/porukan/nelikon vanhin”, muihin ”nuoremmat” ja ”ala-ikäiset”, ”17-vuotias opiskelija” ja ”16-vuotias”. Runsasta ikään viittaamista selittää iän erotteleva ja tekstissä yksilöivä luonne: tekstissä olisi vaikea tehdä eroa tekijöiden välillä muuten kuin ikää avuksi käyttäen. Nimiä ei toimituksellisten konventioiden mukaan yleensä käytetä rikosuutisissa ennen tuomion julistamista. Toisaalta monin paikoin olisi ollut mahdollista olla viittaamatta ikään tai korvata ikä jollain muulla erottelevalla tekijällä. Kun tekijöiden ikä pidetään koko ajan esillä, heidän nuoruutensa korostuu. Esimerkiksi HS25b:ssä (23.11.2001) ”Heinon pariskunnan murhista syytetyt nuoret espoolaispojat (--)” ilmaisujen ”nuoret” sekä yhdysosan jälkiosa ”pojat” käyttäminen korostaa tekijöiden ikää. ”Pojat” viittaa nuoriin ihmisiin, joten nuoret-sana luo tässä yhteydessä turhaa kohosteisuutta, sillä jo ”pojat” olisi riittänyt antamaan lukijalle tarkoitetun informaation. Tekijöiden nimitysten avulla rakentuu esimerkissä nuorten rikollisten joukko, jonka ikää ja sukupuolta korostetaan.

Nimeämisissä tapahtuu muutoksia mediaoikeudenkäynnin edetessä. Aluksi tekijöistä käytetään rinnakkain ilmaisuja ”nuoret” ja ”pojat”. Oikeudenkäyntien uutisoinnissa nuorisanan käyttö vähenee, ja tilalle nousee kaikissa lehdissä korostetusti ”poika”. Tekijöistä käytetään korostetun paljon nuoreen ikään liittyviä ilmaisuja, yleisimmin poika ja yhä harvemmin nuori, nuorukainen. Tästä seuraa, että tekijät representoituvat korostetusti poikina eivätkä esimerkiksi nuorina. Heihin voitaisiin viitata esimerkiksi ”nuorina miehinä”, joka olisi täysin mahdollista 17–18-vuotiaiden ikää ajatellen ja viittaisi aikuisuuteen

enemmän kuin lapsuuteen kuten poika-sana tekee. 5-vuotias voi olla poika, samoin 15-vuotias, mutta 5-vuotias ei voi olla nuori. Nuori on semanttisesti pojan yläkäsite ja laajempi merkitykseltään. Poikuuden korostaminen rakentaa nuoren iän diskurssia: tekijät ovat vielä poikasia.

Mielenkiintoisen kontrastin nuoriksi nimeämiselle luovat ne harvat tilanteet, kun tekijöihin viitataan aikuisina. Tekijät representoituvat heti aikuisempina ja vastuullisempina teostaan.

Miten joukko liki täysi-ikäisiä nuoria suunnittelee ja toteuttaa harkittuja murhia (--) (HS30c 27.6.2002, faktajuttu.)

otsikko:

Espoolaiset surmaajapojat kiistivät Heinojen murhat (HS24b 22.11.2001, faktajuttu.)

Tekijöihin viitataan ilmaisuilla ”liki täysi-ikäisinä nuorina” ja ”surmaajapoikina”. Kun tekijöistä käytetään nimitystä ”surmaajapojat”, rikos yhdistyy nuoreen ikään ja ikä korostuu. ”Liki täysi-ikäiset nuoret” taas representoi tekijät aikuisempina ja vastuullisempina.

8.1.2. Neljäs näytös: Julkinen ja juridinen tuomio yhdentyvät

Tuomiot julistetaan mielentilatutkimusten jälkeen kesäkuussa 2002. Vanhin tekijöistä sai ainoana täysi-ikäisenä elinkautisen, muut 12–13-vuoden ehdottoman vankeusrangaistuksen. Kun tuomiot julistetaan neljännessä näytöksessä, päädytään juridisesti lopuksi motiiveihin, jotka representoituvat teon motiiviksi aiemmissä näytöksissä, mutta joita tekijät eivät median raportointien perusteella itse ensisijaisesti esittäneet syiksi. Tuomion perusteissa nuorempien tekijöiden motiiveiksi esitetään lehdissä ensisijaisesti halu auttaa tekijöistä vanhinta, halu pysyä porukassa ja raha. Julkinen ja juridinen tuomio sekä syyllisyyden aste yhdentyvät. Tekijät eivät kuitenkaan itse osaa selittää syytä teolleen.

Muiden poikien motiiveiksi käräjäoikeus päätteli halun auttaa Östermania, tarpeen pysyä porukassa sekä rahan. Oikeuden mukaan pojat ahnehtivat huomattavaa rahasummaa, jota he olettivat Martti Heimon kuljettavan mukanaan. (SS16a 27.6.2002, STT:n faktajuttu.)

Kolmen muun pojan motiiviksi oikeus arvioi halun auttaa Östermania, joka oli uskotellut Heimon huijanneen häntä kännykkäbisneksessä. Kaikki halusivat pysyä mukana porukassa varsinkin sen jälkeen, kun Österman oli antanut jokaiselle tuhat markkaa sitoutumisrahaa. (HS30b 27.6.2002, faktajuttu.)

Oikeuden mielestä kaikki pojat osallistuivat suunnitelman toteuttamiseen yksituumaisesti. Määrävin osuus oli Östermanilla, ja hänet oikeus nimesikin suunnitelman alkuunpanijaksi ja ylläpitäjäksi. Ainoastaan hän olisi voinut estää surmat sitoutumisrahojen maksamisen jälkeen, oikeus totesi. (HS30b 27.6.2002, faktajuttu.)

Se, miten tekijät representoidaan suhteessa toisiinsa, liittyy yhteen juridisen puheen kanssa. Vanhin tekijöistä representoidaan määräävässä roolissa, nuoremmat alisteisessa suhteessa häneen. Lehdet esittävät motiivit eri tavoin. HS tuo esiin oikeuden esittämistä nuorempien poikien motiiveista vain auttamisen halun ja halun pysyä porukassa, muttei lainkaan rahan ahneutta, jonka SS ja IS mainitsevat myös nuorempien kohdalla. Nuoremmista tekijöistä todetaan kuitenkin, että heidän pitäisi olla järkeviä ja harkintakykyisiä, koska ”Mikään ei oikeuden mukaan viittannut siihenkään, ettei pojilla olisi ollut kykyä käyttää ikäisekseen riittävää harkintaa” (SS16a 27.6.2002, STT:n faktajuttu). Nuorempia ei kuitenkaan representoida harkintakykyisinä.

Tekijöiden käyttäytyminen oikeussalissa saa paljon huomiota tuomioiden julkistamisen uutisoinnissa.

(18-vuotias)

Hän kuunteli rauhallisena pää pystyssä, kun oikeuden puheenjohtaja, laamanni Heikki Nousiainen tuomitsi hänet elinkautiseen vankeuteen. (HS30b 27.6.2002, faktajuttu.)

Pojat kuuntelivat ulkoisesti tyyninä, kun oikeuden puheenjohtajana toiminut laamanni Heikki Nousiainen luki heille päätöksen. Vasta kun hän pääsi tuomionluvussa itse ampumisten kuvailuun, liipaisinta neljästi painanut *nuorin poika kätki kasvonsa käsiinsä ja painoi päänsä vasten pöytää*. (SS16a 27.6.2002, STT:n faktajuttu.)

Siististi pukeutuneet syytetyt kuuntelivat pitkää tuomiolauselmaa *korvat punaisina heloittain*. Nuoret vaikuttivat *valppaan oloista* Jani Pesolaa lukuun ottamatta lähinnä *apaattisilta*. Pesola *silmäili* istunnon alussa *uteliassti* yleisöön päin, Sampsa Mäntylä ja Saku Salo *istuivat päät painuksissa* ja Markus Österman *tuijotti suoraan eteensä* lähes koko istunnon ajan. Ryhti lysähti tuomion jälkeen (väliotsikko)

Liipaisinta painaneelle Salolle näytti teonkuvauksen kuuleminen olevan kaikkein vaikeinta: nuorukainen *peitti kädellä silmänsä* ja alkoi *nytkyttää jalallaan hermostuneesti*, kun tuomari kertasi hänen osuuttaan murhiin. Kun tuomari kertoi, että kaikki syytetyt saavat tuomion kahdesta murhasta, myös Pesola *painoi päänsä käsiensä suojaan* ja näytti *jputuvan hetkellisen tunnekuohun valtaan*.

Pesola oli toivonut lievempää rangaistusta vedoten mm. apumiehen rooliinsa murhahetkellä.

Östermaninkin *ryhti lysähti ja käsi meni suun eteen* elinkautisen tuomion julistamisen jälkeen. Mäntylä puolestaan otti 12 vuoden tuomionsa vastaan *eleettömästi*. (IS29b 27.6.2002, faktajuttu)

HS:ssa identifioidaan vain vanhinta tekijää käytöksen perusteella, SS:ssa ja etenkin IS:ssa kaikkia. SS fokusoituu tekijöistä nuorimpaan eli ampujaan. IS:ssa vain yksi tekijöistä esitetään eleettömänä tuomion edessä. Kun tekijät painavat päät alas tai reagoivat muuten, he ikään kuin häpeävät tekoaan ja samalla lunastavat anteeksiantoa. HS:ssa 18-vuotias sen sijaan ei edes ”ymmärrä” katua, vaan hän uhittelee eikä taivu katumaan.

IS:ssa ainoana lehtenä palataan arvaamattoman tavallisen representaatioon tuomioi- den julistamisen yhteydessä mielentilatutkimusten jälkeen. Tekijöiden käytöstä kuvaillaan, ja heidät esitetään normaalisti käyttäytyvinä nuorina ennen rikosta. Palataan ajatukseen, ”ettei heistä mitenkään olisi voinut arvata”. Myös väkivaltaviihteen mahdollista syyllisyyttä testataan jälleen.

Videovuokraamossa työskentelevä Jukka Haapajoki tunsu nuorimman pojan, joka pyöri ostoskeskuksella ja kävi välillä vuokraamassa videoita. Action- ja kauhuelokuvien sijaan poika valitsi mukaansa useimmiten komediaa. (IS29d 27.6.2002, faktajuttu.)

(Nuori nainen, joka esitellään poikien hyvänä ystävänä)

Nainen puhui poikien kanssa kännykällä samana päivänä kun Heinojen murha tapahtui.

– En huomannut heidän äänessään yhtään mitään poikkeavaa. He käyttäytyivät aivan normaalisti.

Nainen on puhunut ampujan kanssa tutkintavankeuden aikana.

Hän vaikutti katuvaliselta. Sanoi, että tyhmästi tuli tehtyä. Hän kertoi myös aikovansa muuttaa pois heti vankilasta päästyään. (IS29d 27.6.2002, faktajuttu.)

Jälkimmäisessä esimerkissä rakentuu jälleen nuoruuden diskurssi, kun tekijät representoidaan joukkona ja ajattelemattomina lapsina. Vanhimman tekijän syyllisyys kyseenalaistuu vielä kerran IS:ssa, jossa hänen kaverinsa luonnehtivat häntä: hän ei voi olla murhaaja missään nimessä. Juttu myös vahvistaa arvaamattoman tavallisen representaatiota.

Vain IS:ssa esitetään kriittinen arvio tuomioista siviilioikeuden professorin suulla.

(Siviilioikeuden professori Erkki Aurejärvi)

– Tässä tapauksessa teot ovat sellaisia, että ne eivät ole millään tavoin puolusteltavissa. Pitää kuitenkin huomioida, että tekijät olivat lapsia, ja siinä on kuitenkin tiettyä ajattelemattomuutta ollut mukana. (IS30c 28.6.2002, faktajuttu.)

otsikko: Pojat saivat ankarat tuomiot

(Siviilioikeuden professori Erkki Aurejärvi)

Hän kuitenkin ihmettelee, miksi rikoksissa ns. avustajan rooleissa toimineet pojat saivat lähes yhtä pitkän tuomion kuin surmanlaukaukset ampunut 17-vuotias (huom. tekohetkellä 16-vuotias).

– Minäkin pidän tekoja murhina, ilman muuta. Olisin kuitenkin pitänyt isomman porrastuksen ampujan ja näiden kahden muun 17-vuotiaan välillä. (--) Kyllä se on niin eri asia olla avustamassa kuin se, että todella ampuu. Hyvin ratkaisevaa oli se, kun tämä yksi pojista veti liipaisinta. Jos hän olisi pidättäytynyt ampumisesta, tilanne olisi rauennut vähitellen. (IS30c 28.6.2002, faktajuttu.)

Arvaamaton tavallisuus rakentuu vielä viimeisissäkin otoksen teksteissä.

Yliasutussa Jokelan vankilassa *lapsenkasvoiset tuomitut* saavat kavereikseen lähinnä huumausaine- ja henkirikoksiin sekaantuneita rikollisia, joita on vankilan asukeista enemmistö. (IS30b 28.6.2002, faktajuttu.)

Esimerkissä viitataan kolmeen nuorimpaan tekijään, jotka menivät käräjäoikeuden tuomion julistamisen jälkeen kärsimään rangaistustaan Jokelan vankilaan. Herätellään hieman myös sääliä tekijöitä kohtaan, tai luodaan vastakohta-asettelua tyyliin ”tänne ne hyvien perheiden pojat” nyt joutuvat, karmeiden rikollisten joukkoon. Vanhimman olemusta ei identifioida.

Näytöksessä myös tekijöiden vanhemmat saavat lehdissä huomiota siksi, että he eivät saavu tuomion julkistamistilaisuuteen eivätkä he olleet paikalla myöskään, kun tapaus- ta käsiteltiin käräjäoikeudessa.

8.1.3. Viides näytös: Vanhin valuu pahaksi, muut viattomiksi

Viidennessä eli viimeisessä näytöksessä tapausta puidaan hovioikeudessa tammi-helmikuussa vuonna 2003. Näytöksessä tapahtuu kiinnostava käänne, kun puolustuksen perustelut yhtenevät aiemmin syntyneisiin representaatioihin. Puolustus vetoaa voimakkaasti tekijöiden nuoreen ikään.

Ampuja kärsi avustajansa mukaan huonosta itsetunnosta ja alemmuudentunteesta ja pelkäsi kaveripiiristä putoamista. (--)

– Hän oli tekohetkellä vasta 16-vuotias ja kypsytön ajattelemaan tekojaan. Siksi hän päätyi tähän ikävään loppuratkaisuun, Salon avustaja Jukka Luhtasaari sanoi. (IS37d 16.1.2003, faktajuttu.)

18-vuotiaan ja nuorempien tekijöiden välinen asetelma pysyy muutoin samana, mutta 18-vuotiaan syyllisyys kasvaa entisestään HS:ssa. Tähän vaikuttaa muun muassa se, että nuorempien tekijöiden ensisijaiseksi motiiviksi esitetään SS:ssa ja IS:ssa raha mutta HS:ssa lojaalius kavereita kohtaan. Rahan asemaa motiivina tuodaan enemmän esiin IS:ssa ja SS:ssa kuin HS:ssa. HS nostaa 14.1.2003 ilmestyneeseen juttuunsa otsikkoon ”Heinon pariskunnan ampuja ei halunnut pettää kavereitaan”. SS:ssa vastaavan päivän STT:n tekemän jutun otsikko kuuluu ”Heinojen ampuja ei osannut selittää tekoaan.” Se, mikä kelpaa HS:ssa motiiviksi, ei riitä SS:ssa eikä IS:ssa. Ampuja toteaa, ”ettei osaa kertoa mitään järkevää syytä, miksi hän ryhtyi niin ’tyhmään tekoon’”.

(Toinen tekohetkellä 17-vuotiaista)

– Käänsin katseeni pois, *kun kiväärin piippu oli 5–10 sentin päässä Elisen niskasta*, Mäntylä kertasi *rauhallisesti hiljaisella äänellä*. Mäntylä kertoi, että alkuvaiheessa *pojat pohtivat myös myrkyttämistä surmaamistapana*.

– Sitten se ajatus heitettiin romukoppaan, Mäntylä sanoi. (IS39d 15.1.2003, faktajuttu.)

Hän (toinen tekohetkellä 17-vuotiaista) sanoi, että hänelle itselleen tapahtumien koko todellisuus paljastui vasta sitten, kun Elise ja Martti Heino oli ammuttu. (IS39d 15.1.2003, faktajuttu.)

IS:ssa tavallisuus ja arvaamattomuus rinnastuvat sekä siten yhdistyvät voimakkaimmin. Nuoremmat representoituvat haavoittuvina, jotka takeltelevat puheissaan, mutta myös vaarallisina, jotka kykenevät pohtimaan myrkyttämistä surmaamiskeinona. HS:ssa kuva tekijöistä rakentuu yhtenäisemmäksi: nuoremmat representoidaan jatkuvasti viattomampina,

kun vanhimman tekijän syyllisyys kasvaa. Tällöin nuorempien tekijöiden arvaamattomuus vähenee.

Hän (Jani Pesola, toinen tekohetkellä 17-vuotiaista) kertoi, ettei hänellä ollut penniäkään siinä vaiheessa, kun hän otti tuhat markkaa Östermanilta. Rahan vastaanottaminen oli merkki mukanaolosta, josta ei enää sen jälkeen voinut perääntyä. Hän kertoi suhtautuneensa puheisiin Martti Heinon tuhansia markkoja täynnä olevasta rahasalkusta ”innokkaasti”. (IS39d 15.1.2003, faktajuttu.)

Rahaa tuodaan motiivina enemmän esille IS:ssa ja SS:ssa HS:ään verrattuna. Kun motiivit esitetään eri tavoin, nuoremmista rakentuu HS:ssa viattomampi kuva kuin IS:ssa ja SS:ssa, jossa he representoituvat ahneiksi ja hyödyn takia surmatyöhön ryhtyneiksi harkitseviksi toimijoiksi. Kuvaa tukee se, että Österman nimetään joko suoraan tai puolustuksen ja oikeuden suulla ”tulentohtajaksi”, ”yllyttäjäksi”, ”murhien organisaattoriksi”, ”pääorganisaattoriksi” ja ”päätekijäksi”.

Representaatiot syntyvät myös käytöksen kuvailussa, ja tekijöiden käytöstä oikeusalissa seurataan edelleen tarkasti.

Hermostunut Salo vei kädet kasvoilleen, sitten korvilleen ja niskan taakse ja painoi päänsä alas, kun Elise Heinon hätäntynyt ääni kaikui kasetilta hovioikeuden salissa. (IS38b 14.1.2003.)

(Ampuja, tekohetkellä 16-vuotias)

– Ei sillä rahalla olisi ollut mitään käyttöä. En olisi voinut laittaa sitä pankkiin, sillä se olisi herättänyt huomiota, Salo sanoi sormiaan nypläten. (IS35b 14.1.2003, faktajuttu.)

Järkyttävä hätäpuhelu *oli liikaa myös toiselle murhista tuomitulle*, 18-vuotiaalle Jani Pesolalle, joka myös *peitti korvansa tiukasti käsillään* hovissa kuten aiemmin vaivihkaa käräjäoikeudessakin. (IS38b 14.1.2003.)

Tekohetkellä 16-vuotias ampuja representoituu 14.1.2003 jutussa nynnyksi, jopa tyhmäksi ja ymmärtämättömäksi. Hän ei kykene kuuntelemaan Elise Heinon hätäkeskukseen soittamaa puhelua eikä esittämään järkevää syytä teolleen, vain arvelemaan olleensa liian bjaali kavereitaan kohtaan. Vanhin tekijöistä sen sijaan ”kuunteli puhelun tynnosti”, käyttäytyy kovismaisesti. Vanhin tekijä representoidaan myös vastuunpakoilijaksi omaisten asianajajan suulla ja omaisten näkökulmaa hyväksikäyttäen.

– Vainajien omaisten kannalta suurinta tuskaa ja kärsimystä aiheuttaa se, että murhien pääsuunnittelija, aivot ja arkkitehti ei ota vastuuta teostaan. Tämän vastuunpakoilun tueksi hänellä on vielä valtion palkkaama asianajaja, omaisten asianajaja Heikki Lampela kritisoi. (IS38b 14.1.2003, faktajuttu.)

Vanhin tekijä representoidaan käytöksensä perusteella hieman kunnollisemmaksi kansalaiseksi kuin aiemmin. Käytös ja uskottavuus sekä siihen kietoutuva syyllisyys yhdistyvät selkeästi.

Österman esiintyi hovioikeudessa selkeästi *säyseämmin* kuin käräjäoikeudessa, jossa tuomarin joutui puuttumaan hänen ylimieliseen asenteeseensa. *Hän pitäytyi silti samoissa väitteissään.* (IS39b 15.1.2003, faktajuttu.)

Vaikka vanhimman käytös on muuttunut hyväksyttävämmäksi, hän esittää samoja, jo aiemmin epäuskottaviksi representoituja väitteitä. Väitteet eivät vielääkään ole uskottavia, vaikka tekijän käytös on muuttunut uskottavampaan suuntaan.

Hänen (asianajajan) mukaansa mikään ei viittaa siihen, etteikö kolmikko puhuisi totta. Tätä hän perusteli sillä, että kertomukset ovat olleet yhdenpitäviä alusta saakka, pojat ovat joutuneet kokeneiden rikoskuulustelijoiden puhutteluun aikana, jolloin he ovat olleet toisistaan eristettyinä. ”Se että emme voi ymmärtää motiivivia, ei estä sitä, että he puhuisivat totta”, hän totesi. (HS34 16.1.2003 faktajuttu.)

Käytös representoituu edelleen yhtenä syyllisyyden mittarina. Nuoremmat tekijät esitetään myös uskottavina toisin kuin 18-vuotias, jonka puheita kyseenalaistetaan. Muut tekijät pyysivät anteeksi tai pahoittelivat tekoaan (HS34 16.1.2003), vanhin ja ampuja eivät. IS:ssa vastaavan päivän jutussa esirivi paheksuu anteeksipyytäjien vähäistä määrää: ”Heinojen surmasta tuomituista vain yksi pyysi tekoaan anteeksi”. IS käyttää muutenkin hyväksi omaisten räkökulmaa. Esimerkiksi otsikko 14.1.2003 kuuluu ”Omaiset järkyttyivät – yksi murhaaja haluaa vapaaksi”. Koska surma on kerran jo käsitelty julkisuudessa, koko kansa ei voi enää järkyttyä, joten nyt lähestytään asiaa omaisten järkytyksen kautta.

Kun hovioikeus julistaa tuomion, tuomion perustelut esitetään otoksen lehdisä eri tavoin. Tuomio on sama kuin käräjäoikeuden antama.

Kouvolan hovioikeus uskoi tapahtumien kulkeneen kolmikön kertomin tavoin. Sen sijaan Östermanin tarinoille oikeus ei antanut painoa. (HS34 16.1.2003, faktajuttu.)

Ahneus oli yksi syy henkirikoksiin. Salon, Mäntylän ja Pesolan kertomuksista hovioikeus päätteli, että Martti Heino surmattiin hyötymistarkoituksessa ja Elise Heino siksi, ettei rikos paljastuisi. (SS22 15.2.2003, STT:n faktajuttu.)

Martti Heino surmattiin hovioikeuden mukaan hyötymistarkoituksessa. Pojat havittelivat Martti Heinon rahoja. Elise Heino surmattiin, ettei rikos paljastuisi. (IS38a 15.2.2003, faktajuttu.)

HS:ssa hovioikeuden tuomion perusteluja ei esitetä niiltä osin kuin ne käsittelevät tekijöiden motiivia. SS ja IS tuovat esiin tekijöiden ahneuden, HS ei.

Syyn kaaren kehittyminen erilaiseksi eri tekijöiden kohdalla on medialle tyypillistä: syntyy draamaa ja kärjistystä, kun yhdestä hahmosta rakennetaan selkeä pahis. Toisaalta syyn ja syyllisyyden pohtiminen eriasteisena eri tekijöiden kohdalla liittyy myös juridiseen käsittelyyn: vain yksi tekijöistä oli täysi-ikäinen tekohetkellä, joten vain hänet oli mahdollista tuomita täysimääräiseen rangaistukseen.

Nuorempien tekijöiden representointi viattomina voimistuu mediaoikeudenkäynnin kääntyessä loppusuoralle ja on voimakkaimmillaan viimeisissä hovioikeudenkäynnistä kertovissa jutuissa. Representaatioiden kehittyminen liittyy myös muutokseen, limittyä siihen. Vanhin tekijöistä onkin pojista ainoa, joka on muuttunut pahaksi. Muut ovat iälleen tyypillisesti viattomia – he eivät ”tulleet ajatelleeksi” tekojensa seurauksia. Heidät representoidaan myös pahan pauloihin joutuneeksi samoin kuin he olisivat voineet toimia huumeiden, alkoholin tai väkivaltaviihteen alaisina. Nuoremmat tekijät siirtyvät arvaamattomasta tavallisuudesta viattomammiksi eli vähemmän syyllisiksi kuin 18-vuotias. 18-vuotias jää arvaamattomaan tavallisuuteen ja toisaalta, syylliseksi rakentuu hänen sosio-ekonominen taustansa. 18-vuotias, kuten mahdollisesti nuoret yleensä, on ylläkylläisyyden pilaama, kuten luvussa 7.1. selittävien diskurssien esittelyssä todettiin.

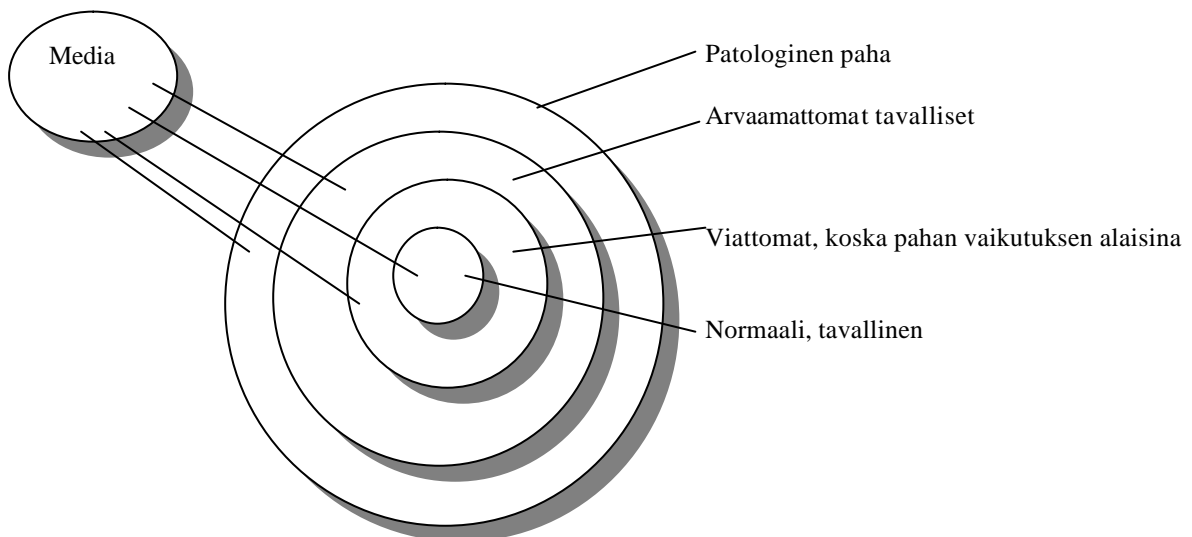
Nuorempien representaatiot muuttuvat arvaamattomasta tavallisesta tavallisen suuntaan, kun heidän arvaamattomuutensa vähenee syyllisyyden kaaren kehittyessä. Narratiivin loppuun tultaessa 18-vuotias ei enää olekaan tavallinen, vaan tavallista varakkaampi ja toisia syyllisempi. 18-vuotias erottui hieman muista tekijöistä IS:ssa jo toisessa näytöksessä, koska hänen sosioekonomista taustaansa kuvattiin paljon. Lopuksi asia rakentuu selvänä. Vanhin kasvaa oppi-isän asemaan, muut jäävät oppipojiksi, hieman ajattelemattomiksi apureiksi. Vanhin representoituu aikuisimpana muihin verrattuna suunnitelmallisuudessaan, oveluudessaan ja harkitsevuudessaan. Muut taas taantuvat lapsuuteen päin ajattele-

mattomuudessaan kuten vanhemmat muutoksen diskurssissa ja ymmärtämättömyydessään.

Nuoresta rakentuu kaikkiaan yhtä kuin viaton, jolloin nuorempi-komparatiivin voi ajatella olevan synonyymi viattommalle. 18-vuotias on lopulta se, joka halutaan laittaa kuriin, nuoruuden pahan puolen edustaja, jopa osittain aikuisuuden edustaja. Muut tekijät edustavat viattomuutta ja lapsuutta. Tekijöiden representaatiot ovat dikotomisessa suhteessa toisiinsa.

Syyllisyyden rakentumisen kehitystä kuvataan kuviossa 10. Nuoremmat tekijät siirtyvät kehällä lähemmäksi hyväksyttyä ja kauemmaksi marginaalista. Nuorempien tekijöiden tekoa selitetään nuoruuden diskurssissa, ja heidän viattomuutensa vahvistuu. Vanhin tekijöistä sen sijaan kuin valuu arvaamattomasta tavallisuudesta kehän reunaa kohti ja siirtyy äärimmillään patologiseen pahaan, kun hänet representoidaan entistä syyllisempänä.

KUVIO 10. Tavallisuuden rajojen laajeneminen. Vrt. kuvio 5.

Tavallisesti rikolliset työnnetään heti kehän ulkoreunalle. Tässä tapauksessa näin ei voida tehdä. Poikkeavasti käyttäytyvät eli Heinot surmanneet pojat ovat niin lähellä normaalia ja tavallista taustansa vuoksi. Heistä tulee arvaamattomia tavallisia. Heidän ”tavallisuutensa”, ”normaaliutensa” kuitenkin vahvistuu mediaoikeudenkäynnin edetessä, kun tekijät asettuvat eri diskurssissa uhrin asemaan. Tavallisuus vahvistuu ja arvaamattomuus heikkenee muun muassa nuoruuden diskurssissa. Heinot surmanneet ovat kuitenkin rikollisia eli tavallinen on arvaamaton, joten arvaamattoman tulee erottautua normaalista. Erottelevia seikkoja ei ole etenkin nuorempien tekijöiden kohdalla eikä erottelu onnistu. Normaalin ja tavallisen rajat muuttuvat: tavallinen voi tappaa, mutta kuulua silti normaaliin viattomuutensa ja nuoruutensa vuoksi. Normaaliuden raja laajenee, ja normaaliuden ja ta-

vallisuuden määritelmä muuttuu. Kuviossa raja normaalin, viattomien ja arvaamattomien tavallisten välillä liudentuu.

Vanhin tekijä jää kauimmaksi normaaliudesta. Muutos pahaksi koskeekin vain vanhinta tekijää. Nuoremmat tekijät ovat viattomia ja hölmöjä, he ovat vain joutuneet pahan valtaan syystä tai toisesta. Vanhimman tekijän syyllisyydelle ei esitetä muita syitä kuin taloudellisen hyödyn tavoittelu, eräänlainen ongelmanratkaisu tai kosto, joka tosin hylätään toisen näytöksen jälkeen mahdollisena motiivina. Ongelma oli rahanpuute, jonka oli tarkoitus ratketa surmaamalla Heinot ja anastamalla rahoja tursuava salkku. Kun vanhimman tekijän teolle ei löydy kelpaavaa syytä, hän representoituu patologiseksi pahaksi. Hän rinnastuu väkivaltaviihhteeseen – houkuttelee ja viekoittelee nuoria pahoille teille kohtalokkain seurauksin. Toisaalta vanhin kasvaa näytösten kuluessa oppi-isäksi, aikuisimmaksi, muut taantuvat vaarattommiksi lapsiksi. Häntä ei representoida nuorena niin kuin muita tekijöitä, eikä hänen tekonsa johdu nuoresta iästä. Hänen toimiaan ei diskurssissa motivoi, hän on vain paha. Kärjistetysti voi sanoa, että hänestä tulee hyvä vihollinen väkivaltaviihhteen rinnalle, jolloin vanhimpaan tekijään kohdistuu enemmän paheksuntaa kuin muihin tekijöihin. Vanhimman tekijän suhde rikoskumppaneihin mystifioituu, ja on lopulta ”käsittämättömällä tavalla määräävä”.

Representaatioiden kehitys on selvimmin nähtävissä HS:ssa. Mediaoikeudenkäynnin alussa kaikki olivat samaisia ”hyvien perheiden lapsia”, mutta representaatiot eroavat myöhemmin. IS:ssa tekijät representoituvat lähes alusta alkaen ”tavallista parempien perheiden” lapsina. Taustan esittäminen vähenee kolmannessa näytöksessä, jolloin tilalle tulee tekijöiden identifiointi ulkonäön ja käytöksen perusteella, mutta HS ja IS pitävät tekijöiden taustaa esillä myöhemminkin nimeämällä tekijät tyypillisesti ”espoolaispojiksi”. Tekijöiden ulkoisen olemuksen ja käytöksen kuvailu lisääntyy loppua kohden ja siitä tulee ominainen tapa representoida tekijöitä tässä tapauksessa, kenties myös tapa representoida nuoria rikosentekijöitä yleensäkin mediassa.

Nuoret representoidaan tyypillisesti toiseutta luovin puhetavoin (vrt. Hoikkala 1989), samoin monet yhteiskunnalliset liikkeet kuten eläinoikeusliike (ks. Juppi 2002). Yhteiskunnan marginaalissa toimivat kuten rikolliset representoidaan vahvasti toisiksi, kauaksi meistä eli lukijoista yhteisönä. Heinojen tapauksessa me-ne -asetelma särkyi. Asetelma syntyy osassa representaatioita, kuten silloin kun kuvaillaan tekijöiden kylmäverisyyttä ja suunnitelmallisuutta rikoksen toteuttamisessa. Kun nuoret diskurssissa representoidaan uhrina, syntyy me-ne -asetelma, joka ei kuitenkaan ole kielteinen kuten toiseutta tuottavissa puhetavoissa usein. Lukuun ottamatta nuoren iän diskurssissa vanhinta

tekijää tietyissä representaatioissa tekijät ja nuoret yleensä ovat uhreja mutta silti osa meitä, osa yhteiskuntaa. Heidä pitää suojella, pelastaa pahalta, joka ajaa heidät rikoksiin. Nuoret representoidaan lapsiksi, kollektiiviseksi huolenaiheeksi, josta meidän kaikkien pitää kantaa vastuu. Nuoret rikosentekijät representoituvat sekä toisiksi, jota työnnetään erilleen meistä, että osaksi meitä, uhreja. Nämä representaatiot luovat jännitettä diskurssin sisälle. Nuoruudesta rakentuu diskurssissa uhka: se on riski yhteiskunnan tasapainolle siksi, että nuori ikä altistaa pahoille vaikutteille, esimerkiksi väkivaltaviiheteelle ja pahoille kaverille. Nuoria pitää siis suojella, koska ikää eli heikkouden syytä ei voi muuttaa.

Nuorista rakentuu arvaamaton ja poliittinen uhkatekijä, joka kyseenalaistaa olemassa olevan järjestelmän. Mikä siinä on mennyt pieleen? Käsitykset ja odotukset ”hyvästä lapsuudesta” murskautuvat mediassa, kun nuoret tekevät rikoksen taustaansa kohtaan. Perinteinen hyvä lapsuus voikin kasvattaa murhaajia. Dikotomisuus on voimakkaasti läsnä mediaoikeudenkäynnissä. Hyvä onkin paha, mutta samalla pahasta tulee hyvä. Hyvä sosio-ekonominen tausta muuttuu pahaksi ja arvojen rappion syntysijaksi. Paha lähentyy hyvää, kun perinteisesti paha murhaaja onkin ”tavallinen nuori” eli osa meitä, yhteisön normaalia osaa.

Kirjoittelussa esiintyy vain hiukan moraalisen paniikin prosessiin kuuluvia vihamielisyyden ilmauksia nuoria rikosentekijöitä kohtaan. Vihamielisyydeksi tulkittavia äänenpainoja esiintyy lukijoiden mielipidepalstoilla, joissa vaaditaan tekijöitä paljastamaan kasvonsa julkisesti. Silloin he representoituvat pahiksina, kovaksikeitettyinä konnina, joiden kuuluu kestää julkisuus ja sen häpeä. Vihamielisyyden vähäisyys johtuu siitä, etteivät meihin kuuluvat voi olla epämiellyttäviä ja paheksuttavia. Silloin paheksunta kohdistuisi myös meihin, myös me olisimme epämiellyttäviä. Koska tekijät eivät ole yhteiskunnan paheksuttavana pidettävää osaa, heitä ei voi työntää marginaaliin eikä moraalisen paniikin normeja vahvistava voima toteudu. Päinvastoin, syntyy uusi normi, joka rikkoo entisiä normeja vastaan. Marginaaliin ei voida karkottaa sellaisia, jotka kaikin perustein kuuluvat yhteiskuntaan ja joiden pitäisi olla siihen hyvin sosiaalistettuja. Silloin karkotettaisiin osa hyväksytyä järjestystä, osa itseä, meitä. Selittävät diskurssit ja oikeudenkäyntien näytösten mukaan kehittyvät tekijöiden representaatiot vähentävät huolta. Nuorempia tekijöitä ei voida lopulta paheksua niin paljon kuin oikeudenkäynnin aluksi tehtiin, koska heistä kehittyy nuoria ja viattomia. Vanhempaa taas on vaikea paheksua, koska hänen teoilleen ei rakennu selitystä. Hän jää arvaamattomaan tavallisuuteen ja kehittyy jopa patologisen pahan, mystisen rikollisen suuntaan.

Nuorten keskinäiset suhteet vaihtelevat representaatioissa muodostaen jännitettä. Kun väkivaltavihde representoidaan hyväksi viholliseksi, kaikki tekijät ovat yhtä joukkoa. Silloin he asemoituvat uhreiksi, hyvän vihollisen kohteeksi.

8.2. Asiantuntijoiden valta ongelman määrittelijänä

Selitystä rakentavissa diskursseissa esiintyvät asiantuntijoina psykologit, poliisit, sosiaalialan virkamiehet, kirkon edustajat, pääkirjoitustoimittajat sekä yhteiskuntatieteilijät, kulttuurintutkijat, elokuva-alan, tilastokeskuksen ja muut tutkijat. Pääkirjoitustoimittajat määrittelen asiantuntijoiksi, koska heillä voi katsoa olevan asiantuntemusta yhteiskunnan tilasta, vaikka heitä ei pidetä nuoruuden asiantuntijoina.¹⁵ Psykologian asiantuntijoiksi olen luokitellut psykologien lisäksi psykiatrit.

Tapauksen käsittely julkisuudessa on hyvin asiantuntijavaltaista. Voimakkaimmin asiantuntijat pääsevät ääneen toisessa näytöksessä kaikissa lehdissä. Myöhemmissä näytöksissä asiantuntijoiden äänet vähentyvät. Tilalle tulevat oikeudenkäyntien uutisoinnin yhteydessä tekijöiden omat äänet ja oikeuden edustajat. Psykologit esiintyvät asiantuntijoina eniten ja seuraavaksi eniten poliisit. Loput asiantuntijat esiintyvät huomattavasti poliisia ja psykologeja harvemmin yksittäisinä havaintoina. Asiantuntijoiden asema on tärkeä, koska se, joka pääsee määrittelemään ja selittämään poikkeavuutta, on merkittävässä asemassa yhteiskunnassa; hänellä täytyy olla pääsy mediaan tai muihin määrittelyprosessien välineisiin, joten hänen edustamansa asiantuntemus on legitiimi ongelman ja poikkeavuuden määrittelyssä (Cohen 1973, 112).

Asiantuntijat osallistuvat kaikkien diskurssien rakentamiseen, ja syntyy mielenkiintoinen kokoelma rikokseen johtavia syitä ja selitystä rakentavia diskursseja. On kuitenkin vaikeaa erotella, kuka osallistuu minkäkin diskurssin rakentamiseen, sillä sama ääni voi tuottaa yhdessä sitaatissa useita diskursseja. Joitakin linjoja on kuitenkin havaittavissa. Poliisi tuottaa pääasiassa nuoruuden diskurssia ja representoi nuoret ymmärtämättöminä sekä suojeltavina eli ikänsä vuoksi alttiina. Psykologit ovat osallisia kaikkien diskurssien rakentumisessa, mutta voimakkaimmin nuoruuden diskurssin. Psykologit myös selittävät syyn tyypillisesti olevan vanhemmissa tai väkivaltaviihtheessä, mutta usein senkin vanhempia syyllistäen: vanhemmat eivät huolehdi siitä, etteivät lapset joudu alttiiksi väkivaltaviihteen vaikutuksille. Yhteiskuntatieteilijät osallistuvat selkeästi muutoksen diskurssin rakentamiseen. Pääkirjoitustoimittajat tuottavat selkeästi eniten muutoksen diskurssia, jossa nuoret

¹⁵ Oikeudenkäyntiin liittyvät henkilöt kuten juristit ja tuomarit eivät ole asiantuntijoita, koska he eivät edusta diskursseissa ilmiön asiantuntijuutta, vaikka osallistuvat syiden representaatioiden rakentamiseen siinä missä muutkin toimijat.

asemoituvat uhreiksi. Pääkirjoitustoimittajat ottavat hieman epäröiden asiantuntijan aseman pääkirjoituksissaan. He kyseenalaistavat oman asemansa asiantuntijoina ja tapauksen selittäjinä ja yleensä sen, että yhtä selitystä tapahtuneelle voisi löytyä. He esittävät runsaasti kysymyksiä retoriseen sävyyn.

Yhteistä toimijoiden tuottamille selityksille on vanhempien roolin tuominen esiin, mikä korostaa paternaalista ajattelutapaa. Vanhemmat ovat enemmän syyllisiä kuin nuoret ja toisaalta yhteisö/yhteiskunta on syyllisempi kuin yksilö. Tämä juonne kulkee läpi aineiston.

Faktajutuista, joita aineistossa on eniten, on hahmotettavissa kaikki diskurssit. Muutoksen ja nuoruuden diskurssit ovat hegemonisessa asemassa verrattuna vapaan tahdon diskurssiin. Yleisönosastoissa voimakkain on muutoksen diskurssi ja erityisesti synn representointi vanhemmuuden muutoksena. Yleisönosastolla syytä representoidaan myös nuoruuden muutoksena. Pääkirjoituksissa tuotetaan eniten muutoksen diskurssia ja syyksi ehdotetaan erityisesti arvojen rappiota. Myös nuoruuden diskurssia esiintyy.

Psykologit saavat hallitsevimman aseman asiantuntijoista kaikissa diskursseissa ja voikin sanoa, että heidän valtansa ilmiön läpivalaisijana on läsnä kaikissa diskursseissa. Psykologialla on valta määrittellä poikkeavuus: psykologian asiantuntijoiden katsotaan olevan legitiimejä kertomaan, mistä poikkeavuus johtuu ja mikä on huolen lievittämisen kannalta olennaisinta. Heidän myös katsotaan pystyvän arvioimaan ja ennakoimaan yksilöiden yhteiskunnallisesti epätoivottua käyttäytymistä, poikkeavuutta ja normin vastaista toimintaa. Psykologeilla on myös ammatillinen taitavuus kasvatuksen määrittelijöinä, koska he antavat ohjeita vanhemmille.

Psykologien valta sosiaalisten ongelmien määrittelijöinä voi heijastaa psykologien vahvaa asemaa uusliberalistisessa yhteiskunnassa, jossa Rosen (1991, 155) mukaan yksilö määrittyy asiantuntijuuden eli psykologian kautta. Esimerkiksi vanhempia ei pidetä enää lastenkasvatuksen eikä oman lapsensa asiantuntijoina. Psykologia on oikeutettu määrittelemään yksilön parhaan ja terveyden, samoin ongelmat. Tämä perustuu ajatukseen, jonka mukaan normaali perhe tuottaa normaalisti kehittyviä lapsia. Ongelmat johtuvat perheen sisäisestä häiriöstä, ja vain psykologi on oikeutettu niitä määrittelemään. Ajatus juontaa juurensa kehityksestä, jonka hyvinvointivaltio toi tullessaan. Sairaudet tai köyhyys eivät ole enää ongelmaperheiden huonovointisuuden syy, koska hyvinvointivaltio on varmistanut, ettei sosioekonomisilla puutteilla ole enää samoja vakavia seurauksia kuin aiemmin kuten rikoksia. Ongelman lähde täytyy pystyä löytämään vanhempien kyvyttömyydestä

Heiltä ei kysytty ”Mistä ilmiö johtuu”. Jos heidät laskettaisiin asiantuntijoiksi, he olisivat hegemonisessa asemassa nuo-

pärjätä ihmissuhteissa ja siitä, kuinka ongelmat siirtyvät kyvyttömiltä vanhemmilta lapsille. Jos lapsesta tulee epänormaali, perheessä täytyy olla jotain vikaa.

Niissä syyn representaatioissa, joissa psykologit ovat vahvassa roolissa, vastuun syystä esitetään olevan yksilöllä itsellään, väkivaltaviihteessä tai perheessä, joka muun muassa sallii väkivaltaviihteen tai on muuten kykenemätön kasvattajana. Yhteiskuntaa ja yhteisöä ei juuri representoida vastuulliseksi, vaan yhteisön ja yhteiskunnan rooliksi määrittyy säätelijä ja pahojen vaikutusten kuten väkivaltaviihteen kontrolloija.

9. MORAALINEN MYRSKY JA ”TOTUUS”

Tässä luvussa tarkastelen, millaisia seurauksia Heinojen surman herättäneellä huolella on reaali maailmassa. Luon lisäksi katsauksen nuorten tekemiin rikoksiin tilastojen valossa, että voisin suhteuttaa Heinojen tapauksen aiheuttaman reaktion tilastojen antamaan tietoon nuorten tekemien rikosten kehityksestä.

9.1. Myrskyn seurauksia

Heinojen tapaus kelpasi mediassa todisteeksi ongelmasta, joka vaati välittömän käsittelyn ja määrittelyn tullakseen ratkaistuksi. Voidaan puhua jonkinasteisesta kriisistä, joka herätti median ja muut yhteiskunnalliset toimijat määrittelemään tapahtunutta. Juuri määrittely ja kiiivas syyn etsiminen on yksi moraalisen paniikin oire: tapahtunutta pyritään määrittelemään enemmän kuin puhutaan itse tapahtumasta.

Sekä formaalinen että sosiaalinen kontrollikoneisto aktivoituivat, mikä on merkki moraalisen paniikin prosessista. Kun Heinojen surman käsittely julkisuudessa alkoi, keskustelu väkivallasta yhteiskunnassa ja rangaistusten tehokkuudesta käynnistyi heti. Poliisin lisäksi muukin formaalinen kontrollikoneisto aktivoituu (poliisin osuudesta moraalisen paniikin rakentajana luvussa 6.3.). Esimerkiksi HS uutisoi teon jälkeen loka-marraskuun vaihteessa oikeusministeriön asettamasta uudesta toimikunnasta, joka pohtii uusia muotoja nuorten rikollisten rankaisemisen tehostamiseksi jutussa ”Toimikunta pohtii arestia ja sähköistä kotiarestia. Nuorta rikollista halutaan rangaista nopeasti teon jälkeen.” Myös kansanedustajat heräävät tapahtuneeseen: 1.11.2001 HS (HS21b) kirjoittaa kansanedustaja Jouni Lehtimäen tekemästä lakialoitteesta rikosvastuun ikärajan alentamiseksi. HS:n pääkirjoituksessa lakialoite tuomitaan ”kuohuksissa tehtynä”, ”vaarallisena” ja viestinä allekirjoittaneiden koventuneesta asennemaailmasta.

Kun mm. alaikärajan poistamista jo toimikunnassa pohditaan, annettakoon toimikunnan tehdä työnsä rauhassa. (HS21a 1.11.2001, pääkirjoitus.)

Keravalle perustettiin jo aiemmin kesällä 2001 työryhmä kaupungissa alkukesästä tapahtuneiden nuorten tekemien surmien vuoksi (HS13b 12.9.2001, faktajuttu.). Ryhmä pohti keinoja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Ryhmässä mietittiin erityisesti nuorten väkivallan syitä sekä seurauksia, ja päädyttiin ratkaisuihin, jotka vaativat kontrollia tehostavia toimia. Myös ennaltaehkäiseviä toimia ehdotettiin, mutta marginaalisemmin. Ryhmän pohdinnan perusteella vaadittiin lisää rahaa täydennyskoulutukseen ja erilaisten projektien aloittamiseen yhdessä poliisin kanssa sekä nuoruuden asiantuntijoiden, kuten opinto-

ohjaajien, nuorisotyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden palkkaamiseen. Myös vapaa-ajanviettomahdollisuuksia ja kouluympäristön parantamista ehdotettiin. Keravalle haluttiin takaisin oma Järvenpäähän siirretty poliisiasema, jonka takia Poliisi Keravalle -kansalaisliike luovutti aiemmin silloiselle sisäasiainministeri Ville Itälälle adressin Keravan poliisipalvelujen lisäämiseksi.¹⁶

Heinojen surman jälkeen kontrollia pyritään tehostamaan ruohonjuuritasollakin. HS uutisoi (HS27 25.11.2001, faktajuttu) Mankkaan yhteisön ponnisteluista nuorten pitämiseksi pois pahoilta teiltä. Jutussa käy ilmi, että vanhempainyhdistys tehostaa toimintaansa ja ”mankkaalaiset kauppiat ja kioskinpitäjät pyritään saamaan lupaamaan, ettei lapsille myydä alkoholia eikä vuokrata väkivaltavideoita. Nissinen haaveilee myös koko kylän kattavasta sopimuksesta kotiintuloajoista”. Sosiaalinen kontrollijärjestelmä valjastuu vastaamaan kriisin jälkiseurauksista.

Heinojen surmaa käytetään erilaisten poliittisten vaateiden perusteena. Esimerkiksi kodinhoitolisän tarpeellisuutta perustellaan tapauksen avulla esimerkiksi Savon Sanomien mielipidepalstalla.

Lopen murhat hetkeksi pysäyttävät, pian elämä jatkuu kovilla arvoilla. Äidit pyytävät 1000 markkaa lisää 1005 markan tuloilleen vastuullisen, haastavan ja käsittämättömän arvokkaan yritykseen vaikuttaa kehityksen kulkuun pehmeämpien arvojen puolesta. Anna minun yrittää kasvattaa pientä ihmistä niin, että hänelle kehittyisi moraali. Miksi yhteiskunta ei tätä arvosta? Miksi, vastaa vaikka Petteri Paronen ensiksi. nimim. Äiti (SS8 7.9.2001, mielipideteksti Kuuma linja -palstalla)

Heinojen surma nähdään seurauksena rappeutuneista arvoista, ja kodinhoidonlisä antaisi äidille mahdollisuuden jäädä kotiin kasvattamaan lastaan moraaliltaan yhteiskuntakelpoiseksi. Tämä on ristiriitaista sekä reaalityodellisuuden että diskurssien muodostamien merkitysten verkon kanssa. Ensinnäkin Heinojen tapauksessa nuorten ainakin väitetään tulevan vakaista taustoista, jossa jo pelkästään sosiaalisen kontrollin pitäisi olla aika tiukka. Kontrollikoneiston kiristäminen lähinnä lakien tasolla ei koskisi heidänlaisiaan rikosentekijöitä, koska he eivät ole aiemminkaan olleet ongelmissa tai joutuneet tekemisiin lain kanssa. Tietenkin täytyy ottaa huomioon, että kontrollikoneiston toimet ja huolen ilmentymät voivat hyvin johtua jo aiemmin kesällä tapahtuneista nuorten rikoksista, kuten Keravan surmasta. Reagointi on seurausta yleisestä julkisuudessa usein esiintyvästä ja tässäkin tapauksessa rakentuvasta oletuksesta, että nuoret ovat villiintyneet ja tekevät paljon rikoksia.

¹⁶ Kerava sai poliisiasemansa takaisin vuonna 2002.

Heinojen surma lienee kuitenkin ainakin yksi kimmoke muiden joukossa kontrollikoneiston toimien kiristämiseen. Tällöin voi kysyä, kohdistuvatko kiristyneet rangaistukset ja tehokkaampi valvonta uuteen mahdolliseen riskiryhmään, jos reagoidaan perinteisellä tavalla uuteen uhkaan, joka on kenties vain sosiaalinen konstruktio.

Nuorten tekemät rikokset ovat myös saaneet huomiota tapauksen käsittelyn ulkopuolella. Yksi kevään 2003 yhteisvastuukeräyksen kohteista oli nuorten ja lasten väkivaltaisuuksien vähentäminen. Kulttuuriministeri nosti vuonna 2003 poliittiselle agendalle väkivaltaviihteen vaikutuksen nuoriin ja lapsiin ja järjesti yhteisen neuvottelutilaisuuden eri toimijoiden kanssa. Hän pyrkii viihteen sekä väkivaltaisen faktaohjelman tuottajien ja levittäjien kanssa yhteistyöhön väkivaltaisuuden rajoittamiseksi sähköisissä viestimissä. Vuoden 2003 eduskuntavaaleissa nuorten tekemä rikollisuus oli yksi teemoista, jota käsiteltiin muun muassa lehtien palstoilla vaalien alla.

On huomattava, että usein vain uhkaavien tapausten kuten väkivaltarikosten herättämän huolen kielteiset vaikutukset tulevat esille. Onkin ongelma, seuraako tapahtuneesta tehokkaita reaktioita vai vääristyvätkö asiat moraalisen paniikin vuoksi. Onhan mahdollista, että huoli aiheuttaa myös hyviä ja tehokkaita toimia. Hyväksi asiaksi voisi tässä tapauksessa katsoa nuorten tilanteen nousemisen edes hetkelliseen julkiseen käsittelyyn ja huolen kohteeksi. asiat tapahtuvat yhteiskunnassa hitaasti, ja hyvien vaikutusten tuleminen esille voi viedä aikaa. Voidaan kuitenkin todeta, että yhteiskunta ottaa mediaoikeudenkäynnissä esitetyn haasteen vastaan. Kontrollikoneistot heräävät ja formaalinen kontrollikoneisto reagoi nostamalla asian keskusteluun.

Toisaalta moraalinen myrsky voi johtaa siihen, ettei tapahtunutta tai ilmiötä käsitellä oikein sen ratkaisemisen tehokkuuden kannalta. Se taas johtaa Cohenin (1973, 204) mukaan siihen, ettei ongelmaa koskaan kohdata kunnolla ja se toistuu. Ongelma jää läpivalaisematta ja selvittämättä. Huomio voi kiinnittyä väärään kohtaan, jos ongelma vääristyy, syntyy ”julkisuusharha”, jolloin myös toimenpiteet kohdistuvat väärin.

9.2. Katsaus todellisuuteen: Nuorten tekemät rikokset tilastoissa

Tässä luvussa luon katsauksen todellisuuteen nuorten tekemiin rikoksiin tilastojen avulla. Katsauksen avulla tutkitaan, onko medially oikeutusta tehdä tietystä asiasta ilmiö eli onko mediassa esiintyvillä konstruktioilla vastinetta median todellisuuden ulkopuolella. Tässä tapauksessa tarkastelun kohteena ovat nuorten tekemät väkivaltarikokset. Selvitän tilastojen avulla, onko väite, jonka mukaan nuorten tekemät väkivaltarikokset lisääntyvät, totta.

Tarkastelen myös, ovatko nuorten tekemät väkivallanteot muuttuneet raaemmiksi ja julmemmiksi, kuten mediassa moraalisen myrskyn tilassa väitettiin.

Ajatusta median oikeutuksesta rakentaa ilmiöitä kannattaa pohtia tarkemmin. Ensinnäkin, vaikka tilastot, ”reaalitodellisuus”, eivät tukisi väitettä ilmiön olemassaolosta, onko medialla silti oikeus käsitellä asiaa huolena? Silloin media tuo näkyviin pinnan alla eläviä asenteita ja kanavoi pelkoja, jotka tarvitsevat purkautumisväylän. Toisekseen, onko mediassa ja journalismiprofessiolla oikeus kertoa asioista, joiden katsotaan olevan tärkeitä tai kiinnostavan ihmisiä? Journalismiprofessio määrittelee asioiden tärkeyden muun muassa uutiskriteerien avulla. Usein lehtien luetuimpia juttuja ovat rikos- ja onnettomuus uutiset. Nuorten tekemät rikokset ovat tärkeä sosiaalinen ongelma, jota seurataan erityisellä herkkyydellä yhteiskunnan eri instituutioissa muun muassa nuorten erityislaatuisen ja alistetun aseman vuoksi. Median voi ajatella kuvastavan tätä huolta, tuovan sen esiin. Kolmanneksi, tilastot eivät kerro kaikkea. Pieni muutos tilastossa voi olla näkyvä muutos arkielämässä. Tosin journalismiprofession kannalta ongelmaksi muodostuu uutisen paikkansapitämättömyys, jos median esittämästä väitteestä rakentuva konstruktio ja todellisuus eivät kohtaa. Uutinen valehtelee väittäessään, että nuorten tekemät raa’at väkivaltaisuuDET ovat lisääntyneet, jos tilastot eivät väitettä vahvista.

Otetaan vielä yksi näkemys. Median luomia konstruktioita ja uhkakuvia voidaan tarkastella myös niin, että media toistaa itseään. Se uutisoi poikkeavuuksia näkyvästi. Kun poikkeavuuksia osuu useita peräkkäin, tilanne näyttää tietynlaiselta. Media uskoo itseensä, itse luomaansa todellisuuteen. Tällöin päätoimittajat ovat tavallaan oikeassa kirjoittaessaan, että tilanne on huolestuttava. Tilanne todella näyttää silloin huolestuttavalta.

Kun nuorten tekemiä rikoksia tarkastellaan tilastojen avulla, tärkeitä ikärajoja ovat 15, 18 ja 21 vuotta. Rikosoikeudellisen vastuun alaikäraja on 15 vuotta, jota nuorempien teot jäävät vaille rangaistusta. Alle 15-vuotiaskin on kuitenkin velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon. Nuorella rikosentekijällä tarkoitetaan henkilöä, joka tehdessään rangaistavan teon on ollut 15 vuotta mutta ei 21 vuotta täyttänyt. Lastensuojelulaissa lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena alle 21-vuotiasta henkilöä. (Kivivuori ja Marttunen 2003, 143.)

Nuorten tekemien rikosten määrää voidaan tarkastella useiden mittareiden avulla. Mittareina voidaan käyttää kuolinsyytilastoja väkimäärään suhteutettuna, nuorten itse ilmoittamaa väkivaltaa, viranomaistilastoja ja uhritutkimusta.¹⁷ Uhritutkimuksessa vastaajilta kysytään, ovatko he joutuneet rikosten uhreiksi. (Kivivuori 2002, 7.) Itse ilmoitettujen

---

¹⁷ Jokaiseen mittariin sisältyy ongelmia ja heikkouksia, joista tarkemmin esimerkiksi Kivivuori et al. 2002.

rikollisuuslukujen tutkimuksessa vastaajia pyydetään kertomaan, mitä rikoksia he itse ovat tehneet kuluvan vuoden aikana. Menetelmän katsotaan sopivan parhaiten nuorten rikoskäyttäytymisen tutkimiseen. (Kivivuori 2002a, 8.)

Viranomaistilastot eivät välttämättä kerro väkivallan aiheuttamasta todellisesta vaarasta, eikä niitä pidetä kriminologisesti valideina väkivallan osoittajina (Kivivuori et al. 2002, 20). Rikollisuutta kuvaavat viranomaistilastot eivät sisällä tekoja, jotka eivät syystä tai toisesta ole tulleet poliisin tietoon. Piilorikollisuus puuttuu niistä kokonaan. (Kivivuori et al. 2002, 39; Kivivuori 2002a, 2.) Poliisin rikostilastoja kutsutaan kontrollitilastoiksi, koska ne kuvastavat eri ryhmiin kohdistuvan kontrollin tehokkuutta ja sen vaihtelua. Poliisin tietoon tulleiden väkivaltarikosten määrään vaikuttavat esimerkiksi rikoslain muutos, uhrien ja muiden kansalaisten herkyys ilmoittaa rikoksia, poliisin alttius kirjata rikoksia sekä rikosten kontrollin tehokkuus ja kohdennus. (ks. esim. Kivivuori 2002a, 2.) Surmien, tappojen ja murhien määrästä kertovia lukuja tarkastellessa piilorikollisuuden ei kuitenkaan pitäisi olla ongelma, koska yleisen kriminologisen käsityksen mukaan kuolemaan johtavassa väkivallan tilastotiedoissa on verraten vähän piilorikollisuutta. Myös teon oikeudellisen määrittelyn aiheuttamat ongelmat ovat pienempiä kuin muissa väkivaltarikoksissa. (Kivivuori ja Lehti 2003, 10.)

Kaikkiaan tosiasiallinen väkivalta ei ole lisääntynyt Suomessa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Uuritutkimuksen ja kuolinsyytilastojen perusteella (tilastokeskuksen kuolemansyytilaston ja väestötilaston lukujen perusteella laskettuna) 15–17-vuotiaiden tapot, surmat ja murhat lisääntyivät 1990-luvun jälkipuoliskolla. Ikäryhmän henkirikostiheys nousi lähelle aikuisten tasoa, jossa se on myös pysynyt. Vuosina 2000–2001 myös alle 15-vuotiaiden tekemät henkirikokset ovat lisääntyneet. (Kivivuori ja Aromaa 2002, 17.)

9.2.1. Lapset ja nuoret henkirikosten tekijöinä

Henkirikollisuudella tarkoitetaan tässä murhia, tappoja ja surmia. Pahoinpitelyksi ja kuolemantuottamukseksi sekä lapsensurmaksi nimetyt teot ovat tarkastelun ulkopuolella.¹⁸ Taulukossa 2 on esitetty murhaan, tappoon tai surman syylliseksi epäiltyjen alle 18-vuotiaiden määrät. Luvut vaihtelevat vuosittain suhteellisen paljon. Muutaman vuoden tarkastelun perusteella ei saada luotettavaa kuvaa ilmiön tasosta tai kehityksestä. On huo-

---

¹⁸ Murhat, tapot ja surmat muodostavat perinteisen henkirikoksen ryhmän. Luvut eivät sisällä mainittujen tekojen yrityksiksi nimettyjä väkivaltatilanteita. (Kivivuori ja Aromaa 2002, 10-11.)

mattava, että sama henkilö voi lisäksi sisältyä useampia kertoja yhden vuoden lukuihin poliisin tilastointikäytäntöjen vuoksi. (Kivivuori ja Lehti 2003, 17.)

Kun lukuja tarkastelee viisivuotiskausittain, huomataan, että alle 15-vuotiaana henkirikoksen tehneiden määrä vähentyi sekä absoluuttisesti että suhteutettuna ikäryhmän koon 1980-luvulta 1990-luvun loppuun.

Taulukko 2. Selvitettyihin tappoihin, murhiin ja surmiin syylliseksi epäiltyjä iän mukaan vuosina 1980–2002. Laskettu Tilastokeskuksen luvuista. (Kivivuori ja Lehti 2003, 18.)

	Epäiltyjä						Suhdeluvut		
	Vuositain			Viisivuotiskausittain			100 000 samankäistä kohden		
	–14	15–17	18–	–14	15–17	18–	10–14	15–17	18–
1980	1	5	115						
1981	1	4	100						
1982	1	4	105						
1983	0	3	114						
1984	2	1	107	5	17	541	0,3	1,5	3,0
1985	0	1	118						
1986	1	3	142						
1987	0	3	117						
1988	0	2	135						
1989	4	6	143	5	15	655	0,3	1,6	3,4
1990	0	2	142						
1991	2	3	155						
1992	0	5	158						
1993	0	4	134						
1994	0	2	149	2	16	738	0,1	1,7	3,8
1995	1	4	150						
1996	0	6	149						
1997	0	0	141						
1998	0	5	116						
1999	1	10	137	2	25	693	0,1	2,5	3,5
2000	2	5	148						
2001	3	6	157						
2002	2	11	154	7	22	459	0,7	3,8	3,8

Luvut on laskettu Tilastokeskuksen luvuista. Luvut ovat bruttolukuja eli sama henkilö voi sisältyä lukuun monta kertaa.

Viimeisten kolmen vuoden aikana alle 15-vuotiaiden tekemät henkirikokset ovat sen sijaan lisääntyneet. Vuosina 2000–2002 alle 15-vuotiaat tekivät seitsemän henkirikosta. 1990-luvulla tekoja oli neljä. Vastaavasti ikäryhmän suhteellinen rikollisuustaso oli 2000-

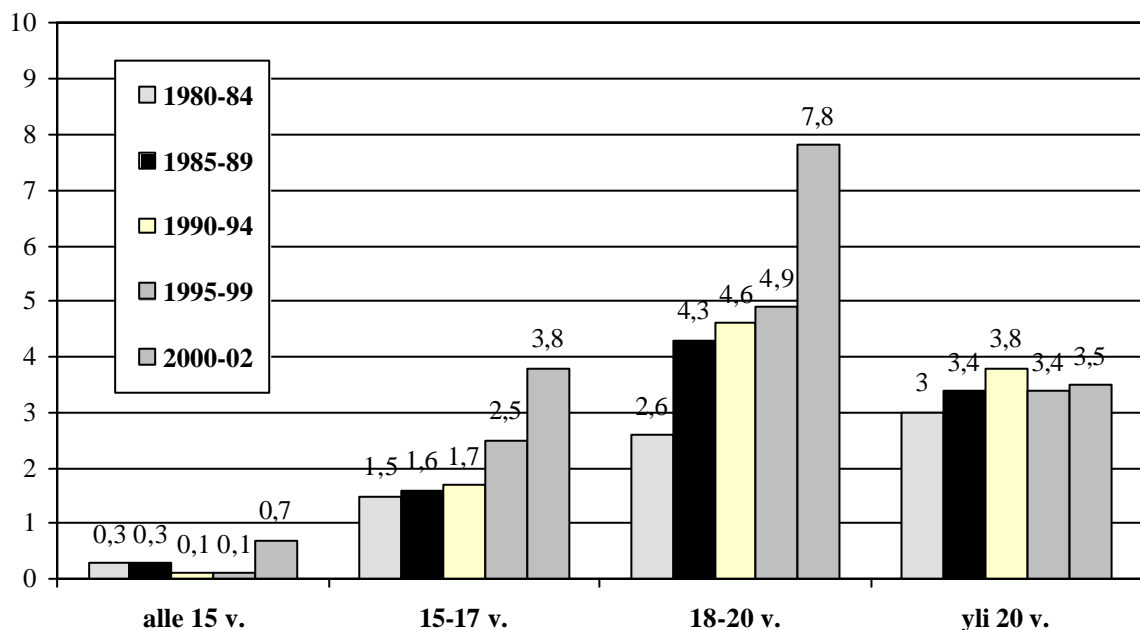

luvun alussa seitsenkertainen 1990-luvun tasoon ja yli kaksinkertainen 1980-luvun tasoon verrattuna. (Kivivuori ja Lehti 2003, 18.)

15–17-vuotiaiden tekemien henkirikosten määrä on kasvanut vuodesta 1999 lähtien. Vuosien 2000–2002 rikollisuustaso oli yli kaksinkertainen 1980-luvun ja 1990-luvun keskitasoon verrattuna. Samalla 15–17-vuotiaiden suhteellinen osuutensa tehdyistä rikoksista on kasvanut. Vuosina 1995–1999 murhaan tai tappoon syylliseksi epäillyistä 3,7 prosenttia oli alle 18-vuotiaita, osuus oli vuosina 2000–2002 lähes kuusi prosenttia. (Kivivuori ja Lehti 2003, 18.)

Kuviosta 11 voidaan havaita, että myös 18–20-vuotiaiden tekemä rikollisuus on lisääntynyt kolmen viime vuoden aikana. Tosin vuosien 2000–2002 lukujen suuruuteen vaikuttaa yksi poikkeuksellinen rikos, syksyllä 2002 tapahtunut Myyrmäen pommi-isku. (Kivivuori ja Lehti 2003, 18.)

KUVIO 11. Murhaan, tappoon tai surmaan syylliseksi epäiltyjä ikäryhmän 100 000 henkeä kohden vuosina 1980–2002. Sama tekijä voi olla mukana luvuissa useita kertoja usean uhrin kautta. Lähde: Tilastokeskuksen luvut. (Kivivuori ja Lehti 2003, 18.)

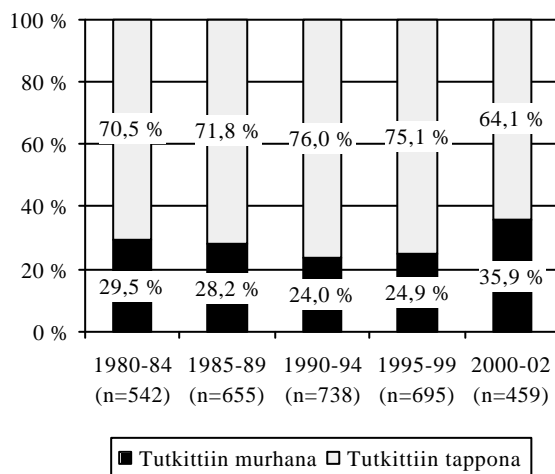
Kuviosta käy ilmi myös rikollisuuden määrän aaltomainen kasvu. 18–20-vuotiaiden tekemät rikokset alkoivat lisääntyä 1980-luvulla, 15–17-vuotiaiden tekemät rikokset alkoivat lisääntyä kymmenen vuotta myöhemmin ja alle 15-vuotiaiden ryhmässä rikosten lisääntymisestä on ilmentynyt merkkejä viimeisten kolmen vuoden aikana. (Kivivuori ja Lehti 2003, 19.) Nouseva kehitys voi merkitä sitä, että uudet sukupolvet tekevät entistä enemmän henkirikoksia.

Vuonna 2001 eli Heinojen surman tapahtumisvuonna epäiltiin kolmea alle 15-vuotiasta murhan, tapon tai surman tekemisestä. Kuutta 15–17-vuotiasta epäiltiin henkirikoksesta. Kivivuori ja Aromaa (2002, 17) toteavat, että 15–17-vuotiaiden tekemät henkirikokset lisääntyivät 1990-luvun jälkimmäisellä puolisoilla. Vuodet 2000 ja 2001 eivät osoita vähenemisen merkkejä. Vuosina 2000–2001 myös alle 15-vuotiaiden tekemät henkirikokset ovat lisääntyneet. Viimeisimmällä viisivuotiskaudella murhaan tai tappoon syylliseksi epäillyistä 3,7 prosenttia oli alle 18-vuotiaita. Vuosina 2000–2001 osuus oli lisääntynyt viiteen prosenttiin. (Kivivuori ja Aromaa 2002, 18.)

9.2.2. Murhasta epäiltyjen osuus

Koska Heinojen surmaa seuranneessa kirjoittelussa väitettiin nuorten muuttuneen raamiksi ja julmemmiksi, tarkastelen myös henkirikosten määrän kehitystä. Tarkastelen, kuinka henkirikokset ovat jakautuneet eri nimikkeisiin poliisitilastoissa. Mahdollisia nimikkeitä ovat tappo, murha ja surma. Mukana ei ole nimikeyhdistelmää ”pahoimpitelyrikos ja kuolemantuottamus” ja surmat on yhdistetty tappoihin. Tilastoyksikkönä on syylliseksi epäilty. Kuviossa 12 esitetään, kuinka suurta osaa henkirikokseen syylliseksi epäillyistä epäiltiin murhasta. Kuvioista käy ilmi, että 18 vuotta täyttäneiden epäiltyjen joukossa murhanimikkeen käyttö yleistyi vuosina 2000–2001.

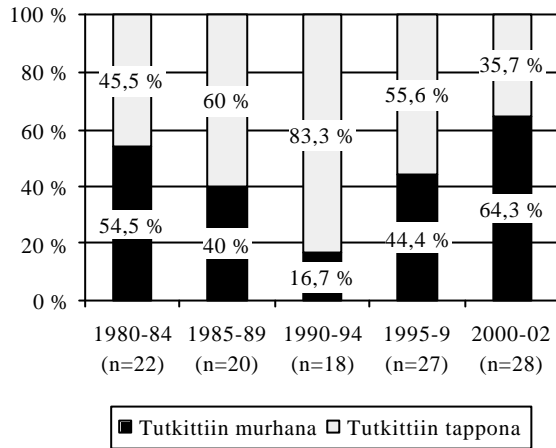
KUVIO 12. 18 vuotta täyttäneet henkirikokseen syylliseksi epäillyt poliisin käyttämän rikosnimikkeen mukaan (%). Tilastokeskuksen luvuista. (Kivivuori ja Lehti 2003, 26.)

18 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä murhanimikkeen sai vuosina 2000–2002 aikaisempaa suurempi osa epäillyistä, noin kymmenen prosenttia suurempi osa kuin edellisellä viisivuotiskaudella. Kuvioista käy ilmi, että myös alle 18-vuotiaana henkirikoksen tehneiden

ryhmässä murhanimikkeen käyttö on noussut viisivuotijaksosta 1990–1994 lähtien. (Kivivuori ja Aromaa 2002, 19; Kivivuori ja Lehti 2003, 26–27.)

KUVIO 13. Alle 18-vuotiaat henkirikokseen syylliseksi epäillyt poliisin käyttämän rikosnimikkeen mukaan (%). Laskettu Tilastokeskuksen luvuista. (Kivivuori ja Lehti 2003, 27.)

Kolmivuotiskaudella 2000–2002 kahta kolmasosaa alle 18-vuotiaiden tekemistä henkirikoksista tutkittiin murhana. Edellisellä viisivuotiskaudella luku jää alle puolen.

Alle 18-vuotiaiden ryhmää tutkittaessa on huomioitava epäiltyjen alhainen määrä ja se, että sama henkilö voi esiintyä luvuissa useita kertoja. Yksi murhanimikkeen käytön perusteista on, että tappo tehdään erityisen raa’alla tai julmalla tavalla, jotka molemmat ovat juridisesti määriteltyjä rikoksen piirteitä, eivät arkikielen ”julma” ja ”raaka”. Kivivuoren ja Lehden (2003, 27) mukaan murhanimikkeen käytön lisääntyminen voi heijastaa nuorten tekemien rikosten piirteiden muuttumista julmemmiksi ja suunnitelmallisiksi eli murhan kriteerit täyttäväksi. Kasvu voi johtua myös tutkintakäytännön muutoksesta, eli siitä että aiemmin tappona tutkittua tekoa tutkitaankin nykyään murhana. Molemmat tekijät voivat myös esiintyä yhtä aikaa, jos rikosoikeudellinen järjestelmä reagoi raaistuvan rikollisuuden niin että ankarimman rikosnimikkeen eli murhan soveltamisalaa laajennetaan.

9.2.3. Summa summarum ja selityksiä

Paikallaan on pieni suhteutus, sillä tilastoja tarkasteltaessa metsä katoaa helposti puiden sekaan. Vaikka nuorten henkirikollisuus on viime vuosina lisääntynyt, on muistettava, että tekoja on vähän kuten alla olevasta asetelmasta käy ilmi. Henkirikokset sisältävät tapot, murhat ja surmat.

Alle 18-vuotiaiden henkirikokset: tekoja ja tekijöitä, absoluuttiset luvut 1996–2002. Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

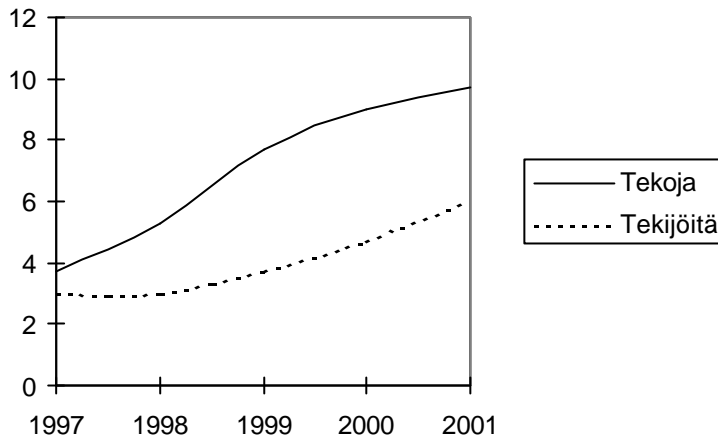
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Tekoja	6	0	5	11	7	9	13
Tekijöitä	5	0	4	5	2	7	9

(Kivivuori ja Lehti 2003, 21.)

Heinon pariskunnan surmaamisvuoden eli vuoden 2001 poliisitilastoon kirjattiin kuusi 15–17-vuotiasta tappoon tai murhaan syylliseksi epäiltyä nuorta. Ikäryhmään kuului vuonna 2001 kaikkiaan 193 192 nuorta, eli 100 000:ta nuorta kohden henkirikoksesta epäiltyjä oli 3,1. (Kivivuori 2002a, 1.) Vuonna 2002 poliisitilastoihin kirjattiin kaksi alle 15-vuotiasta murhasta, taposta tai surmasta epäiltyä, 15–17-vuotiaita epäiltyjä oli yksitoista ja 18–20-vuotiaita 18. Alle 15-vuotiaiden tekemien henkirikosten määrä on vähäinen: kymmentä alle 15-vuotiasta epäiltiin henkirikoksesta vuosina 1982–1991 ja seitsemää vuosina 1991–2001. Myös historiallisesti katsottuna nuoret tekevät edelleen Suomessa vähän henkirikoksia. Esimerkiksi 1900-luvun alussa 15–19-vuotiaat nuoret tekivät moninkertaisesti enemmän rikoksia kuin nyt. (Kivivuori ja Aromaa 2002, 25; Kivivuori ja Lehti 2003, 21.)

Toisaalta kehityksen suunta on selvä: alle 18-vuotiaiden tekemät tapot, murhat ja surmat ovat lisääntyneet viime vuosina sekä tekojen että tekijöiden määrän perusteella tarkastellen. Tähän tulokseen päätyvät Kivivuori ja Lehti (2003, 22) tarkastellessaan alle 18-vuotiaiden henkirikollisuuden trendiä tekijöiden ja tekojen määrän pohjalta vuosina 1997–2001. Trendi käy ilmi kuviosta 14. Trendiä tarkastellaan liukuvien keskiarvojen avulla. Kunkin vuoden havainto on saatu laskemalla yhteen edeltävän vuoden, kyseisen vuoden ja seuraavan vuoden arvo sekä jakamalla summa kolmella.

KUVIO 14. Alle 18-vuotiaiden henkirikollisuuden trendi, joka on laskettu liukuvan keskiarvon avulla teko- ja tekijälukujen perusteella Tilastokeskuksen luvuista. (Kivivuori ja Lehti 2003, 22.)

Trendi on selkeästi nouseva. Sekä henkirikokseksi luokiteltavia tekoja että niiden tekijöitä on yhä enemmän. Tekojen määrä on kasvanut tarkastelujakson alusta eli vuodesta 1997 saakka. Tekijöiden määrä on lisääntynyt vuodesta 1998 alkaen.

Heinojen tapauksen julkisessa käsittelyssä ilmentyi huolta siitä, että myös niin sanottu tavalliset nuoret tekevät nykyään rikoksia. Huoli saa tukea tilastoista. Viime vuosien kehityssuuntina nuorten tekemissä rikoksissa voidaan Häkkäsen ja Hagelstamin (2003, 36) mukaan pitää nuorten tekemien henkirikosten määrän kasvun lisäksi sitä, että nuorten henkirikosten tekijöiden taustat ovat muuttuneet. 1990-luvulla henkirikoksiin syyllistyneet nuoret tulivat suurimmaksi osaksi moniongelmaisista perheistä ja kärsivät muutenkin ongelmista kuten päihderiippuvuudesta. Häkkäsen ja Hagelstamin tutkimuksen¹⁹ mukaan nykyään yhä useammin henkirikoksesta epäillään tavallisista olosuhteista tulevaa nuorta. Tavalliseksi määrittyvät perheet, joissa ei ole laitos- tai sijaisperhesijoitusta, vanhempien päihderiippuvuutta, rikollista taustaa tai perheväkivaltaa. Kolmen viime vuoden aikana henkirikokseen syyllistyneet nuoret voidaan määritellä tavallisiksi nuoriksi, jos he eivät ole kokeneet laitos- tai sijaisperhesijoitusta, erityisopetusta, peruskoulun keskeyttämistä, rikostaustaa tai mielenterveysongelmista johtuvia toimia. Tällaisten nuorten määrä on kasvanut henkirikoksista epäillyistä. Vuosina 1999–2001 epäillyistä nuorista 44 prosenttia tuli tavallisista oloista, kun vuosina 1990–1998 epäillyistä 13 prosenttia tuli tavallisista oloista.²⁰ Häkkäsen ja Hagelstamin mukaan (2003, 36, 40) viime vuosina henkirikoksiin syyllistyneitä nuoria ei enää voida pitää pääosin ongelmaisista perhetaustoista tulevina.

¹⁹ Häkkänen ja Hagelstam tutkivat nuorten tekemien henkirikosten piirteitä vuosina 1990–2001 tehtyjen henkirikoksia koskevien rikosilmoitusten ja henkirikoksesta epäiltyjen mielentilatutkimuslausuntojen perusteella. Tutkimuksen aineisto koostui 50 henkirikoksesta, joissa epäiltiin yhteensä enintään viittäkymmentäseitsemää 18-vuotiasta.

Myöskään aikaisemmat selitykset kuten itse koettu väkivalta ja vanhempien laiminlyönnit eivät selitä nuorten rikollista käyttäytymistä niin hyvin kuin ennen. Yhä useammin nuorten tekemän henkirikoksen motiivi on ryöstö eli motiivi on aineellinen (Häkkinen ja Hågelstam 2003, 36).

Päinvastaiseen tulokseen tulee Kivivuori (2002b). Kivivuoren mukaan perheen heikot sosioekonomiset olot altistavat nuoren edelleen väkivaltaiseen käytökseen. Kivivuori tarkasteli nuorten väkivaltaisuuden yhteyttä perheen sosiaalis-taloudelliseen tilanteeseen ja henkirikoksia lievempään väkivaltaan. Tutkimus perustuu vuoden 2001 nuorisoriikollisuuskyselyyn eli nuorille tehtyyn kyselyyn, jossa he vastasivat kysymyksiin tekemistään rikoksista. Tutkimuksen mukaan perhetilanteeseen liittyvät riskitekijät²¹ vaikuttivat nuoren väkivaltaisuuteen. Mitä enemmän perhetilanteeseen liittyviä riskitekijöitä on, sitä yleisemmin nuori osallistuu väkivaltaan ja sitä väkivaltaisempi hän on. Jos perheessä on vähän riskitekijöitä, nuoren väkivaltainen käytös vähenee. (Kivivuori 2002b, 58–59.) Näin uutisissa esitetty väite, jonka mukaan taustatekijät eivät vaikuta nuorten väkivaltaisuuteen, ei pidä paikkaansa. Myöskään väite, jonka mukaan ”hyvien perheiden” lapset tekevät väkivaltarikoksia yhtä paljon kuin heikoista sosioekonomisista oloista lähtöisin olevat, ei pidä paikkaansa. Kivivuoren käyttämä mittari on tosin suppea, koska se perustuu vain yhden vuoden otokseen ja tarkastelu rajoittuu henkirikoksia lievempään väkivaltaan.

Julkisuudessa käydyin väkivaltakeskustelun ja yleisten käsitysten ongelma näyttäisi olevan se, että osa esitetyistä väitteistä voidaan perustella tilastojen perusteella ja osa ei. Tilastojen todellisuuden ja median rakentaman todellisuuden vertaaminen ei tuota yksiselitteistä tulosta, mutta joitain kehityssuuntia on havaittavissa. Alle 18-vuotiaiden tekemät tapot, murhat ja surmat ovat lisääntyneet viime vuosina, alle 18-vuotiaiden henkirikoksia tutkitaan yhä useammin murhana ja yhä useampi nuori henkirikoksen tekijä tulee tavallisista oloista moniongelmaisen taustan sijaan. Toisaalta toinen tutkimus kumosi viimeisen väitteen.

Erityisen huolestuttavalta näyttää nuorten tekemien henkirikosten kasvu ikäryhmittäin niin, että yhä nuoremmat tekevät entistä enemmän rikoksia. Odotettavissa voi olla entistä rikollisempia sukupolvia. Näille väitteille huoli pitkälti perustuu, joten näiltä osin media haistoi sosiaalisen ongelman ja toi sen esiin mahdollisesti oikeutetun kohun kautta. On kuitenkin huomattava, että tilastoissa on heikkoutensa ja muistettava se, että nuoret tekevät henkirikoksia edelleen vähän, kymmenkunta vuodessa. Ilmiötä ei kuitenkaan voida

---

²⁰ Tutkimuksen heikkous on vertailtavien ajanjaksojen pituuksien rinnastumattomuus. Koska jälkimmäinen jakso kestää vain pari vuotta, yksittäistapaukset voivat vääristää tulosta.

kieltää tilastojen perusteella, paremminkin tilastot vahvistavat ilmiön. Mittarit ovat osin moninaisia ja tilastot osin ristiriitaisia. Jos ilmiötä ei voida täysin kieltääkään, uutisformaattiin voidaan hyvinkin kirjoittaa uutinen, jonka kärkenä on nuorten tekemien rikosten raaistuminen ja lisääntyminen. Uutinen voi myös pitää osin paikkaansa, osin ei.

Mietitään vielä mediaa kahden armahtavan polun kautta. Jos Heinojen surman julkinen käsitteleminen eli mediaoikeudenkäynti nähdään moraalisen paniikin, huolen tai myrskyn vääristämänä ilmentymänä, konstruktiona, sillä ei pitäisi olla todellisuuspohjaa. Pelkoa tuottavien konstruktioiden rakentaminen on yhteiskunnalle tarpeellinen keino, jota tarvitaan aina läsnä olevien pelkojen purkamiseen. Media osallistuu tähän kuin kanavana, iltapäivälehdet kasvattavat hieman konsernin voittoa ja kansa saa purkaa pelkonsa. Tämä ei poista sitä ongelmaa, ettei olisi väliä, mihin pelot kohdistetaan ja ettei konstruoiduilla peloilla voi olla todellisia vaikutuksia. Toiseus voi myös kiinnostaa yhä enemmän, mitä yhtenäisemmäksi ja turvallisemmaksi yhteiskunta muuttuu. Tällöin huolen tilat muuttuvat yhä voimakkaammiksi, koska pelkoja on enemmän ja arkielämän todelliset pelot ovat vähentyneet, jolloin tarvitaan yhä enemmän toiseuden eli pelon kanavoimisen konstruktiota. Oikeita pelkoja ei ole niin paljon että ne riittäisivät pelon kohteiksi.

Toisaalta jos konstruktio ei olekaan vain konstruktio, vaan pohjautuu reaalityökaluun, jota tilastot tässäkin tapauksessa osin tukevat, osin eivät, media toimii kuten pitääkin. Nuorten tekemät rikokset ovat lisääntyneet, vaikka vain hieman. Se tuo ilmiön julkisuuteen ja samalla julkiseen käsittelyyn, pitää sen siellä herpaantumatta. Tämä auttaa yhteiskuntaa määrittelemään uuden riskin ja mahdollisesti ehkäisemään sen. Poliitikot käyttävät nuorten tekemiä rikoksia keppihevosenaan, mutta tekevät samalla hyvää, kun kiinnittävät asiaan huomiota. Media toimii valppaana vahtikoirana, jonka terävältä vainulta ei jää mikään ilmiö huomaamatta.

---

²¹ Riskitekijöinä tarkasteltiin isän työttömyyttä, isän tai äidin yksinhuoltajuutta ja perheen heikkoa taloudellista tilannetta.

10. JOHTOPÄÄTÖKSET

”Hyvien perheiden pojat murhasivat kylmästi – miksi?” (IS4a 30.8.2001, vinkki.)

Palataan lopuksi Ilta-Sanomien kysymykseen, jonka esitin tutkimukseni alussa. Kysymys voisi kuulua näinkin: Tavalliset nuoret, joista tuli pahoja – miksi? Tämän kysymyksen ympärille Heinojen surman uutisointi rakentuu. Kysymys on ongelma, jota yritetään selvittää tapauksen julkisessa käsittelyssä eli noin puolitoista vuotta kestäneessä mediaoikeudenkäynnissä. Tapausta puitiin satojen juttujen voimin otokseni kolmessa sanomalehdessä Helsingin Sanomissa, Savon Sanomissa ja Ilta-Sanomissa. Surman käsittely kietoutui mediassa syyn etsimisen ja syyllisen nimeämisen ympärille. Kuvio 15 esittelee pääpiirteittäin Heinojen tapauksen käsittelyn herättämän reaktion mediassa.

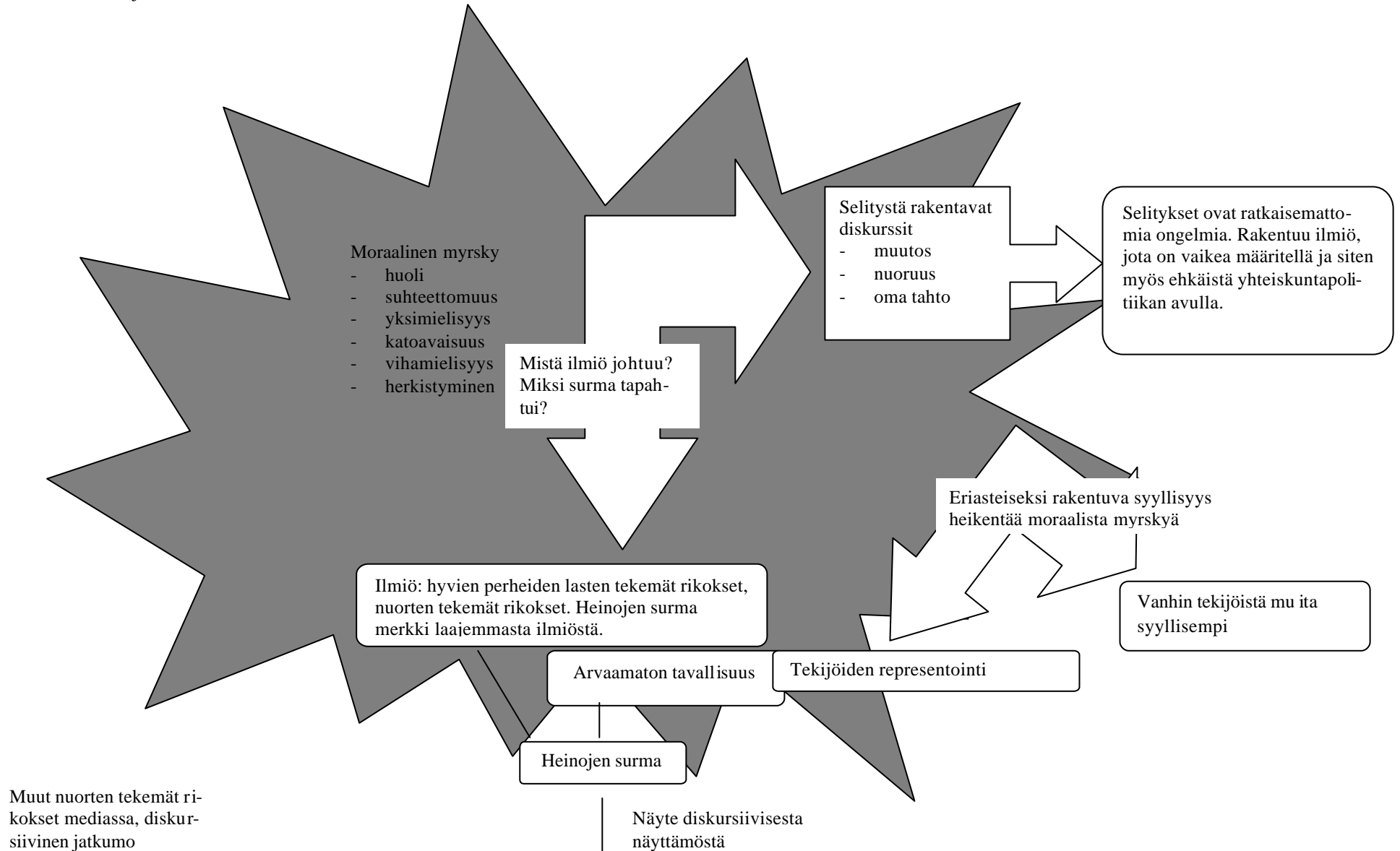
Moraalisen myrskyn pyörteissä rakentuva ilmiö vaatii selityksiä. Tekijät ovat tavallisia ja hyvätaustaisia, eikä heillä olisi oletusten mukaan mitään syytä toimia rikollisesti. Syy re-presentoituu aineistossa kahdella tasolla: surman tehneiden 16–18-vuotiaiden poikien välittömänä motiivina surmata espoolainen pariskunta sekä selityksenä useammalle kuin yhdelle teolle, mediaoikeudenkäynnissä rakentuvalla ilmiöllä nimeltä nuorten tekemät väkivaltarikokset. Lehtien jutut pureutuvat syyn problematiikkaan journalismille tyypillisesti heti tapauksen tultua julki, ja juttuja tematisoidaan paljon syyn ja syyllisyyden näkökulmasta. Syytä representoivista jutuista muodostuu narratiivi. Sen edetessä selviää, onko hyvistä perheistä tulevat nuoret rikoksentekijät uusi yhteiskuntaa uhkaava ilmiö, mistä ilmiö johtuu ja onko joku tai jokin muita syyllisempi.

Meidän ja niiden rajan liudentuminen

Tapauksen julkisessa käsittelyssä syntyy uusi nuorten rikoksentekijöiden representaatio, arvaamattomat tavalliset. Arvaamattoman tavallisen representaatio rakentuu tiedosta, jonka mukaan nuorten henkirikoksen tekijöiden sosioekonominen tausta on tyypillisesti heikko. Heinot surmanneilla pojilla näin ei representoida olevan, vaan nämä neljä espoolaispoikaa representoidaan tavallisina. Tavallisen representaatio syntyy tekstin tasolla sanastollisissa valinnoissa, kun tekijöitä identifioidaan käytöksen ja sosioekonomisen taustan perusteella hyvien perheiden puhtoisina lapsina, joukkona kunnollisia espoolaispoikia. Heidän kuvataan menestyvän harrastuksissaan ja olevan täysin normaalien nuorten maineessa kaveripiirissäkin.

KUVIO 15. Heinojen surman herättämä reaktio mediassa kokoavasti.

Otoksen lehdistä Ilta-Sanomat tosin rakentaa erityisesti vanhimmasta tekijästä muuta kuin tavallisen nuoren. Hänestä tulee tavallista varakkaampi nuori. Samalla kun tekijät ovat puhtoisia naapurinpoikia, heidät representoidaan myös arvaamattomina ja vaarallisina murhaajina. Näin arvaamattoman tavallisen representaatioissa sosiokulttuuristen käytänteiden järkkäminen todentuu tekstin tasolla. Tavalliset, mutta arvaamattomat nuoret tekevät rikoksia – nuoret, joista ei millään olisi voinut arvata. Tavallisen ja arvaamattoman representaatiot kietoutuvat yhteen ja syntyy uusi tavallinen, joka voi myös murhata.

Arvaamaton tavallisuus representoituu myös harkitsevuutena ja suunnitelmallisuutena eli ominaisuuksina, joita nuoriin ei ole totuttu yhdistämään. Arvaamattomuus ei ole uusi ominaisuus nuoriin liitettynä, koska nuoret on totuttu representoimaan käytökseltään ennakoimattomina. Arvaamattomuus saa nyt uudet mittasuhteet, kun ”tavalliset” nuoret murhaavat. Tavallisuudessa on määrittelemättömiä aineksia, mutta tavallisuutta ei ole totuttu pelkäämään eikä suojelemaan. Arvaamattoman tavallisen representaatio synnyttää moraalisen myrskyn ja luo voimakkaan uhkan. Nyt tavallisuudestakin tulee huolestuttavaa, kun se ei enää ole viaton. Arvaamattoman tavallisen representaatio on sittemmin esiintynyt muun muassa Myyrmäen pommi-iskun yhteydessä, kun nuorta tekijää luonnehdittiin uutisoinnissa aluksi tavalliseksi nuoreksi, jonka pomminrakentamisaikeita ei olisi voinut arvata etukäteen hänen ulkomuotonsa tai käytöksensä perusteella.²²

Arvaamattoman tavallisuuden vaarallisuutta lisää se, että tekijät representoidaan niin tavallisina, ettei heitä pystytä identifioimaan rikolliseksi millään keinolla, ei edes ulkoisen olemuksen tai käytöksen perusteella. Ainoastaan vanhimman tekijän käytös antaa aiheutta erotella hänet muista tekijöistä: hänen käytöksensä oikeussalissa representoituu lopulta yhdeksi syyllisyyden mittareista. Tapauksen julkista käsittelyä leimaakin ulkoisen olemuksen ja käytöksen runsas esittäminen, jonka avulla ikään kuin arvioidaan, ovatko tekijät todella tavallisia vai eivät. On mahdollista, että käytöksen perusteella identifiointi jää tavaksi representoida nuoria rikostentekijöitä mediassa.

Heinojen tapauksessa nuorten julkisuuskuvan dikotominen asettelu ”nuoret ongelmana ja ihanteena” särkyi. Murhan tehneet ja yhteiskunnan norminmäärittelylle ongelman aiheuttaneet nuoret ovat eläneet ihannenuoren elämää kunnollisine taustoineen, harrastuksineen ja vanhempineen. Tyypilliset nuorten representaation tavat yhdistyvät, kun ihannenuori onkin yhtä aikaa ongelma, enkeli onkin paholainen. Ei ole vain yhdenlaisia joko hy-

---

²² Myyrmännin kauppakeskuksessa räjähti syksyllä 2002 pommi, joka surmasi useita ihmisiä ja haavoitti monia. Pommin rakensi ja viritti kauppakeskukseen nuori pääkaupunkiseudulta kotoisin oleva poika, joka sai itsekin surmansa räjähdyksessä.

viä tai pahoja nuoria, vaan lukion luokkakuvasta repäisty poika voikin tappaa ihmisen. Normille tulee paineita pullistua, laajeta niin että nuoret rikoksenteelijät voivat tulla myös niin sanotuista hyvistä oloista. Heinojen tapauksessa tekijöiden tausta leimaa heidät tavallista syyllisemmiksi, sillä nuorilla oli taustansa vuoksi kaikki mahdollisuudet kasvaa kunnon kansalaisiksi. Tausta legitimoii julkisen revittelyn: tekijät ovat tavallisia, ja mediaoikeudenkäynnin pitää käsitellä asia tarkoin, että syy tavallisen muuttumiseen vaaralliseksi saadaan selville. Median kiinnostusta selittää se, että tapauksessa yhdistyy monta uutisarvon ylittävää asiaa: tapauksessa yhdistyy kolme toisiinsa kuulumatonta asiaa: nuoruus, hyväosaisuus ja rikoksista vakavin, murha. Heinojen surman kiinnostavuutta lisääkin tämä kolminkertainen toiseus.

Uuden tavallisen representaatio tarjoillaan lukijalle ja nuorille mutta myös meille, teksteissä rakentuvalle yhteisölle. Lukija asemoituu diskursiivisissa käytänteissä tavallisiin eli meihin, jota muutos arvaamattomaksi koskee. Representaatio luo uhkaa, sillä toiseus tulee lähelle normaalia meitä, jopa yhtyy meihin. Anomaliaa ei voidakaan työntää marginaaliin, koska samalla marginaaliin tulisi työnnettyä osa meitä. Representaatiossa hyvä onkin paha, mutta määrittelemättömällä tavalla, jolloin paha ”kasvaa” osaksi hyvää, tavallista. Vastakohtat yhdistyvät samaan representaatioon, istuvat samaan merkitykseen. Uhmaavaa epäjärjestystä rakentuu erityisesti toisessa näytöksessä, kun tekijät representoidaan joukkona arvaamattomia tavallisia.

Ongelma syntyy ja määrittyy moraalisisessa myrskyssä

Mediaoikeudenkäynnin lähtökohdaksi eli käsiteltäväksi ongelmaksi määrittyy toisessa näytöksessä tavallisten ja ”hyvien perheiden” nuorten tekemät rikokset. Ilmiö on poikkeama normista, ja se horjuttaa sosiokulttuurista järjestystä. Poikkeama syntyy, kun yhteiskunnan riskien ennakointi pettää. Nuorten tekemistä rikoksista muodostuu kiireellisiä toimia vaativa sosiaalinen ongelma, joka saa uuden piirteen: tavalliset nuoret rikosenteelijät, joiden väkivaltaisuuden syytä on vaikea selittää. Näin myös riskien määrittely ja ennakointi jää vajavaiseksi. Sosiokulttuuriseen järjestykseen tulee särö, jota ei pystytä ainakaan heti korjaamaan. Heinojen surman ja samalla laajemman ilmiön syytä jalkaudutaan etsimään, että huoli lieventyisi.

Heinojen surma liitetään heti mediassa muiden nuorten tekemien henkirikosten jatkumolle. Surmaa verrataan nuorten väkivaltaisuuksiin tekijöiden iän ja teon ennakoimattomuuden perusteella. Toisaalta tapaus määritellään kuitenkin poikkeukselliseksi ja käsitämättömäksi. Syntyy ristiriita: Teko on toisaalta poikkeuksellinen ja vertaansa vailla. Silti

se rakentuu merkiksi vakavasta ja yhteiskunnan järjestystä uhkaavasta sekä paisuvasta ongelmasta, nuorten tekemistä vakavista ja julmista väkivaltarikoksista sekä ”arvaamattomien tavallisten”, tavallisten nuorten tekemistä teoista. Rakentuu ilmiö, joka herättää huolen. Huolta voisi kutsua moraaliseksi paniikiksi, mutta paniikki on liian vahva ilmaus tässä tapauksessa, vaikka kaikki moraalisen paniikin prosessin piirteet täyttyvät. En kutsu reaktiota moraaliseksi paniikiksi, koska työni tarkastelee pitkälti vain mediassa rakentuvia konstruktioita, ei esimerkiksi muodollisen ja epämuodollisen kontrollikoneiston reaktioita muuten kuin median välityksellä. Jotta paniikin alkuperäinen määritelmä täytyisi, tulisi tutkia muun muassa Heinojen surman herättämää reaktiota yleisössä, mitä en ole tehnyt. Kutsunkin ilmiötä moraaliseksi myrskyksi tai huoleksi. Myrsky on osuva metafora siksi, että Heinojen tapauksessa huoli vallitsee hetken, laantuu ja katoaa sitten, vaikka media yrittää puhalttaa myrskyä uudestaan henkiin.

Media osaltaan luo itse huolen hakiessaan syytä ja päivitellensä tapahtunutta. Sosiokulttuuristen käytänteiden ja diskursiivisten käytänteiden vuorovaikutus on kiinnostavaa. Sosiokulttuurisissa käytänteissä syntynyt hämmennys herättää huolen. Huoli todentuu diskursiivisissa eli journalistisissa käytänteissä uhkan rakentumisena ja korostamisena muun muassa uutiskriteerien vuoksi. Toisaalta juuri diskursiiviset käytänteet voivat synnyttää huolen: huolta tarvitaan, että tapaus olisi uutisarvoinen.

Juuri diskursiiviset käytänteet vaikuttanevat siihen, että tapauksen herättämä huoli ilmenee eri voimakkuuksin otoksen lehdissä. Helsingin Sanomat ja Ilta-Sanomat rakentavat huolta ja samalla yhteisyyttä selkeimmin, Savon Sanomat vähiten. Heinojen surma tapahtui lähellä HS:n ja IS:n tärkeimpiä levikkialueita mutta kaukana SS:n levikkialueesta, mikä vaikuttanee siihen, kuinka tärkeänä uutisoinnin aiheena tapausta pidetään eri lehdissä. HS tuntuu erityisesti soveltavan läheisyyden kriteeriä kuvapolitiikassaan. Pojista esimerkiksi julkaistaan kuvia, vaikka he ovat vasta rikoksesta epäiltyjä. IS iltapäivälehtenä kärjistää tapahtumat lehden konseptin vuoksi pisimmälle ja käyttää huolta hyväkseen uutisoinnissa. Mitä kärjekkäämpi, huolestuttavampi ja uhkaavampi uutisen kertoma tarina on, sitä enemmän lehden oletetaan myyvän. Iltapäivälehdessä myös me-yhteisön rakentuminen on selkeintä.

Ilta-Sanomat ja Helsingin Sanomat rakentavat tapauksesta selkeimmin huolestuttavan ilmiön kehystävien juttujen avulla. IS uutisoi iltapäivälehtimäisesti mutta asiallisesti pohtien ilmiön syytä ja syntyä monelta kannalta. HS:ssa tekijöiden syyllisyyden representaatiot rakentuvat yllättävän vahvana. IS ei olekaan yleisen käsityksen mukaisesti pahin syyllistäjä, päinvastoin. Iltapäivälehti toteuttaa tehtävänsä sosiaalisten ongelmien esiin-

nostajana ja puheenaihemoottorina, ja siinä onkin sen käsittelytavan arvo. Se synnyttää puheenaiheen ”hyvien perheiden nuoret uhkana yhteiskuntajärjestykselle” ja antaa kansan puhua mielipidepalstallaan. Ilta-Sanomat pohtii, onko hyvien perheiden lapsissa tai nimenomaan vanhemmissa jotain vialla. Savon Sanomat pohtii vanhempien roolia pääkirjoituksissaan, Helsingin Sanomissa vanhempien vaikutusta lastensa tekemisiin ei juuri käsitellä.

Syytetyt: Muutos, nuoruus ja oma tahto

Moraalisessa myrskyssä rakentuva voimakas yhteisyys tiivistyy huoleen siitä, mikä nuoriamme vaivaa. Kysymys ilmaisee huolta mutta myös aiheuttaa sitä, ja kysymykseen vastataan erilaisten selitysten avulla. Heinojen surman herättämän huolen on kanavoitua ulos ja se kohdentuu selitystä merkityksellistävissä diskursseissa nuoriin, nuoruuteen ja muutokseen, joka riivaa yhteiskuntaa.

Muutoksen diskurssissa selitys merkityksellistyy muutoksessa. Syytetyt penkille istutetaan yhteiskunnassamme jylläävä muutos, joka representoituu yhteiskuntarakenteiden ja arvojen rappeutumisena, nuorten ja nuoruuden muutoksena sekä vanhemmuuden ja vanhempien muutoksena. Muutos on rapauttanut yhteiskunnan rakenteet niin, että nuoret voivat pahoin ja tekevät rikoksia. Kiinnostavaa diskurssissa on sen hegemoninen asema ja se, että muutos representoituu enemmänkin arvojen rappiona kuin yhteiskuntarakenteiden muutoksena. Arvot ovat kadonneet muutoksen vuoksi: kukaan ei enää tiedä, mikä on oikein ja mikä väärin. Heinojen surmaajista muodostuu ikoni moraalisesti kieroön kasvaneille nuorille, jotka edustavat koko yhteisöä uhkaavaa tietynlaista yltiöindividualismia, oman edun tavoittelua. Oikean ja väärän hämärtymisen pelätään olevan uuden sukupolven ominaispiirre tai pahimmassa tapauksessa koko yhteisön.

Muutos representoituu tietynlaisena vapautumisena. Kun arvot ovat kadonneet, ei ole sääntöjä, ei yhteisöllisyyttä, vain postmoderneja yksilöllisiä ”venyvän purkan” kaltaisia arvoja, jotka sallivat yksilön käyttäytyä kuinka vain. Tällaista yksilöllistymistä vastaan kapinoidaan, yhteisöllisyys halutaan takaisin. Tämä kuvastuu myös kaipuuna entisiin aikoihin: ennen kaikki oli paremmin, ennen riitti vähäkin, nykyään ei riitä mikään. Perinteistä kasvatusta, kuria ja järjestystä vaaditaan takaisin. Vanhempien ja aikuisten pitää olla selvästi auktoriteetteja, muuten seuraukset ovat katastrofaaliset.

Myös yhteiskunnan perusyksikkö perhe on rappeutunut, koska vanhemmat eivät osaa, halua tai pysty esimerkiksi työelämän kasvaneiden vaatimusten vuoksi hoitamaan kasvatustehtäväänsä. Rappio ulottuu lapsiin, jotka oireilevat tekemällä rikoksia. Yhteis-

kunnan modernisaatiokehitys on yksi syytetyistä. Modernisaatio ilmenee esimerkiksi alati vaativammaksi muuttavana työelämänä, joka imee mehut vanhemmista. Toisaalta vanhempia representoidaan myös niin, että he itse vapaaehtoisesti ja omasta halustaan antautuvat yhteiskunnan kasvaville vaatimuksille.

Yltäkylläisyyden ja ”liiallisen hyvinvoinnin” vaikutusta nuoria kohdanneeseen muutoksen pohditaan myös. Tällöin rakentuu uusi mahdollinen vaara, jossa hyvä sosioekonominen tausta representoituu ehdotukseksi uudesta riskistä, joka altistaa nuoret tekemään rikoksia. Nuori ja nuori rikosentekijä on aina uhri: joko heikkojen lähtökohtien tai liian hyvien lähtökohtien uhri, jälkimmäisen Heinojen surman julkisessa käsittelyssä. Tekijöiden rahan käyttöä käsiteltiin paljon julkisuudessa, mikä viestii halusta tietää, ovatko nuoret hemmoteltuja ja voiko liiallinen raha tehdä ihmisestä murhaajan. Tekijöiden motiiviksi esittämää rahan tarvetta ei paheksuta suoraan vaan rahan ahneus esitetään yleisenä nykyajan ihmisen ja yhteiskunnan piirteenä. Ahneutta paheksutaan ”markkinatalouden arvojen” nimissä, ei yksilön ominaisuutena. Syntyy ristiriita, jossa yksilöllä on oikeus olla ahne, mutta yhteisöllä ei. Arvot representoidaan myös itsenäisenä toimijana, eriytyneeksi yksilöistä ja yhteisöstä - arvot ovat jotain muuta kuin me ja meille kuuluvaa.

Mediaoikeudenkäynnissä teosta syytetyksi joutuu myös nuoruus. Nuoruuden diskurssissa nuoruus esitetään pahoille vaikutteille alttiina ikäkautena. Huonoja vaikutteita antavat väkivaltaviihde ja myöhemmissä näytöksissä vanhin tekijöistä, 18-vuotias. Nuoruus representoituu diskurssissa aikana, jolloin nuoria on suojeltava pahalta ja jopa toisensa seuralta, koska nuorten päässä voi kehittyä ”millaisia ajatuksia tahansa”. Nuoruudesta rakentuu diskurssissa uhka: se on riski yhteiskunnan tasapainolle siksi, että nuori ikä altistaa pahoille vaikutteille kuten väkivaltaviihteelle ja pahoille kavereille. Nuoria pitää suojella, koska ikää ei voi muuttaa. Vanhempien on huolehdittava lapsistaan, etteivät lapset altistuisi pahaan johtaville vaikutteille. Nuoruus sinänsä on vaarallista aikaa, ja nuoret rakentuvat lopulta vaaraksi itselleen ja samalla myös ympäristölle. Nuoruus representoituu ongelmaksi luonteensa vuoksi. Tässä diskurssissa väkivaltaviihde saa opettajan aseman ja nuoret representoituvat tyypillisesti uhreiksi ja oppilaan rooliin. Väkivaltaviihteen roolia Heinojen surmiin ja nuorten tekemiin rikoksiin pohditaan laajasti ja sen esittämiselle vaaditaan rajoituksia.

Syytettynä mediaoikeudenkäynnissä kuullaan myös nuorten oma valintaa ja tahtoa, tosin vain lyhyen aikaa, sillä vapaan tahdon, oman valinnan diskurssi on hyvin marginaalinen. Vapaan tahdon diskurssissa syy esitetään tulokseksi tekijän omasta valinnasta. Tämä diskurssi ei vastuuta ketään muuta kuin tekijää itseään.

Yhteistä kaikissa selitystä rakentavissa diskursseissa on nuorten esittäminen uhrina ja uhkana oman valinnan diskurssia lukuun ottamatta. Uhkan rakentaminen on tiedotusvälineille tyypillinen tapa käsitellä asioita ja etenkin nuoria. Nuoret rikoksentekijät representoituvat uhkaksi ja toiseksi, jota työnnetään erilleen meistä sekä osaksi meitä, uhreja. Nämä representaatiot luovat jännitettä diskurssin sisälle – tasapainoillaan sen kanssa, ovatko tekijät viattomia ikänsä takia hairahtuneita nuoria vai sittenkin rikoksensa takia toisia. Nuoret representoituvat vaarallisina ja subjekteina mutta myös suojeltavina ja uhreina, objekteina. Kun nuoret esitetään uhreina, he ovat syyttömiä ja vastuunkantajaa tekoon haetaan muualta. Nuoret esimerkiksi representoidaan monimuotoisen rappion uhreina ja jopa niin, etteivät uhrin ole tekstissä läsnä laisinkaan. Muutos on työntänyt heidät sivuun. Tämä tuottaa kuvan, että he ovat vain oireilijoita eivätkä vastuussa teoistaan, koska nuoret eivät voi vaikuttaa ilmiön todelliseen syyhyn eli muutokseen. He ovat muutoksen uhreja kuten muukin yhteisö ja yhteiskunta, yksi osa suurta muutosta.

Nuoruudesta tulee alttiutensa vuoksi ongelma, uhka, jota on vaikea hallita. Tällöin uhrius aiheuttaa huolta ja uhkaa, koska se on vaara yhteiskuntajärjestykselle ja turvallisuudelle. Myös nuorissa tapahtunut muutos arvaamattomiksi tavallisiksi on uhka, joka järkyttää yhteiskunnan perusteita: normisotalisaatio ei enää toimi tavallistenkaan kohdalla, kun kuka tahansa voi muuttua arvaamattomaksi tavalliseksi. Tämä on omiaan lisäämään huolta, kun riskiä ei kyetä määrittelemään. Representaatio herättää vain lisää kysymyksiä siitä, mikä nuoria tai yhteiskuntaa vaivaa ja mikä meitä uhkaa.

Selitystä rakentavien diskurssien merkitys: vastuu ei ole meidän

Selitystä rakentavissa diskursseissa yhteiskuntapolitiikan kannalta olennaista on vastuun pallottelu yksilöltä yhteisölle. Yhteiskunnan kasvavia vaatimuksia syyllistetään mielellään ja syyllistä haetaan yksilön ulottumattomissa olevista valinnoista. Vaikuttaa siltä, että ulkoiset syyt on helpompi asettaa syyllisen penkille kuin yksilön omat valinnat. Myös ihmisryhmien eli tässä tapauksessa nuorten yleistä huonovointisuutta syyllistetään, ei esimerkiksi koko yhteisön vieraantuneisuutta ja kyvyttömyyttä ratkaista omia ongelmiaan. Näin yhteisön jäsenet representoituvat vastuuttomina omista teoistaan, koska tekojen syyt voidaan siirtää yksilön ulkopuolelle.

Mielenkiintoisessa ristiriidassa tämän havainnon kanssa on psykologien voimakas asema ongelman määrittelijänä selitystä rakentavissa diskursseissa. Voisi olettaa, että heidän vahva roolinsa näkyisi selitysten representoimisessa yksilön sisäisinä syinä. Kun syy määrittyy yksilön sisäiseksi syyksi, yhteisö antaa periksi ongelman edessä. Yhteiskunnal-

lisiä toimia ongelman ratkaisemiseksi ei tarvita, koska ongelma on yksilön sisäinen eikä yhteisön. Yhteisön toiminnalla ei voida ongelmaan vaikuttaa. Toisaalta sekä mielipide- että faktajutuissa nuorten ennakoimatonta käytöstä selitetään yhteisön arvojen rappioitumisella, jolloin uhkan representoidaan koskettavan koko yhteisöä. Syntyy dikotominen aselema: onko koko yhteisö pilalla ja elinkelvoton vai ovatko vain yksittäiset yksilöt rappeuneet yhteiskuntakelvottomiksi. Nuorten kohtalo ei sinällään riittäisikään herättämään kohtuutonta huolta, mutta kyseessä on koko yhteisön tulevaisuus, jota nuoret rikoksenteijät ja Heinojen surmaajat vaarantavat. Me-yhteisökin on uhri: tavallisuuden laajentumisen aiheuttaman uhkan uhri ja muutoksen uhri.

Selitystä rakentavat diskurssit ovat yhteiskuntapolitiikan kannalta merkittäviä, koska ne kertovat, millaiseksi sosiaalinen ongelma määritellään eli tässä tapauksessa hyvien perheiden lasten tekemät rikokset tai nuorten tekemät rikokset yleensä. Mediassa rakentuvilla konstruktiolla on väliä, koska ne vaikuttavat ongelman määrittelyyn. Ongelman määrittelystä riippuu, kuinka ongelmaa käsitellään päätöksentekoeleimissä ja millaisiin toimiin ongelman vuoksi ryhdytään. Ongelman määrittelyyn vaikuttaa se, mikä katsotaan ongelman syyksi, koska juuri ongelman syyhynhän yhteiskuntapolitiikalla pitäisi pureutua. Syyn määrittämisen avulla ongelmaa pystyttäisiin mahdollisesti lieventämään ja ehkäisemään.

Ongelman pitäisi politisoitua, että tapauksen herättämällä kohulla olisi todellisia seurauksia. Politisoimalla määritellään, nähdäänkö ongelmat yhteiskuntapolitiikan ulottuvilla oleviksi ja mistä ongelmaan pitäisi löytyä ratkaisu. Politisoituminen jää Heinojen tapauksen käsittelyssä heikoksi, mutta ongelman myöhemmän käsittelyn kannalta olennaista on, että nuorten tekemiin rikoksiin kiinnitettiin huomiota vaikei konkreettisiin toimiin näkyvästi ryhdyttykään. Kun syksyllä 2002 Myyrmäen kauppakeskuksessa räjähti ja räjäyttäjäksi oli alle 20-vuotias nuori, keskustelu ikään kuin jatkui siitä, mihin se jäi kytymään Heinojen tapauksessa. Heinojen surman voisi ajatella antaneen sykäyksen asian politisoitumiselle, vaikei tapauksen käsittelyssä vaadittukaan kovin paljon selkeitä toimia ongelman ratkaisemiseksi eikä syytä etsitty tarmokkaasti yhteiskunnan rakenteista.

Selkeän politisoitumisen puute Heinojen surman julkisessa käsittelyssä ei ole ihme, sillä yhteiskunta joutuu uuden tilanteen eteen. On pohdittava, voivatko hyvien perheiden rikolliset lapset olla suojeltavia, kun he ovat murhanneet harkitusti kaksi ihmistä. Teko tekee heistä rikollisia eli ei-suojeltavia ja hyljeksittyjä. Nuoret representoidaan kuitenkin suojeltavina, mutta että heistä tulee sellaisia, tarvitaan väkivaltaviihde ja poikajoukon vanhin sekä vanhemmat, *joilta* heitä voidaan suojella. Heistä, hyvien perheiden hairahtuneista lapsista, pitäisi tulla uusi sosiaalisen suojelun kohde. Suojeltavina on silloin myös me-

yhteisö: yhteisö on tavallinen kuten suojeltavatkin. Toisaalta hyvien perheiden lasten ei pitäisi missään nimessä olla suojeltavia, koska heistä tulee uusi rasitus yhteiskunnalle. Uuden, ehdotetun riskiryhmän hylkääminen on tällaisessa tilanteessa mahdollista, sillä uutta suojeltavien ryhmää ei haluta hyväksyä. Samalla me-yhteisön pitäisi hyväksyä oma arvaamattomuutensa, uhriutensa ja suojeltavuutensa.

Onkin kiinnostavaa, kuinka moraalisen myrskyn ja hyvän vihollisen yhteinen tehtävä näyttäytyy tapauksen saamassa julkisuudessa: ne luovat yhteisyyttä. Hyvän vihollisen eli lähinnä väkivaltaviihteen rooli on vahvasti yhteisyyttä luova samoin kuin koko syyllisen etsimisen prosessi. Konsensus kuitenkin häviää, kun pitäisi miettiä, mitä tehdä ongelman ratkaisemiseksi. Tapauksen herättämästä huolesta rakentuu toiminnan vaatimus; haaste, joka kohdistuu yhteisöön ja mediaan. Yhteisöstä yksilöityvät esille vanhemmat kasvattajina ja päättäjät, joilta odotetaan lähinnä nuorten ”laittamista kuriin”.

Moraalisen myrskyn prosessissa Heinojen tapauksen herättämä huoli aktivoi sekä sosiaalisen että formaalisen kontrollikoneiston. Yleisönosastoissa vaaditaan villiintyneitä nuoria kuriin, nykyistä tiukempaa valvontaa ja kovempia rangaistuksia nuorille. Poliisi toivoo vanhempien vahtivan lapsiaan aiempaa tarkemmin. Kontrollikoneisto reagoi kuten voi odottaa, mutta on syytä pohtia, kohdistuuko koneiston virittely kohteeseensa, kun riskiryhmäksi ehdotetaan uutta ryhmää, hyvien perheiden lapsia. Kuinka ehkäistä heidän yllettävät ja ennakoimattomat rikoksensa?

Diskurssit puolestaan merkityksellistävät syyn muutoksen, nuoren iän ja vapaan tahdon avulla. Kontrollikoneiston toimet eivät koske muutosta eikä vapaaseen tahtoon voi vaikuttaa. Ainoa, mihin voidaan vaikuttaa kontrollin tiukentamisella, on nuoret kollektiivina. Tämä ”nuorten laittaminen kuriin” kontrollia koventamalla on perinteinen tapa reagoida nuorten tekoihin. Reaktio on luonnollinen, koska vaaran uhatessa nuoret ovat ainoa kohde, jota voidaan kontrolloida ja joihin kontrolli voidaan ulottaa. Esimerkiksi keväällä 2003 julkisuudessa keskusteltiin nuorten rikollisten rangaistusten koventamisesta. Toisaalta pyrittiin myös ennaltaehkäiseviin toimiin. Kevään 2003 yhteisvastuukeräyksen tuotto suunnattiin nuorten tekemien rikosten ehkäisyyn. Sinänsä ilmiön julkisen käsittelyn tulos on nurinkurinen: yhteisvastuukeräyksen tuotot tuskin menevät ”hyvien perheiden” lapsille; heille, jotka huolen aiheuttivat. Yhteisössä vaikuttavan huolen ja hädän vuoksi toimet kohdistuvat mahdollisesti sivuun alkuperäisestä huolenaiheesta.

Heinojen tapauksessa syntyy huolestuttava ilmiö moraalisen myrskyn pyörteissä, mutta ilmiö jää epämääräiseksi rajoiltaan ja selitys jää hämäräksi. Tällöin yhteiskuntapolitiikan avulla on vaikea päästä käsiksi siihen, mistä ongelma johtuu. Kun toimiin kuitenkin

ryhdytään, ne voivat helposti kohdistua väärin moraalisen myrskyn prosessin vuoksi. Resursseja haaskautuu ja todelliset ongelmat pahenevat. Jos ongelman määrittely jää kesken, mitään ei voida tehdä tehokkaasti. Selitystä rakentavat diskurssit osoittavat, että ongelma on ratkaisematon, koska se ei ole yksilön vastuun ulottuvilla, yksilön toimien hallittavissa: kuinka hallita epämääräistä arvojen muutosta, aina ongelmana koettua nuorta ikää tai yksilön omaa tahtoa? Yhteiskuntapolitiikka on tällaisten selitysten ja ongelmien edessä toime- ton, vailla tehtävää.

Oikeutettu, hyvä konstruktio?

Katsaus todellisuuteen paljastaa, ettei kysymys nuorten voinnista eikä median esiin nos- tama huoli ole turha. Tilastojen valossa nuorten tekemät rikokset ovat lisääntyneet. Kasvu ei tosin ole suurta, ja absoluuttiset henkirikosluvut ovat edelleen pieniä historiallisesti ver- rattuna. Median luoma konstruktio tilanteesta onkin liioitteleva, kun nuorten tekemien ri- kosten määrää tarkastellaan absoluuttisina lukuina. Esimerkiksi vuonna 2001 seitsemän al- le 20-vuotiasta teki henkirikoksen, vuonna 2002 vastaava luku oli yhdeksän.

Moraalinen myrsky on kuitenkin tietyllä tavalla oikeutettu tilastojen perusteella. Ti- lastot tukevat myös väitettä, jonka mukaan nuoret henkirikoksen tekijät tulevat entistä useammin tavallisista perheistä. Tällöin voi ajatella, että media haistoi tilanteen ja ilmiön. Sanomalehtiä ja etenkin iltapäivälehtiä tulisikin kiittää puheenaiheen nostamisesta ja her- kästä reagoinnista sosiaaliseen ongelmaan.

Heinojen tapaus houkutteleeekin pohtimaan moraalisen paniikin, tässä tapauksessa moraalisen myrskyn, hyviä vaikutuksia, sen uutta tuottavaa voimaa. Yhtä lailla kuin mo- raalisella myrskyllä voi olla huonoja vaikutuksia, se voi vaikuttaa myönteisesti, vaikka so- siaaliseen konstruktionismiin perustuvat tutkimukset päätyvät usein kritisoimaan mediaa sen rakentamista kuvista. Niinpä kuva median todellisuutta tuottavasta voimasta on kiel- teinen. Tällöin tutkijat sortuvat siihen, mistä mediaa kritisoivat. Median konstruoimilla huolen tiloilla voi olla hyviä seurauksia. Huoli voi tuottaa muutoksia lainsäädäntöön, sosi- aalipolitiikkaan ja sosiokulttuuristen käytänteiden tasolla siihen, kuinka yhteiskunta käsit- tää itsensä. Julkinen käsittely voi myös nostaa uusia ongelmaehtotelmia keskusteluun, ku- ten Heinojen tapauksen seurauksena käy. Tapaus tuo uutta sosiokulttuuriseen järjestyk- seen, kun syntyy uusi riskiryhmä, hyvien perheiden murhaavat lapset tai ainakin ehdotus sellaiseksi. Se on tavallaan hyvä: rikollisen kategoria tulee lähemmäksi tavallista, jolloin sosiaaliseen ongelmaan saatetaan suhtautua vakavammin. Jos kenen tahansa lapsesta voi tulla murhaaja eivätkä rikoksia teekään vain ne toiset, yhteiskunnan huono-osaiset, ongel-

maan todennäköisesti puututaan tehokkaammin poliittisessa päätöksenteossa. Julkista käsittelyä leimasi toki vahvasti diskursiivisten käytänteiden vaikutus, kun muun muassa uutiskriteerien vuoksi tilanteesta luotiin suurta uhkaa. Uutiskriteerit harvoin luovat mistään ilmiöstä mairittelevaa kuvaa. Arvaamattoman tavallisuuden syntyminen voi herättää myös tutkijat, sillä ongelmattomuus motivoi harvoin tutkimaan. Normi eli nuorten enemmistö, joka ei yleensä aiheuta näkyviä ongelmia tai huolen tiloja, ei välttämättä osu tieteentekijöiden suurennuslasin alle.

Median toiminnasta voi olla muitakin hyviä seurauksia. Vaikka rikollisuus vähentyisi, rikokset pysyvät julkisuudessa median ansiosta. Näin rikosten aiheuttamat ongelmat ja mahdollisesti myös taustalla olevat syyt tiedostetaan, jolloin rikoksia torjutaan edelleen voimakkaasti. Seurauksena voi olla entistä turvallisempi yhteiskunta. Heinojen tapauksessa nuorten tekemät rikokset otettiin median agendalle, mikä voi olla hyvä rikosten ehkäisemisen kannalta. On kuitenkin huomattava, että ongelma voi määrittyä väärin huolen aiheuttaman suhteettomuuden vuoksi. Jos ongelma on ”hyvien perheiden rikoksia tekevät lapset”, pitäisi miettiä tarkoin, kuinka ongelmaa ehkäistään. Esimerkiksi sosiaalitoimen tai poliisitoimen vahvistaminen ei todennäköisesti ulotu sosioekonomisesti turvattuihin lapsiin, koska kyseisillä viranomaisilla ei ole juuri kosketuspintaa heidän elämässään.

Heinojen tapauksen julkisessa käsittelyssä ongelma määritellään hyvien perheiden lasten tekemiksi rikoksiksi, mutta päätelmät tehdään kaikkien nuorten tekemien tilastoitujen henkirikosten perusteella, ei pelkästään hyvien perheiden lasten. Ongelma jää siis epämääräiseksi rajoiltaan. Jos uusi ongelma on vain konstruktio ja siihen uhrataan paljon yhteiskunnallisia voimavaroja esimerkiksi poliittisessa päätöksenteossa, konstruktio johtaa harhaan. Seuraukset voivat olla reagointia konstruktioon eivätkä itse tapahtuneeseen. Huomio kiinnittyy silloin oletettuun ongelmaan, kuvitelmaan ongelmasta, ei suuremman avun tarpeessa oleviin ihmisryhmiin, kun riennetään auttamaan ”tavallisia nuoria”, joilla ei olekaan mitään hätää. Moraalinen myrsky ja tapauksen rakentaminen ilmiöksi voi kuitenkin antaa perusteen koveneville rangaistuskäytännöille.

Yhteisyyden uusi tehtävä

Yhteinen juonne Heinojen surman uutisoinnissa on voimakas me-yhteisön rakentuminen yhteisen huolenaiheen vuoksi. Huoli aiheutuu taustaoletuksesta, että tilanne on nyt vakavampi kuin koskaan, koska taloudellisesta hyvinvoinnista lähtökohdista sikiää rikollisuutta. Tämä sotii hyvinvointivaltion perustaa vastaan; ajatusta siitä, että tasaisesti jakautunut hyvinvointi tuottaa ja ylläpitää järjestystä. Olisikin tärkeää määritellä riski, mahdollinen yh-

teiskunnan syöpäläinen, joka kalvaa nuorta sukupolvea tai mahdollisesti koko yhteiskuntaa, koska sosialisaatiokoneisto ei toimi odotetusti ja toivotusti. Lukija asemoituu diskursiivisissa käytänteissä osaksi tätä huolestunutta ja epäjärjestyksen uhkaamaa yhteisöä, jonka pitäisi ryhtyä toimiin tilanteen korjaamiseksi. Yhteisön huolesta ja epävarmuudesta uudessa tilanteessa kertoo myös voimakas vaatimus saada tekijöiden kasvot julkisuuteen ikään kuin tekijöiden ulkonäkö auttaisi pahan identifioimisessa. Media representoituukin Heinojen tapauksen mediamyllytyksessä julkisena häpeäpaaluna ja osana murhaajille kuuluvaa rangaistusta.

Moraalisen myrskyn prosessissa usein näkyvää vihamielisyyttä ei Heinojen tapauksessa ilmene paljon, mikä on kiinnostavaa. Nuorten hellä kohtelu voi johtua siitä, että tekijät representoituvat meinä, ja vihan sijaan ilmenee valtavaa huolta hyvien perheiden huonosti voivia lapsia kohtaan. Me-ne -asetelma koskee aikuisuutta ja nuoruutta, ei pahaa ja hyvää, koska niitä ei voida enää erottaa toisistaan – tavallisuus on jo muuttunut uudeksi tavallisuudeksi, johon kuuluu paha. Yhteisyyttä ei ilmene siksi, että murhaajat voitaisiin työntää marginaaliin. Yhteisyyden voikin ajatella perustuvan huoleen nuorista ja lapsista eli tulevaisuudesta, ja yhteisyyden tehtävä on poistaa ongelma ja ehkäistä riski. Huoli kääntyykin siinä mielessä hyväksi, koska se vaatii todellisia eikä marginalisoivia toimia. Ryhmää ei esitetä yhteiskunnallisena häiriönä, koska se tulee hyvistä perheistä. Heidä ei tuomita, heidät laitetaan uhrin asemaan. Ongelmaksi määrittävät muut asiat kuten muutos, tausta, vanhemmat ja väkivaltaviihde. Yhteisyys saakin uuden tehtävän, kun sen avulla suojellaan meihin kuuluvaa vaarallisuutta eli arvaamattomia tavallisia.

Häpeäpaaluun ripustetaan vain yksi nuori

Kun mediaoikeudenkäynti etenee ja kuukaudet vierivät, tekijöiden syyllisyys alkaa rakentua eriasteiseksi. Vanhimmasta tekijästä, joukon 18-vuotiaasta eli ainoasta täysi-ikäisestä, rakentuu erilaisin representoinnin keinoin tekijäjoukon syyllisin. Hän representoituu nuoruuden diskurssissa konnaksi väkivaltaviihteen rinnalle. Nuoremmat tekijät esitetään nuoruuden diskurssissa viattomiksi ja vanhimman tekijän uhriksi, hölmöiksi apulaisiksi. Vanhin sen sijaan representoidaan uhmakkaaksi ja ylimieliseksi pahikseksi. Nuoremmat representoituvat vähemmän vaarallisina kuin 18-vuotias. He lähenevät normaalia, liukuvat osittain pois arvaamattomasta tavallisuudesta. Nuorempien tekijöiden toiminta pystytään selittämään, jolloin heidän osallisuutensa rikokseen on vähemmän huolestuttavaa kuin vanhimman tekijän.

Vanhin tekijöistä jää arvaamattoman tavallisen representaatioon ja hänen toimintansa representoituu eniten oman valinnan seuraukseksi. Hän toimii rationaalisesti ja harkit-

sevasti, ratkaisee taloudellisen ongelmansa murhaamalla. Erityisesti Helsingin Sanomissa hänet esitetään joukon nuorempien oppi-isänä, joka värväsi viattomat ja ymmärtämättömät toverinsa murhaamaan. 18-vuotiaan toimintaa ei pystytä ”järkevästi” perustelemaan, ja hän etäänyty entistä kauemmas normaalista kohti patologista ja mystifioitua pahaa. Eriasteisen syyllisyyden representoiminen auttaa normijärjestykseen syntyneen särön korjaamisessa. Normi vakiintuu ja kristallisoituu nuorempien tekijöiden kohdalla, mutta ei 18-vuotiaan. Julkisessa häpeäpaalussa on kärjistetyksi sanottuna lopulta vain yksi nuori, tekijöistä vanhin. Näin käy erityisesti HS:ssa.

Tekijöiden representaatiot rakentuvat tekstin tasolla käytöksen ja toiminnan kuvailussa sekä objektiivisuuden strategisen rituaalin konventioiden erilaisella soveltamisella. SS:ssa ja IS:ssa vanhin tekijä representoituu vähemmän syylliseksi ennen tuomion julistamista kuin HS:ssa ja nuoremmat tekijät ovat vähemmän yhtä joukkoa kuin HS:ssa. IS:ssa rakentuu monipuolisin ja vaihtelevin kuva tekijöistä ja ikään kuin pidetään ovea auki erilaisille tulkinnoille. Lukija pystyy parhaiten IS:ssa ja pitkälti SS:ssakin seuraamaan, kenen esittämiä lausunnot ovat ja mikä on toimittajan päätelmää. HS:ssa lausuntojen ja päätelmien lähteet hämärtyvät.

Se, kuinka syy ja syyllisyys rakentuvat mediaoikeudenkäynnissä, ei periaatteessa kerro siitä, millaisen tuomion tekijät lopulta saavat. Tässä median ylläpitämässä juttuoikeudenkäynnissä nuoret ovat kollektiivina yhtä syyllisiä tai syyttömiä tai yksi tekijöistä, vanhin poika on syyllisempi kuin muut ja siten selvemmin paheksunnan kohde. Vanhin tekijöistä tuomittiin elinkautiseen vankeusrangaistukseen sekä käräjä- että hovioikeudessa. Nuoremmat eivät voineet saada elinkautista ikänsä vuoksi. Vanhimman tekijän julkinen ja juridinen syyllisyys lähentyvät, kun mediasta hahmottuvat diskurssit ja representaatiot rakentavat vanhimmasta tekijästä syyllisintä tuomioistuimen tavoin. Myös selitykset, jotka asiantuntijoiden suulla esitettiin faktajutuissa ennen oikeudenkäynnin alkua, toistuvat puolustavien asianajajien lausunnoissa tekijöiden motiiveista erityisesti hovioikeudessa. Tällaisia syitä ovat kaveripiirin vaikutus ja nuorempien tekijöiden heikkous sekä alttius. Asiantuntijoiden esittämät syyt ja puolustuksen puheenvuorot yhtyvät. Herää kysymys siitä, kuinka voimakas rooli medialla on oikeudenkäynneissä ja tuomioiden langettamisissa yleisesti. Voi myös pohtia, tarvitseeko yhteisö aina yhden selkeän syntipukin, että moraalisen myrskyn aiheuttama huoli lieventyisi, kun yksi tekijöistä rakentuu muuta syyllisemmäksi.

Vaikka poikajoukon vanhinta ehdotetaan syyllisimmäksi, mediaoikeudenkäynnissä ei lopulta löydy selkeää syyllistä, mikä lisää huolta. Ilta-Sanomien kysymykseen ”Hyvien

perheiden pojat murhasivat kylmästi – miksi?” ei löydetä selvää vastausta, vain lukuisia ehdotuksia. Syyn rakentuminen selviämättömäksi on ymmärrettävää iltapäivälehdessä, koska se palvelee myyvää jatkokertomusta: tapauksen päivittelemisestä saa hyvän lööpimagneetin moneksi päiväksi. Syy jää selvittämättä kuitenkin myös otoksen päivälehdessä.

Aikuisuuden valta uhattuna

Heinojen surma kanavoi yhteisön huolen esiin. Nuorten ja nuoruuden representoiminen ongelmana ja huolenaiheena eivät ole uusi asia. Nuoriin on kautta aikojen johdettu yhteiskunnan epävarmuuksia ja huolia, ja huoli heijastaa pelkoa. Toisaalta tapauksen herättämä huoli voidaan katsoa aikuismaailman huoleksi, myrskyksi ja aikuismaailman reaktioksi tapahtuneeseen. Nuoret uhmaavat aikuismaailmaa aikuismaailman omilla aseilla: käyttäytymällä määrätietoisesti, harkitsevasti ja suunnitelmallisesti ratkaisemalla ongelman ja tavoittelemalla taloudellista hyötyä. Aikuisuuteen kuuluva rationaalinen käytös kuten harkittu murha vahvistaa nuoret vaarallisiin mittoihin. Nuoret ikään kuin ottavat vallan, mikä ei ole tavallista nuorten mediarepresentaatioissa. Syntyy paradoksi, jossa toisaalta nuorilta odotetaan yhteiskunnassa järkevää ja harkittua käytöstä, toisaalta sitä ja sen nuorille tuovaa voimaa pelätään. Huolen syy on selvä: tuleeko nuorista yhä enemmän aikuisten kaltaisia myös pahassa, ja jos tulee, äärrationaalisesti toimiva mutta totutusta poikkeavaan moraliin tukeutuva nuorisojoukko on pelottava ja uhkaa yhteiskunnan tasapainoa. Heinojen tapauksessa nuoret representoidaan niin, että he eivät osaa käyttää modernin yhteiskunnan tuomaa vapautta ja itsenäisyyttä oikein, he ovat liian itsenäisiä, mistä huoli osaltaan johtuu. Itsenäistymisen voi ajatella olevan myös näkyväksi tulemistä: nuorilla ei ole enää mitään, mitä vastaan kapinoida, joten väkivallanteot voivat olla keino tulla näkyväksi.

Asiantuntijoiden äänistä muodostuu selittävässä diskursseissa asiantuntijuuden mosaiikki – ääniä on monta. Aikuisuuden asiantuntijuus on kuitenkin suppeaa, sillä vanhemmillä ei ole asiantuntijuutta lastensa kasvatuksessa. Psykologit pääsevät asiantuntijoista näkyvimmin kommentoimaan rakentuvaa ongelmaa erityisesti faktajutuissa. Tällöin ongelman selitys pitkälti psykologisoituu: väkivaltaviihde pilaa nuorten tunne-elämän tai vanhempien sisäinen pilaantuminen pilaa myös nuoret. Psykologisointi sulkee pois muita selityksiä vahvuudellaan ja on osoitus paitsi psykologian vallasta ongelmien määrittelijänä myös aikuisuuden vallasta nuoriin nähden. Vain asiantuntijuus ja siten aikuisuus takaa legitimitetin selittää sekä määrittellä ongelmia. Moraalisen myrskyn tilassa aikuisväestö on hegemonisessa asemassa ongelmanmäärittelijänä.

Moraalinen myrsky vaatii lisää tarkastelua

Kiinnostavimpana jatkotutkimuksen kohteena pidän moraalisen paniikin ilmenemistä. Tarkasteltavia kysymyksiä ovat: Onko moraalinen myrsky, huoli tai paniikki todellakin ilmiö, joka ilmenee myös yleisössä eikä vain mediassa näkyvä konstruktio? Nostavatko media ja nimenomaan iltapäivälehdet esiin asioita, jotka vetoavat lukijoihin ja todella rakentavat yhteisyyttä, vai jääkö yhteisyys vain median konstruktioksi, johon lukijat eivät tule mukaan? Kuinka mediassa syntyvä konstruktio vaikuttaa yleisöön ja sen mielipiteisiin? Näitä kysymyksiä tulisi tutkia tarkastelemalla yleisön reaktiota kuten Stanley Cohen, yksi moraalisen paniikin isistä, aikoinaan teki. Olisi kiinnostavaa myös tarkastella, ovatko Heinojen surmia koskevasta uutisoinnista konstruoitavat selittävät diskurssit tyypillisiä ja toistuvasti havaittavia mediassa, kun puhutaan nuorista tai rikoksista ja kun niitä yritetään selittää. Liittyvätkö diskurssit huolen tilaan; ovatko ne selityksiä, joihin usein turvaudutaan moraalisen myrskyn pyörteissä, oli huolen aiheuttaja mikä hyvänsä?

Olennaista olisi tutkia myös Heinojen tapauksen julkisessa käsittelyssä ilmennyttä ilmiötä tarkemmin: median nostamalle myrskylle on perusteluja todellisuudessa. Nuorten tekemät henkirikokset ovat tilastojen perusteella lisääntyneet ja mahdollisesti nimenomaan niin sanottujen tavallisten nuorten tekemät rikokset yleistyvät. Median voisi ajatella toimineen oikein, kun se on nostanut esiin huolen, ennakoanut asian, joka uhkaa yhteiskuntaa. Tätä tulosta voisi hyödyntää jatkotutkimuksessa: Onko median reagoinnissa ja tilastojen kehityksessä yhtäläisyyksiä enemmänkin? Voidaanko osoittaa kausia, jolloin media on kiinnittänyt enemmän huomiota nuorten tekemiin rikoksiin esimerkiksi määrällisen tarkastelun perusteella ja liittyykö näihin huomiosykleihin perusteita rikollisuuden määrän kehityksessä, eli seuraako median antama huomio todellista kehitystä rikosten määrässä vai päinvastoin? Tällöin objektivismi ja konstruktivismi palvelisivat toisiaan tutkimuksessa.

LÄHTEET

Aineslähteet

Helsingin Sanomat, Ilta-Sanomat, Savon Sanomat (uutisointi alkaa muista poiketen päivää myöhemmin 28.8.2001)

27.8.2001–4.10.2001

8.11.2001–30.11.2001

8.6.2002–27.7.2002

14.1.2003–15.2.2003

Kirjallisuuslähteet

BEN-YEHUDA, N. ja GOODE, E. 1994. Moral panics: Culture, politics and social construction. *Annual Review of Sociology*, vol. 20. 149–171.

BERGER, P. L. ja LUCKMANN, T. 1995. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Gaudeamus, Helsinki.

BOURDIEU, P. 1991. Language and symbolic power. Polity Press, Cambridge.

BURNS, R. JA CRAWFORD, S. 1999. School shootings, the media & public fear – the ingredients for a moral panic. *Crime, Law & Academic Change*. Vol 32, 147–168. Kluwer Academic Publishing.

COHEN, S. ja YOUNG, J. 1973. The manufacture of news. Deviance, social problems & the mass media. Constable, Lontoo.

COHEN, S. 1972. Folk devils and moral panics. MacGibbon & Kee, Lontoo.

CHRISTIE, N. ja BRUUN K. 1986. Hyvä vihollinen. Huumausainepolitiikka Pohjolassa Weilin+Göös, Espoo.

DOUGLAS, M. 2000. Puhtaus ja vaara: ritualistisen rajanvedon analyysi. Vastapaino, Tampere.

DURKHEIM, É. 1985. Itsemurha. Sosiologinen tutkimus. Ensimmäinen painos 1897. Tammi, Helsinki.

ESTRADA, F. 1999. Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem. Utveckling, uppmärksamhet och reaktion. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

EDELMAN, M. 1988. Constructing the political spectacle. The University of Chicago Press, London/Chicago.

FAIRCLOUGH, N. 1989. Language and power. Longman, London.

FAIRCLOUGH, N. 1997. Miten media puhuu. Vastapaino, Tampere.

FAIRCLOUGH, N. 1995. Critical discourse analysis: The critical study of language. Longman, London.

- FAIRCLOUGH, N. 1992. Discourse and social change. Polity Press, Cambridge.
- FAIRCLOUGH, N. 2003. Political correctness. *Discourse&Society* 14:1. Sage Publications, Wiltshire.
- FISKE, J. 1992. Merkkien kieli. Vastapaino, Tampere.
- FOUCAULT, M. 1986. Power and knowledge. Harvester Press, Brighton.
- FOUCAULT, M. 1972. The archaeology of knowledge. Tavistock, London.
- FOWLER, R. 1991. Language in the news. Discourse and ideology in the press. Routledge, London/New York.
- FULLER, R.C. ja MYERS R.R. 1995. The stages of a social problem. Teoksessa *The study of social problems. Seven perspectives.* s. 98–107. Toim. Rubington, E. ja Weinberg, M. Oxford University Press, Oxford/New York.
- FUREDI, FRANK 1998. Culture of fear. Risk-Taking and the morality of low expectation. Cassel, London.
- GALTUNG, J. ja RUGE, M. 1973. Structuring and selecting news. Teoksessa *The manufacture of news. Deviance, social problems&the mass media.* Toim. Cohen, S. ja Young, J. 1973. Constable, Lontoo.
- GRIFFIN, C. 1997. Representations of the young. Teoksessa *Youth in society.* toim. Roch, J. ja Tucker, S. Sage Publications, London.
- HACKING, I. 2000. Social construction of what. Harvard University Press, Cambridge.
- HALL S. 1997. The work of representation. Teoksessa *Representation: Cultural representations and signifying practices.* toim. S. Hall. Sage, London/California.
- HALL S. 1999. Identiteetti. Vastapaino, Tampere.
- HALLIDAY M.A.K. 1978. Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning. Arnold, London.
- HEISKANEN, I. ja MITCHELL, R. 1985. Lättähatuista punkkareihin. Suomalaisen valtakulttuurin ja nuorisokulttuurien kohtaamisen kolme vuosikymmentä. Otava, Helsinki.
- HOIKKALA, T. 1989. Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen. Gaudeamus, Helsinki.
- HUJANEN J. ja PIETIKÄINEN, S. 2000. Syrjäinen ja aito, vallanpitäjä ja ulkopuolinen. *Tiedotustutkimus* 23 (2000): 4, s. 4–21.
- HÄKKÄNEN, H. ja HAGELSTAM, C. 2003. Rikostutkimus 2002. Keskusrikospoliisi, Helsinki. s. 131–140.

- JOKINEN, A. JUHILA, K. SUONINEN, E. 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino, Tampere.
- JUPPI, P. 2002. Terroristeja, Disney-sukupolvea vai eettistä etujoukkoa? Eläinoikeusliike määrittelykamppailun ja marginalisoinnin kohteena suomalaisessa sanomalehdistössä. Licensiaatintyö. Viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.
- KIVIKURU, U. 1998. Identiteetit viestinnässä samastumisen ja erottautumisen kierre. Teoksessa Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön. toim. Kivikuru, U. ja Kunelius, R. s. 319–338. WSOY, Helsinki.
- KIVIVUORI, J. 2002a. Piilorikollisuuden tutkimus. s.1–11. Teoksessa Nuoret rikoksenteijöinä ja uhreina. toim. J. Kivivuori. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 188. Helsinki.
- KIVIVUORI, J. 2002b. Nuoret rikoksen tekijöinä, uhreina ja kontrollin kohteina 1995–2001. s. 14–62. Teoksessa Nuoret rikoksenteijöinä ja uhreina. toim. J. Kivivuori. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 188. Helsinki.
- KIVIVUORI, J. ja LEHTI, M. 2003. Väkivaltarikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2002. Rikollisuus tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 200. s.10–48.
- KIVIVUORI, J. ja MARTTUNEN, M. 2003. Nuorisirikollisuus. Teoksessa Rikollisuustilanne 2002. Rikollisuus tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 200. s.143–157.
- KIVIVUORI, J. ja AROMAA K. 2002. Väkivaltarikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2001. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 190. Helsinki. s.10–36.
- KIVIVUORI, J., KEMPPI, S. ja SMOLEJ, M. 2002. Etusivujen väkivalta. Väkivalta iltapäivälehtien etusivuilla, todellisuudessa ja ihmisten peloissa 1980–2000. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 196.
- KUNELIUS, R. 2000. Journalismi nelijalkaisena otuksena. Tutkimuksen näkökulmia, ongelmia ja haasteita. Tiedotustutkimus 2000:3, 9–27.
- LUOSTARINEN, H. 1994. Mielen kersantit. Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa. Hanki ja jää, Helsinki.
- LUUKKA, M-R. 2000. Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa Sajavaara, K.& Piirainen-Marsh, A.(toim.) Kieli, diskurssi & yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- PAJUOJA, J. 1991. Väkivaltainen nuoriso. Teoksessa Törmäävät tulkinnat – kirja nuorista ja nuoruudesta, toim. Tommi Hoikkala 1991. s. 141–145. Gaudeamus.
- PALMOLAHTI, H. 1993. Kuka ampui? Tutkimus journalismin, erityisesti televisiouutisten tavasta syyllistää. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja Sarja A 81/1993.

- PIETIKÄINEN, S. 2000 Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa Sajavaara, K.& Piirainen-Marsh, A.(toim.) Kieli, diskurssi & yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- RELANDER, J. 2000. Kultainen nuoruus. Vuosituhannen vaihteen väkinäisen viriili joukkofantasia. Teoksessa 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. toim. Hoikkala, T. ja Roos, J.P. Gaudeamus, Helsinki. s. 281–303.
- ROSE, N. 1991. Governing the soul. London, Routledge.
- ROSE, N. 2000. Powers of freedom. Cambridge, Cambridge University Press.
- SUONINEN, E. 1999. Näkökulmia todellisuuden sosiaaliseen rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, A. Juhila, K. & Suoninen, E. 1999. Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere.
- TAKALA, H. 2001. Kannattaa satsata lapsiin. Haaste 2/2001. s. 20–21.
- TIIHONEN, A. 1996. Ikuisesti urheileva poika eli mistä on 'kunnon miehet' tehty? Teoksessa Miehenkuvia. Välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa. toim. Tommi Hoikkala. Gaudeamus, Tampere. s.158–174.
- TIMONEN, P. 1990. (toim.) Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään. Juridica, Helsinki.
- TUCHMAN, G. 1978. Making news. A study in the construction of reality. Free Press, New York.
- UUSITALO, R. 1991. Sosiologian nuorisokuvat. Teoksessa Törmäävät tulkinnat – kirja nuorista ja nuoruudesta, toim. Tommi Hoikkala 1991. s. 247–253. Gaudeamus.
- WELCH, M., PRICE, E. A., YANKEY, N. 2002. Moral panic over youth violence: Wilding and the manufacture of menace in the media. Youth&Society, vol. 34. no 1, 2002. Sage Publications.
- VALTONEN, S. 1998. Hyvä, paha media. Teoksessa Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. toim. Kantola, A., Moring I. ja Väliaverronen E. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Tammerpaino, Tampere.
- VÄLIVERRONEN, E. 1996. Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus. Vastapaino, Jyväskylä
- YOUNG, J. 1973. The myth of the drug taker in the mass media. Teoksessa The manufacture of news. Deviance , social problems&the mass media. toim. Cohen, S. ja Young, J. Constable, London. 314–322.

Lehtilähteet

Iltalehti 28.1.2003.

Suomen Kuvalehti 42/2002.

LIITE 1.

TAULUKKO 1. Juttujen määrät ajanjaksoittain ja genreittäin yhteensä Savon Sanomissa, Ilta-Sanomissa ja Helsingin Sanomissa.

Uutisoinnin aihe ja ajankohta	Faktajutut	Mielipidejutut	Vinkit	Yhteensä
1. näytös Heinojen katoaminen, henkirikoksen epäileminen 27.8–29.8. 2001	15	-	2	15
2. näytös Tekijät selviävät, ruumiit löydetään 29.8.–4.10. 2001	63	18y,7p 2mpk	14	90*
3. näytös Jutun käsittely käräjäoikeudessa 8.11.–30.11. 2001	37	9y, 1p	9	47
4. näytös Tuomioiden lukeminen 8.6.–27.7. 2002	16	4y, 2p, 1mpk	4	23
5. näytös Jutun käsittely hovioikeudessa oikeudessa ja tuomiot 14.1.–15.2.2003	19	-	3	18
Yhteensä	150	31y,10p,3mpk	32	193**

y= mielipideaineistoa yleisönosastolla, p=mielipideaineistoa pääkirjoitussivulla, mpk= Ilta-Sanomien yleisönosastolle sijoitettu toimituksen tuottama nettikyselyteksti, johon lukijat voivat vastata äänestämällä netissä.

*Vinkkejä ei ole laskettu juttujen kokonaismäärään.

** Vinkkejä ei ole laskettu lukuun.

TAULUKKO 2. Ilta-Sanomat. Juttujen jakautuminen ajanjaksoittain ja genreittäin.

Uutisoinnin aihe ja ajankohta	Faktajutut	Mielipidejutut	Vinkit	Yhteensä
1. näytös Heinojen katoaminen, henkirikoksen epäileminen 27.8–29.8.2001	10	-	2	10*
2. näytös Tekijät selviävät, ruumiit löydetään 29.8.–4.10.2001	34	14y, 2p, 2mpk	7	52
3. näytös Jutun käsittely käräjäoikeudessa 8.11.–30.11.2001	19	7y	4	24
4. näytös Tuomioiden lukeminen 8.6–27.7.2002	10	4y,1p 1mpk	3	16
5. näytös Jutun käsittely hovioikeudessa oikeudessa ja tuomiot 14.1.–15.2.2003	11	-	3	11
Yhteensä	84	23y, 3p, 3mpk	19	113

y= mielipideaineistoa yleisönosastolla, p=mielipideaineistoa pääkirjoitussivulla., mpk= yleisönosastolle sijoitettu toimituksen tuottama nettikyselyteksti, johon lukijat voivat vastata äänestämällä netissä. Vastaukset nettikyselyyn on laskettu yleisönosaston kirjoituksiin.

*Vinkkejä ei ole laskettu mukaan juttujen kokonaismäärään.

TAULUKKO 3. Savon Sanomat. Juttujen jakautuminen ajanjaksoittain ja genreittäin.

Uutisoinnin aihe ja ajankohta	Faktajutut	Mielipidejutut	Vinkit	Yhteensä
1. näytös				
Heinojen katoaminen, henkirikoksen epäileminen 27.8–29.8.2001	2	-	-	2
2. näytös				
Tekijät selviävät, ruumiit löydetään 29.8.–4.10.2001	10	2y, 3p*	2	15
3. näytös				
Jutun käsittely käräjäoikeudessa 8.11.–30.11.2001	8	-	-	8
4. näytös				
Tuomioiden lukeminen 8.6–27.7.2002	4	1p	-	5
5. näytös				
Jutun käsittely hovioikeudessa oikeudessa ja tuomiot 14.1.–15.2.2003	3	-	-	3
Yhteensä	27	2y, 4p	2	33**

* Mukana on yksi teksti Muista lehdistä –palstalta.

** Vinkkejä ei ole laskettu mukaan lukuun.

TAULUKKO 4. Juttujen jakautuminen ajanjaksoittain ja genreittäin Helsingin Sanomissa.

Uutisoinnin aihe ja ajankohta	Faktajutut	Mielipidejutut	Vinkit	Yhteensä
1. näytös				
Heinojen katoaminen, henkirikoksen epäileminen 27.8–29.8.2001	3	-	-	3
2. näytös				
Tekijät selviävät, ruumiit löydetään 29.8.–4.10.2001	19	2y, 2p*	5	23
3. näytös				
Jutun käsittely käräjäoikeudessa 8.11.–30.11.2001	10	2y, 1p	5	13
4. näytös				
Tuomioiden lukeminen 8.6–27.7.2002	2	-	1	2
5. näytös				
Jutun käsittely hovioikeudessa oikeudessa ja tuomiot 14.1.–15.2.2003	5	-	-	5
Yhteensä	39	4y, 3p	11	46

* Toinen pääkirjoitussivun teksteistä on Muut lehdet -palstalta, jossa siteeraataan muiden lehtien pääkirjoituksia. Ennen siteerauksia on toimituksen tuottama lyhyt johdatus asiaan.

TAULUKKO 5. Syitä käsittelevien juttujen jakautuminen ajanjaksoittain ja genreittäin kaikissa lehdissä yhteensä.

Uutisoinnin aihe ja ajankohta	Faktajutut	Mielipidejutut	Vinkit	Yhteensä*
1. näytös Heinojen katoaminen, henkirikoksen epäileminen 27.8–29.8.2001	5	-	-	5
2. näytös Tekijät selviävät, ruumiit löydetään 29.8.–4.10.2001	34	12y, 6p	2	52
3. näytös Jutun käsittely käräjäoikeudessa 8.11.–30.11.2001	24	5y,1p	3	30
4. näytös Tuomioiden lukeminen 8.6–27.7.2002	5	3y	1	8
5. näytös Jutun käsittely hovioikeudessa oikeudessa ja tuomiot 14.1.–15.2.2003	13	-	-	13
Yhteensä	81	20y, 7p		108

* Lukuihin ei ole laskettu vinkkejä.

TAULUKKO 6. Syitä käsittelevien juttujen jakautuminen ajanjaksoittain ja genreittäin Ilta-Sanomissa.

Uutisoinnin aihe ja ajankohta	Faktajutut	Mielipidejutut	Vinkit	Yhteensä
1. näytös Heinojen katoaminen, henkirikoksen epäileminen 27.8–29.8.2001	3	-	-	3
2. näytös Tekijät selviävät, ruumiit löydetään 29.8.–4.10.2001	15	9y, 1p		25
3. näytös Jutun käsittely käräjäoikeudessa 8.11.–30.11.2001	8	3y	-	11
4. näytös Tuomioiden lukeminen 8.6–27.7.2002	2	3y	-	5
5. näytös Jutun käsittely hovioikeudessa oikeudessa ja tuomiot 14.1.–15.2.2003	7	-	-	7
Yhteensä	35	15y, 1p		51

TAULUKKO 7. Syytä käsittelevien juttujen jakautuminen ajanjaksoittain ja genreittäin Savon Sanomissa.

Uutisoinnin aihe ja ajankohta	Faktajutut	Mielipidejutut	Vinkit	Yhteensä
1. näytös Heinojen katoaminen, henkirikoksen epäileminen 27.8–29.8.2001	1	-	-	1
2. näytös Tekijät selviävät, ruumiit löydetään 29.8.–4.10.2001	6	1y, 3p*	1	10
3. näytös Jutun käsittely käräjäoikeudessa 8.11.–30.11.2001	6	-	-	6
4. näytös Tuomioiden lukeminen 8.6–27.7.2002	1	-	-	1
5. näytös Jutun käsittely hovioikeudessa oikeudessa ja tuomiot 14.1.–15.2.2003	2	-	-	2
Yhteensä	16	1y, 3p	1	20

* Mukana on yksi teksti Muista lehdistä –palstalta.

TAULUKKO 8. Syytä käsittelevien juttujen jakautuminen ajanjaksoittain ja genreittäin Helsingin Sanomissa.

Uutisoinnin aihe ja ajankohta	Faktajutut	Mielipidejutut	Vinkit	Yhteensä
1. näytös Heinojen katoaminen, henkirikoksen epäileminen 27.8–29.8.2001	1	-	-	1
2. näytös Tekijät selviävät, ruumiit löydetään 29.8.–4.10.2001	13	2y, 2p	2	17
3. näytös Jutun käsittely käräjäoikeudessa 8.11.–30.11.2001	10	2y ,1p	3	13
4. näytös Tuomioiden lukeminen 8.6–27.7.2002	2	-	1	2
5. näytös Jutun käsittely hovioikeudessa oikeudessa ja tuomiot 14.1.–15.2.2003	4	-	-	4
Yhteensä	30	4y, 3p	6	37